

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО, ГОСПОДАРСЬКОГО ТА
АГРАРНОГО ПРАВА
КИЇВСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ**

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА АГРАРНОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО ТА ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА
ІМ. АКАДЕМІКА В.З. ЯНЧУКА**

ПРОДОВОЛЬЧА ТА ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА У ВОЄННИЙ І ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАСИ: ПРАВОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ ТА СВІТУ

**ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
ОНЛАЙН/ОФЛАЙН КОНФЕРЕНЦІЇ
(м. Київ, 16 вересня 2022 р.)**

Київ – 2022

УДК 340:338.439.5:504.5 «364» (100+477)

П 78

За зміст та якість матеріалів відповідальними є автори публікацій

Продовольча та екологічна безпека у воєнний і післявоєнний часи: правові виклики для України та світу: тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної онлайн/офлайн конференції (м. Київ, 16 вересня 2022 р.). Київ: ФОП Ямчинський О.В., 2022. 297 с.

ISBN 978-617-8184-48-3 (PDF, електрон.видання)

Укладачі: О.В. Гафурова, С.М. Голуб, І. В. Лучко

У збірнику розміщено тексти наукових доповідей, присвячених дослідженню теоретико-правових засад та практичних проблем продовольчої і екологічної безпеки в Україні та світі.

Розраховано на науковців, фахівців у галузі права, аспірантів, студентів та всіх, хто цікавиться питаннями аграрного, екологічного, земельного і природоресурсного права.

© Колектив авторів, 2022

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

ГЕТЬМАН А. П.

ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ЯК КЛЮЧОВИЙ НАПРЯМ СУЧАСНОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ 11

КВАША С. М.

ЗАХОДИ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ 17

ЄРМОЛЕНКО В.М.

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ НАУКОВОГО, НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ТА ОСВІТНЬОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ .. 24

НОСІК В.В.

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ВИКОРИСТАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ 30

КУЛИНИЧ П.Ф.

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ТА СВІТУ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ 34

МАЛИШЕВА Н. Р.

НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ЕКОЛОГІЧНИМ ЗЛОЧИНАМ РФ В УКРАЇНІ 37

ГАВРИШ Н.С.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВОЄННОЇ ДЕГРАДАЦІЇ ҐРУНТІВ В УКРАЇНІ 41

КОБЕЦЬКА Н. Р.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ДОВКІЛЛЮ УКРАЇНИ ВІЙСЬКОВОЮ АГРЕСІЄЮ РОСІЇ 44

КОСТЯШКІН І. О.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ НА ЗЕМЛЮ ЗА ОСОБЛИВИХ УМОВ 49

КУРМАН Т. В.

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ Й ЗАГРОЗИ СЬОГОДЕННЯ 53

КОВАЛІВ О. І.

ПРОЯВЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ВЛАСНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ НА ЗЕМЛЮ ТА ЇЇ ПРИРОДНІ РЕСУРСИ – ПРАВОВИЙ І ЕКОНОМІЧНИЙ ВИКЛИК ДЛЯ УКРАЇНИ 56

УРКЕВИЧ В. Ю.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: НОВЕЛИ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА..... 59

СТРІЛЕЦЬ В. В.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В КОНТЕКСТІ СПІВРОБІТНИЦТВА З МІЖНАРОДНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ В АГРАРНІЙ СФЕРІ..... 63

ЯРЕМАК З. В.

ЗАХИСТ ДОВКІЛЛЯ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТ..... 67

БАГАЙ Н. О.

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ПОНОВЛЕННЯ ДОГОВОРІВ ОРЕНДИ ЗЕМЛІ..... 70

ВАЩИШИН М. Я

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ УКРАЇНІ ВОЄННИМИ ДІЯМИ РФ 74

АНІСІМОВА Г. В., ДОНЕЦЬ О. В.

МОДЕРНІЗАЦІЯ ВІЗІЙ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ: ВКЛЮЧЕННЯ ДОВКІЛІСЬКОЇ БЕЗПЕКОВОЇ СКЛАДОВОЇ ДО СТРАТЕГІЇ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНИ..... 77

ДУХНЕВИЧ А. В., КАРПІНСЬКА Н. В.

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ВЕТЕРИНАРНИХ ПРЕПАРАТІВ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ТА СТАНДАРТИ ЄС..... 83

ШУЛЬГА М. В.

ДО ПИТАННЯ ПРО АВТОМАТИЧНЕ ПОНОВЛЕННЯ ДОГОВОРІВ ОРЕНДИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 88

**СЕКЦІЯ 1. ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС**

БАКАЙ Ю.Ю.

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ 93

БАТИГІНА О.М., ВОЙТЕНКО К.С.

НОВЕЛИ КРЕДИТНОЇ ПІДТРИМКИ АГРАРІЇВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 96

ГАФУРОВА О.В.

ЩОДО ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦІН НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ ПРОДУКЦІЮ В УМОВАХ ВІЙНИ..... 100

ГОРИСЛАВСЬКА І. В.

ЛОГІСТИКА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ДОГОВІРНЕ РЕГУЛЮВАННЯ..... 103

ГРИГОР'ЄВА Х. А.

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ СУЧАСНОСТІ: ДОСВІД ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ 107

ЄРМОЛЕНКО І.М.

РЕЛІГІЙНІ НОРМИ ТА ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АСПЕКТ..... 110

ЗЕМКО А.М.

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ... 112

КОНДРАТЕНКО Д. Ю.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 116

КОРНІЄНКО Г. С.

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЛОГІСТИКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ..... 119

ЛУЧКО І.В.

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ВЕТЕРИНАРНО-САНИТАРНОГО КОНТРОЛЮ НА ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ 122

ПАНЬКОВА Л.О.

ПРО РОЗРОБКУ ПРОГНОЗНИХ І ПРОГРАМНИХ ДОКУМЕНТІВ З ПИТАНЬ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ..... 125

ПЕТРОВА Н.О.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ..... 128

ПОКАЛЬЧУК М.Ю.

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 131

СТАНІСЛАВСЬКИЙ В. П.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ АГРАРНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 134

СТЕПАСЮК Л.М.

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ..... 137

ФІЛЮК О.С.

ЩОДО ПОНЯТТЯ «АГРАРНЕ ЗАКОНОДАВСТВО» 140

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

ГОЛУБЕЙ М.В.

АГРОБІЗНЕС НІМЕЧЧИНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....143

ПАШНИЧУК Є.В.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВІЙНИ 146

ІВАНЕЦЬ І. О.

МАТЕРІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ 149

СЛОБОДЯНИК Д.О.

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ТЕХНІЧНИХ КУЛЬТУР ТА ЇХ РОЛЬ У
ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ 152

УХАЛЬ Д. В.

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА У СТАРОДАВНІ ЧАСИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ
АСПЕКТ 155

ФАРТУХ І. С.

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ТЕОРЕТИКО-
ПРАВОВІ АСПЕКТИ..... 157

ЯСІН ДЕРЕ

СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК СЕЛА У ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ 160

**СЕКЦІЯ 2. ЗЕМЕЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ У ВОЄННІ І ПІСЛЯВОЄННІ
РОКИ**

ДАНІЛК Д.М.

ДЕЯКІ ПРАВОВІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ДЛЯ ПОТРЕБ
НАФТОГАЗОВОЇ ГАЛУЗІ 164

ДРОЗД І.В.

СПРОЩЕНИЙ ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ ПРАВ НА ЗЕМЛЮ ЯК ЗАСІБ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ 168

ІГНАТЕНКО І.В.

ЗЕМЕЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ
БЕЗПЕКИ 171

КОЖУШНИЙ К.С.

СТАТУС ЖИТЛОВО-БУДІВЕЛЬНИХ КООПЕРАТИВІВ ЯК КОРИСТУВАЧІВ
ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК БАГАТОКВАРТИРНИХ БУДИНКІВ 174

КОРСУН-ЦУРКАН Л.Б.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ ЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ..... 177

ЛІСОВА Т.В.

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА У ПІСЛЯВОЄННІ ЧАСИ..... 181

ЛІХТЕР М.П.

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД..... 184

МАЗІЙ В.С.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ПРИ ЗАБРУДНЕНІ ЇХ ВІДХОДАМИ, ЩО УТВОРИЛИСЯ ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ..... 187

ПАВЛЮК О.В.

НАБУТТЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ НА ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ ІНОЗЕМНИХ ФІЗИЧНИХ ТА ЮРИДИЧНИХ ОСІБ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ І ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАСИ..... 190

САВЕЛЬЄВА О. М.

ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ ЯК ОБ'ЄКТИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 193

ФЕДЧИШИН Д.В.

ДЕЯКІ ПРАКТИЧНІ ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ АКВАКУЛЬТУРИ..... 196

ЧИРИК А.О.

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА СПІЛЬНОЇ ЧАСТКОВОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ..... 199

ЧОЛОМБИТЬКО Ю.О.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВНЕСЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ДО СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ 202

ШАРАПОВА С. В.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В АСПЕКТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 205

Трибуна Молодого Вченого**ПАВЛЮК О.Ю.**

ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ – НЕОБХІДНІСТЬ ЗУМОВЛЕНА ЧАСОМ 208

ПЕШКОВ Д. Ю.

ПРОБЛЕМА ОБРОБКИ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ, ЯК СКЛАДОВА ПРОБЛЕМАТИКИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ..... 212

САФОНОВА К. В.

ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВ НА ЗЕМЛЮ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ 215

СЕКЦІЯ 3. ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА В УКРАЇНІ У ВОЄННИЙ І ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ

БОСНЮК Ю.П.

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ФІТОСАНІТАРНИХ ЗАХОДІВ В УКРАЇНІ 2015 – 2022 РОКИ 219

БУЦМАК А.Ю.

СТАНОВЛЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ» НА ТЕРИТОРІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ..... 222

ДАНИЛЮК Л.Р.

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ВІЙНИ НА СТАН ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПРІОРИТЕТИ ПОДАЛЬШОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ... 226

ЕРБЕЛІДZE А.О.

ЕКОЛОГІЧНА ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОДИН ЗІ СПОСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ ЧАС 229

СЛАУТА Г.А.

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ЕПІЗООТИЯМ У ВОЄННИЙ ЧАС 233

СУЄТНОВ Є.П.

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ЛІСОВИХ ЕКОСИСТЕМ У ВОЄННИЙ І ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАСИ 237

КІРІН Р.С.

НАПРЯМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УРБОЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ У ВОЄННИЙ І ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ..... 242

КУШНІР А.І., КОНДРАТЮК В. В.

ОСОБЛИВОСТІ ЗБЕРЕЖЕННЯ БОТАНІЧНИХ ПАМ'ЯТОК ЖИВОЇ ПРИРОДИ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ..... 245

КУФТИРЄВ П.В.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ШЛЯХОМ ПОДАННЯ ГРУПОВИХ ЕКОЛОГІЧНИХ ПОЗОВІВ 247

КУХАР О.В.

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ВІДХОДИ ВІЙНИ» 250

МАЛОХЛІБ О. С.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ 253

МАЛЬЧИК О.О.

УДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДОЗАХИСНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК ОБ'ЄКТИВНИЙ НАСЛІДОК ІСНУЮЧОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ..... 256

НОВАК Т.С.

ДО ПИТАННЯ ВРАХУВАННЯ ВИМОГ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРИ ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ОХОРОНИ ПРАЦІ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ 259

ПЕТЛЮК Ю.С.

ПРАВОВІ ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У ВОЄННИЙ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАСИ В УКРАЇНІ..... 263

ШЕВЧУК Л. М.

ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ 266

ШИБКО Р. Д.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА СИРОВИНИ ДЛЯ ДИТЯЧОГО ХАРЧУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 269

ЯРА О.С.

ЕКОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ ДЛЯ ПРИРОДНИХ ЕКОСИСТЕМ УКРАЇНИ..... 272

СЕКЦІЯ 4.**СТАН ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ ЯК СКЛАДОВА ГЛОБАЛЬНОГО ІНДЕКСУ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ****БРЕДІХІНА В.Л.**

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВІДНОВЛЕННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ, В РЕАЛІЯХ ВОЄННОГО ЧАСУ..... 276

КОНДРАТЮК Т. М.

LEGAL PRINCIPLES OF ACCOUNTING OF NATURE PROTECTION LANDS 280

ПІДДУБНИЙ О. Ю.

РОЗВИТОК ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК ЧИННИК СИСТЕМАТИЗАЦІ І ЗБАГАЧЕННЯ БАЗИ ЗНАЇ ІСНУЮЧИХ І РОЗРОБКИ НОВИХ ПРИРОДООХОРОННИХ ТА БІОБЕЗПЕКОВИХ ІНІЦІАТИВ І ТЕХНОЛОГІЙ 282

ПСУТУРІ Б.Д.

ЩОДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОЇ
ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА..... **285**

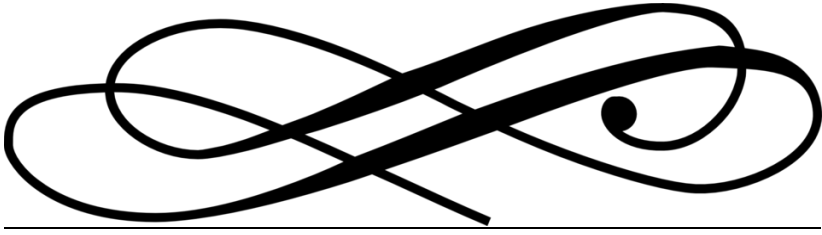
ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

БАКШЕЄВ О.С.

ДО ПРОБЛЕМИ ВИДОБУВАННЯ КОРИСНИХ КОПАЛИН НА ЗАСАДАХ
ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА **289**

ДРОЩИНСЬКА В.А.

ЗВ'ЯЗОК МІЖ ПРИРОДНИМИ РЕСУРСАМИ ТА ПРОДОВОЛЬЧОЮ
БЕЗПЕКОЮ **292**

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Гетьман А. П.

*доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України, ректор Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ЯК КЛЮЧОВИЙ НАПРЯМ СУЧАСНОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Із першого дня збройної агресії, яку розпочала російська федерація, перед Україною постали нові виклики й загрози. Через дії окупантів руйнуються будинки, об'єкти інфраструктури, школи, дитячі садочки, підприємства, парки, що завдає значної шкоди економіці, соціальній сфері й довкіллю. За інформацією Міністра захисту довкілля та природних ресурсів України, на 01.09.2022 року «встановлено понад 2000 фактів заподіяння шкоди навколишньому середовищу, орієнтовна сума шкоди, яку рашисти завдали довкіллю України, становить понад 962 мільярди гривень» [1]. І це лише за пів року війни. Крім того, за офіційними даними ЗСУ, за період 24.02.2022 – 06.09.2022 р. отримано 1971 звернення щодо завданих збитків довкіллю (верифіковано – 1941), а мінімальна сума збитків, нарахована системою автоматично, сягає 2395 млрд грн. Не менш вражаючими є орієнтовні розрахунки збитків, зроблені Державною екологічною інспекцією відповідно до затверджених методик. Так, на цей час вони сягають 962 млрд грн. Із цієї суми шкода атмосферному повітрю дорівнює 823 млрд грн (через горіння нафтопродуктів – 3796 млн грн; лісові пожежі – 813 082 млн грн; загоряння інших об'єктів – 363 млн грн); ґрунтам – 2 млрд грн, з яких на забруднення ґрунтів припадає 2177 млн грн, а засмічення земель відходами – 136 652 млн грн [2].

Варто додати, що згідно з комплексним Індексом екологічних показників (Environmental Performance Index (EPI)), відповідно до якого оцінюється, наскільки країна близька до досягнення цілей екологічної політики, Україна у 2020 році посіла 60 місце, поступаючись найближчим сусідам – Словаччині (26 місце), Румунії (32 місце) і Польщі (37 місце), а в 2021 році – 52, Словаччина (18 місце), Румунія (30 місце), Польща (46 місце) відповідно [3]. Наведене зайвий раз підтверджує, що до настання нового етапу у восьмирічній війні, розв'язаній рф проти України, спостерігався певний прогрес. Але на сьогодні вже зрозуміло, що на ці показники катастрофічно згубно вплине повномасштабне

вторгнення росії на територію України. Агресія росії вже призвела до безпрецедентної гуманітарної кризи, яка охопила всю країну, зумовила виникнення нових екологічних загроз і ризиків для життя й здоров'я людей, цілісності і сталості екосистем, безпековості довкілля, а також знищення біорізноманіття, забруднення вод, атмосферного повітря, ґрунтів тощо. На наш погляд, тенденція до погіршення спостерігатиметься за всіма показниками й у всіх елементах екосистеми.

Пояснюється це тим, що через дії армії-агресорки з кожним днем зростають еколого-безпекові ризики, утворюються небезпечні відходи від руйнувань і воєнні відходи. Як відомо, на цей час 160 тисяч кв. км територій України забруднені вибухонебезпечними предметами. Щоденно унаслідок руйнування будівель утворюється велика кількість відходів, що містять у своєму складі озоноруйнівні речовини, зокрема, утеплювальні матеріали, ізоляційну піну тощо, а транспортної і промислової інфраструктури – масштабні розливи нафтопродуктів та інших небезпечних речовин. Крім того, існують значні загрози ядерній та радіаційній безпеці через пошкодження ядерних і радіаційно небезпечних об'єктів (зокрема, внаслідок тимчасової окупації Запорізької АЕС і Чорнобильської зони відчуження, де знищено систему радіаційного моніторингу). І це лише невеликий перелік негативних наслідків збройної агресії рф. На жаль, вони матимуть тривалий негативний вплив.

Розуміючи виклики сьогодення, вважаємо, що стратегічні вектори національної екологічної політики мають бути відкориговані. Зараз доцільно позбутися розлогих цілей, оптимізувати завдання, чітко визначити етапи й заходи з її реалізації, враховуючи статус України як кандидата на членство в ЄС. Вбачається, що основними візіями екологічної політики держави мають стати відновлення і захист довкілля України (воєнне та повоєнне) й євроінтеграційні зміни як два паралельних й одночасних процеси. Звичайно, найбільша мотивація для нас – це перемоги й повністю відновити, відбудувати нашу країну. Враховуючи це, уже зараз у проєкті Плану відновлення України оголошена амбітна стратегічна ціль повоєнного відновлення природно-ресурсного потенціалу – чисте й безпечне довкілля [4]. При цьому пріоритетним напрямом національної екологічної політики залишається безпекова складова, яка тісно пов'язана із запобіганням й адаптацією до зміни клімату; ефективним управлінням

відходами, а також у сфері природокористування й охорони довкілля; збалансованим використанням природно-ресурсного потенціалу; збереженням сталості екосистем, біологічного різноманіття тощо.

Важливою подією стала конференція Ukraine Recovery Conference, яка відбулася 4–5 липня у швейцарському Лугано, на якій обговорювалися питання відновлення довкілля. Так, однією з програм, яку планують реалізовувати в майбутньому, є «Відбудова чистого та захищеного середовища». В її межах передбачається втілити 76 природоохоронних проєктів на 25,5 млрд євро. У зв'язку із цим зазначимо, що співробітництво України й ЄС у сфері охорони навколишнього середовища має здійснюватися за наступними актуальними для обох сторін напрямками: зміна клімату, створення Регіонального екологічного центру України, тісна співпраця з Європейською агенцією довкілля, отримання бюджетної підтримки в секторі охорони довкілля тощо. Знаково те, що Україна стала першою країною (01.07.2022), що не входить до складу ЄС, але яка підписала, приєдналася й буде брати участь у міжнародній екологічній програмі «LIFE» [5] (її бюджет на 2021–2027 роки на проєкти із захисту довкілля становить EUR 5,43 млрд). Згадана програма надасть додаткові можливості для фінансування допомоги у відновленні довкілля в цілому, біологічного різноманіття, природних ресурсів і комплексів після руйнувань, заподіяних збройною агресією РФ, а також відновлення пошкоджених екосистем, що мають довгострокові наслідки, допоможе у боротьбі із забрудненням.

Додамо, що нині дійсно стало очевидним те, що відчувається брак законів «Про території Смарагдової мережі» (вимоги Директиви 2009/147/ЄС), «Про державний екологічний контроль» та ін. (їх прийняття уповільнено у зв'язку із введенням правового режиму воєнного стану). У той же час ще 15.07.2021 року прийнято за основу проєкт Закону «Про державний екологічний контроль» (№ 3091), спрямований на регулювання суспільних відносин, що виникають у зв'язку із здійсненням державного екологічного контролю за дотриманням вимог природоохоронного законодавства. Вказаний законопроект ґрунтується на вимогах: (а) Рекомендації 2001/331/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС від 4 квітня 2001 року, що передбачає мінімальні критерії щодо екологічних інспекцій у державах-членах (Official Journal L 118, 27.04.2001, р. 41–46); (б) Директиви 2010/75/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС від 24 листопада 2010 року про промислові викиди (інтегроване

запобігання і контроль забруднень) (Official Journal L 334, 17.12.2010, р. 17–119); (в) Директиви 2008/98/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС від 19 листопада 2008 року про відходи та скасування окремих директив (Official Journal L 312, 22.11.2008, р. 3–30); (г) Директиви 2011/92/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС від 13 грудня 2011 р. про оцінку впливу окремих державних та приватних проєктів на навколишнє середовище (Official Journal L 26, 28.01.2012, р. 1–21). Велике значення має той факт, що у проєкті запропоновано об'єднати контролюючі функції ключових існуючих на сьогодні державних органів у сфері охорони довкілля та його компонентів в один орган державного екологічного контролю, що діє на центральному й регіональному рівнях. Крім того, пропонується розширити і покращити порядок планування заходів державного екологічного контролю, до яких належать планові й позапланові перевірки, реагування на виклики, рейдові перевірки й патрулювання, перевірки щодо органів державної влади й місцевого самоврядування. Проєктом Закону також передбачено часткове виведення заходів державного екологічного контролю з під дії окремих норм Закону «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [6].

Однак слід пам'ятати, що національна екологічна політика, яка вже зараз будується на європейських стандартах, має бути чітко інтегрована до процесу повоєнного відновлення, а також врахована при формуванні сучасних секторальних політик. Виходячи з цього, стає зрозуміло, що існує нагальна потреба в наблизненні українського законодавства до права ЄС, вдосконаленні, модернізації державної екологічної політики, її європеїзації з позицій наднаціонального впливу політики ЄС на національні владні структури, а також врахування впливу екологічних програм ЄС у галузі управління й охорони довкілля, забезпечення екологічної безпеки населення й територій, природокористування, адаптації до зміни клімату, переходу до принципів «зеленої економіки», підвищення рівня екологічної свідомості, еколого-громадянської компетентності та ін. у контексті реалій та викликів сьогодення.

Підсумовуючи, наголосимо, що екологічна політика держави як інтегрований фактор соціально-економічного розвитку України у воєнні часи має сприяти відновленню країни, забезпеченню як переходу до сталого розвитку економіки і впровадження екологічно збалансованої системи природокористування в умовах підвищеного попиту і обмежених можливостей, так і екологічної безпеки територій та населення.

Крім того, наша держава якнайшвидше має адаптувати своє законодавство до європейських стандартів, що дозволить якнайшвидше вирішити багато питань. Виходячи з цього, еколого-правова політика держави має бути спрямована на створення нормативно-правової основи, яка дозволяє регулювати екологічні процеси, що відбуваються у суспільстві в інтересах особистості, громади і держави, збалансовувати екологічні й економічні, приватні й публічні інтереси, забезпечуючи сталий розвиток країни та ін. Отже, за сучасних умов еколого-правова політика як елемент системи національної політики має стати провідним вектором європеїзації національного законодавства й юридичним підґрунтям, концептом для його подальшої систематизації, новим кроком на шляху до єдиного європейського правового простору. Більш того, війна повинна згуртувати наукову еліту на відновлення країни, побудову екологічної держави, гарантування безпекового довкілля для майбутніх поколінь українців.

Список використаних джерел:

1. Шкода довкіллю за пів року війни досягла майже 1 трильйона гривень. Руслан Стрілець. URL : <https://mepr.gov.ua/news/39680.html> (дата звернення: 07.09.2022)
2. Дашборд із даними про загрози довкіллю. Офіційні дані ЗСУ за період 24.02.2022 – 06.09.2022 р. ЕкоЗагроза. Офіційний ресурс Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://ecozagroza.gov.ua/> (дата звернення: 07.09.2022)
3. Environmental Performance Index (EPI). URL : <https://epi.yale.edu/epi-results/2022/component/epi> (дата звернення: 07.09.2022)
4. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Екологічна безпека». https://uploads-s3l.webflow.com/625d81ec8313622a52ef031/62dea19b8b3d4e2f5b65c8ce_%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B0_%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%B0_%D1%83%D0%BA%D1%80.pdf (дата звернення: 07.09.2022)
5. Україна приєдналася до європейської програми «LIFE» для клімату та довкілля. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-priyednalasya-do->

[yevropejskoyi-programi-life-dlya-klimatu-ta-dovkilliya](#)

звернення: 07.09.2022)

(дата

6. Верховна Рада України. Офіційний сайт. URL :
<https://www.rada.gov.ua/news/Povidomlennya/212570.html> (дата
звернення: 07.09.2022)

Кваша С. М.

*доктор економічних наук, професор,
академік Національної академії аграрних наук, заслужений
діяч науки і техніки України, проректор з науково-педагогічної
роботи Національного університету біоресурсів і
природокористування України*

ЗАХОДИ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Військово-політичні події у світі упродовж останніх кількох місяців нинішнього 2022 року, власне війна РФ проти України виносять велику кількість надзвичайно важливих питань функціонування держави. Серед всього комплексу життєдіяльності українського народу ключовими стали суспільні виклики біля військового, соціального і продовольчого блоків. Є очевидним необхідність держави приділити всю свою увагу всім цим напрямкам, проте ж питання життєдіяльності будь-якої людини за віком, статтю, сферою діяльності, навіть воїнів, крім всіх інших чинників, нерозривно пов'язані з продовольчим забезпеченням, власне харчуванням.

Сформовані за попередні роки державні регулятори, що були побудовані на механізмах ринкової економіки уже в нинішніх умовах потребують зваженого корегування або ж перегляду.

Значний внесок у розвиток інструментів обмеження, стимулювання та підтримки національного сільськогосподарського товаровиробника внесла вітчизняна аграрна економічна наука. Так, у попередні роки в сфері регулювання зовнішньоекономічної діяльності розроблені на основі вимог СОТ, зобов'язань України при реалізації ПВЗВТ базові вимоги до використання інструментів регулювання еспортно-імпортних операцій в аграрній сфері. За останні кілька місяців посилюються завдання, щодо забезпечення повноцінного функціонування підприємств агропромислового комплексу, зокрема шляхом задоволення потреби в імпортних товарах та продукції. Особлива увага Мінагрополітики привернута до формування і затвердження переліку товарів критичного імпорту, необхідних для забезпечення безперервного функціонування підприємств агропромислового комплексу та задоволення потреб населення у харчових продуктах.

В основі методичної складової розробки програм стратегічного розвитку аграрного сектору економіки України до

воєнного стану лежав інструментарій управління аграрною галуззю у США, ЄС та в інших країнах. Станом на останній рік в Україні розроблена низка стратегій і програм розвитку національної економіки та галузей на період до 2030 року. Серед них - Національна економічна стратегія на період до 2030 року, затверджена постановою КМУ від 3 березня 2021 р. № 179, Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року, схвалена Розпорядженням КМУ від 30 грудня 2015 р. № 1437, Стратегія зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 року, схвалена Розпорядженням КМУ від 14 серпня 2019 р. № 688, Концепція розвитку сільських територій, схвалена Розпорядженням КМУ від 23 вересня 2015 р. № 995-р., План заходів з реалізації Концепції розвитку сільських територій, схвалений Розпорядженням КМУ від 19 липня 2017 р. № 489-р.

За прогнозними показниками цих програм в умовах мирного часу український аграрний сектор міг би продовжити суттєвий вплив на продовольче забезпечення населення світу. У контексті зростання загального міжнародного іміджу України роль аграрного сектору є дуже важлива. Так, для періоду мирного часу за розрахунками експертів частка АПК у загальній структурі ВВП на 2030 рік могла зрости з теперішніх \$20 млрд майже до \$80 млрд. Загальний експорт галузі збільшиться у 3 рази до понад 50 млрд, що значно посилить валютні можливості НБУ.

За узагальненнями учених, експертів, державних службовців, на кінець 2021 року наступний тренд сталого розвитку агросектору включав би у себе шість основних блоків:

- перший стосується впровадження ефективної стимулюючої державної політики;

- другий блок включає ініціативи з покращення якості наскрізної інфраструктури;

- третій блок – це створення доступних матеріально-технічних засобів;

- четвертий блок охоплює ініціативи щодо збалансування попиту і пропозиції на аграрному ринку;

- п'ятий блок включає ініціативи по збільшенню повноцінної переробки;

- шостий блок включає розвиток екосистеми збуту продукції.

Продовольчий ринок можна визначати як частину товарного ринку, на якому предметом обміну є продукція сільського, рибного та лісового господарства, продовольство та засоби виробництва, у тому числі земля, задіяні у процесі виробничої діяльності у АПК. Тобто, відокремлюється аграрний

ринок від багатьох інших ринків, які існують в національній економіці. На нього покладається забезпечення населення, за доступними цінами, належної кількості продуктів харчування та промислових товарів першої необхідності – одягу, взуття, що виробляються із сільськогосподарської сировини; друга – передбачає виявлення ринкових цін як цін, що формуються під впливом попиту та пропозиції; третя – стимулювання виробництва потрібних споживачеві товарів, четверта функція – координаційно-управлінська, яка спрямована на досягнення суто ринковими важелями і механізмами бажаних пропорцій виробництва та збуту окремих груп товарів сільськогосподарського походження з урахування зовнішньоекономічних зв'язків. Цю функцію доповнює селективна функція, яка зводиться до того, що аграрний ринок відбирає найбільш ефективних операторів, виробників та продавців через механізми конкуренції, або ринкового змагання.

У зв'язку з вище наведеним нині в Україні в силу специфіки становлення ринкових механізмів функціонування продовольчого сегменту аграрного ринку потрібно виділити групи продуктових ринків згідно умов формування попиту-пропозиції, регулювання, контролю з боку держави, мікроекономічними характеристиками:

1-ша група – продовольчі ринки в яких сукупна пропозиція перевищує сукупний попит, а держава в силу, перш за усе, відсутності необхідної ресурсної бази, неспроможна здійснювати своєчасне регулювання через механізм фінансових і товарних інтервенцій, зреалізовуваний, перш за усе, Аграрним фондом. До таких ринків відноситься ринок зерна, ринок насіння соняшнику, ринок олії, ринок цукру і частково ринок молока. На таких ринках присутні прояви олігополії і навіть монополії стосовно каналів збуту продукції, що є національною особливістю, особливо на ринку олії. В класичному розумінні даний тип ринку є регульованим передусім державою і наднаціональними органами за допомогою адміністративних, правових та економічних заходів. Фактично в Україні сьогодні це ринки з монопольним ціноутворенням і антимонопольним контролем, хоча останній і не можна вважати ефективним. Одним із таких напрямів вважаємо регулювання цін і доходів через механізм інтервенційної політики, а також збалансування попиту-пропозиції, у першу чергу необхідно «вилучати» з ринку максимальну кількість зерна через активне застосування фінансових інтервенцій Аграрним фондом та стимулювати експорт через зняття експортних мит, щоб збалансувати ринкову

рівновагу.

2-га група – продовольчі ринки сформовані на ринковій рівновазі – це типи ринків на яких торгівля товарами і послугами відбувається між багатьма незалежними товаровиробниками, жоден з яких не виробляє більшу частину продукції і неспроможний внаслідок цього впливати на рівень цін. Таким сьогодні в Україні є саморегульований ринок картоплі, на цьому ринку має місце чіткий баланс попиту-пропозиції, тобто ціноутворення відбувається за ринковими законами. Держава як регулятор ринку не здійснює ніяких впливів на ринок картоплі за відсутності такої необхідності.

3-тя група – продовольчі ринки, які характеризуються дефіцитом пропозиції – внутрішній попит не задовольняється виробництвом національних підприємств, ринок м'яса, винограду і вина, квітів, чаю, кави, в окремих маркетингових роках ринок молока. На даному сегменті аграрного ринку проявляються монополія, олігополія, а також елементи вільного і регульованого ринку, що пов'язано з наявністю територіально-регіональних особливостей. На цих ринках мають місце періодичні антиринкові ситуації, перш за все на етапі закупівлі продукції у безпосереднього виробника. Даний тип ринків є особливо складним з позицій організації регулювання інтервенційними методами в силу специфіки продукції, тому тут держава повинна використовувати інструменти стимулювання власного виробництва із зваженим обсягом імпорту визначеного обсягу якісної продукції.

У нинішніх умовах державне регулювання продовольчої безпеки направлено на наповнення внутрішнього ринку продукцією власного виробництва та забезпечення сукупного попиту на продовольство через частковий імпорт харчових продуктів, товарів критичного імпорту. В умовах блокади українських портів та особливих завдань до їх розблокування потреба у стимулюванні експорту сільськогосподарської продукції (товарів) через інші транспортні коридори набуває першочергового значення. З метою забезпечення продовольчої безпеки держави за центральними органами виконавчої влади залишається функція здійснення моніторингу обсягів експорту продовольства, і в першу чергу зерна. Також для європейських партнерів внесені пропозиції для збільшення країнами-імпортерами збільшення експортних квот на українську продукцію у разі стабільного збільшення запасів товарної групи.

З метою подальшого ефективного управління аграрним сектором економіки України у нинішній, надзвичайно складний

час, забезпеченням продовольчої безпеки в умовах воєнного стану, розпорядженням КМУ від 29 квітня 2022 р. № 327 затверджено відповідний план заходів, що передбачає важливі доручення для центральних органів виконавчої влади. Так, по-перше, для забезпечення безперервного виробництва сільськогосподарської продукції та харчових продуктів необхідно сформувавши перелік підприємств, економічна спроможність яких відіграє важливу роль у функціонуванні агропромислового сектору в цілому. Також для аграрних підприємств, що виробляють, зокрема, товари, що мають істотну соціальну значущість буде проводитись моніторинг їх економічного стану. Мінагрополітики мають бути підготовлені пропозиції щодо фінансування ремонту, відновлення або нового будівництва виробничих потужностей, які здійснюють вирощування, виробництво та переробку сільськогосподарської продукції.

По-друге, у сфері адміністрування і моніторингу системи продовольчої безпеки держави передбачено наступні заходи: проведення аналізу прогностичних балансів попиту та пропозиції на основні види сільськогосподарської продукції; визначення переліку основних товарів, що мають істотну соціальну значущість, зокрема харчових продуктів, моніторинг цін на які здійснюється Держстатом; складання та уточнення прогностичних балансів попиту та пропозиції зернових, зернобобових, олійних культур; цукру; молока та молочних продуктів; м'яса та м'ясних продуктів; яєць тощо; здійснення моніторингу цін на товари, що мають істотну соціальну значущість, а також перелік яких затверджено для моніторингу Держстатом; регулювання граничних рівнів цін (тарифів), торговельних надбавок, нормативів рентабельності на окремі види продукції, товарів і послуг, що мають істотну соціальну значущість; проведення аналізу рівня цін (тарифів), розміру торговельних надбавок за відповідний період.

І по-третє, нова ситуація в життєдіяльності держави потребує розробки заходів з формування розгалуженої мережі зберігання резервів сировини та продовольчих ресурсів для задоволення стратегічних потреб держави. В цьому контексті потрібно забезпечити переробку зерна на борошно і крупи, видачу населенню продовольчих товарів тривалого зберігання (борошна і круп) для певних категорій населення за рахунок державного бюджету.

Таким чином, проблему удосконалення регуляторних засад функціонування продовольчого сегменту аграрного ринку в Україні в умовах воєнного стану з метою якомога повнішого

виконання ним своїх функцій, слід розглядати в нинішніх умовах як системну, комплексну проблему. Економічна спрямованість регуляторних заходів по продовольчому блоку, по захисту вітчизняних споживачів, забезпечить сільгоспвиробникам необхідний рівень доходів, сприятиме збереженню та конкурентоспроможності аграрного сектору в цілому. Її вирішення в цілому сприятиме національній безпеці, надасть твердий імпульс державотворенню України у воєнний час.

Список використаних джерел:

1. Kvasha S.M., Faichuk O.M., Faichuk O.V. European economic integration, Tutorial- K.:NULES of Ukraine, 2019. 270 p.
2. Kvasha Serhii, Sokol Lesia, Zhemoyda Oleksandr. Problems of rural sustainable development in Ukraine. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*. 2017. 4(353). URL: [https:// www.zer.waw.pl](https://www.zer.waw.pl). С. 125-137.
3. Kvasha S. M., Grygoryev S.O. Important aspects of food security of Ukraine. *Україна, Болгарія, ЄС: економічні і соціальні тенденції розвитку: матеріали II меж. науко-практичної конференції м. Бургас, Болгарія, 27-30 червня 2018 р.* Бургас: Авангард Прима, 2018. С. 49-51.
4. Kvasha S. M., Grygoryev S.O. Food security in Ukraine. *Ukraine, Bulgaria, EU: economic and social development trends*. Burgas, Avangard Prima. 2017. P. 22-25.
5. Кваша С.М., Жемойда О.В. Продовольча безпека України. *Науковий вісник НУБіП*. 2012. Вип. 169. Ч. 1. С.77-88.
6. Кваша С.М., Григор'єв С.О. Сутність та особливості аграрного ринку. *Вісник Одеського національного університету*. 2016. Том 21. Випуск 8(50). С. 56-60.
7. Напрями підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору в умовах формування і функціонування ЗВТ з ЄС. Колективна монографія за ред. С.М. Кваші. Київ: Видавництво Конкорд, 2018. С. 16-21, С. 132-148, С. 166-189.
8. Федулова І. В., Дослідження стану розвитку продовольчого ринку. *Інтелект XXI*. 2015. № 5. Національна економіка. С. 70-81.
9. Кваша С.М. Методологічний базис прийняття суспільних рішень в аграрній політиці. *Економіка АПК*. 2013. 8 (226). С. 12-21.
10. Кваша С.М. Продовольча безпека України і індикатори її виміру. *Організаційно-економічні та правові проблеми розвитку сільського господарства та сільських територій: Збірник наукових доповідей та статей*. Львів: НВФ ТЗОВ

«Українські технології». 2012. С.30-36.

11. Кваша С., Хоменко В. Стан аграрного ринку та продовольча безпека України. *Економіст*. 2000. № 7-8.

12. Шпичак О. М. Економічні механізми державного регулювання ринків сільськогосподарської продукції та їх проблеми. *Економіка АПК*. 2011.

13. Саблук П.Т., Калетнік Г.М., Кваша С.М., Власов В.І. Національна доктрина продовольчої безпеки України (проект). *Економіка АПК*. 2011.

Єрмоленко В.М.

*доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН
України, завідувач кафедри аграрного, земельного
та екологічного права ім. академіка В.З. Янчука
Національного університету біоресурсів і
природокористування України*

**СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ НАУКОВОГО,
НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ТА ОСВІТНЬОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ
В УКРАЇНІ**

Тематика конференції є дуже обсягова для її ґрунтового охоплення в межах одного виступу, що змушує зосередити увагу на продовольчій складовій, залишивши питання екологічної безпеки іншим доповідачам. Насамперед, варто зупинитись на стані наукової розробки правових проблем забезпечення продовольчої безпеки. Досить активний інтерес до вказаних питань виникнув, починаючи з 2010 року, що супроводжувалося низкою публікацій, присвячених як безпосередньо продовольчій безпеці [1; 2; 3; 4], зокрема кандидатська дисертація «Правові засади продовольчої безпеки України», захищена в 2014 році в Національному університеті «Юридична академія імені Ярослава Мудрого» [5], так і дотичними науковими дослідженнями [6, с. 250–257].

Результати цих наукових розвідок на найзагальнішому рівні можна інтегрувати у двох аспектах: 1) у науковому – це консолідація доктринальних підходів щодо визначення місця правового забезпечення продовольчої безпеки у системі національного права як аграрно-правового інституту (свого роду інституту-принципу аграрного права) з перспективою його розвитку у підгалузях аграрного права; 2) у нормотворчому – обґрунтована необхідність розробки і прийняття Закону України «Про продовольчу безпеку». Причому останній аспект набуває неабиякого значення актуальності, зважаючи на реалії сьогодення.

Разом з тим спостерігається вже усталена тенденція ігнорування рекомендацій аграрно-правової науки суб'єктами законодавчої ініціативи, внаслідок чого наукові здобутки залишаються невитребуваними нормотворчою практикою. Однак цю прогалину заповнили фахівці інших, переважно

економічного, профілів, що зумовлює необхідність підбиття наслідків законопроектної роботи у цій сфері.

Перший проект Закону України «Про продовольчу безпеку України» було подано до профільного парламентського комітету народними депутатами IV скликання М.М. Рудьковським і М.Є. Мельником і зареєстровано 7 вересня 2005 р. за № 8098 [7]. Але він не набрав при голосуванні необхідної кількості голосів (за – 130 голосів), а тому не був прийнятий.

Другу спробу правової регламентації сфери продовольчої безпеки було здійснено в 2011 році, коли майже одночасно було подано два законопроекти. Перший з них з назвою «Про основи продовольчої безпеки України» було подано народним депутатом М.В. Кравченком і зареєстровано 8 квітня 2011 р. за № 8370 [8]. Інший законопроект «Про продовольчу безпеку України» від 28 квітня 2011 р. № 8370-1 [9] було розроблено за дорученням Мінагрополітики колективом під керівництвом академіка С.М. Кваші [10]. Суб'єктами законодавчої ініціативи щодо його подання стала група народних депутатів VI скликання під керівництвом Г.М. Калетніка. Комітетом Верховної Ради України з питань аграрної політики та земельних відносин 17 травня 2011 р. було розглянуто обидва законопроекти і вирішено підтримати і винести на засідання парламенту саме проект Закону «Про продовольчу безпеку України». У кінцевому рахунку його було заветовано Президентом України.

Ще один законопроект «Про продовольчу безпеку України» від 24 жовтня 2012 р. реєстр. № 11378 [11], поданий безпосередньо урядом, був відкликаний 24 грудня 2012 р. і знятий з розгляду.

Таким чином, з різних причин усі чотири спроби не одержали свого логічного завершення.

І лише зараз, рівно через місяць після настання війни з росією (24 березня 2022 р.) було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» [12]. Навіть з самої назви вже випливає, що законодавець пішов не шляхом прийняття цілісного органічного закону, а через внесення змін до відповідного законодавства. Такий шлях виправданий, виходячи з мети збереження максимально можливої стабільності сільськогосподарського виробництва на час тривання воєнних дій за рахунок додаткового впорядкування орендних відносин. Але у повоєнний час потребуватиметься зовсім інший підхід, що вимагатиме прийняття окремого закону, до проектування якого слід залучити найкращі кадри аграрної, економічної та юридичної науки.

Значний рівень актуальності піднятих питань правового забезпечення продовольчої і екологічної безпеки зумовлює необхідність розгляду освітніх аспектів підготовки відповідних фахівців юридичного профілю, що треба почати невідкладно. Так, у бакалаврському стандарті вищої юридичної освіти [13] значний блок компетенцій присвячено набуттю знань міжнародного права, зокрема серед переліку спеціальних (фахових, предметних) компетентностей три компетентності (СК4, СК5 та СК6), присвячені вивченню різних аспектів міжнародного права на фоні єдиної компетентності (СК7), що надає можливість оволодівати і застосовувати норми і правові інститути системи вітчизняного права.

Аналогічне становище склалось і у сфері магістерської освіти, державний стандарт якої [14] містить три спеціальні компетентності (СК2, СК3, СК4), присвячені міжнародному праву, на противагу двом компетентностям (СК6, СК7), що передбачають формування навичок застосування норм національного права.

Якщо поглиблення вивчення європейського права ще має певне логічне пояснення з боку перспективи вступу до ЄС, то доскональне знання міжнародного права наразі потребується лише вузькому колу юристів-міжнародників, фахова діяльність яких безпосередньо пов'язана з міжнародними організаціями, а їх кількість забезпечується спеціальністю 293 Міжнародне право. Тим більше, що з врахуванням сучасних реалій чинне міжнародне право показало свою повну безсилість і деградацію. Та й європейське право набуде реального рівня актуальності лише після набуття Україною членства в ЄС. А до цієї досить нетривіальної події, чекати якої можна десятки років, прагматичність потреби в негайному поглибленому пізнанні європейського права всіма юристами нашої країни викликає обґрунтовані сумніви. Адже сучасні внутрішні юристи можуть протягом всієї своєї діяльності так і не зустрітися з практичною необхідністю знання права ЄС. Все це викликає природні сумніви у об'єктивності підстав розширення міжнародно-правової складової у національній юридичній освіті. При детальнішому ж з'ясуванні справжніх причин такого кроку, на передньому плані опиняються індивідуальні інтереси так званих «грантоїдів», якими, на жаль, є головні натхненники розробки і прийняття чинних стандартів.

Тим не менше, спеціальна компетентність СК7 бакалаврського стандарту закріплює закритий мінімальний перелік галузей національного права, які, на думку його авторів,

слід вивчати: конституційне право, адміністративне право і адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, трудове право, кримінальне і кримінальне процесуальне право. Навіть з першого погляду цей перелік викликає заперечення з боку спроможності вказаних галузей охопити адекватним впливом всю палітру сучасних суспільних відносин, динамічність розвитку яких набуває постійно прискорюваних темпів, що стимулює перманентний процес виникнення нових галузей права. Це об'єктивна сучасна реальність, яку ігнорують автори державних стандартів вищої юридичної освіти. Яскравим підтвердженням цьому висновку є відсутність серед вищевказаного переліку життєво важливих галузей, якими є аграрне і екологічне право, адже саме вони покликані забезпечити як продовольчу, так і екологічну безпеку, надзвичайну сучасну актуальність яких ще раз підкреслили всі учасники нашого зібрання, включаючи закордонних гостей. І така тенденція зберігатиметься в оглядовому майбутньому. Усе вищезазначене зумовлює гостру нагальну потребу в приведенні чинних державних стандартів вищої юридичної освіти до об'єктивних вимог сучасного стану розвитку суспільних відносин через корегування змісту останніх. Вважаю за необхідне внести до резолютивних підсумків нашої конференції звернення до МОН України з відповідною пропозицією об'єктивації змісту вищевказаних стандартів, про що хотілось би почути думку наших поважних учасників.

Список використаних джерел:

1. Курман Т.В. Правове забезпечення продовольчої безпеки в Україні: національний та міжнародний аспект. Актуальні питання аграрного права України: теорія і практика: монографія; за ред. проф. А.М. Статівки. Харків: Вид-во «ФІНН», 2010. С. 82–101.
2. Єрмоленко В.М. Актуальні питання систематизації законодавства про продовольчу безпеку. Сучасні проблеми систематизації екологічного, земельного та аграрного законодавства України: Збірник наукових праць Круглого столу (18 березня 2011 р.). Київ: ВГЛ «Обрії», 2011. С. 113–119.
3. Уркевич В. Ю. Стосовно законодавства про продовольчу безпеку України // Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 26 жовт. 2012 р.). у 3-х ч. Ч. 2 «Приватно-правові проблеми формування правової держави».

Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2012. С. 143–144.

4. Курман Т.В. Щодо принципів забезпечення продовольчої безпеки. Сучасні досягнення наук земельного, аграрного та екологічного права: Збірник матеріалів круглого столу (24 травня 2013 р.) / за ред. Шульги М.В., Саннікова Д.В. Харків: Національний університет «Юридична академія імені Ярослава Мудрого», Національна академія правових наук України, 2013. С. 94–96.

5. Лушпаєв С.О. Правові засади продовольчої безпеки України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06; Національний університет «Юридична академія імені Ярослава Мудрого». Харків, 2014. 200 с.

6. Чабаненко М.М. Система аграрного права України: методологічні засади становлення та розвитку: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.06; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків, 2016. 437 с.

7. Про продовольчу безпеку України: проект Закону України від 07.09.2005 р. № 8098. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=25349

8. Про основи продовольчої безпеки України: проект Закону України від 08.04.2011 р., реєстр. № 8370. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=40130

9. Про продовольчу безпеку України: проект Закону України від 28.04.2011 р., реєстр. № 8370-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=40276

10. Про створення робочих груп з розробки законопроектів: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 13.05.2011 р. № 177 (в редакції наказу Мінагрополітики України 21.12.2011 № 752). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0177730-11#Text>

11. Про продовольчу безпеку України: проект Закону України від 24.10.2012 р. реєстр. № 11378. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=44744

12. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24.02.2022 р. № 2145-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text>

13. Про затвердження стандарту вищої освіти спеціальності 081 Право для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України 20.07.2022 р. № 644. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/87071/

14. Про затвердження стандарту вищої освіти спеціальності 081 Право для першого (магістерського) рівня вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України 20.07.2022 р. № 643.
URL: <https://law.chnu.edu.ua/mahisterskii-standart-081-pravo/>

Носік В.В.

*доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України, завідувач кафедри
земельного та аграрного права
КНУ імені Тараса Шевченка*

**ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА
ДОСТУП ДО ВИКОРИСТАННЯ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ В
УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК
ПЕРЕДУМОВА ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ**

Віроломне повномасштабне агресивне російське військове вторгнення на суверенну територію України, тимчасова окупація частини земель у окремих областях, тероризм проти Українського народу на Сході, Півночі і Півдні нашої держави позбавили фізичних і юридичних осіб у доступі до використання земель сільськогосподарського призначення для ведення особистого селянського господарства, фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, а також до виконання взятих власниками землі і землекористувачами зобов'язань за укладеними договорами на використання земельних ділянок. Крім того, велика шкода заподіяна ґрунтам та іншим сільськогосподарським угіддям. За попередніми підрахунками Уряду України після шести місяців війни було пошкоджено більше 5% сільськогосподарського призначення, втрати доступних посівних площ – 25%, зрошуваних земель – понад 70%, ягідників – близько 25%, садів – 20 відсотків[1]. На звільнених від ворога територіях значні площі сільськогосподарських угідь виявилися замінованими та засміченими залишками від пошкодженої військової техніки, розірваних артилерійських снарядів, крилатих ракет, збитих літаків і гелікоптерів, БПЛА, хімічними та іншими речовинами.

За таких умов застосування норм Конституції України, чинного земельного, аграрного, цивільного та іншого законодавства до юрисдикційного захисту земельних, аграрних, майнових та інших прав власників землі і землекористувачів, суб'єктів аграрного бізнесу у зонах бойових дій та прилеглих до них територій, а також на тимчасово окупованих територіях стає неможливим до перемоги над ворогом та повернення тимчасово окупованих територій під загальну юрисдикцію України і

відновлення конституційного ладу України на цих територіях. Так само на цих територіях неможливо виконувати передбачені законами заходи з охорони земель сільськогосподарського призначення, захисту ґрунтів, збереження агроекологічних систем.

З огляду на всі потенційні ризики і негативні наслідки війни для природи, економіки, суспільства в період дії правового режиму воєнного стану ВР України прийняла декілька законів, спрямованих на забезпечення реалізації громадянами і юридичними особами прав на землі сільськогосподарського призначення та інші категорії земель, серед яких можна назвати закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану” від 24 березня 2022 року[2]. Прийняття цього закону можна пояснити тим, що без вирішення назрілих питань про використання земель сільськогосподарського призначення не можуть бути вирішені й нагальні проблеми продовольчої безпеки, виконані завдань щодо запобігання голоду як в Україні, так і за її межами відповідно до передбачених у підсумковому документі ООН, а також в Указі Президента України Цілей Сталого Розвитку до 2030 року.

Науковий аналіз змісту названого закону показує, що закріплені у ньому нормативні положення спрямовані на вирішення питань здійснення лише права оренди та інших суб'єктивних прав на користування земельними ділянками сільськогосподарського призначення різних форм власності в умовах запровадженого в Україні воєнного стану, що є необхідним в умовах війни з російською агресією. Водночас у законі передбачено, що дія його норм розрахована не лише на період воєнного стану, але й після закінчення правового режиму воєнного стану упродовж одного року з моменту поновлення чи набуття прав на користування земельними ділянками сільськогосподарського призначення. У законі також встановлені заборони, які спрямовані на обмеження власників і землекористувачів щодо здійснення володіння, користування і розпорядження земельними ділянками сільськогосподарського призначення різних форм власності.

Водночас науковий аналіз прийнятого закону показує, що у ньому не знайшли свого вираження інші, крім земельних, ключові питання продовольчої безпеки як в умовах воєнного стану, так і після припинення бойових дій та скасування правового режиму воєнного стану в Україні.

Позитивно сприймаючи закріплені у законі окремі положення щодо спрощення процедури доступу до використання сільськогосподарських земель на умовах оренди та інших суб'єктивних прав на земельні ділянки в умовах воєнного стану, варто зауважити, що закріплені у ньому нормативні вимоги щодо процедури набуття таких прав з одного боку, є довготривалими у часі, бюрократичними за формальними вимогами, з другого – встановлюють необґрунтовані обмеження прав орендарів земельних ділянок шляхом заборони на вчинення певних юридичних дій чи господарського використання земельних ділянок, наприклад, заборона на компенсацію власних витрат на поліпшення земельної ділянки, поновлення договору оренди, зміну угідь земельної ділянки, переважне право на купівлю земельної ділянки у разі її продажу, використання загальнопоширених корисних копалин на земельній ділянці тощо. У законі є й інші положення, які потребують правової визначеності та їх оцінки щодо відповідності Конституції України.

Враховуючи, що дія воєнного стану може бути припинена ще до одного року здійснення прав на користування земельними ділянками, то збереження заборон воєнного часу упродовж року після припинення режиму воєнного стану вбачається невідповідним з огляду на норми ст. 13, 14, 22, 41 Конституції України та інших законів України в частині гарантування і захисту прав на землю та охорону землі як основного національного багатства Українського народу. Відтак у законі доцільно було б конкретизувати, які з встановлених заборон діють в період воєнного стану, і які з них скасовуються після припинення правового режиму воєнного стану. У разі встановлення правового режиму надзвичайного стану мають бути передбачені інші правила щодо здійснення прав на землю, охорону землі відповідно до Конституції України.

Із змісту закону не зовсім не зрозуміло, чому у цьому законі залишилися не врегульованими питання щодо набуття у власність земельних ділянок сільськогосподарського призначення із земель приватної власності. З огляду на те, що в умовах воєнного стану обмежений доступ до Державних реєстрів речових прав на нерухоме майно, Державного земельного кадастру, інших державних реєстрів тощо, набуття права власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення приватної власності передбачає можливість настання юридичних ризиків як для продавців, так і покупців таких ділянок. Відтак питання права власності на земельні

ділянки сільськогосподарського призначення в умовах воєнного стану потребують законодавчого врегулювання подібно до того, як це зроблено щодо прав на користування земельними ділянками.

Війна в Україні заподіює колосальну шкоду сільському господарству, агробізнесу, соціальній сфері села, екологічним системам на мільярди доларів, які в умовах воєнного стану об'єктивно не можуть бути компенсовані сільськогосподарським товаровиробникам, суб'єктам агробізнесу, селянам, територіальним громадам, державі, Українському народові. Відтак актуальними постають питання щодо розробки законів з питань реалізації ст. 41 Конституції України щодо відшкодування шкоди, заподіяної власникам землі і землекористувачам, сільському господарству, суб'єктам агробізнесу, соціальній сфері села, екологічним системам внаслідок російської агресії та геноциду і екоциду проти Українського народу, оскільки у нормах чинного земельного, аграрного, природоресурсного, екологічного, цивільного, та іншого законодавства ці питання потребують врегулювання.

Список використаних джерел:

1. Ел.ресурс: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/new-agrarian-policy.pdf> Режим доступу:
2. Офіційний вісник України. – 2022. - № 31. – Ст. 1635

Кулинич П.Ф.

*доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
завідувач сектору проблем аграрного та земельного права,
Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України*

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ТА СВІТУ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Російська агресія проти України спричинила загострення продовольчої проблеми не тільки в Україні, а й у багатьох регіонах світу. Через блокування росією морських портів України аграрії втратили можливість продати вирощену минулого року продукцію та отримати обігові кошти для проведення посівної кампанії 2022 р., що ставить під загрозу майбутній урожай. Проте наша країна є провідною аграрною державою світу, здатною забезпечити продовольством майже 500 млн. населення. Відповідно стан продовольчої безпеки України погіршився відносно: було порушене продовольче забезпечення на тимчасово окупованих територіях та у регіонах, де через бойові дії регулярні припинилися поставки продовольства. Крім того, дещо погіршилися номенклатура харчових продуктів та певною мірою їх якість. Тим не менше, ООН внесла Україну до двадцятки країн світу, яким загрожує голод [1].

Однак, брак поставок сільськогосподарської продукції з України відчули і розвинені країни Європи. Так, у Великобританії деякі роздрібні мережі почали обмежувати продаж соняшникової олії «в одні руки» саме через порушення її поставок з України [2]. Більше того, європейські фермери стали більше купувати генномодифікованих (ГМО) кормів для худоби у США та Південній Америці після того, як через вторгнення РФ припинилися поставки з України кукурудзи, яка не містить ГМО [3]. Це означає, що через спричинену російською агресією глобальною продовольчою кризою країни ЄС змушені відступати від високих екологічних та продовольчих стандартів, яких вони досягли протягом останнього десятиліття.

Водночас у тих країнах світу, продовольче благополуччя яких забезпечується переважно або повністю за рахунок імпорту аграрної продукції, загострення продовольчої проблеми є

значним, а у деяких з таких країн досягло критичного рівня. За підрахунками американського політолога і геоеконіста Пітера Зейхана, тільки цього року майже 0,5 млрд людей страждатимуть від недоїдання, а наступного року ця цифра потроїться [4]. Як зазначив генеральний секретар ООН Антоніу Гуттеріш, війна в Україні може приректи значну частину людства на голод і бідність, небачені раніше десятиліттями. В першу чергу, війна загрожує мільйонам людей в Африці та на Близькому Сході недоїданням та голодом. Відновлення в кінці липня 2022 р. роботи трьох морських портів України у рамках «Зернової угоди» в умовах обстрілів агресором чи їх постійної загрози не дозволяє забезпечити необхідні обсяги поставок вітчизняної аграрної продукції до країн-споживачів.

Таким чином, російська агресія проти України на початку 2022 р. стала глобальним випробуванням для продовольчої безпеки не тільки для України, а й для всього світу. До того ж ця агресія може спричинити політичну нестабільність у десятках країн [5].

В зв'язку з цим світова спільнота почала пошук шляхів ефективного реагування на загострення продовольчої ситуації через військову агресію росії проти України. Так, у червні 2022 р. у Сенаті США законодавці від обох партій презентували резолюцію, яка засуджує використання голоду в якості зброї війни в Україні та інших країнах. Резолюція, серед іншого, закликає уряд США зробити так, щоб використання голоду як зброї війни підпадало під дію інструментів, які передбачають відповідальність за скоєне осіб, урядів, правоохоронних органів, організацій, наприклад, Глобального Акту Магнітського. Крім того, резолюція закликає Сполучені Штати та їхніх партнерів спільними зусиллями відновити глобальну стабільність і притягнути окремих осіб та уряди до відповідальності за конфлікти, які призводять до глобального голоду і ставлять під загрозу продовольчу безпеку багатьох країн [6].

Таким чином, беручи до уваги глобальну продовольчу кризу, спричинену російською агресією проти нашої держави, та враховуючи статус України та деяких інших держав як провідних аграрних країн світу (Аргентина, Бразилія тощо), які забезпечують продовольчу безпеку населення нашої планети, вважаємо доцільним ініціювати укладення міжнародного договору про гарантію продовольчої безпеки світу, який би надав країнам-експортерам продовольства правовий статус гарантів продовольчої безпеки світу. Зокрема, такий статус має передбачати, що будь-які ворожі дії однієї країни проти держави-

гаранта продовольчої безпеки світу, які унеможливлюють або істотно зменшують експорт такою країною продовольчих товарів, розглядатимуться як ворожі дії не тільки проти країни-експортера продовольства, а й проти всіх країн світу та передбачатимуть застосування серйозних міжнародно-правових санкцій до країни-порушника.

Список використаних джерел:

1. ООН внесла Україну до двадцятки країн, яким загрожує голод. URL: <https://agroportal.ua/news/ukraina/oon-vnesla-ukrajinu-do-dvadcyatki-krajin-yakim-zagrozhuye-golod>
2. У Великобританії обмежили продаж соняшникової олії. URL: <https://agropolit.com/news/23738-u-velikobritaniyi-obmejili-prodaj-sonyashnikovoyi-oliyi/>
3. Павлиш, О. Європейські фермери переходять на ГМО-корми через блокаду імпорту кукурудзи з України. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/04/4/685208/>
4. Агросектор та війна: Цього року ми говоримо про недоїдання 0,5 млрд людей, а наступного ця цифра потроїться. URL: <https://kurkul.com/spetsproekty/1350-agrosektor-ta-viyna-tsogo-roku-mi-govorimo-pro-nedoyidannya-05-mlrd-lyudey-a-nastupnogo-roku-tsya-tsifra-potroyitsya>
5. Росія оголосила війну світу, блокуючи Одеський морський порт – ООН. URL: <https://agropolit.com/news/24012-rosiya-ogolosila-viynu-svitu-blokuyuchi-odeskiy-morskiy-port--oon>
6. Сенат США пропонує визнати зняряддям війни створення РФ загрози голоду. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/05/28/687555/>

Малишева Н. Р.

*доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України,
завідувач відділом аграрного, земельного, екологічного та
космічного права Інститут держави і права
імені В.М.Корецького НАН України*

**НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ ПРАВОВІ
МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ЕКОЛОГІЧНИМ
ЗЛОЧИНАМ РФ В УКРАЇНІ**

Дев'ятий рік триває військова агресія рф проти України, яка набула масштабів повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р. Але вже з початку неоголошеної т.з. «гібридної» війни нашій країні було завдано не лише гуманітарної, економічної, соціальної шкоди, а й небачених екологічних збитків. На сході України, де починались військові дії, зосереджувалась значна частина важкої промисловості нашої держави: металургійна, вугледобувна, хімічна та ін. Лише в Луганській області було розташовано 169 об'єктів підвищеної небезпеки [1]. Значна кількість таких об'єктів припадала і на Донецьку область. Окупанти нещадно нищили природу Донбасу, руйнуючи екосистеми, виводячи з господарського обігу родючі землі, вирубуючи чи спалюючи ліси, затоплюючи шахти, знищуючи об'єкти природно-заповідного фонду..., поставивши таким чином цей регіон на межу екологічної катастрофи. Ситуація ще на порядок загострилась після повномасштабної агресії рф проти України. Загрозою не лише для України, а й для Європи і світу стало потрапляння в сферу бойових дій об'єктів атомної енергетики України: Хмельницької, Південноукраїнської, законсервованої Чорнобильської і особливо найбільшої в Європі і третьої в світі Запорізької АЕС [2]. Всього за 6 місяців війни в Україні, за даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, російськими окупантами вчинено близько 2000 тільки зафіксованих фактів екологічних злочинів (без врахування ситуації на тимчасово окупованих територіях), а заподіяна ними шкода обчислюється 395 млрд. грн. [3]. І ця сума, доки триває війна, постійно зростає. Слід додати, що методики розрахунків екологічної шкоди, заподіяної внаслідок збройної агресії рф проти України за різними показниками в Україні знаходяться лише в стадії розроблення, а ті, що вже затверджені, не завжди є досконалими. Крім того, фіксація екологічних злочинів є першим і вкрай важливим етапом протидії злочинам

проти довкілля в Україні. І функціонування цього етапу в Україні певним чином налагоджене створенням вже 16 березня при Державній екологічній інспекції оперативного Штабу з фіксації екологічних злочинів [4]. Серед інформації, яка фіксується, виділено такі категорії: дані про виникнення надзвичайних ситуацій (підриви, бомбардування складів паливно-мастильних матеріалів, сховищ нафтопродуктів, підприємств, що можуть використовувати небезпечні та/або хімічні речовини у виробництві); дані про пошкодження руйнування чи зупинку діяльності споруд, що очищують стоки перед скиданням у водні об'єкти – водоканали, промислові об'єкти; руйнування дамб полів фільтрації та витік відходів на рельєф місцевості, руйнування гідротехнічних споруд; займання місць видалення відходів; пошкодження ґрунтового покриття, горіння, рубка лісів – особливо на територіях природно-заповідного фонду [5]. Однак закономірно, що в інформації, яка фіксується, відсутні дані щодо конкретних заподіювачів відповідної екологічної шкоди, що автоматично зводить нанівець можливості застосування до винуватців національного кримінального законодавства України, зокрема, ст. 441 «Екоцид» КК України, хоча за об'єктивною стороною ті екологічно небезпечні діяння, що вчиняються рашистами, та їх наслідки повністю підпадають під ознаки відповідного злочину. Заради справедливості зазначимо, що і у внутрішньому правопорядку кримінальна відповідальність за злочини екоциду з різних причин залишалась «мертворожденою дитиною» протягом всіх 20 років з моменту її запровадження [6; 7].

І в офіційних даних державних органів України, і в численних публікаціях з відповідної тематики постійно зазначається, що екологічні злочини рф проти природи України фіксуються для наступного формування позовів у міжнародних судах. Однак важливо чітко орієнтуватись як в міжнародних юрисдикційних інстанціях, які можна буде при цьому задіяти, так і у нормативних підставах для здійснення відповідних юрисдикцій, що надає нам міжнародне право. Питання це не є ні простим, ні однозначним, хоча його значення як «наріжного каменя» всієї підготовчої роботи до стягнення екологічної шкоди і притягнення винних до відповідальності не можна недооцінювати.

Відомо, що впродовж років війни Україною було подано кілька позовів до міжнародних судів щодо злочинів рф на території нашої держави. Це позови до Міжнародного суду ООН, Міжнародного трибуналу з морського права та деяких інших.

Серед них поки що не було жодного позову щодо екологічних злочинів та стягнення спричиненої екологічної шкоди. Однак така можливість, хоча й опосередкована, вже існує, причому саме для випадків, якщо відповідна шкода пов'язана з воєнними конфліктами. Вона впливає з Додаткового протокола I до Женевських конвенцій 1949 р. (ч. 3 ст. 35, ст. 55), яким забороняється застосовувати методи або засоби ведення воєнних дій, що мають на меті заподіяти або, як можна очікувати, завдати великої, довготривалої та серйозної шкоди природному середовищу і тим самим спричинять збитки здоров'ю чи виживанню населення [8]. Саме в контексті збройних конфліктів вчинення злочинів проти довкілля може розглядатися Міжнародним кримінальним судом (МКС), юрисдикція якого визначається ст. 5.1 Римського статуту [9]. Слід також зазначити, що міжнародною групою експертів уже розроблено проєкт доповнення Римського статуту новим самостійним злочином «Екоцид» в частині юрисдикції МКС; і є надія, що невдовзі такі зміни до цього документу будуть внесені [7].

При формуванні кейсів для розгляду міжнародними судами важливо визначитись щодо суб'єктів, на яких така відповідальність має бути покладена. Переважна більшість національних та міжнародних механізмів притягнення до відповідальності за міжнародні екологічні злочини орієнтована на фізичних осіб – безпосередніх заподіювачів такої шкоди. Зрозуміло, що встановлення таких у контексті широкомасштабної збройної агресії рф проти України з одного боку практично неможливе, а з іншого – не вкрай потрібне. Значно важливіше, щоб до відповідальності були притягнені ті, хто розв'язав цю війну, а за характером її ведення фактично санкціонував нищення природи України. Кримінальну відповідальність за міжнародні екологічні (і не лише екологічні) злочини в Україні мають насамперед понести фізичні особи вищого військово-політичного керівництва рф, що віддавали злочинні накази. А спричинена шкода, яка належним чином зафіксована з дотриманням всіх вимог матеріального та процесуального права, має бути стягнена з держави-агресорки. Для того, щоб відповідні механізми в повному обсязі реалізувати, слід вже сьогодні вести планомірну роботу щодо створення спеціального міжнародного трибуналу ad-hoc для розгляду міжнародних злочинів під час збройної агресії рф в Україні. Обов'язковим компонентом юрисдикції такого трибуналу має стати розгляд справ щодо екоциду, вчиненого в нашій країні.

Список використаних джерел:

1. Програма Національної академії наук України «Відродження Донбасу: оцінка соціально-економічних втрат». URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads>.
2. Безпека Запорізької АЕС. Чи є загроза нової ядерної катастрофи та як на дії РФ реагує світ. URL: <https://suspilne.media/270611-bezpeka-zaporizkoi-aes-ci-e-zagroza-radiacijnogo-vikidu-ta-ak-na-dii-rf-reague-svit/>.
3. 6 місяців злочинів рф проти українського довкілля. URL: https://cutt.ly/add_molnia.
4. В Україні створили сайт для фіксації екологічних злочинів рф. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3431408-v-ukraini-stvorili-sajt-dla-fiksacii-ekologicnih-zlociniv-rf.html>.
5. Оперативний штаб при Державній екологічній інспекції України. URL: https://shtab.gov.ua/?fbclid=IwAR1iPoG_7wcaBiUyxk6UXdhVGaoe7nvLynRxx397qs2DecPoAboOK-E7xc#information.
6. Наталія Малишева. Екоцид як міжнародний злочин рф на території України. Деокупація. Юридичний фронт. Матеріали міжнародного експертного круглого столу (Київ, 18 березня 2022 року). К., 2022. С. 42-46. URL: <https://knute.edu.ua/file/MjIxNw==/27cc38a6612c0cbea72be02ece330fa5.pdf>.
7. Малишева Н. Р. Міжнародні екологічні злочини рф на території України та перспективи притягнення до кримінальної відповідальності за їх вчинення. Часопис Київського університету права. 2022. № 1. С. 233-238.
8. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977.
9. Rome Statute of the International Criminal Court. URL: https://legal.un.org/icc/statute/99_corr/cstatute.htm.

Гавриш Н.С.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри аграрного,
земельного та екологічного права*

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВОЄННОЇ ДЕГРАДАЦІЇ ГРУНТІВ В УКРАЇНІ

Деградація ґрунтів – це спричинений людиною процес погіршення і/або втрати властивостей і якості ґрунту, результат якого сприяє збільшенню затрат різноманітних ресурсів для досягнення раніше отримуваної кількості та якості продукції і/або збільшення обмежень на подальшу діяльність людини. Деградація ґрунтів супроводжується частковою або повною втратою родючості чи їхнім руйнуванням і знищенням.

Деградація ґрунтів на загальному фоні зростаючої загрози глобальної екологічної кризи в останні десятиріччя займає провідне місце. Важливість цієї проблеми визначається тим, що неможливо зберегти рослинний покрив і тваринний світ, чисту воду і повітря без збереження ґрунтового покриву та подолання процесів деградації ґрунтів, що унеможливорює нормальне функціонування біосфери й екологічне благополуччя людей. Деградація ґрунтів приносить величезні економічні збитки, порушує екологічну рівновагу, погіршує соціальні умови життя людей.

Усвідомлюючи небезпеку руйнування, забруднення і загальної деградації ґрунтів, Перша Всесвітня конференція ООН з навколишнього середовища 1972 року звернула увагу на необхідність охорони ґрунтів, а Міжнародна організація з продовольства (ФАО) прийняла 1982 року Всесвітню хартію ґрунтів, у якій закликала уряди всіх країн розглядати ґрунтовий покрив як всесвітнє надбання людства, а 1983 року ЮНЕП прийняла Основи світової ґрунтової політики [1, с. 110].

Деградація ґрунтів здебільшого відбувається у випадку комбінованого впливу природних і антропогенних чинників. Часто антропогенний вплив створює передумови для різкої активізації природних впливів. Виникнення таких питань пов'язане з тим, що ґрунти як компоненти тонко збалансованих природних екосистем, що перебувають у динамічній рівновазі з усіма іншими компонентами біосфери, в умовах використання людиною в різній господарській діяльності або внаслідок

побічних впливів часто втрачають свою природну родючість, деградують, чи й навіть повністю руйнуються. Деградація ґрунтів і ґрунтового покриву є там, де діяльність людини може бути визначена як нераціональна, логічно необґрунтована, що не відповідає природному біосферному потенціалу конкретної території.

Пошкодження і руйнування поверхневого родючого шару землі може бути результатом воєнних дій. Однією з поширених причин пошкодження і руйнування земельних угідь є воєнна деградація ґрунтів. Варто зазначити, що вона проявляється у руйнуванні родючого шару ґрунту, погіршенні фізичного, хімічного та біологічного станів ґрунтового покриву або порушенні рельєфу поверхні, внаслідок чого використання земельної ділянки для сільськогосподарських потреб стає неможливим або економічно не вигідним без проведення робіт з рекультивації земель.

За останні 8 років в країні постала нова надзвичайно важлива проблема руйнування і знищення ґрунтів у Донецькій та Луганській областях внаслідок гібридної війни, а з 24 лютого 2022 року по всій Україні, в першу чергу на території, де ведуться військові дії. Десятки тисяч гектарів високопродуктивних ґрунтів зазнали страшної воєнної деградації. Воєнна деградація зумовлює руйнування ґрунтового покриву, порушення морфологічної будови профілю, відбувається перемішування генетичних горизонтів, змінюється склад і властивості ґрунтів, появляються в ґрунтах невластиві включення – чужорідні тіла (осколки снарядів, мін, ракет, патрони тощо), ґрунти інтенсивно ущільнюються важкою військовою технікою. Порушується поверхня ґрунту внаслідок розриву мін, гранат, будівництва окопів, землянок, траншей, на значних площах утворюються глибокі воронки, рови, заглиблення, що порушує однорідність і цілісність території.

Рекультивація земель, порушених військовими діями в Україні, потребує проведення ґрунтових обстежень, картографування ґрунтового покриву території воєнної деградації, виявлення властивостей порушених ґрунтів, проведення їхньої агроекологічної оцінки, розробки нормативних актів з реанімації цих ґрунтів для створення можливостей їхнього раціонального використання. Це завдання є надзвичайно важливим і його необхідно терміново вирішувати. Розв'язання цієї проблеми стане вагомим внеском у відродження України [2, с. 206].

Деградовані ґрунти є небезпечними природними об'єктами, оскільки перестають виконувати екологічні захисні функції і можуть ініціювати процеси загальної деградації земної поверхні та зміну кліматичних умов. На сьогодні не вироблено визначення поняття «воєнна деградація ґрунтів» з науково-практичного та юридичного погляду. В це поняття так чи інакше будуть включатися процеси погіршення властивостей ґрунтів і їхньої якості з позицій отримання первинної продукції.

Отже, воєнна деградація ґрунтів – це спричинений людиною, в результаті воєнних дій, процес погіршення і/або втрати властивостей і якості ґрунту, результат якого сприяє збільшенню затрат різноманітних ресурсів для досягнення раніше отримуваної кількості та якості продукції і/або збільшення обмежень на подальшу діяльність людини.

Воєнна деградація ґрунтів України, що призводить до втрати продуктивності ґрунтів, зумовлює формування правових основ їх охорони. Отож пропонуємо прийняти законопроект «Про збереження ґрунтів та охорону їх родючості», у якому закріпити поняття «воєнна деградація ґрунтів» і визначити заходи щодо відновлення та відтворення найціннішого багатства України – ґрунтів.

Список використаних джерел:

1. Гавриш Н. С. Використання, відтворення та охорони ґрунтів в Україні: теоретико-правові аспекти / Одеса, 2016. 396 с.
2. Позняк С. П. Ґрунти у сучасному мінливому світі / Збірник наукових праць міжнародного наукового семінару «Генеза, географія та екологія ґрунтів», Львів, 2015. С. 202-206.

Кобецька Н. Р.

*доктор юридичних наук, професор, професор кафедри
трудового, екологічного та аграрного права
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника*

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-
ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ВІДШКОДУВАННЯ
ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ДОВКІЛЛЮ УКРАЇНИ
ВІЙСЬКОВОЮ АГРЕСІЄЮ РОСІЇ**

Збройна агресія росії проти України спричинила масштабне знищення, пошкодження та забруднення природних об'єктів та екосистем. За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України за 6 місяців війни зафіксовано понад 2000 фактів шкоди довкіллю, а сума нарахованих збитків складає 395 млрд грн [1].

Збір, фіксація, аналіз, розрахунок розмірів шкоди довкіллю, окремим природним об'єктам, а на цій підставі притягнення росії до відповідальності та відшкодування завданих збитків, стали першочерговими завданнями для компетентних державних органів та громадянського суспільства в цілому. Така діяльність потребує нових підходів, методик, способів. Розглянемо тезово основні проблеми, результати та перспективи новітнього організаційно-правового механізму, що формується в нашій державі, для забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної довкіллю воєнними діями росії.

Збір, фіксація та аналіз доказів. Безумовно, що триваюча війна суттєво ускладнює збирання та фіксацію доказів. Основні труднощі збору даних пов'язані з інтенсивністю та широкомасштабністю впливу, знищенням моніторингових спостережних пунктів, відсутністю достатньої кількості спеціалістів тощо. Інформацію про екологічні злочини можна черпати з відкритих джерел, усних свідчень, фото та відео фіксації, супутникових знімків. Однак, така інформація має бути належним чином задокументована, верифікована, підтверджена. Збір і фіксація доказів повинні ґрунтуватися на визнаних міжнародних практиках, щоб мати перспективу врахування при розгляді відповідних справ міжнародними інституціями. В цій сфері значення (в тому числі на майбутнє) має створення і забезпечення функціонування ефективної державної системи

моніторингу довкілля, що було одним з ключових євроінтеграційних питань впродовж останніх років. Сьогодні у Верховній Раді України на розгляді знаходиться проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної системи моніторингу довкілля, інформації про стан довкілля (екологічної інформації) та інформаційного забезпечення управління у сфері довкілля [2].

Розрахунок розмірів збитків. Особливості форм, способів, джерел руйнівного впливу на довкілля в ситуації воєнних дій зумовлюють потребу перегляду існуючих методик визначення розміру шкоди, заподіяної природним об'єктам. 29 квітня 2022 р. Кабінетом Міністрів України були внесені зміни до пункту 2 Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації [3], якими доповнено напрями визначення шкоди та збитків напрямами, пов'язаними з природним середовищем. Сьогодні розрахунок шкоди повинен здійснюватися на основі показників втрат лісового фонду; надр; акваторії, природно-заповідного фонду; шкоди, завданої земельним ресурсам; атмосферному повітрю; водним ресурсам. По кожному з цих напрямів мають бути затверджені Методики. На сьогодні такі методики затверджені щодо атмосферного повітря та землі [4, 5]. Проблемним є розрахунок розмірів збитків, заподіяних втратами біорізноманіття, порушенням екосистемних зав'язків.

Суб'єкти, залучені до цієї діяльності. Основний тягар роботи, пов'язаної зі збором, фіксацією, перевіркою доказів заподіяної шкоди, визначення методик та розрахунку розмірів відшкодування покладений на профільне Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України та Державну екологічну інспекцію. Однак, наявних технічних, організаційних, кадрових ресурсів цих органів явно недостатньо. З початку березня 2022 року при Державній екологічній інспекції створено Оперативний штаб для формування єдиного реєстру збитків, заподіяних довкіллю внаслідок вторгнення російської федерації на територію України [6]. Загальним завданням Штабу є формування переліку всіх порушень у сфері охорони навколишнього природного середовища та притягнення Росії до відповідальності. До його складу ввійшли фахівці Державної екологічної інспекції, представники Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування, Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів, а також експерти – представники громадських природоохоронних організацій та наукових установ. Не менш важливе значення має

діяльність Спеціалізованої екологічної прокуратури та її підрозділів на місцях.

Величезну роботу виконують сьогодні і громадські організації. Так, благодійна організація «Екологія-Право-Людина», яка з перших тижнів почала фіксувати екологічні злочини, в липні започаткувала програму регрантингу, в рамках якої на конкурсних засадах було відібрано сім організацій: ГО «Екосфера», ГО «Екосоціум», ГО «Українська природоохоронна група», ГО «Херсонське обласне відділення Соціологічної асоціації України», ГО «Веселий Дельфін», ГО «Чорноморське/Одеське/Регіональне відділення української екологічної академії наук», ГО «Інститут еконології», які працюють в напрямку документування екологічних злочинів війни, розробки методик оцінки завданої шкоди довкіллю, оцінки недоотриманих в результаті війни екосистемних послуг та напрацювання фактів та даних для подальшого формування позовів у міжнародні суди з вимогою відшкодування за шкоду довкіллю України [7].

При цьому, особливе значення має дотримання принципів об'єктивності та незалежності при формуванні доказової бази. Спеціалісти відзначають, що Кувейт (після збройної агресії Іраку) подав 168 екологічних позовів на загальну суму в \$85 млрд, але отримав всього \$5,26 млрд, тобто 6,19% від бажаного [8]. Тому цілковитої підтримки заслуговує внесений проект постанови про Звернення Верховної Ради України до Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, Програми Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища, Європейського Парламенту, Європейської Комісії, парламентів та урядів держав, які є членами Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, щодо утворення спеціальної екологічної моніторингової місії для фіксації екологічної шкоди, заподіяної внаслідок збройної агресії на території України [9].

Перспективи компенсації шкоди. Зрозуміло, що реальна можливість притягнення винних до відповідальності та відшкодування заподіяної шкоди природним об'єктам в рамках національної судової системи відсутня. Мова може йти виключно про міжнародні інституції. Це, зокрема,

- Міжнародний суд ООН, який може визнати свою компетенцію щодо такого характеру справи, однак, головною проблемою тут є відсутність механізмів примусового виконання рішення;

- Міжнародний кримінальний суд, однак, Римський статут, на основі якого він діє, не передбачає такого злочину як екоцид,

незважаючи на те, що пропозиції щодо його закріплення в останні роки широко напрацьовувалися міжнародними експертами;

- Компенсаційна комісія ООН, як квазі судовий, швидше навіть політичний орган, приклад створення якої відомий щодо компенсації Іраком збитків, заподіяних Кувейту, однак, створення такого органу в нашій ситуації навряд чи є реалістичним, зважаючи на те, що рішення приймається на рівні Ради Безпеки ООН, членом якої є росія.

Тому завданням української держави є, використовуючи досвід відповідних міжнародних інституцій, добитися створення окремого спеціалізованого суду за принципом Ad Hoc, а також фонду гарантування виплат за рахунок, в тому числі, конфіскованих активів держави-агресорки.

Список використаних джерел:

1. Дайджест ключових наслідків російської агресії для українського довкілля за 18-24 серпня 2022 року. 27 серпня 2022 р. URL: <https://mepr.gov.ua/news/39615.html> (дата звернення: 30.08.2022).

2. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної системи моніторингу довкілля, інформації про стан довкілля (екологічної інформації) та інформаційного забезпечення управління у сфері довкілля URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39521> (дата звернення: 30.08.2022).

3. Про внесення змін до пункту 2 Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2022 р. № 551 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 30.08.2022).

4. Про затвердження Методики розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди: наказ Міндовкілля від 13.04.2022 № 175 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0433-22#Text> (дата звернення: 30.08.2022).

5. Про затвердження Методики визначення розміру шкоди завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану: наказ Міндовкілля від 4.04.2022 № 167

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0406-22#Text> (дата звернення: 30.08.2022).

6. Оперативний штаб при Державній екологічній інспекції.
URL: <https://shtab.gov.ua/> (дата звернення: 30.08.2022).

7. Довкілля мовчазна жертва війни. 19 липня 2022 р. URL: <http://epl.org.ua/announces/dovkillya-movchazna-zhertva-vijny/> (дата звернення: 30.08.2022).

8. Хто притягне росію до відповідальності за злочини проти довкілля. *Високий замок*. 2.08.2022 р. URL: <https://wz.lviv.ua/ukraine/468407-khto-prytiagne-rosiiu-do-vidpovidalnosti-za-zlochyny-proty-dovkillia> (дата звернення: 30.08.2022).

9. Проект постанови про Звернення Верховної Ради України до Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, Програми Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища, Європейського Парламенту, Європейської Комісії, парламентів та урядів держав, які є членами Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, щодо утворення спеціальної екологічної моніторингової місії для фіксації екологічної шкоди, заподіяної внаслідок збройної агресії на території України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39865> (дата звернення: 30.08.2022).

Костяшкін І. О.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри трудового, земельного
та господарського права Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова*

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ НА ЗЕМЛЮ ЗА
ОСОБЛИВИХ УМОВ**

Земля виступає неодмінною умовою існування усього живого на планеті. Продукуючи сільськогосподарську продукцію земля є основою та необхідною умовою забезпечення продовольчої безпеки визначаючи гарантії прав на землю сільськогосподарських товаровиробників. Водночас земля є важливим територіальним базисом для реалізації низки інших функцій включаючи територіальну цілісність та оборону держави. Відтак надважливою умовою ефективного та сталого використання земельних ресурсів є забезпечення балансу публічних та приватних інтересів у відносинах власності на землю як в мирний так і у військовий час. Проблеми гарантування права власності на землю, а також забезпечення ефективної роботи сільськогосподарських товаровиробників в умовах воєнного стану потребують особливої уваги та вимагають належного доктринального аналізу, що визначає зміст пропонованого дослідження.

Зазначена проблематика знаходить своє відображення в роботах В. І. Андрейцева, О. Г. Бондаря, А. П. Гетьмана, П. Ф. Кулинич, А. М. Мірошніченко, В. В. Носіка, А. М. Статівки, М. В. Шульги, В. М. Єрмоленка, та інших авторів, однак реалії російської агресії вимагають постійної уваги та вдосконалення правового забезпечення земельних прав як умови продовольчої безпеки в нашій державі та світі загалом.

Конституція України гарантує право власності на землю, що є передумовою формування надійного правового механізму набуття здійснення та захисту відповідного права. Так, згідно до ст. 41 Конституції України [1], право приватної власності є непорушним і ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. А примусове відчуження таких об'єктів із наступним

повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Як бачимо важливою гарантією права власності на землю, навіть у надзвичайних умовах, виступає визначений порядок відшкодування вартості такої ділянки, що дає можливість особі у визначений спосіб набути право власності на земельну ділянку в іншому місці.

24 лютого 2022 року в Україні, як відомо, згідно Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні"[2], введено воєнний стан, що в свою чергу зумовило низку обмежень конституційних прав громадян, включаючи можливість примусового відчуження майна, що перебуває у приватній або комунальній власності та видачі про це відповідних документів встановленого зразка.

Спеціальним законодавством, зокрема, Законом України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015р. [3], передбачено, що в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видавати про це відповідні документи встановленого зразка (ст. 8). При цьому Закон (ст. 23) містить спеціальну норму щодо відшкодування збитків, завданих під час введення воєнного стану або повернення майна, та повернення такого майна після скасування правового режиму воєнного стану. Більш детально такий порядок визначено Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану», від 17 травня 2012р. [4], та постановою КМ України «Деякі питання здійснення повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 31 жовтня 2012 р. № 998 [5], де передбачено, що право на відшкодування вартості майна у разі його примусового відчуження в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану мають юридичні та фізичні особи, у яких відчужені будівлі, споруди, транспортні засоби та інше майно для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану або для відвернення чи ліквідації ситуацій, що стали причиною введення правового режиму надзвичайного стану, і відповідно їх правонаступники та спадкоємці.

На даний час в Україні напрацьовується законодавча база, що визначає особливості здійснення земельних прав в особливий період. Зокрема, 24 березня 2022 року прийнято Закон України № 2145-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» [6], яким визначено низку особливостей та обмежень у доступі та здійсненні права власності на землю шляхом доповнення Розділу X "Перехідні положення" Земельного кодексу України пунктами 27 і 28.

Перш за все такі обмеження стосуються набуття права власності на земельну ділянку із земель державної та комунальної власності. Заборонено безоплатну передачу земель державної, комунальної власності у приватну власність, надання дозволів на розроблення документації із землеустрою з метою такої безоплатної передачі, та розроблення такої документації. Крім того, заборонено проведення земельних торгів щодо прав оренди, емфітевзису, суперфіцію на земельні ділянки сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності.

З метою уникнення незаконного захоплення земельних ділянок сільськогосподарського призначення передбачено **продовження дії** на один рік без волевиявлення сторін і без внесення відомостей до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно існуючих договорів оренди, суборенди, емфітевзису, суперфіцію, земельного сервітуту, щодо земельних ділянок сільськогосподарського призначення строк користування якими закінчився після введення воєнного стану незалежно від форми власності.

Визначено особливий порядок передачі в оренду для ведення товарного сільськогосподарського виробництва земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності, а також земельних ділянок, що залишилися у колективній власності колективного сільськогосподарського підприємства, нерозподілених та невитребуваних земельних ділянок і земельних часток (паїв). Термін оренди визначено до одного року, відтак мінімальні строки договору оренди щодо земель сільськогосподарського призначення в даному випадку не застосовуються, при цьому, договір оренди землі не може бути поновлений, укладений на новий строк і припиняється зі спливом строку, на який його укладено. Розширено коло орендодавців за рахунок осіб, які використовують земельні ділянки сільськогосподарського призначення державної, комунальної власності на праві

постійного користування (крім державних, комунальних підприємств, установ, організацій), емфітевзису. Вказані землекористувачі отримали право передавати такі земельні ділянки в оренду строком до одного року для ведення товарного сільськогосподарського виробництва.

Вказані кроки є запорукою сталого використання земельних ресурсів в умовах військового стану, що безперечно сприятиме забезпеченню продовольчої безпеки в державі. Водночас таке регулювання потребує подальшого розвитку в напрямку здійснення не лише права оренди але в першу чергу прав власників землі щодо безпосереднього використання земель так і дорадчого та логістичного супроводу в частині зберігання виробленої продукції її переробки та реалізації. Саме підтримка та розвиток дрібного фермерства в Україні може стати умовою післявоєнного економічного відродження держави загалом та сільських населених пунктів, що зазнали особливих руйнувань за час російської окупації.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141;
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/64/2022>;
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389–VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 200. № 28. Ст. 224.
4. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17 квітня 2012 року № 4765–VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 15. Ст. 99.
5. Деякі питання здійснення повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Постанова КМУ від 31 жовтня 2012 р. № 998. *Офіційний вісник України*. 2012. № 83. Ст. 3354
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24 березня 2022р. № 2145-IX [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text>

Курман Т. В.

*докторка юридичних наук, професорка, в.о. завідувачки
кафедри земельного та аграрного права Національного
юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ Й ЗАГРОЗИ СЬОГОДЕННЯ

Проблема гарантування й підтримання належного рівня продовольчої безпеки в умовах глобалізації набуває загальносвітового масштабу, що зумовлюється низкою чинників, як-то: подальше зростання населення планети; глобальна зміна клімату; виснаження ґрунтів внаслідок екологічно незбалансованого природокористування в агросфері; економічні кризи та ін. Ще більшої актуалізації дана проблема набула внаслідок ведення повномасштабної війни на території України. Знищення внаслідок ракетно-артилерійських обстрілів сільськогосподарської техніки, зерносовищ, тваринницьких ферм, загибель стад сільськогосподарських тварин, шкода, завдана ґрунту від вибухів боеприпасів (воронки, хімічне і фізичне забруднення та ін.), мінування полів, блокування портів – все це створює неабиякі загрози не лише у сфері ведення агробізнесу, а й, як наслідок, у сфері забезпечення продовольчої безпеки. При чому, дані загрози є актуальними не лише для населення нашої держави, але й інших держав, зокрема країн Азії та Африки, які є імпортозалежними від поставок сільськогосподарської продукції національних виробників.

Між тим здоров'я людини, можливість реалізації її природного права на життя, стан демографічних процесів безпосередньо залежать від рівня забезпечення продовольчої безпеки. Викладене зумовлює здійснення відповідних заходів з метою забезпечення продовольчої безпеки як на національному, так і на глобальному рівнях. Недарма подолання голоду проголошено однією з Глобальних цілей сталого розвитку на період до 2030 року, прийнятих ООН у 2015 році [1].

На сьогодні стан забезпечення продовольчої безпеки в Україні напряму залежить від ефективності ведення діяльності національними суб'єктами агробізнесу в умовах воєнного стану. У зв'язку з цим, як вбачається, державна стратегія

національної продовольчої безпеки повинна включати характеристику загроз продовольчої безпеки як сукупності наявних та потенційно можливих умов і факторів, що створюють небезпеку для життєво важливих інтересів особистості, суспільства й держави у продовольчій сфері і знижують рівень продовольчої безпеки.

Слід зазначити, що в Україні відсутня спеціальна правова регламентація відносин у сфері гарантування продовольчої безпеки на законодавчому рівні, незважаючи на розробку протягом останніх десятиріч декількох проектів спеціального Закону, зокрема проекту Закону «Про основи продовольчої безпеки України» (2011 р.), і на неодноразові заклики науковців прийняти такий Закон. Лише з початком повномасштабної війни ці питання актуалізувалися з новою силою. Законодавець вимушено вдався до оперативних кроків на шляху забезпечення продовольчої безпеки. 24 березня 2022 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану». Основною метою його прийняття стало створення умов для успішної посівної кампанії 2022 року в умовах війни. Подальший аналіз положень цього Закону засвідчує, що зміни торкнулися лише земельного законодавства в частині створення умов для залучення земельних ресурсів в аграрне виробництво, питання ж забезпечення продовольчої безпеки названий Закон не вирішує й правового механізму гарантування продовольчої безпеки, зокрема в умовах воєнного стану, на жаль, не формує.

Цілком зрозуміло, що прийняті законодавцем нашвидкуруч новели покликані максимально оперативно адаптувати законодавчі вимоги до наявної ситуації і нових проблем й, у такий спосіб, запобігти продовольчій катастрофі, як на національному, так і на глобальному рівні. Однак вказані кроки не формують науково обґрунтованого й системного підходу, не враховують потреб євроінтеграційних перетворень, необхідності стратегічних реформ у напрямку сталого розвитку агросфери та протидії негативним для аграрного виробництва кліматичним змінам. Тим більше, відповідно до Глобального індексу продовольчої безпеки Україна, отримавши за даними Держстату України у 2021 році рекордний врожай зернових і олійних культур (107 млн. тонн), посіла лише 54 місце, маючи високі показники доступності, якості й безпечності, але значно поступаючись іншим

державам у показнику «ресурси і сталий розвиток». Фактично саме цей показник й не надав змоги Україні посісти вищі місця у Глобальному індексі продовольчої безпеки. Сьогодні ж, в умовах повномасштабної війни на території України, ситуація тільки погіршується. Весь світ спостерігає за тим, як ворог нищить аграрний потенціал нашої країни, як палають в пожежах десятки й сотні га врожаю зернових культур тощо. Все це створює реальну загрозу продовольчої кризи як на внутрішньому, так і на регіональному та глобальному рівнях.

Таким чином, надзвичайно актуальною на сьогодні є проблема формування цілісного і дієвого механізму правового забезпечення продовольчої безпеки в Україні. Усі вище перелічені важливі аспекти мають бути враховані під час якісного й системного оновлення вітчизняного законодавства у даній сфері, при створенні належного й ефективного механізму гарантування продовольчої безпеки. З огляду на це, існує нагальна потреба у прийнятті спеціального Закону «Про продовольчу безпеку України» як основи національного механізму забезпечення продовольчої безпеки. Вказаний механізм має бути комплексним, побудованим на засадах системно-сінергетичного підходу, включати дієву систему моніторингу з метою виявлення наявних та потенційно можливих внутрішніх та зовнішніх загроз й спрямованим на вирішення конкретних завдань, що відповідають сучасним інтересам і очікуванням громадян, територіальних громад, українського суспільства і держави, зокрема в умовах воєнного стану, а також сприяють подальшому вдосконаленню законодавства України, розвитку науки й суспільному прогресу, який неможливий без гарантування продовольчої безпеки держави і сталого розвитку агросфери.

Список використаних джерел:

1. Перетворення нашого світу: Порядок денний у галузі сталого розвитку на період до 2030 року: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2015 р. URL: http://www.sd4ua.org/wp-content/uploads/2015/02/SD_resolution_NY_2015.pdf (дата звернення: 16.07.2022)

Ковалів О. І.

*доктор економічних наук, головний науковий співробітник
Інституту агроекології і природокористування НААН*

ПРОЯВЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ВЛАСНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ НА ЗЕМЛЮ ТА ЇЇ ПРИРОДНІ РЕСУРСИ – ПРАВОВИЙ І ЕКОНОМІЧНИЙ ВИКЛИК ДЛЯ УКРАЇНИ

Кожна цивілізована держава живе і діє – за своїм Основним Законом...

На превеликий жаль, в Україні (з часу прийняття Конституції) переважна більшість **вчених і педагогів**, а відтак й їхні учнів, особливо правників, які нуртують в усіх гілках органів державної влади (законодавча, виконавча, судова), **продовжують дотепер** в поза конституційний спосіб **перекручувати і звужувати сутність задекларованих земельних норм** стосовно **земле-природокористування**, а також **підтримувати** існуючий процес здійснюваної ними ж так званої «земельної реформи», – **як розуміння земельно-аграрних трансформацій** на основі надуманої «**колективної власності на землю**» [1].

При цьому, **не розроблення і не прийняття** (фактично безкарне ігнорування з 1996 року) конституційно вмотивованого **закону «Про право користування природними об'єктами права власності Українського народу»** (вимога ч. 2 ст. 13 КУ), а також **шулерська підміна** в Земельному (ст. 79) і Цивільному (ст. 373) кодексах України чинної конституційної земельної норми «**користування**» – не конституційним чинником «**поширення**», **сприяють**, не лише **погіршенню** продовольчої безпеки в Україні в умовах воєнного та післявоєнного стану, але й **безкарному привласненню в корупційний спосіб олігархічними кланами чужої власності – основного капіталу нації...**

Нами доведено, що така «самодіяльність» **позбавляє конституційних права власності** всіх громадян України **на землю та її природні ресурси** (всіх категорій землі), як **на природні об'єкти**, що де-юре є абсолютною **власністю Українського народу**. Внаслідок таких трюків, в державі прогресує, не лише **погіршення економічного рівня** життя

переважної більшості громадян, але й **руйнується державотворення** та основи національної безпеки України [2].
Виникає логічне запитання: «За чію землю – вмирають Герої України?».

Щоб прискорити безболісне виправлення такого ганебного становища, знешкодити корупційні схеми щодо землі та її природних ресурсів як основного національного багатства і головного капіталу нації, нами розроблено системний алгоритм: **«Звершення земельної реформи в Україні: нова парадигма»...**

Важливо знати й те, що природні ресурси **не є** об'єктами цивільних прав, тому **не можуть** купуватися чи продаватися тощо, а бути – лише предметом **«користування»**, «використання» чи «вилучення» в ринкових відносинах – на платній основі за відповідними регламентами, що встановлюються законом.

Для здійснення такого законного **«користування»** (господарювання) конкретними природними ресурсами, що розташовані в конкретному місці геопростору землі України, **набувається і реалізується** (ч. 2 ст. 14 КУ) громадянами, юридичними особами і державою **право власності** на відповідну **земельну ділянку (межу родовища)** як **«на землю»** – описану (оцифровану) й узгоджено зареєстровану у відповідній державних земельно-кадастровій і реєстраційній системах, що **стає** реальним **об'єктом** (майном) **цивільних прав**, який може змінювати свого власника (купуватися і продаватися тощо).

Пропонований конституційно вмотивований і науково-обґрунтований системний соціально-економічний розвиток в процесі звершення земельної реформи в Україні як нової парадигми відбуватиметься за законами неживої і живої природи та суспільства, які вмотивовано узгоджуються також в нормах Основного Закону України (особливо першого розділу). Ключ до повноцінної реалізації криється в здобутих нами знаннях «конституційного земельного прагматизму», і лише в рамках **когнітивної земельної економіки** (відкрита нами вперше), що реалізується – в такому процесі як **Нової парадигми...**

Беручи до уваги реальні прагнення й конституційні права Українського народу на гідну життєдіяльність у власній державі – під **справедливим проводом** найвідважніших і наймудріших в світі – **українських воїнів-переможців**, та зважаючи на глобальний стан природних ресурсів, в тому числі стосовно **індексу продовольчої безпеки**, а також на

неподолане **внутрішнє** гібридне антиконституційне **протистояння й невизначеність**, нами **доведено**, що безболісно вийти з такого стану можна лише **за дієвої волі Президента України** як гаранта, який очолює Раду національної безпеки і оборони України.

Переконані, що РНБО України **зобов'язана проявити** конституційні права власності на основне національне багатство і **негайно почати** реалізацію обґрунтованих напрацювань, оскільки вони конституційно вмотивовані, науково обґрунтовані й уже достатньо публічно обговорені.

Водночас, лідери громадянського середовища, особливо совісні й відповідальні правники – за освітою (тай всі небайдужі й освічені громадяни), усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та майбутніми поколіннями, також **зобов'язані збагатити** свої знання «про землю» – справжньою сутністю чинних земельних норм Конституції України як норм прямої дії, усвідомити власні **права**, хоча б, – на роль **засновника держави і співвласника** основного національного багатства.

Список використаних джерел:

1. Олександр Ковалів. **Реальний захист конституційних прав власності Українського народу на землю та її природні ресурси – основне національне багатство: – ключ до перемоги...** / матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Міжнародно-правова оцінка російської воєнної агресії в Україні та захист фундаментальних прав людини» (м. Київ, 16 липня 2022 р.) / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Асоціація українських правників. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. С.37-41.
2. Ковалів О.І. **Конституційно-правова сутність земельних відносин і природокористування в Україні як нові знання – для наукової й педагогічної еліти України** / О.І. Ковалів // тези доповідей учасників всеукраїнської дистанційної наук.-практ. конф. до 10- річчя створення однойменних кафедр [«Аграрне, земельне, екологічне, трудове право та право соціального забезпечення: здобутки та перспективи розвитку в Україні», Освіта України. – (м. Київ, 12 берез. 2021 р). – С. 52 – 55.

Уркевич В. Ю.

*доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент
НАПрН України, суддя Верховного Суду*

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: НОВЕЛИ
ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА**

Як відомо продовольча безпека розглядається як захищеність життєвих інтересів людини, яка виражається у гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримання її звичайної життєвої діяльності. В умовах запровадження воєнного стану гарантування доступу до продуктів харчування (не лише економічного, але й передусім фізичного) має особливе значення, яке забезпечується в тому числі й завдяки правовим засобам. Проаналізуємо новели правового регулювання земельних відносин щодо забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану, зокрема, стосовно поновлення договорів оренди земельних ділянок.

1. Верховною Радою України 24 березня 2022 року ухвалено закон № 2145-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» (далі – Закон), яким запроваджено низку особливостей правового регулювання використання земельних ділянок, й зокрема щодо поновлення договорів оренди землі.

2. У загальному порядку відносини щодо поновлення договорів оренди землі встановлено ст. 32-2 Закону України «Про оренду землі», якою встановлено, що поновлення договорів оренди землі здійснюється в порядку, передбаченому статтею 126-1 Земельного кодексу України (далі – ЗК України). За змістом цієї статті Кодексу, договором оренди землі (за винятком земельних ділянок державної та комунальної власності) може встановлюватися умова щодо поновлення таких договорів на такий самий строк і на таких самих умовах.

При цьому поновленням договору вважається поновлення договору без вчинення сторонами договору письмового правочину про його поновлення в разі відсутності заяви однієї із сторін про виключення з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно відомостей про поновлення договору. Вчинення

інших дій сторонами договору для його поновлення не вимагається.

У той же час сторона договору, яка бажає скористатися правом відмови від поновлення договору не пізніше як за місяць до дати закінчення дії такого договору, подає до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно заяву про виключення з цього реєстру відомостей про поновлення договору. У разі відсутності такої заяви державна реєстрація речового права продовжується на той самий строк.

3. Наведені правила поновлення можуть застосовуватися лише до договорів оренди землі приватної власності й у випадках, коли такі положення вміщено до відповідного договору його сторонами.

Водночас чинні договори оренди землі, як правило, не містять умов щодо автоматичного їх поновлення, а звідси договірні орендні земельні відносини для їх поновлення мають супроводжуватися такими юридичними фактами: (1) орендар належно виконує його обов'язки за цим договором; (2) він повідомив орендодавця в установлені законом строки про намір поновити договірні відносини на новий строк; (3) до листа-повідомлення додав проект додаткової угоди про поновлення договору оренди землі; (4) продовжує користуватись виділеною земельною ділянкою; (5) орендодавець упродовж місяця після закінчення строку договору оренди землі письмово не повідомив орендаря про заперечення у поновленні цього договору (постанова Великої Палати Верховного Суду від 31 серпня 2021 року у справі №903/1030/19).

4. На зміну наведених положень Законом передбачено, що під час дії воєнного стану вважаються поновленими на один рік без волевиявлення сторін відповідних договорів і без внесення відомостей про поновлення договору до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно договори оренди, строк користування земельними ділянками сільськогосподарського призначення щодо яких закінчився після введення воєнного стану. Зауважимо, що це стосується продовження використання широкого кола об'єктів земельних прав: (а) земельних ділянок державної, комунальної та приватної власності, (б) невитребуваних, нерозподілених земельних ділянок, (в) земельних ділянок, що залишилися у колективній власності і були передані в оренду органами місцевого самоврядування.

Як видається, такі нормативні новели спрямовані на сталість орендного використання земель сільськогосподарського призначення, водночас вони не лише впливають на продовження

існування прав та обов'язків сторін відповідних договорів, а й викликають окремі питання щодо їх застосування.

5. Як відомо, провідним принципом приватного права виступає свобода договірних відносин. При цьому свобода договору має декілька складників: свобода укладання договору, у виборі контрагента, виду договору, визначенні умов договору, форми договору (постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 30 вересня 2020 року у справі № 559/1605/18).

Водночас Закон певним чином обмежує цей принцип та встановлює автоматичне продовження орендних договірних відносин щодо земельних ділянок на один рік з того моменту, коли вони мали завершитися. Тут можна наголосити на різноманітних аспектах, як позитивних, так і негативних.

Так, якщо орендар має намір продовжувати орендні договірні відносини щодо земельних ділянок державної та комунальної власності, а також беручи до уваги не достатньо прогнозовану в багатьох випадках поведінку орендодавців таких земель (органів державної влади чи органів місцевого самоврядування), такі правила продовження відносини щодо користування земельними ділянками в умовах воєнного стану можна вважати цілком оптимальними. Також фактично на користь орендаря земель державної чи комунальної власності Закон закріпив положення, що припинення або скасування воєнного стану в Україні або у відповідних окремих її місцевостях не є підставою для припинення дії або зміни таких поновлених договорів оренди.

Водночас коли йдеться про земельні ділянки, що перебувають у приватній власності, то постає питання легітимної мети обмеження прав власників таких земельних ділянок, у тому числі щодо їх можливого використання для власних потреб (для вирощування сільськогосподарської продукції з метою використання для харчування).

Більше того, якщо сторони відповідного договору оренди не мають бажання продовжувати договірні відносини щодо використання земельних ділянок чи можуть вони продовжуватися автоматично, навіть в умовах воєнного стану?

6. Важливим є питання визначення кола договорів, на які поширюються окреслені земельно-правові новели. Закон визначив, що це договори, строк користування земельними ділянками сільськогосподарського призначення щодо яких закінчився після введення воєнного стану. Іншими словами, згідно із Законом за такими договорами оренди закінчення

строку договорів має припадати на період між запровадження воєнного стану та закінченням строку, на який його було введено.

Воєнний стан запроваджено в Україні з 24 лютого 2022 року Указом Президента України №64/2022. Водночас п. 1 Розділу II «Прикінцеві положення» Закону встановлює, що він набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування, яке відбулося в офіційному виданні газети «Голос України» № 78 від 06 квітня 2022 року. Таким чином аналізовані норми Закону є чинними починаючи з 07 квітня 2022 року й до закінчення (припинення або скасування) воєнного стану.

Стаття 58 Конституції України регламентує, що Закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи.

Вочевидь, оскільки Закон не стосується питань відповідальності осіб, то його норми поширюються на поновлення на один рік лише тих договорів оренди земельних ділянок, закінчення строку дії яких припало на період починаючи з 07 квітня 2022 року (а не з дати запровадження воєнного стану) й до закінчення воєнного стану.

7. Ще однією особливістю регулювання розглядуваних земельних відносин є те, що поновлення відповідних договорів оренди земель здійснюється без внесення відомостей про поновлення договору до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

Таке положення узгоджується з іншими приписами Закону, зокрема, щодо передачі під час дії правового режиму воєнного стану в оренду для ведення товарного сільськогосподарського виробництва на строк до одного року земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності та відсутності потреби державної реєстрації такого права оренди земель (проте з державною реєстрацією відповідного договору оренди землі районною військовою адміністрацією).

Наведене дозволяє підсумувати, що земельно-правові новели щодо поновлення договорів оренди земельних ділянок, незважаючи на певні проблемні аспекти в їх правозастосуванні, в цілому спрямовані на стабільність використання земель для вирощування сільськогосподарської продукції, що у свою чергу чинить вплив на гарантування забезпечення продовольчої безпеки населення України.

Стрілець В. В.

*доктор історичних наук, кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародних відносин і суспільних наук
Національний університет біоресурсів і
природокористування України*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В КОНТЕКСТІ СПІВРОБІТНИЦТВА З МІЖНАРОДНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

Правосуб'єктність Європейського Союзу (далі – ЄС), як і будь-якої іншої міжнародної організації, залежить від того обсягу повноважень, якими він наділяється державами-членами. З приводу міжнародної правосуб'єктності ЄС суперечки велися з моменту його утворення. Це було пов'язано головним чином з тим, що при укладенні Маастрихтського договору держави не надавали ЄС міжнародної правосуб'єктності. Тим не менше, фактично така діяльність ЄС здійснювалася через Європейські співтовариства. Разом із цим, після набрання чинності Лісабонської угоди, відбулися зміни у сфері розподілу компетенцій ЄС, і останній набув міжнародної правосуб'єктності.

Ключовими міжнародно-правовими механізмами, які надають ЄС можливість взаємодіяти з міжнародними організаціями, є прийняття державами-учасниками відповідної міжнародної організації рішення щодо надання ЄС статусу спостерігача чи повноправного члена, або закріплення в тексті установчого документу міжнародної організації клаузули щодо участі в ній регіональних економічних інтеграційних об'єднань [1, с. 250]. Крім того, відповідними повноваженнями ЄС має бути наділений нормами первинного права.

На сьогоднішній день ЄС взаємодіє з низкою міжнародних організацій у аграрній сфері та є членом деяких міжнародних організацій, таких як Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (далі – ФАО), Світова організація торгівлі (далі – СОТ), Європейський банк реконструкції та розвитку (далі – ЄБРР), Гаазька конференція з міжнародного приватного права тощо. Крім того, ЄС *defacto* є членом Всесвітньої митної організації та ОЕСР. У зазначених випадках ЄС та держави-члени мають спільні компетенції щодо участі у цих організаціях, водночас право голосу може бути реалізоване лише на

альтернативній основі, тобто або ЄС, або кожною державою-членом окремо.

Глобальною міжнародною організацією, з якою співпрацює ЄС у аграрній сфері, є Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН). Відносини ЄС з ООН мають свою специфіку, оскільки, у статті 4 Статуту ООН визначено, що членами цієї організації можуть бути лише держави [2]. Тому ЄС встановлює відносини з ООН через держави-члени. Це стосується й таких сфер, як сільське господарство, рибальство і торгівля. ЄС є учасником низки багатосторонніх договорів ООН. Співпраця базується не лише на політичному діалозі – ЄС надає значну фінансову підтримку програмам та проєктам ООН, які реалізуються на основі фінансових та адміністративних рамкових договорів [3, с. 53].

Як зазначалося вище, важливим міжнародно-правовим механізмом взаємовідносин ЄС з міжнародними організаціями є закріплення в тексті установчого документу міжнародної організації відповідної клаузули. Так, клаузула REIO/RIO закріплена у 91 багатосторонньому міжнародному договорі, зокрема у ст. 11 Конституції ФАО в редакції 1991 р., ст. 4 Міжнародної угоди щодо кави 2001 р., ст. 67 Конвенції ООН проти корупції 2003 р., ст. 22 Базельської конвенції про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видалення 1989 р. [4].

У концептуальному плані стратегія співробітництва ЄС та ФАО ґрунтується на двох базових документах Європейської комісії: «Побудова ефективного партнерства з ООН у галузі розвитку та гуманітарної допомоги» та «Європейський союз та ООН: вибір на користь багатосторонності».

Основним документом, що регулює співпрацю між ЄС та ФАО, є «Меморандум про взаєморозуміння щодо встановлення стратегічного партнерства між ФАО та Європейською комісією у сфері розвитку та гуманітарної допомоги», підписаний у Брюсселі у вересні 2004 р. Меморандум проголошує створення двостороннього розвитку співробітництва у сфері сприяння розвитку та гуманітарної допомоги. Юридичною базою стратегічного партнерства є стаття 302 Договору ЄС та статут ФАО. Відповідно до меморандуму, співпраця сторін підпорядкована спільному вирішенню проблем (на глобальному, регіональному та державному рівнях), що стосуються забезпечення продовольчої безпеки, аграрного розвитку та зниження бідності населення в сільських районах. Для досягнення проголошених орієнтирів сторони домовилися

використати такі інструменти, як розширений політичний діалог та обмін інформацією, а також фінансові інвестиції у спільні проекти відповідно до пріоритетів обох організацій [5, с. 362].

ФАО входить до міжнародних організацій системи ООН, з якими ЄС встановив відносини «стратегічного партнерства» у сфері розвитку та гуманітарного співробітництва на основі спеціальних критеріїв відбору (відповідність цілей ФАО, її програмної діяльності, системи управління та звітності пріоритетам ЄС).

Ще одним напрямом співпраці ЄС – ФАО є комісія Кодекс Аліментаріус, у якій ЄС як «колективний член» бере участь з 2003 р. У фокусі стратегічного партнерства двох організацій – вжиття заходів щодо гармонізації стандартів, керівних принципів та рекомендацій, розроблених комісією та ЄС (рішення ради ЄС 2003/882) [6, с. 48].

Таким чином, ЄС активно взаємодіє з міжнародними організаціями в аграрній сфері, використовуючи при цьому різні форми співпраці. Стратегія ЄС у сфері співробітництва з міжнародними організаціями ретельно структурована і, як правило, підпорядкована пріоритетам сприяння розвитку в аграрній сфері та гуманітарній продовольчій допомозі. Найбільш активним є співробітництво з ООН та її спеціалізованими установами. Завдяки різним міжнародно-правовим механізмам ЄС реалізував низку продовольчих та гуманітарних проектів. Правовою основою взаємодії ЄС з міжнародними організаціями є установчі документи ЄС та відповідної міжнародної організації.

Список використаних джерел:

1. Van Vooren B., Wessel R.A. EU External Relations: Text, Cases, Materials. CambridgeUniversityPress, 2014. 626 p.
2. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text. (дата звернення: 23.08.2022).
3. Муравйов В., І. Березовська. Види компетенції реформованого Європейського Союзу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2014. № 37. С. 53-57.
4. Inventory of Agreements Containing the Regional and International organizations (REIO) Clause: Treaties Office of the European External Action Service. URL:

<https://ec.europa.eu/world/agreements/ClauseTreatiesPDFGeneratorAction.do?clauseID=30> (дата звернення: 23.08.2022).

5. Давиденко О.І. Організаційно-правовий механізм участі ЄС в універсальних міжнародних організаціях. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. №9. С. 360-364.

6. Hoffmeister F. Outsider of Frontrunner? Recent Developments under International and European Law on the Status of the European Union in International Organizations and Treaty Bodies. *Common Market Law Review*. 2007. Vol. 44. Iss. 1. P. 41–68.

Яремак З. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри трудового,
екологічного та аграрного права Прикарпатського
національного університету імені Василя Стефаника*

ЗАХИСТ ДОВКІЛЛЯ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТ

Сучасна історія містить чимало прикладів збройної агресії, наслідки яких є катастрофічними для навколишнього середовища існування людства. Сучасні військові технології (використання хімічної, бактереологічної та іншої зброї масового ураження) роблять цю загрозу ще серйознішою, ніж будь-коли раніше, призводячи до довготривалого відновлення, а в деяких випадках і до незворотних наслідків для довкілля. Масштабність завдання екологічної шкоди (як правило мова йде про транскордонне забруднення) та приховані екологічні загрози (забруднення водойм, деградація лісів, зникнення в майбутньому окремих видів флори та фауни) актуалізують необхідність дослідження національних і міжнародно-правових проблем правового регулювання охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки під час збройного конфлікту. Особливо це актуально в часи повномасштабної війни росії проти України. Зважаючи, що цей військовий конфлікт є не внутрішнім, а міждержавним, варто зосередити свою увагу на аналізі норм міжнародного права, що стосуються захисту довкілля під час збройного конфлікту.

Перш за все, зазначу, що дане питання лежить в площині щонайменше двох галузей міжнародного права – міжнародного екологічного права та міжнародного гуманітарного права (права збройних конфліктів). Міжнародне екологічне право відносно молода галузь права, яка почала формуватися нещодавно. Однак зважаючи на важливість, актуальність та пріоритетність питань збереження довкілля як можливості подальшого існування людства, екологічне право досить швидко набуло своєї значимості, а його принцип стало розв'язку став основоположним для гармонійного збалансованого розвитку всіх сфер суспільного життя. У Всесвітній хартії природи, схваленої Генеральною Асамблеєю ООН 28 жовтня 1982 р., проголошено загальні принципи збереження природи, відповідно до яких повинна бути направлена та оцінена будь-яка діяльність людини,

що стосується природи, серед яких і принцип захисту природи від деградації, спричиненої війною чи іншими ворожими діями (п. 5). Стокгольмська декларація 1972 року закріпила положення про те, що людина й навколишнє середовище мають бути позбавлені від використання ядерної та інших видів зброї масового знищення (принцип 26). Декларація Ріо-де-Жанейро 1992 року у принципі 24 проголосила, що війна неминуче здійснює руйнівний вплив на процес сталого розвитку, а тому держави мають поважати міжнародне право, забезпечуючи захист навколишнього середовища при виникненні збройних конфліктів. На продовження принцип 25 проголошує, що мир, розвиток та охорона навколишнього середовища взаємозалежні та нероздільні. У Порядку денному на XXI століття наголошено на тому, що потрібно розглянути питання про відповідність нормам міжнародного права заходів щодо недопущення масштабного руйнування навколишнього середовища під час збройних конфліктів. Як бачимо, норми міжнародного екологічного права не адаптовані до військового часу, і це є зрозуміло, адже військові цілі та цілі щодо збереження довкілля є взаємовиключними.

Відтак застосуванню підлягає міжнародне гуманітарне право (МГП) – право, яке застосовується під час збройних конфліктів. Навіть більше, «у період збройного конфлікту у разі суперечностей між нормами МГП та нормами інших галузей міжнародного права переважаючи силу будуть мати норми саме МГП» [1, с. 8]. Незважаючи на тривалу історію формування цієї галузі, норми, що пов'язані із захистом довкілля під час збройних конфліктів, почали формуватися не так давно, і на сьогодні не в повній мірі можуть адекватно реагувати на екологічні загрози. У межах договірного міжнародного гуманітарного права є низка положень міжнародних договорів, які безпосередньо чи опосередковано спрямовані на захист навколишнього середовища під час збройних конфліктів. Йдеться, зокрема, про Женевську конвенцію про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. і Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, що стосуються захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 8 червня 1977 р., який містить норми, безпосередньо спрямовані на охорону навколишнього середовища під час збройних конфліктів (ст. 35 і 55). Спеціальним актом є Конвенція про заборону воєнного або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1977 р., норми якої підлягають застосуванню виключно у випадку, коли навколишнє середовище

безпосередньо є об'єктом військових дій: «кожна держава-учасниця цієї Конвенції зобов'язується не вдаватися до військового чи будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище, які мають широкі, довгострокові або серйозні наслідки, як способи руйнування, заподіяння шкоди або заподіяння шкоди будь-якій іншій державі-учасниці» (ст. 1).

Довкілля як мовчазна жертва війни потребує більш дієвого захисту під час збройного конфлікту. Навіть такий поверхневий аналіз норм міжнародного права показує, на яких принципах здійснюється збалансування інтересів суспільства у безпечному для життя та здоров'я довкіллі і військових цілей учасників збройного конфлікту, – військова необхідність виправдовує шкоду, що завдається навколишньому середовищу. А повинно було б бути навпаки: які обмеження військової необхідності потрібно застосувати, щоб досягти прийняттого ступеня захисту навколишнього середовища? Іншими словами, необхідно мінімізувати екологічну шкоду шляхом закріплення суворих санкцій з тим, щоб учасники бойових дій уникали будь-якого застосування сили, яке може завдати шкоди довкіллю.

Список використаних джерел:

1. На межі виживання: знищення довкілля під час збройного конфлікту на сході України/ А. Б. Блага, І. В. Загороднюк, Т. Р. Короткий, О. А. Мартиненко, М. О. Медведєва, В. В. Пархоменко; за заг. редакцією А. П. Буценка / Українська Гельсінська спілка з прав людини — К.: КИТ, 2017. — 88 с.

Багай Н. О.

*доктор юридичних наук, доцент,
суддя Верховного Суду*

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ПОНОВЛЕННЯ ДОГОВОРІВ ОРЕНДИ ЗЕМЛІ

Питання щодо порядку та умов поновлення договорів оренди землі були актуальними як у довоєнний час, так і зараз – під час війни. При цьому військові дії на території України зумовили запровадження державою особливих умов та механізмів захисту прав суб'єктів земельних відносин.

Правове регулювання відносин щодо поновлення договорів оренди землі упродовж тривалого часу забезпечувалося нормами спеціального нормативно-правового акта – Закону України «Про оренду землі» [1]. Зокрема, стаття 33 цього Закону визначала загальні умови та порядок поновлення таких договорів на новий строк, відповідно до яких у разі якщо орендар продовжує користуватися земельною ділянкою після закінчення строку договору оренди і за відсутності протягом одного місяця після закінчення строку договору листа-повідомлення орендодавця про заперечення у поновленні договору оренди землі, такий договір вважався поновленим на той самий строк і на тих самих умовах, які були передбачені договором [1]. При цьому обов'язковим для поновлення договору оренди землі визнавалося укладення додаткової угоди до договору оренди землі про його поновлення.

З урахуванням цих законодавчих положень судовою практикою було сформульовано висновок про те, що у разі якщо орендодавець відмовляється чи ухиляється від укладення додаткової угоди до договору оренди землі, обов'язковість укладення якої передбачена частиною 8 статті 33 Закону України «Про оренду землі», то належним способом захисту порушеного права є визнання укладеної додаткової угоди із викладенням її змісту (постанови Верховного Суду від 26 травня 2020 року у справі № 908/299/18 [2], від 29 вересня 2020 року у справі № 378/596/16-ц [3]).

Як зазначено у постанові Верховного Суду від 31 серпня 2021 року у справі № 903/1030/19, для поновлення договору оренди землі з підстав, передбачених частиною 6 статті 33 Закону «Про оренду землі», необхідна наявність таких юридичних фактів: орендар належно виконує його обов'язки за цим договором; він

повідомив орендодавця в установлені законом строки про намір поновити договірні відносини на новий строк; до листа-повідомлення додав проєкт додаткової угоди про поновлення договору оренди землі; продовжує користуватись виділеною земельною ділянкою; орендодавець упродовж місяця після закінчення строку договору оренди землі письмово не повідомив орендаря про заперечення у поновленні цього договору [4].

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії рейдерству» [5], прийнятим 5 грудня 2019 року, розмежовано порядок поновлення договору оренди землі та порядок укладення договору оренди землі на новий строк у разі реалізації орендарем свого переважного права, а також доповнено главу 19 Земельного кодексу України [6] статтею 126¹, якою визначено нові умови поновлення договорів оренди землі. Зокрема, цією статтею передбачено, що договором оренди землі, договором про встановлення земельного сервітуту, договорами про надання права користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб або для забудови може встановлюватися умова щодо поновлення таких договорів. Якщо договір містить умову про його поновлення після закінчення строку, на який його укладено, цей договір поновлюється на такий самий строк і на таких самих умовах. Поновленням договору вважається поновлення договору без вчинення сторонами договору письмового правочину про його поновлення в разі відсутності заяви однієї із сторін про виключення з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно відомостей про поновлення договору. Вчинення інших дій сторонами договору для його поновлення не вимагається. Водночас частиною 3 статті 126¹ передбачено, що сторона договору, яка бажає скористатися правом відмови від поновлення договору не пізніш як за місяць до дати закінчення дії такого договору, подає до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно заяву про виключення з цього реєстру відомостей про поновлення договору [5].

24 березня 2022 після запровадження воєнного стану в Україні у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» [7]. Як передбачено Пояснювальною запискою до проєкту цього Закону, однією із його цілей було забезпечення сталості існуючих орендних земельних відносин у 2022 році шляхом визнання

поновленими на один рік без волевиявлення сторін відповідних договорів і без внесення відомостей про поновлення договору у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно договорів оренди, емфітевзису, суперфіцію, земельного сервітуту, строк користування земельними ділянками щодо яких закінчився після введення воєнного стану щодо земельних ділянок сільськогосподарського призначення [8].

Зазначеним Законом, зокрема, було доповнено розділ X «Перехідні положення» Земельного кодексу України пунктом 27, відповідно до якого під час дії воєнного стану вважаються поновленими на один рік без волевиявлення сторін відповідних договорів і без внесення відомостей про поновлення договору до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно договори оренди, суборенди, емфітевзису, суперфіцію, земельного сервітуту, строк користування земельними ділянками щодо яких закінчився після введення воєнного стану, щодо земельних ділянок сільськогосподарського призначення: а) державної, комунальної власності, невитребуваних, нерозподілених земельних ділянок, а також земельних ділянок, що залишилися у колективній власності і були передані в оренду органами місцевого самоврядування; б) приватної власності [7]. Було доповнено також статтю 4 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» [9] положеннями про те, що поновлення договорів оренди, суборенди земельних ділянок, емфітевзису, суперфіцію, земельного сервітуту у випадках, визначених підпунктом 1 пункту 27 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України, здійснюється без внесення відомостей про таке поновлення до Державного реєстру прав. Права оренди, суборенди земельних ділянок, емфітевзису, суперфіцію, земельного сервітуту у випадках, визначених підпунктом 1 пункту 27 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України, вважаються поновленими без внесення зазначених відомостей [7].

Таким чином, в умовах воєнного стану в Україні запроваджено особливий порядок поновлення договорів оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення, що зумовлено потребами забезпечення продовольчої безпеки та необхідністю захисту прав суб'єктів земельних відносин.

Список використаних джерел:

1. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 р. № 161-XIV (станом на 21.10.2019 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14/ed20191021#Text> (дата звернення 10.09.2022 р.).
2. Постанова Верховного Суду від 26.05.2020 р. у справі № 908/299/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89825064> (дата звернення 10.09.2022 р.).
3. Постанова Верховного Суду від 29.09.2020 р. у справі № 378/596/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93327297> (дата звернення 10.09.2022 р.).
4. Постанова Верховного Суду від 31.08.2021 р. у справі № 903/1030/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99890781> (дата звернення 10.09.2022 р.).
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії рейдерству: Закон України від 05.12.2019 р. № 340-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/340-20#Text> (дата звернення 10.09.2022 р.).
6. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III (станом на 10.09.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення 10.09.2022 р.).
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 р. № 2145-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text> (дата звернення 10.09.2022 р.).
8. Пояснювальна записка до проекту Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1246662> (дата звернення 10.09.2022 р.).
9. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01.07.2004 р. № 1952-IV (станом на 10.09.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#n43> (дата звернення 10.09.2022 р.).

Ващишин М. Я.

*докторка юридичних наук, доцентка,
професорка кафедри соціального права
Львівського національного університету імені Івана Франка*

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ
ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ШКОДИ,
ЗАВДАНОЇ УКРАЇНІ ВОЄННИМИ ДІЯМИ РФ**

Інституційну складову юридичного механізму визначення екологічної шкоди в умовах воєнного стану формує низка органів державної влади України: Державна екологічна інспекція України та її Оперативний штаб, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, Спеціалізована екологічна прокуратура ОГП України, які комплексно забезпечують проведення державного екологічного контролю, здійснення постійного моніторингу довкілля та його природних компонентів, збору доказової бази та належної фіксації фактів заподіяння екологічної шкоди.

З точки зору формування доказової бази важливим є порівняльний аналіз сучасних актуальних даних моніторингу стану довкілля й окремих природних ресурсів із тими, що фіксувалися до повномасштабного вторгнення РФ в Україну, а також доведення причинно-наслідкового зв'язку між фактами заподіяння і настання екологічної шкоди. Така шкода має кумулятивний характер і суттєво погіршує показники екологічної безпеки на окупованих територіях, у зоні ведення бойових дій і загалом по Україні.

Інформаційною основою для оцінки екологічних збитків можуть слугувати відомості державних кадастрів природних ресурсів, а також землевпорядної документації. Водночас існують проблеми зі збором фактичних даних про заподіяння екологічної шкоди та їх належним документуванням, адже з міркувань безпеки ускладнений доступ фахівців до місць збройних екологічних інцидентів через продовження там бойових дій, а також через знищення необхідного лабораторного обладнання.

Позаяк не усі довоєнні методики визначення шкоди навколишньому природному середовищу та його окремим компонентам можуть бути релевантно застосовані для розрахунку екологічних втрат в умовах ведення бойових дій, в Україні оперативного було оновлено відповідну нормативну базу. Для розрахунку різних категорій шкоди та збитків в умовах війни

спочатку було розроблено Порядок визначення шкоди і збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 326. Цим Порядком окремо визначено категорії втрат земельного фонду, лісового фонду, акваторії, надр, а також шкоди, завданої земельним ресурсам, водним ресурсам, атмосферному повітрю та збитків, які завдані територіям та об'єктам природно-заповідного фонду, та пов'язані із цим витрати. Фактично, вісім з двадцяти напрямів, за якими здійснюється визначення шкоди та збитків, мають природоохоронний та природоресурсний характер. Відповідальними за визначення шкоди та збитків за наведеними напрямами є Держекоінспекція, Держлісагентство, Держводагентство та Мінагрополітики.

Відтак Постановою Кабінету Міністрів України № 575 від 10 травня 2022 р. було затверджено Спеціальні такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд. Додатком 9 до цієї Постанови встановлено Такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд внаслідок проїзду транспорту, прольоту та посадки літальних апаратів. Оскільки цим документом не передбачено застережень щодо його дії в умовах воєнного стану, то він може бути застосований для визначення екологічної шкоди від незаконного руху військової техніки РФ на територіях природно-заповідного фонду України. Однак розмір цих такс не враховує різниці між шумовим та іншим негативним впливом і антропогенним навантаженням від цивільної та військової техніки. Видається, що шкода, заподіяна внаслідок порушення законодавства про природно-заповідний фонд України армією окупанта повинна обчислюватися у кратному розмірі.

Методика визначення розміру шкоди завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану, затверджена Наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України № 167 від 04.04.2022 р., встановлює порядок розрахунку розміру шкоди, завданої через забруднення ґрунтів, засмічення земель, допущених унаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану внаслідок їх дій або бездіяльності на усіх землях України незалежно від їх категорій та форм власності. Розмір шкоди обчислюється уповноваженими особами, що здійснюють державний нагляд (контроль) за додержанням вимог законодавства про охорону

навколишнього природного середовища, тобто представниками Державної екологічної інспекції на основі матеріалів, що підтверджують факти забруднення ґрунтів.

Відповідно до Методики розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин у атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди, затвердженої Наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України № 175 від 13.04.2022 р., можуть бути розраховані обсяги викидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря внаслідок обстрілів РФ, а також розмір завданої такими викидами шкоди довкіллю України.

Крім того для розрахунку екологічної шкоди в умовах війни може бути застосовано Методику оцінки збитків від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру, затверджену Постановою Кабінету Міністрів України № 175 від 15 лютого 2002 р. та Методику розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів, затверджену наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України № 389 від 20 липня 2009 р., а також Порядок визначення втрат сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва, які підлягають відшкодуванню, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України № 1279 від 17 листопада 1997 р.

Удосконалення та застосування юридичного механізму визначення екологічної шкоди у сучасних умовах дасть змогу не тільки оцінити фактичні екологічні збитки й встановити реальні масштаби руйнації природного середовища України внаслідок збройної агресії РФ, але й слугуватиме юридичною підставою для притягнення держави-агресора до міжнародно-правової відповідальності щодо відшкодування шкоди, завданої довкіллю України.

Анісімова Г. В.

докторка юридичних наук, професорка, доцентка кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Донець О. В.

кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

МОДЕРНІЗАЦІЯ ВІЗІЙ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ: ВКЛЮЧЕННЯ ДОВКІЛЛЕВОЇ БЕЗПЕКОВОЇ СКЛАДОВОЇ ДО СТРАТЕГІЇ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

1. Наголосимо, що зараз Україна перебуває на щаблі бурхливої перебудови основоположних засад державної політики, пріоритетним напрямом якої є безпекова сфера, в тому числі її доквіллева складова. Обумовлено це наступними чинниками, по-перше, воєнною агресією з боку РФ, по-друге, отриманням Україною статусу кандидата на членство в ЄС. Безумовно, не зважаючи на воєнні дії наша держава отримала шанс задля побудови нової, європеїзованої системи екологічної безпеки, відтворення природно-ресурсного потенціалу.

У зв'язку з зазначеним співробітництво України та ЄС в сфері охорони навколишнього середовища має здійснюватися за наступними актуальними для обох сторін напрямами: зміна клімату, створення Регіонального екологічного центру України, співробітництво з Європейською агенцією довкілля, отримання бюджетної підтримки в секторі охорони довкілля тощо. Виходячи з цього, стає зрозуміло, що існує нагальна потреба у наближенні українського законодавства до права ЄС, вдосконаленні, модернізації державної екологічної політики, її європеїзації з позицій наднаціонального впливу політики ЄС на національні владні структури, а також врахування впливу екологічних програм ЄС в галузі управління й охорони довкілля, забезпечення екологічної безпеки населення та територій, природокористування, адаптації до зміни клімату, переходу до принципів «зеленої економіки», підвищення рівня екологічної

свідомості, еколого-громадянської компетентності та ін. в контексті реалій та викликів сьогодення.

О. Наслідки воєнного конфлікту для довкілля та життя і здоров'я людей вже зараз розглядаються як катастрофічні, а екологічна криза розглядається як екзистенційна загроза для національної безпеки України, а також для безпеки всього людства та міжнародного правопорядку. Актуалізується розгляд теоретико-прикладних проблем щодо забезпечення безпековості довкілля, екологічної функції держави, конституційних екологічних прав громадян, підтримання екологічної рівноваги та сталого розвитку на території України, збереження та відновлення її природно-ресурсного потенціалу, а також недопущення процесу поширення деградації екосистем в умовах ВС, що відповідно має стати наративом національної політики. Доцільною є подальша розробка концептуальних правових засад щодо включення довкіллевой безпекової складової до Стратегії повоєнного відновлення та розвитку України (й відповідного Плану дій), а також секторальних програм щодо відновлення країни. Доречно опрацювати пропозиції щодо модернізації візій державної політики на засадах Європейського зеленого курсу та сталого розвитку, з урахуванням вимог щодо виконання Копенгагенських критеріїв вступу до ЄС в контексті впровадження наскрізності екологічної політики у воєнний та післявоєнний періоди, дотримання екологічних стандартів та правових механізмів щодо забезпечення екологічної безпеки при плануванні та розбудові країни, відновленні її природно-ресурсного потенціалу.

Варто провести напрацювання пропозиції щодо внесення змін та доповнень до законів України, як-то: Про національну безпеку України, Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату до 2030 року, Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року та ін. з урахуванням умов сьогодення.

О. Подальшого наукового дослідження вимагають й питання щодо юридичної відповідальності за екологічні правопорушення, а також вдосконалення правового механізму визначення розміру та компенсації екологічної шкоди унаслідок збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану. Доречи, вважаємо хибною декриміналізацію складу правопорушення «Екоцид» у проєкті нового Кримінального кодексу України (надалі – Проєкт) [1], розробленого Робочою групою з питань розвитку кримінального права, текст станом на 14.07.2022 р. У Книзі 11 «Злочини проти міжнародного правопорядку», Книзі 6

«Злочини та проступки проти безпеки довкілля» та «Злочини та проступки проти публічного здоров'я та безпеки довкілля» не міститься складу кримінального правопорушення екоцид й не передбачено кримінальної відповідальності за це діяння. Зазначене вважаємо неприпустимим з огляду на підвищений ступень суспільної небезпечності та тяжкості його наслідків, які вже зараз розглядаються як катастрофічні, масштабні, довготривалі для довкілля на тлі російської агресії. Хоча маємо констатувати, що ст. 441 КК України практично не застосовувалось, досі відсутня дієва практика щодо застосування цієї норми, в процесі розгляду справ найчастіше змінюється кваліфікація злочину. Останнє пов'язано із слабкою доказовою базою та іншим і чинниками. Крім того, Офіс Генерального прокурора у відповіді на інформаційний запит від 25.05.2022 р. №27/3-528 інформує, що станом на квітень 2022 року зареєстровано і перебуває в ході кримінального провадження 17 справ про екоцид [2]. Також відзначимо, що Офіс генерального прокурора України розпочав кримінальне провадження за статтею 441 «Екоцид» через дії Росії на Рівненській нафтобазі, ЧАЕС та ЗАЕС [3; 4]. За три місяці війни зафіксовано 257 випадки екоциду [5], 1500 фактів знищення екосистем, 20 % заповідних територій перебувають під загрозою знищення тощо. Маємо констатувати, що невтішним є той факт, що кількість правопорушень та сума екологічної шкоди з кожним днем збільшується.

о. Відзначимо, що незважаючи на обчислення незначної кількості випадків щодо екологічних правопорушень, проведеної Міндовкіллям України станом на 21 серпня 2022 року, загальна сума збитків, завданих довкіллю вже приблизно сягає 395 мільярдів гривень [6]. Маємо констатувати, що під час конференції з відновлення України в Лугано (Швейцарія, 4-5 липня) Україна оголосила, що повне відновлення коштуватиме приголомшливих \$750 мільярдів (620 мільярдів фунтів стерлінгів) [7]. На жаль, нам досі не відома «екологічна частка» в плані відновлення, який матиме 24 сектора. Крім того, збитки та шкода, завданні довкіллю України, напри великий жаль, зростають кожного дня.

Великі обсяги шкоди, заподіяної довкіллю на території України державою-агресором, зумовлюють необхідність розробки методики обрахунку компенсаційних витрат на відновлення його стану. При цьому, кожна така методика має сприяти обрахуванню суми коштів, що буде об'єктивно (в повному обсязі) відображати розмір компенсацій, необхідний

для відтворення/відновлення/регенерації природних об'єктів до природного стану. Наголосимо, що всім методикам обрахунку збитків, втрат, вартості відновлення до природного стану мала б передувати розробка чітких інструкцій з фіксації руйнації довкілля. З розробкою таких інструкцій, як і методик Міндовкілля запізнилося вже як мінімум із 2014 року. В Україні бракує методик розрахунку екологічних збитків, або вони застарілі, тобто не відповідають умовам сьогодення й не охоплюють відповідні правовідносини в умовах воєнного стану. У зв'язку із чим, нині в Україні триває робота по розробленню нових методик до яких має бути імплементовано міжнародну практику з оцінки збитків навколишньому природному середовищу в умовах бойових дій, та які повинні в той же час відповідати умовам міжнародних судових інституцій та національному законодавству. Підґрунтям для їх розробки слугує Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» від 20 березня 2022 р. № 326 в якій визначено 18 напрямів, за якими обчислюються втрати, шкода та збитки, спричиненні в результаті збройної агресії РФ. Отже, станом на 15 серпня 2022 року прийнято лише 3 спеціальні так звані «довкіллеві» методики, спрямовані на формування правових засад визначення шкоди та збитків, заподіяних природним ресурсам та комплексам України внаслідок збройної агресії Російської Федерації, як-от: Методика визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану (наказ Міндовкілля України від 04.04.2022 №167), Методика визначення шкоди та збитків, завданих земельному фонду України внаслідок збройної агресії російської федерації (наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 18 травня 2022 року № 295), Методику розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди (Наказ Міністерства довкілля та природних ресурсів України від 13 квітня 2022 року № 175). Додамо, що робочою групою Оперативного штабу при Державній екологічній інспекції України розроблено та направлено до Мінреінтеграції проекти Постанов Кабінету Міністрів України щодо водних ресурсів, ; надр; лісів; об'єктів природно-заповідного фонду; біоресурсів; радіації (ЧАЕС та зона відчуження); внесення змін до Постанови КМУ №

326 від 20.03.2022 р. з метою запровадження комплексної оцінки збитків навколишньому природному середовищу [8]. Поряд із зазначеним Міндовкілля України повідомило, що у найближчий час запропонує на розгляд уряду методику і порядок дій щодо утилізації відходів від руйнацій, заподіяних окупантами.

Саме тому, маємо констатувати, що процедурні питання, юридичні механізми щодо компенсації збитків, завданих війною, ще в процесі розробки й формування, при цьому в нагоді буде опанування міжнародного досвіду з окресленої проблематики та залучення міжнародних фахівців та експертів в цій царині.

Список використаних джерел:

1. Проект Кримінального кодексу України: URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2022/07/14/1-kontrolnyj-tekst-proektu-kk-14-07-2022.pdf>
2. Аналіз проекту нового Кримінального кодексу в контексті кримінально-правової охорони безпеки довкілля. URL: http://epl.org.ua/wp-content/uploads/2022/06/Dopovnenyj-Analiz-Projekt-KK-Ukrayiny-2.pdf?fbclid=IwARoW-eYhfOGT_2GoKPPWltBT3oevRt6aofBLDolp7fsbUY4ebm-tKfOrQxo
3. Прокуратура кваліфікувала захоплення росією ЧАЕС та ЗАЕС як екоцид. URL: <https://hromadske.ua/posts/prokuratura-kvalifikovala-zahoplennya-rosiyeyu-chaes-ta-zaes-yak-ekocid>
4. Офіс генерального прокурора України розпочав кримінальне провадження за статтею «екоцид» через дії росії в Україні. URL: <https://www.prostir.ua/?news=ofis-heneralnoho-prokurora-ukrajiny-rozpochav-kryminalne-provadhennya-za-statteyu-ekotsyd-cherez-diji-rosiji-v-ukrajini>
5. Зупинити екоцид в Україні зможемо лише за підтримки всієї світової спільноти – в цьому впевнені у Комітеті з питань бюджету. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/224071.html> (дата звернення: 17.06.2022).
6. Дашборд із даними про загрози довкіллю. Офіційні дані ЗСУ за період 24.02.2022 - 21.08.2022. ЕкоЗагроза. Офіційний ресурс Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://ecozagroza.gov.ua/>
7. Ukraine lays out \$750bn 'recovery plan' for postwar future. Volodymyr Zelenskyy says process of recovery will allow his country to deepen its links with Europe URL:

<https://www.theguardian.com/world/2022/jul/04/ukraine-zelenskiy-lays-out-750bn-recovery-plan-for-postwar-future>

8. Про результати діяльності Оперативного штабу, створеного на базі ДЕІ України, у квітні. ECOBUSINESS GROUP. Платформа рішень для менеджерів природоохоронної діяльності. URL: <https://ecolog-ua.com/news/pro-rezultaty-diyalnosti-operatyvnogo-shtabu-stvorenogo-na-bazi-dei-ukrainy-u-kvitni>

Духневич А. В.

*завідувач, професор кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету Волинського національного
університету імені Лесі Українки*

Карпінська Н. В.

*професор кафедри кримінального права і процесу
юридичного факультету Волинського національного
університету імені Лесі Українки*

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ВЕТЕРИНАРНИХ ПРЕПАРАТІВ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ТА СТАНДАРТИ ЄС

Аналіз директив ЄС щодо обігу ветеринарних препаратів свідчить, що на сьогодні правове регулювання обігу базується на таких принципах: 1) ветеринарні препарати, дозволені для продажу на європейському ринку, виготовляються лише виробниками, що мають відповідну ліцензію на виробництво, діяльність яких регулярно інспектується компетентними уповноваженими органами; 2) кожен ветеринарний препарат, що виробляється, повинен мати реєстраційне посвідчення, що засвідчує проведення його експертизи у компетентному державному органі; 3) якість лікарських засобів для ветеринарії забезпечується дотриманням виробником вимог належної виробничої практики – Good Manufacturing Practice; 4) високий рівень якості вироблених ветеринарних препаратів підтримується завдяки дотриманню постачальниками вимог належної практичної дистрибуції [1, с. 65 -76].

Як зазначають дослідники, протягом останніх років в самому ЄС тривала підготовка до реформи законодавства про ветеринарні препарати. Справа у тому, що стандарти їх виробництва там були аналогічними зі стандартами виробництва лікарських препаратів для людей. Однак з урахуванням низки аргументів стосовно суттєвих відмінностей між цими групами препаратів, зокрема щодо способів вживання людських та ветеринарних препаратів, а також у зв'язку із спадом у розвитку ветеринарної фармації протягом останніх років в ЄС виникли активні дискусії про необхідність послаблення стандартів виробництва ветеринарних препаратів. Врешті після чотирьох років переговорів 11 грудня 2018 року Європейський Парламент

та Рада схвалили Регламент № 2019/6 щодо ветеринарних лікарських засобів та скасування Директиви 2001/82 ЄС[2]. Регламент охоплює всі напрямки здійснення реєстрації ветеринарних препаратів у Союзі – як на централізованому союзному, так і на національному рівні [1, с. 65 - 76].

Хоча в загальних рисах українська система реєстрації ветеринарних препаратів наближена до європейської, однак рівень правового регулювання такої реєстрації в ЄС є значно вищим. Враховуючи обмеженість ресурсів фармовиробників у ветеринарному секторі порівняно з гуманною фармацією, саме лише підвищення регуляторних вимог до рівня законодавства ЄС, без врахування наявних у ньому спрощень і переваг, а також без комплексного вирішення проблем обігу ветеринарних препаратів в Україні призведе до знищення вітчизняної ветеринарної фармацевтичної індустрії [1, с. 65 - 76].

Вітчизняні дослідники наголошують на тому, що оскільки ветеринарні препарати можуть бути досить небезпечними у випадку їх неналежного використання, зберігання, виробництва, транспортування тощо, господарську діяльність із виробництва ветеринарних препаратів слід вважати екологічно ризикованою, а відтак такою, що потребує дотримання вимог екологічної безпеки у процесі її провадження [2, с. 106 - 113]. Європейська наукова доктрина, вивчаючи процеси, які відбуваються у галузі виробництва та виростання ветеринарних препаратів, теж підкреслює їх екологічну спрямованість. Цікаво відмітити, що публікації 90-х років ХХ ст. роблять акцент на регулюванні залишків ветеринарних препаратів у м'ясі, на оцінці хімічних забруднень у продуктах харчування тваринного походження, призначених для споживання людиною [4]. Потім фармакологічний вплив почав оцінюватися також і з інших позицій, не лише антропоцентричних. Тенденції останніх ініціатив полягають у подоланні забруднення навколишнього середовища від залишків фармацевтичних препаратів. Протягом останніх двох десятиліть фармацевтичну продукцію визнано новою екологічною проблемою. Паралельно була розроблена нормативна база для оцінки екологічного ризику фармацевтичної продукції. Серед ветеринарних продуктів найчастіше обговорювались як екологічно впливові: гормони, антибіотики та антипаразитарні препарати [5].

Подібне відбувалося, наприклад, з ініціативами щодо протидії масовому використанню антибіотиків у тваринництві. Виникнення та поширення патогенних мікроорганізмів, стійких до протимікробних препаратів, призвели до зростання

занепокоєння з приводу широкого і надмірного використання антимікробних препаратів у ветеринарній медицині. Було запроваджено низку національних проєктів, наприклад, з 90-х років Данія реалізувала декілька ініціатив щодо зменшення використання протимікробних препаратів. Найефективнішими правовим механізмом було визнано реалізовану з 2010 року схему «Жовтої картки». Суть цього механізму полягала у тому, що фермеру, який використовував антибіотики більше норми, видавалася Жовта картка – припис на зменшення такого застосування протягом 9 місяців. У випадку невиконання цього завдання, визначалася стратегія зменшення використання антибіотиків за допомогою ветеринара. Фермер покриває всі ці витрати [6]. Відповідно до датського законодавства, використання антимікробних засобів у тварин дозволяється лише для лікування інфекційних захворювань, а не для цілей профілактики чи стимулювання росту.

Ще одна значна проблема, породжена використанням ветеринарних препаратів, полягає у забрудненні ґрунту та води фармацевтичними залишками. Ці процеси разом з іншими стали основою концептуальної ідеї «One Health», відповідно до якої здоров'я людей тісно пов'язане зі здоров'ям тварин та навколишнім середовищем. У зв'язку з цим активізуються еколого-правові процеси. Наприклад, це вже можна спостерігати в державах-членах, таких як Нідерланди, які вживають національних заходів для поліпшення якості води шляхом захисту питної води від тонн залишків фармацевтичної продукції, що скидаються у стічні води щороку. Потенційний вплив залишків фармацевтичних препаратів на людей та дику природу викликає занепокоєння, оскільки дедалі частіше повідомляються невтішні результати наукових досліджень щодо концентрацій фармацевтичних препаратів у поверхневих водах, а також їх впливу на популяції дикої природи.

У новому ветеринарному регламенті ЄС передбачається фактично змінити парадигму оцінки екологічного ризику, що несуть ветеринарні препарати. Зокрема, очікується відмова від традиційного підходу до оцінки екологічних ризиків, що базується на продуктах, та використання підходу, що ґрунтується на речовинах. Оцінка ризику на основі речовин буде зосереджена на розробці всебічних досліджень активної речовини, на які можуть посилатися заявники нових препаратів під час підготовки заявки на отримання дозволу на використання. Хоча початкова реалізація цього підходу може вимагати досить значних ресурсів, враховуючи обмежені дані про безпеку та фізико-хімічні дані

деяких активних речовин, у довгостроковій перспективі це заощадить ресурси для промисловості (оскільки не буде потреби повторювати дослідження, які вже існують), а також регулюючих органів, і призведе до узгоджених та надійних оцінок ризиків, що забезпечують більш всеосяжну характеристику ризиків. Відповідно до нового регламенту Комісія має три роки з моменту набуття чинності регламентом (січень 2022 р.), щоб вивчити доцільність створення такої системи досліджень. Новий регламент також вперше включає правове положення, що дозволяє відмовити в дозволі продукту, який містить речовини, що не відповідають визначеним критеріям стійкості, біоаккумуляції та токсичності, коли ветеринарний лікарський засіб призначений для використання у тварин, що виробляють їжу [7].

Список використаних джерел:

1. Березовська І. А. Правові засади Належної виробничої практики (GMP) для ветеринарних препаратів у Євросоюзі: досвід для України. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2018. Вип. 137. С. 65 – 76.
2. Regulation (EU) 2019/6 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on veterinary medicinal products and repealing Directive 2001/82/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019R0006&qid=1610980458627>
3. Оверковська Т. Правове регулювання виробництва ветеринарних препаратів. Economic And Law Paradigm Of Modern Society. 2020. № 1. С. 106 – 113.
4. Anadon A., Martinez-Larranaga M. Residues of antimicrobial drugs and feed additives in animal products: regulatory aspects. Livestock Production Science Vol. 59 . Issue 2-3 . P.198 – 183 .
5. Kuester A., Adler N. Pharmaceuticals in the environment: scientific evidence of risks and its regulation. Philosophical Transactions of The Royal Society B-Biological Sciences. 2014. Vol. 369. Issue 1656. URL: <https://royalsocietypublishing.org/doi/pdf/10.1098/rstb.2013.0587>
6. Antunes A. C. Lopes, Jensen V. F. Close to a Decade of Decrease in Antimicrobial Usage in Danish Pig Production-Evaluating the Effect of the Yellow Card Scheme. Frontiers In Veterinary Science. 2020. Vol. 7.

7. Карпінська Н. В. Застосування санітарних та фітосанітарних заходів: проблеми правового забезпечення у контексті вимог СОТ та ЄС: монографія. Луцьк, СПД Гадяк Жанна Володимирівна, друкарня «Волиньполіграф», 2021. 532 с.

Шульга М. В.

*доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України, професор кафедри
земельного та аграрного права Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

ДО ПИТАННЯ ПРО АВТОМАТИЧНЕ ПОНОВЛЕННЯ ДОГОВОРІВ ОРЕНДИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Як відомо, 24 березня 2022 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» за № 2145- IX, який набув чинності 7 квітня 2022 року [1]. Серед іншого цим Законом внесені зміни до розділу X «Перехідних положень» Земельного кодексу України.

В основу законодавчих новел, які стосуються названих змін, покладений пріоритет суспільних інтересів над приватними. У зв'язку з цим призупиняється дія деяких правових норм, які захищають приватні інтереси. Нововведені правові механізми забезпечують пріоритет суспільних інтересів щодо сільськогосподарських земель, які виступають основним засобом виробництва в аграрному секторі та використовуються для виробництва продовольчої сільськогосподарської продукції. Серед таких правових механізмів, визначених Законом № 2145- IX, провідне місце займає автоматичне поновлення на 1 рік дії договорів на використання земельних ділянок сільськогосподарського призначення усіх форм власності. Йдеться про використання таких земельних ділянок на титулі оренди, суборенди, емфітевзису, суперфіцію, земельного сервітуту, опосередкованих відповідними договорами. Автоматичне поновлення договорів, строк користування земельними ділянками щодо яких закінчився після введення воєнного стану – 24 лютого 2022 року, здійснюється без волевиявлення сторін відповідних договорів про таке поновлення і без внесення відомостей про поновлення договору до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно (пп. 1, п. 27 «Перехідних положень» Земельного кодексу України) [2].

Після введення в дію Закону № 2145- IX між власниками та орендарями земельних ділянок сільськогосподарського

призначення, а також представниками юридичної спільноти (науковцями і практикуючими юристами) започаткувалася дискусія з приводу низки питань, які стосуються змін земельних відносин в умовах воєнного стану, введеного Указом Президента України №64/2022 від 24.02. 2022 року «Про введення воєнного стану в Україні» [3]. Проте, найбільший інтерес викликало, на перший погляд, досить просте питання: чи повинні застосовуватись положення Закону № 2145- IX про автоматичне, тобто в силу Закону поновлення на один рік без волевиявлення сторін договорів оренди землі, строк дії яких закінчився між 24.02.2022 р. – 07.04.2022 р. датою набрання чинності Законом № 2145- IX?

Зазначимо, що в загально-теоретичній правовій доктрині сформувалась позиція, згідно з якою чинне українське законодавство найбільш суворо регламентує можливість зворотної дії нормативних актів. За загальним правилом нормативні акти не мають зворотної дії. Стаття 58 Конституції України передбачає лише виняток для актів, які пом'якшують або скасовують відповідальність фізичної особи. У цьому разі вони мають зворотну силу [4, с. 293].

Наведене дає підстави для більшості юристів, адвокатів та науковців вважати, що Закон № 2145- IX не має зворотної дії в часі, а тому у зв'язку з цим його положення застосовуються лише до земельних відносин, які сформувалися після 07.04.2022 року. Отже, на їхню думку, договори оренди землі, строк дії яких закінчився після 24.02.2022 року до набуття чинності Законом № 2145- IX 07.04.2022 року не поновлюється.

Водночас в літературі висловлюється обґрунтований висновок, який ми поділяємо, про те, що існують правові передумови, які дозволяють стверджувати, що ті договори оренди землі, строк дії яких закінчився після 24.02.2022 р. (день введення воєнного стану) – до 07.04.2022 р., так само поновлюється на один рік за відсутності волевиявлення сторін договорів оренди землі, як і ті – строк дії яких закінчився після 07.04.2022 року [5, с. 17 – 19].

Передовсім такий висновок впливає із змісту підпункту 1 пункту 27 Розділу X «Перехідних положень» Земельного кодексу України, в якому підкреслюється, що «вважаються поновленими на один рік без волевиявлення» сторін відповідних договорів і без внесення відомостей про поновлення договору до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно договори оренди, суборенди, емфітевзису, суперфіцію, земельного сервітуту, строк користування земельними ділянками щодо яких закінчився

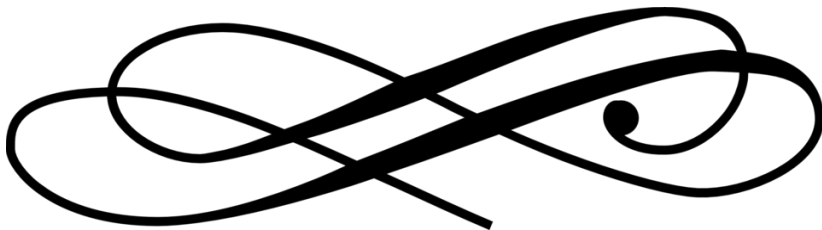
після введення воєнного стану щодо земельних ділянок сільськогосподарського призначення: а) державної, комунальної власності, невитребуваних, нерозподілених земельних ділянок, а також земельних ділянок, що залишилися у колективній власності і були передані в оренду органами місцевого самоврядування; б) приватної власності».

Додатковим аргументом на користь висловленої позиції можна вважати і офіційне роз'яснення Закону № 2145- IX, розміщене на веб-сайті Міністерства аграрної політики та продовольства. В цьому роз'ясненні підкреслюється, що «...договори щодо земельних ділянок сільськогосподарського призначення – оренди, суборенди, емфітевзису, суперфіцію, земельного сервіту, строк користування земельними ділянками щодо яких закінчився після введення воєнного стану, тобто після 24 лютого 22 року, вважаються поновленими на один рік без волевиявлення сторін відповідних договорів про таке поновлення і без внесення відомостей до Державного реєстру речових прав. Поновлення відбувається автоматично в силу Закону. Отже з набуттям чинності Законом № 2145- IX, тобто з 07.04.2022 року вважаються автоматично поновленими на один рік договори оренди землі, строк дії яких закінчився у період між 24.02.2022 р. та 07.04.2022 року. Водночас всі інші договори оренди землі, строк дії яких закінчиться після 07.04.2022 року і до припинення або скасування воєнного стану, вважатимуться поновленими на рік з дати закінчення строку договору.

Таким чином, Закон № 2145- IX, регулюючи існуючі відносини та обмежуючи права суб'єктів земельних відносин з метою забезпечення продовольчої безпеки на перший план висуває пріоритет суспільних інтересів над приватними, призупиняючи дію окремих правових механізмів, що захищають приватні інтереси фізичних та юридичних осіб. Водночас зазначимо, що за умов війни на період воєнного стану правова регламентація земельних відносин з метою забезпечення публічних інтересів цілком виправдана і об'єктивно необхідна. Тимчасові правові механізми, спрямовані на створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану, обмежені часом, тобто застосовуються лише у період воєнного стану. З відновленням мирного життя, припинення або скасування на всій території України або в окремих її місцевостях положення щодо автоматичного поновлення договорів оренди землі не діятиме. Виняток складатимуть лише ті місцевості, де воєнний стан буде, за необхідності, продовжено.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 № 2145-IX. *Офіційний вісник України*. 2022. №. 31. Ст. 1635.
2. Земельний кодекс України: Кодекс України; Закон від 25.10.2001 р. № 2768-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 3–4. Ст. 27
3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. *Офіційний вісник України*. 2022. № 46. Ст. 2497.
4. Загальна теорія держави і права: підручник: М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право.2009. 584 с.
5. Удовиський Є. Без волевиявлення підписантів можна вважати поновленими на один рік договори оренди, суборенди, емфітевзису, суперфіцію, земельного сервітуту щодо земель сільгоспризначення? *Землевпорядний вісник*. 2022. № 3 С. 17-19.

**СЕКЦІЯ 1.
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ
ЗАСАДИ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРОДОВОЛЬЧОЇ
БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ В
УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ ТА
ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС**

Бакай Ю.Ю.
*кандидат юридичних наук,
асистент кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

2022 рік став найскладнішим для вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників, враховуючи повномасштабне вторгнення країни-агресора, окупацію частини територій, бойові дії, заміновані сільськогосподарські угіддя, пошкоджену та знищену матеріально-технічну базу, блокування логістики для експорту, відсутність палива, зменшення кількості працівників через масову евакуацію. Саме тому, з метою збереження та захисту аграрного сектору економіки країни було ухвалено низку нормативно-правових актів.

Варто зазначити, що на межі зриву опинилась посівна компанія у зв'язку з тим, що сільськогосподарські товаровиробники були позбавлені можливості реалізувати свій врожай й отримати обігові кошти для придбання посівного матеріалу, добрив, паливо-мастильних засобів тощо. Враховуючи це, Постановою Кабінету Міністрів України від 12 березня 2022 р. №274 були внесені зміни до постанов від 24 січня 2020 р. №28 та від 14 липня 2021 р. №723, згідно з якими сільськогосподарські товаровиробники для провадження сільськогосподарської діяльності на період воєнного стану та протягом шести місяців після його припинення чи скасування, змогли отримати фінансову державну підтримку у вигляді здешевлення вартості кредитів [1].

Окрім того, Постановою Кабінету Міністрів України від 27 березня 2022 р. №378 «Про внесення змін до Постанови Кабінету Міністрів України від 14 липня 2021 р. №723» було запроваджено надання державних гарантій для забезпечення часткового виконання боргових зобов'язань за портфелем кредитів для фінансування посівів сільськогосподарських культур, купівлі сільськогосподарської продукції (сільськогосподарських товарів), що підпадає під визначення груп 1-24 УКТЗЕД, а також добрив,

засобів захисту рослин, пестицидів та агрохімікатів, пально-мастильних матеріалів, запасних частин, основних засобів та нематеріальних активів, оплати праці, оренди нерухомого та рухомого майна, інших товарів (робіт, послуг), що використовуються суб'єктами господарювання – сільськогосподарськими товаровиробниками під час провадження операційної діяльності [2].

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» від 24 березня 2022 р. №2145-IX були врегульовані земельні відносини під час дії воєнного стану з метою використання всіх доступних сільськогосподарських угідь для ведення сільського господарства. Відповідно до зазначеного нормативно-правового акту: 1) договори оренди, суборенди, емфітевзису, суперфіцію, земельного сервітуту земель сільськогосподарського призначення, строк яких закінчився після введення воєнного стану, поновлюється на один рік без волевиявлення сторін та без внесення відомостей до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно; 2) земельні ділянки сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності передаються в оренду на строк до одного року виключно для ведення товарного сільськогосподарського виробництва; 3) власники та користувачі земельних ділянок звільняються від відповідальності за невиконання вимог щодо використання земель за цільовим призначенням, а саме за невикористання земельних ділянок тощо [3].

Разом з тим, відповідно до Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15 березня 2022 р. №2120-IX сільськогосподарські товаровиробники тимчасово були звільнені від плати за землю (земельного податку та орендної плати за земельні ділянки державної та комунальної власності), за земельні ділянки (земельні частки (паї), що розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями Російської Федерації, та перебувають у власності або користуванні, у тому числі на умовах оренди, фізичних або юридичних осіб, а також за земельні ділянки (земельні частки (паї), визначені обласними військовими адміністраціями як засмічені вибухонебезпечними предметами та/або на яких наявні фортифікаційні споруди.

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників в умовах воєнного стану має дуже важливе значення, оскільки від діяльності та продуктивності агропромислового комплексу залежить продовольча безпека не лише України, але й світу в цілому. Такі вкрай необхідні заходи як зменшення податкового навантаження, пільгове кредитування, збільшення посівних площ, надання державних гарантій, бронювання військовозобов'язаних працівників, дозвіл експлуатації сільськогосподарської техніки без реєстрації тощо спрямовані передусім на підтримання життєдіяльності аграрного сектору економіки в складні часи.

Список використаних джерел:

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. №28 та від 14 липня 2021 р. №723» від 12.03.2022 р. №274. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/274-2022-п#Text>.

2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 14 липня 2021 р. №723» від 27.03.2022 р. №378. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/378-2022-п#Text>.

3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» від 24.03.2022 р. №2145-IX. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-IX#Text>.

4. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15.03.2022 р. №2120-IX. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20?find=1&text=земель#w1_1.

Батигіна О.М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного, адміністративного,
екологічного та трудового права
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

Войтенко К.С.

*студентка 4 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава
Мудрого*

**НОВЕЛИ КРЕДИТНОЇ ПІДТРИМКИ АГРАРІЇВ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Життя країни в умовах війни потребує швидких заходів реагування, зокрема щодо прийняття нормативно-правових актів за для забезпечення продовольчої безпеки. Внесок України до світового продовольчого ринку в 2021 році був еквівалентним забезпеченню харчуванням 400 мільйонів людей. Повномасштабне вторгнення РФ в Україну порушило системи виробництва, переробки та постачання продовольства, зокрема, на міжнародний ринок. Від вирішення цього питання залежить продовольча безпека не лише України, а і інших країн світу, тому проблематика кредитної підтримки аграріїв в умовах воєнного стану є актуальною.

Питання забезпечення продовольчої безпеки та державної підтримки аграрного сектору вже довгий час є актуальним і висвітлюється у працях багатьох науковців, зокрема таких як Єрмоленко В.М., Лушпаєв С.О., Коваленко Т.О., Курман Т.В., Покальчук М.О., Статівка А.М., Шульги М.В. Однак, малодослідженою є проблема кредитування сільськогосподарських товаровиробників в умовах воєнного стану.

Якщо загалом говорити про забезпечення продовольчої безпеки, то, на переконання В. Немченко та Г. Немченко для розв'язання продовольчої проблеми, держава повинна виділяти фінанси і використовувати економічні важелі – податки, кредити, пільги і все це закріпити на законодавчому рівні [1, с. 56]. В. Русанюк зазначає, що у процесі розвитку підприємство

в аграрному секторі стикається з проблемами, значну роль у вирішенні яких відіграє держава. Вона за допомогою механізмів, інструментів державного регулювання повинна реалізовувати політику підтримки сільського господарства, якої наразі недостатньо [2, с. 91]. Варто погодитись з думками науковців і зауважити, що на даний час необхідне послідовне та ефективне як правове регулювання державної політики так і фінансова підтримка з боку держави сфери аграрного виробництва. Це суттєво впливає на забезпечення продовольчої безпеки.

Одним із заходів, який спрямований на державну підтримку та допомогу суб'єктам підприємництва, стала державна кредитна програма «Доступні кредити 5-7-9%» затверджена Постановою КМУ «Про надання фінансової державної підтримки» від 24.01.2020 р. У рамках загальної програми діють три відсоткові ставки (залежно від дати заснування бізнесу та його розміру (річного обороту). Загалом програма дозволяє стартапам та бізнесам отримати від 100 тис. до 50 млн. грн на строк до п'яти років [3].

Оскільки в умовах військової агресії аграрна галузь потребує додаткових коштів 12 березня та 29 липня 2022 р. внесено зміни до Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%». Дані зміни розширили можливості підприємців – сільськогосподарських товаровиробників отримати кредит для забезпечення проведення посівної кампанії та збору врожаю [4,5]. Програма додатково поширила свою дію на середні підприємства з річним доходом до 50 млн. євро та на великі підприємства з річним доходом більше 50 млн. євро. Максимальна сума кредиту для всіх суб'єктів підприємництва збільшена з 50 млн. грн до 60 млн. грн., а з 29 липня - до 90 млн. грн. Процентна ставка – 0% річних. Безвідсоткові кредити замінили вже традиційні кредити за цією програмою в розмірі 5%, 7% та 9%. Ціль кредитування – придбання сільськогосподарської техніки; поповнення обігових коштів для придбання насіння, добрив та паливно-мастильних матеріалів.

Оцінити ефективність запроваджених змін до програми 5-7-9 можна за допомогою даних, які були надані Міністерством аграрної політики та продовольства України. Так, за 2022-й рік станом на 1.09.2022 р. 30 396 сільськогосподарських товаровиробників залучили кредитів на суму 56 млрд 722 млн грн. З них під посівну кампанію до 1 червня – на суму 38 млрд 551 млн грн. [6].

Безперечно, ця програма з запровадженими змінами для представників аграрного сектору є досить суттєвою, однак варто

наголосити і на певні ризики, як для суб'єктів кредитування, так і для суб'єктів, що кредитують. Зокрема, для сільськогосподарських товаровиробників встановлено правило щодо необхідності внесення застави по кредиту. На практиці досить часто у бажаючих отримати кредит недостатньо рухомого або нерухомого майна або ж виникають певні складнощі з реєстраційними діями щодо нерухомого майна. Для аграріїв нагальною проблемою також постало питання затвердження банком усіх необхідних документів і надання його згоди на кредитування, доведення платоспроможності та визначення розміру агроплощі тощо [7]. Процес кредитування уповільнюють різні за змістом положення і рекомендації щодо кредитування з боку держави, а також відсутність у працівників багатьох підприємств і банків єдиних уявлень про сутність цієї діяльності. На думку практиків, визначення якогось єдиного підходу і усунення колізій сприятиме ефективному кредитуванню [8, с. 7].

З одного боку надання кредиту у пришвидшеному темпі пояснюється необхідністю забезпечення посівної кампанії та збору врожаю, з іншого боку на банк покладається великий тягар щодо фінансування бізнесу зі спрощеними умовами, оскільки сплата грошових коштів відбувається за рахунок банку, а держава лише компенсує відсоток за яким надається кредит.

У цілому можна говорити про те, що окреслені зміни, які були внесені до відомої програми кредитування 5-7-9 в березні та липні є достатньо ефективними. Ці заходи з боку держави, незважаючи на наявність деяких розбіжностей, є цілком вдалим і необхідним кроком для забезпечення продовольчої безпеки не лише України, а й всього світу.

Список використаних джерел:

1. Немченко В., Немченко Г. Шляхи вирішення продовольчої проблеми в системі національної безпеки. *Економічна та продовольча безпека України*. 2013. №1, грудень. С. 52-57.
2. Русанюк В. Державна підтримка розвитку підприємництва в аграрному секторі економіки. *Економіка АПК*. 2020. № 7. С. 84-93.
3. Про надання фінансової державної підтримки: Постанова КМУ від 24.01.2020 р. № 28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 6.09.2022 р.).

4. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28 та від 14 липня 2021 р. № 723: Постанова КМУ від 12.03.2022 р. № 723. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/274-2022-%D0%BF#n20> (дата звернення 6.09.2022 р.).

5. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28 і від 14 липня 2021 р. № 723: Постанова КМУ від 29.07.2022 р. № 916 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/916-2022-%D0%BF#n24> (дата звернення 6.09.2022 р.).

6. У межах програми «Доступні кредити 5–7–9» аграрії цього року залучили 55 млрд 851 млн грн кредитів. *Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України*: веб-сайт. URL: <https://minagro.gov.ua/news/u-mezhah-programi-dostupni-krediti-579-agrariyi-cogorich-zaluchili-55-mlrd-851-mln-grn-kreditiv1#>: (дата звернення 6.09.2022 р.).

7. Бізнес і війна: як банки кредитують підприємства у важкі часи. *Офіційний сайт УНІАН*. веб-сайт. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/biznes-i-viyna-yak-banki-kredituyut-pidpriyemstva-u-vazhki-chasi-novini-ukrajina-11776773.html> (дата звернення 6.09.2022 р.).

8. Партин Г., Омелян Х. Кредитування діяльності малих і середніх підприємств в Україні: сучасні особливості та шляхи розвитку. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2022. №2. С. 1-11.

Гафурова О.В.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри аграрного, земельного та екологічного
права ім. академіка В.З. Янчука
Національного університету біоресурсів і
природокористування України*

ЩОДО ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦІН НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ ПРОДУКЦІЮ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах війни, що триває в Україні, особливо важливим є забезпечення продовольчої безпеки країни. Індикатори, що характеризують її стан, розраховуються за такими основними групами харчових продуктів: хліб і хлібопродукти; картопля; овочі, баштанні; фрукти, ягоди і виноград; цукор; олія; м'ясо і м'ясопродукти; молоко і молокопродукти; риба і рибопродукти; яйця (п. 2 Методики визначення основних індикаторів продовольчої безпеки постанови КМУ від 5 грудня 2007 р. № 1379). Вказаний перелік охоплює мінімальну кількість продуктів, що можуть забезпечити фізіологічні потреби населення. При цьому у Переліку товарів, що мають істотну соціальну значущість, затвердженому постановою КМУ від 22 квітня 2020 р. № 341 згадуються лише: крупа гречана; цукор-пісок; борошно пшеничне вищого сорту; макаронні вироби вітчизняного виробництва (вермішель з борошна пшеничного вищого сорту); молоко пастеризоване жирністю 2,5 %; хліб житньо-пшеничний; яйця курячі категорії С1; птиця (тушка куряча, четвертина тушки курячої); вода мінеральна негазована; масло вершкове жирністю 72,5 %; батон; олія соняшникова рафінована. Таким чином, у цьому списку із 12 продуктів 4 відносяться до хліба і хлібопродуктів; повністю відсутні м'ясо і м'ясопродукти; риба і рибопродукти; овочі і фрукти. Виникає питання, чому ці продукти не віднесено законодавцем до переліку тих, що мають істотну соціальну значущість? Адже, наприклад, білки тваринного походження мають входити до щоденного раціону кожної людини. Крім того, під час війни купівельна спроможність українців щодо продуктів харчування знизилася на третину [1]. А ціни на сільськогосподарську продукцію продовжують постійно зростати. Так, за даними

експертів незалежного експертно-аналітичного центру BRDO, за 100 днів війни вартість борщу в Україні зросла на 16,09% [2].

На вказані вище продукти розповсюджується режим державного регулювання цін, що передбачає запровадження процедури декларування зміни ціни (ст. 13 Закону України від 21 червня 2012 р. «Про ціни і ціноутворення»). Порядок декларування зміни роздрібних цін на вищезазначені товари затверджений постановою КМУ від 22 квітня 2020 р. № 341. При цьому, на період дії воєнного стану контроль на об'єктах роздрібно́ї торгівлі за встановленням державних регульованих цін на товари, що мають істотну соціальну значущість здійснюють обласні військові адміністрації разом з Національною поліцією, Держпродспоживслужба (п. 2-1 постанови КМУ від 25 грудня 1996 р. № 1548_«Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів)». Неefективність вказаного механізму доводить практика. Так, наприклад, протягом березня 2022 року спеціалісти Головного управління Держпродспоживслужби в Полтавській області здійснили 700 контрольних заходів за встановленням суб'єктами господарювання роздрібно́ї торгівлі цін на соціально значущі товари. Порушення були встановлені в кожному другому суб'єкті господарювання [3].

До внесення змін Законом України від 5 листопада 2020 р. № 985-IX до Закону України від 24 червня 2004 р. «Про державну підтримку сільського господарства України», на організованому аграрному ринку мало бути запроваджено державне регулювання цін на окремі види сільськогосподарської продукції (об'єкти державного цінового регулювання). Зміст такого регулювання полягав у здійсненні Аграрним фондом державних інтервенцій у обсягах, що дозволяють встановити ціну рівноваги (фіксінг) на рівні не нижчому за мінімальну інтервенційну ціну та не вищому за максимальну інтервенційну ціну (ст. 3). Цей механізм був розроблений з урахуванням досвіду ЄС, на внутрішньому ринку якого відбувається державне регулювання цін на сільськогосподарську продукцію з метою їх стабілізації і забезпечення продовольчої безпеки держав-членів. Він встановлений Регламентом (ЄС) № 1234/2007 Європейського Парламенту і Ради від 17 грудня 2013 р. про спільну організацію ринків сільськогосподарської продукції та відміну ряду Регламентів [4] і передбачає організацію публічних (державних) інтервенцій (public intervention) (ст. 8). У процесі здійснення таких інтервенцій застосовуються т.з. державні інтервенційні

ціни (public intervention price) – ціни за якими відповідні державні установи закупають у сільськогосподарських товаровиробників визначені види сільськогосподарської продукції (м'які і тверді сорти пшениці, ячмінь, кукурудза, рис, м'ясо (яловичина і свинина), молоко, вершкове масло). Вказаний механізм гарантує суб'єктам господарювання в аграрному секторі економіки ЄС реалізацію виробленої ними сільськогосподарської продукції незалежно від коливань попиту і пропозиції на ринку і забезпечення рівного доступу споживачів до харчових продуктів.

Враховуючи вищезазначене та з метою стабілізації цін на основні види сільськогосподарської продукції, вважаємо за доцільне повернути до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» положення, які стосувалися проведення державних аграрних інтервенцій на організованому аграрному ринку, розширивши перелік об'єктів державного цінового регулювання з урахуванням потреб населення під час війни.

Список використаних джерел:

1. Гордійчук Д. Купівельна спроможність українців щодо харчування знизилася на третину через війну – дослідження. URL:<https://www.epravda.com.ua/news/2022/06/27/688586/>

2. За 100 днів війни вартість борщу в Україні зросла на 16,09%. URL:<https://brdo.com.ua/news/za-100-dniv-vijny-vartist-borshhu-v-ukrayini-zroslo-na-16-09/>

3. Протягом березня завищення ціни на товари, що мають істотну соціальну значущість, встановили у кожному другому суб'єкті господарювання – Держпродспоживслужба Полтавщини. URL: <http://polvet.gov.ua/uk/news/protyagom-berezhnya-zavyshhennya-tsiny-na-tovary-shho-mayut-istotnu-sotsialnu-znachushhist-vstanovyly-u-kozhnomu-drugomu-sub-yekti-gospodaryuvannya-derzhprodspozhyvsluzhba-poltavshhyny/>

4. Regulation (EU) No 1308/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 establishing a common organisation of the markets in agricultural products and repealing Council Regulations (EEC) No 922/72, (EEC) No 234/79, (EC) No 1037/2001 and (EC) No 1234/2007. URL: <https://eur-lex.europa.eu/>

Горіславська І. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та господарського права
Національного університету біоресурсів і
природокористування України*

ЛОГІСТИКА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ДОГОВІРНЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Ефективна транспортна логістика сільськогосподарської продукції є одним із ключових факторів для розвитку конкурентоспроможності країн у всьому світі. За даними Держмитслужби за результатами 2019/2020 маркетингового року на зовнішні ринки поставлено рекордні 57,2 млн. тонн зернових, зернобобових та борошна [1]. Військова агресія призвела до максимального зниження цих показників, зокрема, обсяги оподаткованого імпорту товарів у звітному періоді, у порівнянні з липнем 2021 року, скоротились на більш ніж у 2,6 рази (2,04 млн тонн у липні 2022 року проти 5,38 млн тонн у липні 2021 року) [2]. Проте, у липні українські експортери поставили на зовнішні ринки близько 2,7 млн тонн зернових, що майже втричі перебільшує показники квітня (948 тис тонн).

Основні обсяги експорту зернових в Україні спрямовувались через порти Миколаєва та через порти Південний, Одеса, Чорноморськ. Загалом це 95% зернових вантажів, які перевозились морськими шляхами. Відповідно 5% припадало на Маріуполь та Бердянськ. Логістичними проблемами в Україні в умовах воєнного стану є: блокада портів, заборона виїзду за кордон чоловікам у віці від 18-60 років, через що, нестача водіїв для міжнародних перевезень, довга процедура митного оформлення та огляду вантажів, бюрократичні перепони щодо імпорту та сертифікації продукції, різний стандарт колісних пар залізниці в Україні і ЄС і потреба в додатковій перевалці, дефіцит залізничних зерновозів в ЄС, мала пропускна здатність залізничних станцій на кордоні з ЄС та обмеження пропускної спроможності європейських логістичних центрів, комендантська година, ріст ціни на пальне та обмеженість вантажоперевезень сухопутними шляхами тощо [3]. Функціонування логістичної системи здійснюється через договірні конструкції та забезпечує можливість зниження витрат на послуги із транспортування, зберігання та скорочення часу доставки сільськогосподарської

продукції від виробника до споживача. Особливої «ваги» і сама система, і оформлення договорів (без ускладнення питань по формі), набули в умовах воєнного стану.

Загальні правила укладення договору перевезення вантажу закріплені у ст. 909 ЦК України та ч. 1 ст. 307 ГК України. Важливу роль у регулюванні договірних відносин суб'єктів перевезень відіграють і міжнародні угоди, зокрема, Конвенція про договір міжнародного дорожнього перевезення вантажів від 19.05.1956, Конвенція про міжнародні автомобільні перевезення пасажирів та багажу від 09.10.1997. Торгове право європейських країн допускає домовленість електронною поштою. Відтак сьогодення ставить потребу у стандартизації угод і узгодження наших практик із міжнародними. Не менш проблематичним і тривалим процесом є митне оформлення товару. До звичних експортних документів належать: експортна митна декларація, ЗЕД-контракт, виставлений рахунок (інвойс) на покупця-нерезидента, транспортні документи (CMR, авіанакладна, коносамент, Carnet TIR). Проте для експорту сільськогосподарської продукції необхідні також специфічні сертифікати: сертифікат якості; сертифікат походження; фітосанітарний сертифікат; карантинний сертифікат; ветеринарний сертифікат; наявність експортного мита [4]. Стосовно окремих видів продукції також необхідно мати ліцензію на експорт (експорт пшениці, проса, яєць та м'яса курей, великої рогатої худоби) [5].

Нині Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо безперервного виробництва та постачання сільськогосподарської продукції під час воєнного стану» скасовано вимогу отримання карантинного сертифіката на імпортоване насіння при переміщенні території України; запроваджено можливість оформлення фітосанітарного сертифіката в електронній формі; спрощено сертифікацію українських виробників органічної продукції, а також розширено можливість одержання ними державної підтримки; спрощено ввезення харчових продуктів, кормів, побічних продуктів тваринного походження, а також живих тварин на митну територію України [6].

Направленість правового регулювання логістики сільськогосподарської продукції має враховувати багато чинників, бути «гнучким», що можливо за ефективного договірного регулювання, а також участі держави через долучення до європейських проектів, як наприклад: Проект Twinning «Підтримка у підвищенні безпеки перевезення

небезпечних вантажів мультимодальним транспортом в Україні» [7].

Список використаних джерел:

1. Офіційно: У 2019/2020 МР Україна оновила рекорд з експорту зернових – 57,2 млн. тонн. Інформаційно-аналітичний портал АПК України. URL: <https://agro.me.gov.ua/ua/news/oficijno-u-20192020-mr-ukrayina-onovila-rekord-z-eksportu-zernovih-572-mln-tonn> (дата звернення: 01.09.2022)

2. Щодо стану надходження митних платежів у липні 2022 року. Офіційний сайт Держаної Митної служби України. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/shchodo-stanu-nadkhodzhennia-mitnikh-platezhiv-u-lipni-2022-roku-918> (дата звернення: 01.09.2022).

3. Українські аграрії не мають змогу ні продавати, ні зберігати вирощене зерно. URL: <https://superagronom.com/news/15075-ukrayinski-agrariyi-ne-mayut-zmogu-ni-prodavati-ni-zberigati-viroschene-zerno> (дата звернення: 01.09.2022).

4. Перелік об'єктів регулювання для цілей імпорту, експорту та реекспорту : постанова Кабінету Міністрів України від 15.11.2019 № 1177. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1177-2019-%D0%BF#n711> (Редакція від 26.07.2022).

5. Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2022 рік : постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1424. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1424-2021-%D0%BF#Text> (Редакція від 20.09.2022).

6. Про внесення змін до деяких законів України щодо безперебійного виробництва та постачання сільськогосподарської продукції під час воєнного стану : Закон України від 12.05.2022 № 2246-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-20#Text> (Прийняття від 12.05.2022).

7. Проект Twinning «Підтримка у підвищенні безпеки перевезення небезпечних вантажів мультимодальним транспортом в Україні». Офіційний сайт Міністерства інфраструктури України. URL : <https://mtu.gov.ua/content/proekt-twinning-pidtrimka-u-pidvishchenni-bezpeki-perevezennya->

nebezpechnih-vantazhiv-multimodalnim-transportom-v-ukraini.html (дата звернення: 02.09.2022).

Григор'єва Х. А.

*доктор юридичних наук., доцент кафедри аграрного,
земельного та екологічного права Національного
університету «Одеська юридична академія»*

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ СУЧАСНОСТІ: ДОСВІД ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ

Ситуація, в якій опинилася Україна в результаті ведення на її території широкомасштабних воєнних дій, щодня породжує гострі запитання. У рамках нашого дослідження аналізуватиметься питання, яке є спільним знаменником для соціальних, економічних та екологічних проблем війни – питання продовольчої безпеки. При цьому унікальність нинішньої ситуації посилюється тим, що у діючому воєнному конфлікті перебувають держави, сукупна частка яких у виробництві та експорті сільськогосподарської продукції у світі становить майже третину. За останні десятиріччя жодна країна – експортер сільськогосподарської продукції на рівні України – не ставала територією воєнних дій. Глобальні наслідки війни в Україні для продовольчої безпеки світу – тема для окремих глибоких досліджень.

У цій доповіді ми сконцентруємося на проблемі формування та утримання внутрішньої продовольчої безпеки України в умовах війни. Слід розуміти, що наша держава – це далеко не перша країна, яка переживає подібний складний етап. У зв'язку з цим існує потреба в аналізі досвіду інших країн, на території яких велися бойові дії, у розрізі загроз продовольчій безпеці населення. Для такого аналізу були обрані країни і території, що були охоплені воєнними конфліктами протягом останніх кількох десятиріч: Сирія, Ефіопія, Еритрея, Судан, Афганістан, Ірак, Косово, Ємен. Системний аналіз вказаних прикладів дозволяє виділити деякі закономірності, що мають важливе значення для розуміння загального сценарію змін у продовольчій безпеці країни в умовах війни.

Передумови. На прикладі аналізованих країн простежується тісний взаємозв'язок між ступенем продовольчої безпеки, екологічними умовами ведення сільськогосподарської діяльності та напруженням воєнних конфліктів. Спостерігається часта залежність між падінням внутрішнього виробництва сільськогосподарської продукції через посухи (інші несприятливі

погодно-кліматичні умови) та соціальною напругою в суспільстві. Подібні закономірності фіксувалися в Сирії та Судані, які страждали від посух напередодні воєнних спалахів. Характерна особливість полягає у тому, що чим складніші були екологічні проблеми аграрного виробництва до війни, тим більше вони поглиблюються під час воєнних дій.

Для України не характерним було зниження продовольчої безпеки напередодні війни, однак наявність екологічних проблем, пов'язаних із сільськогосподарською діяльністю вказує на потенційні слабкі місця. Слід очікувати поглиблення вітчизняних екологічних проблем: деградації ґрунтів, розширення зон опустелювання, зменшення придатних водних ресурсів, доступних для сільськогосподарського поливу, тощо.

Гостра фаза конфлікту. Аналіз іноземних сценаріїв взаємовпливу продовольчої безпеки та війни, дозволяє виявити кілька важливих спільних рис:

а) *згортання програм державної підтримки сільського господарства*, що в цілому зумовлюється перенаправленням бюджетних коштів на воєнні задачі. Сільське господарство як ризикова сфера економічної діяльності в період гострих криз потребує ще більшої уваги з боку держави, однак воєнні конфлікти у гострій фазі свого розвитку блокують таку підтримку. Це обвалює аграрний сектор ще більше та стає потужним тригером зниження продовольчої безпеки населення;

б) *використання сільського господарства як фактору воєнного впливу*. В умовах війни всі цінні ресурси ще більше підвищують своє значення. Це твердження абсолютно справедливе для сільського господарства, тому можна спостерігати різні варіанти маніпулювання ним:

- «продовольство як зброя» – тактика, яка проявляється найчастіше в навмисному знищенні урожаю, посівів, ґрунтового покриву, худоби тощо з метою пониження продовольчого забезпечення певної території та досягнення воєнних стратегічних цілей. Війна в Ємені, наприклад, стала яскравою ілюстрацією такої тактики, за що була названа «знищенням сільського господарства»;

- використання сільського господарства як джерела доходу. Тактика полягає у збереженні та підпорядкуванні сільськогосподарського виробництва власним цілям воюючих сторін. Наприклад, у Сирії ІГІЛ встановлював оподаткування для фермерів на підконтрольних територіях.

Зважаючи на те, що сільське господарство – це цілий комплекс ресурсів (природних, технічних, людських,

біологічних), здатний до самовідновлення та продукування додаткових ресурсів, не дивним є підвищений інтерес до нього під час війни. Крім того, аграрне виробництво формує підвалини продовольчої безпеки, тобто має потужний вплив на суспільство і його стабільність, що теж має неабияке значення в умовах розробки воєнних стратегій. Ураховуючи усі ці особливості, цілком логічно виглядає активне втягнення сільського господарства у воєнні конфлікти: або для отримання додаткових вигод, або для позбавлення цих вигод суперників. Найгіршим наслідком цієї тенденції є той факт, що у будь-якому випадку страждає продовольча безпека цивільного населення;

в) *трансформація сільського господарства*. В умовах гострої фази воєнного конфлікту аграрний устрій аналізованих країн суттєво змінювався. По-перше, крупний бізнес демонструє спад. По-друге, змінюється роль сільськогосподарської діяльності: підвищується її продовольче, а не комерційне значення. Населення намагається самозабезпечитися їжею. Цікавим прикладом є активна сільськогосподарська діяльність у великих таборах сирійських біженців (утворення садів, городів, теплиць тощо). Для України ця тенденція теж має значення та власні правові корені. Наприклад, в умовах хиткої продовольчої безпеки зростатиме значення особистих селянських господарств (ОСГ) як особливої форми господарювання на землі для забезпечення власних споживчих потреб. Довгий час держава намагалася створити такі правові умови, які б підштовхнули трансформацію ОСГ у комерційні суб'єкти, однак в умовах війни ОСГ (як і більше 20 років тому) стає тим рятувальним кругом, який держава може надати своєму населенню для часткового самозабезпечення продовольством.

Наслідки. Спільними наслідками для країн, що пережили воєнні конфлікти, є спад аграрного виробництва та різний ступінь зниження продовольчої безпеки. До цього вірогідного сценарію потрібно бути готовими, щоб вчасно та ефективно підтримати сільське господарство України та не допустити катастрофічних продовольчих наслідків. У цих умовах стає очевидним, що формування адаптивної та дієвої державної підтримки вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників – це питання національної безпеки.

Єрмоленко І.М.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права Національного університету біоресурсів і природокористування України

РЕЛІГІЙНІ НОРМИ ТА ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АСПЕКТ

Продовольча безпека для України була і залишається однією з першочергових проблем у формуванні ефективної концепції національної безпеки. Особливо гостро це питання постало нині у військовий час, адже виважена державна стратегія у цій сфері здатна суттєво покращити економічну ситуацію в країні загалом, а також на міжнародному рівні.

Політична та економічна воля держави закріплюється і виражається нормативно в законодавчих актах, які є загальнообов'язковими для всіх громадян, щоб зберегти розумний баланс регулювання певного виду суспільних відносин, що вимагає вивчення соціально-правового досвіду на певних щаблях історичного розвитку держави. Недаремно в основу нормативного регулювання суспільних відносин ще в «сиву давнину» було покладено принцип, який базується на одній із християнських заповідей: «не роби нічого іншому такого, що не бажаєш собі сам».

Релігійні норми історично виступають найпершими регуляторами суспільних відносин, факторами формування правових норм, ставлення індивідів до правових інститутів, формування протиправної чи законслухняної поведінки. За допомогою релігійних норм формується певна релігійно-нормативна ідеологія, яка формує певний культурний свідомий тип людини. Через зміст релігійних норм правові норми знаходять своє божественне обґрунтування відповідно до приписів Священних джерел у нормах сучасного світського та релігійного права [1]. Адже взаємодія правових та релігійних норм у процесі правотворення відображає взаємодію складових частин ціннісної культури держави, об'єднаних причинно-функціональними та логічно-смысловими зв'язками. Домінуючою та стійкою формою взаємодії правових та релігійних норм у правотворенні є опосередкована форма впливу на підставі загальних факторів (віросповідальної політики держави, національних ідей, традицій тощо [2, с. 354].

До об'єкту регулювання релігійних норм відносять специфічний різновид суспільних відносин – релігійні: релігійна діяльність і поведінка віруючих та кліру, релігійний культ, або сукупність обрядових дій. Загалом культовими можуть бути не тільки дії, але й

бездіяльність, що прописуються релігійними нормами стосовно тематики нашого дослідження, наприклад утримання від прийому їжі в денний час протягом місяця Рамадан (іслам), від вживання тих чи інших продуктів їжі (харчові заборони різноманітних релігій, наприклад, піст у християнстві).

Забезпечення населення необхідною кількістю їжі, в основному це, зазвичай, зерно, хліб, продукти тваринного походження, тобто продовольча безпека – це умова виживання людського суспільства. Разом з тим, у Біблії ми зустрічаємо тексти, де за не виконання Божої волі, людей спіткає «кара небесна», наприклад: «...Тоді Господь сказав Мойсеєві: простягни руку твою на землю Єгипетську, і нехай нападе саранча на землю Єгипетську, і поїсть усю траву земну, і все, що вціліло від граду»; «... У попелі поля, у золі земля: звели весь хліб, засохли виноградники, оливи зовсім зів'яли»; «...Залиште свої надії, орачі, і ви, виноградарі, плачте про ячмінь і пшеницю ридайте, люди: загинуло все на полях!» [3.].

Як слушно зазначає В.М. Єрмоленко з приводу співвідношення релігійних норм і сучасного аграрного законодавства, релігія завжди була найвпливовішим і найдієвішим чинником формування суспільної моралі, яка, у свою чергу, була фундаментом, на якому зводилась відповідна система права [4с. 196].

З цього приводу варто зазначити, що питання правового регулювання продовольчої безпеки суспільства в історичному аспекті відіграло вагомую роль як з боку життєдіяльності держави так і церкви.

Список використаних джерел:

1. Друзенко Г. Інститут свободи совісті: міжнародні стандарти та законодавство України URL: <http://referatu.com.ua/referats/135/18302/?page=68>.
2. Теорія держави і права: Академічний курс: [підручник] / В. С. Журавський, О. Л. Копиленко, С. В. Бобровник та ін.; [за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко]. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 685 с.
3. Біблія. URL: https://www.bible-center.ru/ru/bibletext/kulakov_ru/joe/1:1-2:17
4. Єрмоленко В.М. Джерела аграрного права: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 510 с.

Земко А.М.

*кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри права, учений секретар
Луцького національного технічного університету*

**ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ:
ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

Питання продовольчої безпеки завжди було і є надзвичайно актуальним, оскільки продовольча безпека є складовою національної безпеки та державної аграрної політики, а продовольство є основним показником життєдіяльності людини. Особливої гостроти це питання набуває у зв'язку зі збройною агресією росії проти України, глобальні наслідки якої відчуває не лише Україна, а й увесь світ, адже до війни Україна забезпечувала продовольством, окрім сорока мільйонів українців, близько 400 мільйонів людей світу, тому тривалий час позиціонувалась як гарант продовольчої безпеки в багатьох країнах. Україна є одним із найбільших у світі виробником та експортером зернових, зернобобових і продуктів їх переробки, та стабільно входить до п'ятірки провідних світових експортерів цієї продукції. У 2019-2021 роках на Україну припадало майже 10% світового експорту пшениці, 15% експорту кукурудзи, 15% експорту ячменю та майже 50% експорту соняшникової олії. Через блокування експорту сільськогосподарської продукції російськими військовими та загрозу зриву цьогорічної посівної кампанії різко зросли ціни на світовому ринку продовольства, що створює не лише ризики підриву розвитку національного агропромислового сектору, але й передумови для голоду сотень мільйонів людей в усьому світі, особливо в країнах Азії та Африки. Крім того, під загрозою опинилися ті сектори світової економіки, які природно тісно пов'язані з сільським господарством, що призвело до стрімкого розвитку інфляційних процесів на світових ринках.

Наслідки російської агресії призведуть до виникнення серйозних загроз глобальній продовольчій безпеці, зокрема, до подальшого підвищення світових цін на продовольство (згідно з прогнозом ФАО від 11.03.2022, через війну в Україні світові ціни на продукти харчування та корми можуть зрости на 20 %); глобального стрибка інфляції, якою передусім буде вражено країни з малорозвинутою нестабільною економікою на Близькому Сході та у Північній Африці [1].

Для України проблема продовольчої безпеки також набуває особливої гостроти, що пов'язано з рядом обставин, зумовлених повномасштабною війною росії проти України, до яких слід віднести: вимушене скорочення посівних площ; не скрізь, де селяни посіяли, вони можуть зібрати врожай; знищення сільськогосподарської техніки аграріїв; неможливість продати зібраний врожай або відсутність нормальних умов для його зберігання; знищення об'єктів аграрної інфраструктури (елеваторів, складів, тощо); знищення та розкрадання аграрної продукції; логістичні проблеми; заподіяння колосальної шкоди навколишньому природному середовищу; зниження купівельної спроможності населення тощо.

Життя країни в умовах війни потребує швидких заходів реагування нормотворців, спрямованих на належне правове регулювання суспільних відносин відповідно до реалій, зокрема щодо прийняття нормативно-правових актів задля забезпечення життєдіяльності в умовах російської агресії. За останні кілька місяців парламент прийняв ряд важливих аграрних законів для полегшення діяльності сільгоспвиробників в умовах воєнних дій. Ключовими темами цих законів є забезпечення продовольчої безпеки, регулювання земельних відносин (оренда землі, реєстрація права власності та інше), виробництво сільськогосподарської продукції тощо. Серед зазначених законів варто виокремити Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» [2]. Закон спрямований на швидке залучення земель сільськогосподарського призначення у виробництво сільськогосподарської продукції в умовах воєнного стану і вводить у законодавство спрощені правові механізми, які забезпечують: автоматичне поновлення на 1 рік дії договорів на використання земельних ділянок сільськогосподарського призначення усіх форм власності; прощений порядок передачі в оренду для ведення товарного сільськогосподарського виробництва земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності органами влади; спрощений порядок передачі в оренду для ведення товарного сільськогосподарського виробництва земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності їх постійними землекористувачами та емфітевтами; передачу орендарями та суборендарями прав оренди та суборенди земельних ділянок сільськогосподарського призначення усіх форм власності для ведення сільського

господарства; порядок державної реєстрації договорів щодо землі; підписання договорів кваліфікованими електронними підписами. Варто зауважити, що нові правові норми розраховані на застосування лише у період воєнного часу і після його завершення держава повернеться до звичних процедур регулювання земельних відносин.

У травні 2022 року прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо безперервного виробництва та постачання сільськогосподарської продукції під час воєнного стану» [3]. Законом передбачено, що на період воєнного стану та протягом 90 днів з дати його завершення спрощується державна реєстрація пестицидів і агрохімікатів; розширено перелік агрохімікатів, дозволених до ввезення в Україну, виробництва, торгівлі, застосування та рекламування без їх державної реєстрації; спрощено фітосанітарні вимоги при переміщенні продукції рослинного походження та дозволено оформлення електронного фітосанітарного сертифіката; надано можливість для українських органічних виробників, які здійснювали виробництво за стандартами ЄС, перейти на українські стандарти виробництва без додаткового перехідного періоду, а також можливість для них отримати державну підтримку тощо.

У ВРУ зареєстровано законопроект №8025 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо державної підтримки сільського господарства та експорту агропродукції під час воєнного стану», яким передбачається запровадження окремої державної підтримки в частині капітального будівництва експортної інфраструктури; (шляхом субсидування частини плати та процентів за кредитами); запровадження окремої державної підтримки в частині оновлення парку зерновозів, зернових контейнерів, обладнання з навантаження та розвантаження; запровадження страхування об'єктів зберігання або переробки сільськогосподарської продукції від ризиків у виді бойових та воєнних дій; механізм підтримки виробників вітчизняної техніки та обладнання (зерновози, причепи, контейнери), шляхом її закупівлі з наступним безоплатним наданням у користування сільгоспвиробникам; надання міжнародним неприбутковим організаціям статусу операторів мультимодальних перевезень в частині експорту сільськогосподарської продукції [4]. Ухвалення цього законопроекту дозволить суттєво підтримати вітчизняних агровиробників, які сьогодні опинились у зоні неймовірних

ризиків, покращити ситуацію щодо експорту аграрної продукції українського виробництва та залучити міжнародну допомогу.

Список використаних джерел:

1. Україна та глобальна продовольча безпека в умовах війни. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ukrayina-ta-hlobalna-prodovolcha-bezpeka-v-umovakh-viyny>
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» № 2145-IX від 24.03.2022 р. // Голос України від 06.04.2022 — № 78.
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо безперебійного виробництва та постачання сільськогосподарської продукції під час воєнного стану» № 2246-IX від 12.05.2022 р. // Голос України від 26.05.2022 — № 111.
4. <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40438>

Кондратенко Д. Ю.

*кандидат юридичних наук, асистент кафедри
земельного та аграрного права Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Інвестиційний процес в аграрному секторі економіки зазвичай розглядається крізь систему різноманітних заходів щодо проведення наукових досліджень, розробки та створення агроінновацій, їх впровадження у сільськогосподарське виробництво з метою отримання нової або покращеної сільськогосподарської продукції, техніки та технологій, а також відповідне ресурсне забезпечення вказаних процесів за рахунок залучення інвестицій.

Концепцією Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року, схваленої розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1437-р. серед шляхів розв'язання існуючих проблем в агросфері передбачалося поліпшення інвестиційного клімату в країні, сприяння залученню інвестицій міжнародних фінансових установ та держав – стратегічних партнерів України для реалізації проєктів в аграрній сфері з дотриманням принципів прозорості, ефективності та можливості використання інституту державно-приватного партнерства.

За попередніми прогнозом Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки», здійсненим до початку повномасштабної агресії РФ проти України, обсяг залучення капітальних інвестицій у сільське господарство у 2022 р. мав би скласти 2,2 – 2,5 млрд доларів США. Однак нині науковці Інституту орієнтуються на більш песимістичні варіанти прогнозу, а саме їх спаду до 1,1 – 1,2 млрд доларів США [1; 2]. Військова агресія та повномасштабне вторгнення РФ в Україну поставили на паузу переважну більшість інвестиційних проєктів у сільське господарство. З метою недопущення критичного погіршення чи взагалі зупинки процесу залучення іноземних інвестицій в аграрний сектор державі доцільно ініціювати процес інтеграції або ж забезпечення обміну інформацією в режимі реального часу

між Державним аграрним реєстром та інформаційними ресурсами Світового банку, проєкту ЄС «Підтримка впровадження сільськогосподарської та продовольчої політики в Україні», а також з іншими інвесторами з метою полегшення доступу суб'єктів аграрного виробництва в Україні до майданчиків зарубіжного інвестування.

До прикладу, такі стратегії та програми, як Стратегія розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України на період до 2026 року, визначають залучення інвестицій у зберігання зерна як пріоритетну сферу діяльності для України та закликають до покращення логістики експорту сільськогосподарської продукції та інвестицій у сільськогосподарські логістичні ланцюги [4]. Як очікується реалізація Стратегії надасть змогу забезпечити, по-перше, зміну співвідношення між обсягами сировини, продуктами первинної переробки та готовою продукцією у загальному обсязі експортованої продукції сільського господарства, харчової та переробної продукції з пропорції 55/34/11 на 39/40/21 під кінець 2026 р.; по-друге, відкриття на кінець 2026 р. доступу до ринків країн ЄС, Туреччини, Китаю, Індії, Єгипту, Саудівської Аравії, Канади, Об'єднаних Арабських Еміратів, Сполучених Штатів Америки, Ізраїлю та інших країн згідно із затвердженим планом здійснення торговельних місій до зазначених країн; по-третє, збільшення експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості протягом строку реалізації Стратегії на 17 %.

З урахуванням умов військового стану та бойових дій на території України найбільш затребуваними до інвестування виступають інфраструктурні аграрні проєкти (будівництво ферм, зернохосовищ, елеваторів тощо), агро-стартапи для відновлення малого та середнього агробізнесу, інформаційні системи обміну даними та системи моніторингу полів, сільськогосподарських тварин тощо, а також запровадження систем точного землеробства з метою економії джерел енергії. В Україні вже функціонує низка національних компаній, які розробляють агро-стартапи, орієнтовані на Soft Farm у сфері управління раціонами харчування, точного землеробства, агророзвідки і контролю посівів, аналізу супутникових знімків метеоспостережень, автоматизованих зрошувальних систем, дистанційне зондування та аналіз ґрунту для малих та середніх аграрних господарств за допомогою безпілотників тощо. У перспективі цілями інвестування в аграрний сектор економіки мають стати збереження біорізноманіття, вдосконалення функціонування

продовольчої системи, підтримка якості ґрунтів, запровадження єдиної цифрової системи управління в агробізнесі [3] та ін.

Формування сучасної аграрної політики у сфері інвестиційної діяльності має відбуватися на принципах законності, прозорості, врахування можливих ризиків військової та економічної безпеки, аграрного протекціонізму, екологізації аграрного виробництва та подальшої диверсифікації агробізнесу.

Список використаних джерел:

1. Гмирін А. Що заважає активному інвестуванню в український агросектор? *Економічна правда*. 22 січ. 2022 р.
2. Захарчук О. Чому не потрібно втрачати віру в інноваційне аграрне майбутнє. *Пропозиція*. 21 черв. 2022 р.
3. Бабенко О. IT та сільське господарство мають об'єднуватися, разом вони можуть дати дивовижний результат для України – Жиль Меттеталь. *Економічна правда*. 18 листоп. 2021 р.
4. Recommendations for Improved Grain Logistics in Ukraine. Issue August, 2015. URL: <file:///C:/Users/Elena/Desktop/ShiftingintooologisticsinoUkraine.pdf>.

Корнієнко Г. С.

доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

**ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЛОГІСТИКИ У СФЕРІ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ
ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ**

З перших хвилин російської військової агресії руйнівним діям піддалися прикордонні райони Чернігівської, Сумської, Харківської областей. Потужні вибухи лунали в обласних центрах та населених пунктах прикордоння, а потім і всієї країни. Указом Президента від 24 лютого в Україні було введено воєнний стан, що передбачало як встановлення спеціальних механізмів правового регулювання суспільних відносин, так і фактичне забезпечення життєдіяльності суспільства. У перші дні війни пересічні громадяни відчували дефіцит щоденних продуктів харчування, зростання цін, а в деяких регіонах з'явилися загрозові ознаки продовольчої кризи і навіть голоду. Уряд мав вжити негайних заходів, щоб цього уникнути і мобілізувати всі сили аграрного сектору з виробництва та постачання продуктів харчування. Завдання ускладнювалось тим, що аграріям багатьох регіонів довелося працювати в екстремальних умовах воєнного стану.

У важких обставинах порушеного миру виробники сільськогосподарської продукції, продуктів харчування, логістичні компанії стикнулися з неможливістю займатися звичною для них діяльністю. З кожним днем виникала безліч проблем, пов'язаних із захистом господарств та інфраструктури агробізнесу. Однією із найважливіших і стратегічно нагальних проблем стало збереження минулорічного збіжжя. Її вирішення здавалося майже неможливим, адже значна кількість сільськогосподарської продукції, виробленої у 2021 році, зберігалася на територіях, де йшли військові дії, і навіть які були вже окуповані. Представники агробізнесу почали активно шукати будь-які шляхи для порятунку своєї продукції. Наприклад, у багатьох районах Харківської області люди вивозили зерно в безпечні місця під ворожими обстрілами, ризикуючи життям. Разом із тим перед аграріями постала ще одна проблема – недостатність складських приміщень для

зберігання врятованого зерна. На щастя, вихід знайшовся: альтернативою для звичайних зерносховищ та складів стали полімерні рукави, які були належно оцінені і почали активно використовуватися.

Держава, розуміючи життєву важливість сільськогосподарської продукції, а надто під час війни, задля сприяння створенню умов для підтримання стабільності продовольчої безпеки вжила певних заходів. Так, прийнятий Закон України «Про внесення зміни до розділу XXI "Прикінцеві та перехідні положення" Митного кодексу України щодо звільнення від оподаткування ввізним митом товарів, що використовуються для забезпечення зберігання зернових та/або олійних культур» від 27.07.2022 р. [1] позитивно вплинув на доступ аграріїв до сучасних технологій зберігання. На період дії воєнного стану та протягом 30 днів з дня його припинення чи скасування при ввезенні на митну територію України Законом звільнено від оподаткування ввізним митом виробів та обладнання для зберігання, перевезення, завантаження і розвантаження зернових та/або олійних культур. Отже, звільняються від оподаткування ввізним митом імпорту в Україну мішки, рукави для зберігання зернових та олійних культур та обладнання для їх наповнення, завантаження, розвантаження. Таким чином, знижується вартість необхідних систем зберігання сільськогосподарської продукції. Однак, на наш погляд, потрібно на законодавчому рівні передбачити цільову фінансову підтримку сільськогосподарських товаровиробників для придбання таких систем зберігання.

Не можна обійти увагою недосконалу регламентацію такого, здавалося б, незначного питання, як габаритно-ваговий контроль, який, незважаючи на всі складні проблеми перевезення та зберігання зернових із зон бойових дій, з квітня ц.р. почали здійснювати по всій території України. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих питань здійснення габаритно-вагового контролю» від 03.06.2021 р. передбачена суттєва адміністративна відповідальність у вигляді штрафів за порушення встановлених законодавством габаритно-вагових норм [2]. Законом закріплено можливість фіксації порушень, пов'язаних з відсутністю документів (дозволів) щодо узгодження умов та режимів перевезення в разі перевищення вагових або габаритних обмежень чи документа про внесення плати за проїзд великовагових (великогабаритних) транспортних засобів, в автоматичному режимі, та повноваження центрального органу

виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики з питань безпеки на наземному транспорті щодо стягнення у судовому порядку плати за проїзд автомобільними дорогами транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів, вагові або габаритні параметри яких перевищують нормативні, під час здійснення габаритно-вагового контролю. Для мирного часу такі положення Закону зрозумілі і ні в кого не викликають заперечень, адже вони сприяють зберіганню дорожнього покриття, яке останніми роками активно відновлювалося. Однак, безумовно, виникає багато питань стосовно доцільності запровадження такого контролю щодо стратегічно важливих для країни, що захищається від агресії, вантажів із сільськогосподарською продукцією. Переконані, що, зважаючи на пріоритетність таких вантажів, цей Закон потребує уточнень, адаптованих до умов воєнного стану.

Проблеми, які довелось вирішувати вітчизняним аграріям останніми місяцями, переконливо довели, що вкрай необхідно змінювати підходи до логістичного забезпечення продовольчої безпеки як на внутрішньодержавному рівні, так і на міжнародному. На внутрішньому – перехід на нові технології зберігання продукції та її переміщення в межах одного підприємства тощо. На зовнішніх рівнях – міждержавному та світовому – гарантування безперешкодного та безпечного транспортування сільськогосподарської продукції із зон бойових дій, доступ до ринків збуту та ін.

Список використаних джерел:

1. Про внесення зміни до розділу XXI "Прикінцеві та перехідні положення" Митного кодексу України щодо звільнення від оподаткування ввізним митом товарів, що використовуються для забезпечення зберігання зернових та/або олійних культур: Закон України від 27.07.2022 р. №2445-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2445-20#Text>

2. Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих питань здійснення габаритно-вагового контролю: Закон України від 03.06.2021 р. № 1534-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1534-20#Text>

Лучко І.В.

аспірантка кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ВЕТЕРИНАРНО-САНІТАРНОГО КОНТРОЛЮ НА ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

В умовах воєнного стану пріоритетним завданням є забезпечення продовольчої безпеки держави. Від якості та ефективності ветеринарно-санітарного контролю значною мірою залежить, санітарне та епізоотичне благополуччя. Порядок здійснення ветеринарно-санітарного контролю, державного контролю за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин визначено Законами України «Про ветеринарну медицину» та «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин».

З метою забезпечення ефективного функціонування та здійснення державного ветеринарно-санітарного контролю, державного контролю за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, ветеринарну медицину та благополуччя тварин в умовах воєнного стану, Кабінетом Міністрів України було ухвалено постанову від 7 травня 2022 р. № 537 [1].

Постановою встановлено, що на період воєнного стану заходи державного ветеринарно-санітарного контролю проводяться з урахуванням таких особливостей:

– у разі ввезення ветеринарних препаратів заходи державного ветеринарно-санітарного контролю проводяться на підставі інформації щодо наявності у Державному реєстрі ветеринарних препаратів, затвердженому Державною службою з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, препаратів, що ввозяться;

– у разі ввезення субстанцій для виготовлення ветеринарних препаратів заходи державного ветеринарно-санітарного контролю проводяться на підставі інформації щодо наявності у Державному реєстрі ветеринарних препаратів, затвердженому Державною службою з питань безпечності харчових продуктів та

захисту споживачів, ветеринарних препаратів, для виробництва яких ввозяться субстанції, а також інформації з листівки-вкладки (інструкції) до зазначених ветеринарних препаратів про те, що до їх складу входять субстанції, що ввозяться [1]. Зміна (спрощення) режиму імпорту окремих категорій продуктів тваринного походження, може становити значний ризик занесення на територію України хвороб, внесених до списку хвороб, затвердженого Всесвітньою організацією охорони здоров'я тварин (МЕБ), чи інших хвороб, які становлять загрозу для здоров'я людини та/або тварини, а також небезпечних та неякісних харчових продуктів, кормів та інших товарів. До таких категорій вантажів належать ветеринарні препарати (ветеринарні лікарські засоби, ветеринарні імунобіологічні засоби, антисептики, дезінфектанти, інсекто-акарициди, дератизанти, діагностикуми, що використовуються у ветеринарній медицині та тваринництві), які є важливим інструментом профілактики та боротьби з хворобами тварин та ввезення яких регулюється Законом України «Про ветеринарну медицину».

Тому, на період воєнного стану ввезення вантажів на митну територію України дозволяється з урахуванням таких особливостей:

- ввезення вантажів з кормовими добавками без їх державної реєстрації в Україні дозволяється за умови, що такі добавки зареєстровані (дозволені) в Європейському Союзі і призначені для виробництва кормів для продуктивних тварин;

- ввезення вантажів з фасованими (запакованими) кормами для продуктивних тварин, виготовленими з використанням кормових добавок, зареєстрованих (дозволені) у Європейському Союзі, дозволяється за умови, що такі корми походять з потужностей, розташованих в державах – членах Європейського Союзу або інших державах, за умови, що потужності в таких державах мають дозвіл на ввезення кормів до Європейського Союзу;

- ввезення вантажів з продуктивними тваринами та генетичним матеріалом від них з потужностей, щодо яких не встановлено відповідність законодавству України, дозволяється за умови, що такі вантажі ввозяться (пересилаються) на митну територію України з держав, стосовно потужностей яких протягом двох років до дня набрання чинності цією постановою було встановлено їх відповідність законодавству України, та з урахуванням епізоотичної ситуації у державі походження вантажу;

– ввезення вантажів з продуктивними тваринами та генетичним матеріалом від них у разі їх транзиту через територію держав, де підтверджено наявність особливо небезпечної хвороби, внесеної до списку хвороб, затвердженого Всесвітньою організацією охорони здоров'я тварин (МЕБ), до якої такі тварини є сприйнятливими, дозволяється за умови, що такі вантажі не були вивантажені та/або перевантажені на території зазначених держав [1].

Відсутності ветеринарно-санітарного контролю та недотримання всіх особливостей ввезення зазначених вантажів на митну територію України у період воєнного стану, призведе до не виправних наслідків розвитку тваринництва України та негативно вплине на експортний потенціал нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання проведення заходів державного контролю за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин, державного ветеринарно-санітарного контролю і ввезення вантажів на митну територію України у період воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 07.05.2022 р. №537. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2022-%D0%BF#Text>.

Панькова Л.О.

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного та господарського права Національного університету біоресурсів і природокористування України

**ПРО РОЗРОБКУ ПРОГНОЗНИХ І
ПРОГРАМНИХ ДОКУМЕНТІВ З ПИТАНЬ
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ**

Після закінчення активної фази бойових дій першочергово постане питання економічного відродження країни. Нині активно обговорюється необхідність розробки для України «плану Маршалла».

У 1944 був розроблений і отримав схвалення президента США Франкліна Рузвельта та прем'єр-міністра Великобританії Вінстона Черчілля план Ганса Моргентау (міністр фінансів США). План Моргентау був спрямований на Німеччину і передбачав перетворення її на аграрну країну.

Після закінчення Другої світової війни план Моргентау почали впроваджувати, але, як показав аналіз, його виконання мало катастрофічні наслідки. Реалізацію плану Моргентау було зупинено. На заміну йому прийшла «Програма відновлення Європи» держсекретаря США Джорджа Маршалла, відома як план Маршалла, у реалізації якої брали участь 17 європейських держав.

Чи означає це, що ми посилаючись на історичний досвід відкидуємо ідею відновлення України як аграрної країни надаючи перевагу індустріальному шляху розвитку? Лише частково, адже протягом 30 років українські аграрії доводили власну конкурентоздатність, незалежність від державої підтримки та спроможність вести аграрний бізнес у сучасних умовах. На наш погляд, аграрний сектор має і у повсенний час зберегти своїх міцні позиції та створювати конкуренцію іншим секторам економіки.

Розробка плану економічного розвитку має і формальну складову, зокрема закріплення певного переліку заходів чи цілої програми у відповідному програмному документі.

Відповідно до Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» прогнозні та програмні документи економічного і соціального розвитку - документи, що відповідають вимогам законодавства України щодо документів і

відображають прогнози та програми економічного і соціального розвитку [1].

Розпорядженням Кабінету міністрів України у 2006 році схвалено Концепцію вдосконалення системи прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України (далі – Концепція) [2].

Відповідно до Концепції систему прогнозних і програмних документів складають *довгострокові* (стратегії економічного та соціального розвитку України; державні стратегії регіонального розвитку; регіональні стратегії, стратегії розвитку галузей економіки тощо), *середньострокові* (Програми діяльності Кабінету Міністрів України, прогнози економічного та соціального розвитку України, державні цільові програми; стратегічні плани роботи центральних органів виконавчої влади тощо), та *короткострокові* (основні напрями економічної політики України, прогнози економічного та соціального розвитку України, основні напрями бюджетної політики; річні плани роботи центральних органів виконавчої влади тощо) *прогнози і програмні документи*, в яких відповідно до соціально-економічних та суспільно-політичних процесів, що відбуваються в державі, з урахуванням впливу зовнішньоекономічних та інших факторів і очікуваних тенденцій визначаються цілі і пріоритети соціально-економічного розвитку та заходи, які необхідно здійснити для їх досягнення.

Виходячи з наведеної системи документів масштабний план економічного повоєнного розвитку України повинен набути форми конкретного документу залежно від його строку реалізації. Вбачається, що це має бути документ середньостроковий або довгостроковий, або у поєднанні, наприклад Стратегія економічного та соціального розвитку України та як логічне продовження – Програма діяльності Кабінету Міністрів України. Конкретизація стратегічних напрямків може бути реалізована через основні напрями бюджетної політики та річні плани роботи центральних органів виконавчої влади.

Окремим видом програмних документів є Державні цільові програми регламентовані відповідним Законом України «Про державні цільові програми» [3].

Проекти національних програм спрямованих на відновлення України зібрані у єдиному ресурсі <https://recovery.gov.ua/>. Загальна кількість проектів розрахованих на найближчі 2 роки – 580, загальна кількість проектів розрахованих на 2026-2032 – 270, загальна кількість проектів розрахованих на 10 років – 850.

Відповідно до чинного законодавства, дані проекти мають набути форму конкретного документу, пройти всі етапи підготовки, розгляду та ухвалення і лише після цього можливе їх фінансування та реалізація.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23 березня 2000 р. № 1602-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 25, ст.195
2. Розпорядження Кабінету міністрів України від від 4 жовтня 2006 р. № 504-р «Про схвалення Концепції вдосконалення системи прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України» // Офіційний вісник України від 18 жовтня 2006 р., № 40, стор. 119
3. Закон України «Про державні цільові програми» від 18 березня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 25, ст.352

Петрова Н.О.

*доктор філософії зі спеціальності 081 «Право»,
доцент кафедри міжнародних відносин Сумського
національного аграрного університету*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Аграрний сектор економіки України, особливо органічне виробництво постає перед численними викликами, що зумовлені насамперед війною, її жахливими наслідками загрози світовій та вітчизняній продовольчій безпеці.

Слід відмітити попередні успіхи правового регулювання сфери органічного виробництва продукції в Україні, що полягало у здійсненні гармонізації українського законодавства з правилами Європейського Союзу (далі - ЄС). Зокрема, прийняття Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» від 10 липня 2018 року № 2496-VIII [1] та інших нормативно-правових актів, протекціоністська державна політика, попит на органічну продукцію в країнах ЄС сприяли активному розвитку даної сфери. Високий показник - четверте місце України з експорту органічної продукції переважно до країн Європи, на ринок яких у 2020 році припадало 73% українського органічного експорту [2], що вказує на значні досягнення в організаційно-правовій сфері органічного виробництва.

Отримання Україною статусу кандидата на членство в ЄС поряд з активною євроінтеграцією та перспективою бути повноправним членом ЄС, обумовлює для України нові виклики щодо відповідності вітчизняного законодавства правилам ЄС. «Законодавством ЄС встановлені доволі чіткі вимоги як до виробників органічної сільськогосподарської продукції, порядку здійснення діяльності у цій сфері, так і конкретні заходи, спрямовані на її розвиток та підтримку суб'єктів господарювання, які забезпечують населення європейських країн такою продукцією» [3, с. 31]. Так, слід зазначити про те, що з 1 січня 2022 року в ЄС введено в дію новий Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 2018/848 про органічне виробництво

й маркування органічних продуктів [4]. Він спрямований на перегляд та посилення правил Європейського Союзу (ЄС) щодо органічного виробництва та маркування органічних продуктів стосовно: системи управління; торгівельного режиму; правил виробництва. Таким чином, він має на меті: створити рівні умови для операторів; гармонізувати та спростити правила; підвищити довіру споживачів до органічних продуктів і органічного логотипу ЄС. Він гармонізує правила, що застосовуються до органічних операторів у країнах - членах ЄС і країнах, що не входять до ЄС [5], зокрема, України, тим самим передбачається обов'язкова відповідність вітчизняного законодавства правилам, що діють в ЄС.

Особливо актуальним вбачається на сьогодні державна підтримка виробників органічної сільськогосподарської продукції, на наш погляд, обсяг якої не є достатнім, враховуючи складні умови під час війни.

На сьогодні важливим є передбачення програм державної підтримки у сфері ведення органічного виробництва та регламентації порядку її надання. Наразі активно надається підтримка у вигляді Грантових програм: «Підтримка органічного сектору в Україні», ініційована об'єднанням «Органічна Ініціатива», відповідно до якої пріоритет надавався мікро, малим та середнім підприємствам та малим виробникам, площі яких розташовані на території Житомирської, Київської, Чернігівської, Харківської та Сумської областей, що були окуповані протягом перших місяців. Основна мета цього етапу – підтримка та збереження операторів органічного ринку: виробників органічних продуктів, переробників, виробників засобів захисту рослин [6].

Таким чином, спрямовуючись у напрямку тісної євроінтеграції, фокусуючись на забезпеченні продовольчої безпеки, необхідно приділити увагу питанням продовження гармонізації вітчизняного законодавства у сфері органічного виробництва, дослідивши положення законодавства ЄС, визначити порядок використання коштів з державного бюджету для державної підтримки виробників органічної сільськогосподарської продукції.

Список використаних джерел:

1. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон

України від 10 липня 2018 року № 2496-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text>

2. Міністерство аграрної політики та продовольства України . URL: <https://minagro.gov.ua/napryamki/organicne-virobnictvo/organicne-virobnictvo-v-ukrayini>

3. Гафурова О.В., Марченко С.І. Правове регулювання державної підтримки органічного сільськогосподарського виробництва за законодавством України та ЄС. *Право. Людина. Довкілля. Law. Human. Environment.* vol. 10, № 4, 2019. с. 29-35.

4. Regulation (EU) 2018/848 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018 on organic production and labelling of organic products and repealing Council Regulation (EC) № 834/200. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32018R0848>

5. EU rules on producing and labelling organic products (from 2022) URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/eu-rules-on-producing-and-labelling-organic-products-from-2022.html>

6. Organicinfo. Грантова програма «Підтримка органічного сектору в Україні». URL: <https://organicinfo.ua/news/organic-support-1phase/>

Покальчук М.Ю.

*кандидат юридичних наук, доцент, асистент кафедри
земельного та аграрного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Аграрне виробництво в Україні тривалий час є однією із провідних експортно-орієнтованих галузей, що забезпечують розвиток економіки та продовольчу безпеку країни. Глобальні події сьогодення найбільш яскраво визначили надважливе місце національного сільськогосподарського товаровиробника у забезпеченні світової продовольчої безпеки. Варто згадати, що Україна зайняла 52-е місце в Глобальному індексі продовольчої безпеки. Індекс розроблений дослідним підрозділом The Economist (Economist Intelligence Unit) спільно із компанією DuPont і міжнародними експертами. Він оцінює основні аспекти фінансової і фізичної доступності продовольства, а також якості та безпеки продуктів харчування в 109 країнах світу. Індекс являє собою динамічну кількісно-якісну модель, засновану на більш ніж 28 показниках, яка вимірює фактори продовольчої безпеки в розвинених країнах. З травня 2014 р. Індекс також враховує вплив двох факторів – ожиріння і продовольчі втрати – на доступ до безпечної, поживного і фінансово доступного продовольства.

В рамках даного Індексу продовольча безпека визначається як стан, при якому у людей в будь-який час є фізичний, соціальний та економічний доступ до продовольства (в достатній кількості і достатньої харчової цінності), що відповідає потребам їх раціону харчування для здорового та активного життя.

Проте, останні події, які відбулися в Україні та пов'язані зі збройною агресією з боку Російської Федерації, значним чином негативно вплинули як на стан національної економіки в цілому, так і на аграрний сектор виробництва зокрема. Варто зазначити, що внаслідок вищезазначених дій окупанта значно скоротилися площі сільськогосподарських угідь, непоправних втрат зазнала галузь тваринництва, фізично знищеними є значна кількість об'єктів господарської інфраструктури, надмірного дорозжачання зазнали паливно-мастильні матеріали та насінневий фонд.

Зважаючи на це, країна постала перед складним викликом, який полягає у нагальній необхідності реформування аграрних правовідносин відповідно до вимог сучасності. У зв'язку з цим урядом було розроблено комплекс дій за багатьма напрямками, що включає в себе: моніторинг стану продовольчої безпеки та сільськогосподарської інфраструктури в цілому, надання державної підтримки виробникам харчових продуктів і на останок – забезпечення адресною продовольчою допомогою найбільш соціально-вразливих верств населення.

Нормативне закріплення вказаних заходів знайшло своє відображення у Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» від 24 березня 2022 року, № 2145-ІХ. Варто зазначити, що аналіз вищезазначеного нормативного акту дає можливість визначити його специфіку, що впливає з умов воєнного стану. Тобто, мова йде про зупинення деяких правових механізмів, що захищають приватні інтереси, що є цілком обґрунтованим в умовах російської агресії. Замість того, Законом запроваджується у законодавстві певні правові механізми, відповідно до яких на перше місце ставляться інтереси суспільства у забезпеченні невідкладного використання наявних сільськогосподарських земель для виробництва продовольства, що може суперечити інтересам власників та землекористувачів земельними ділянками.

У сучасних складних геополітичних умовах Законом вводяться виключні заходи, що будуть діяти до завершення зазначеного стану. Йдеться про автоматичне поновлення договорів на використання земельних ділянок сільськогосподарського призначення усіх форм власності строком на 1 рік; спрощений порядок передачі в оренду земель сільськогосподарського призначення з державної або комунальної власності для товарного сільськогосподарського виробництва; спрощений порядок державної реєстрації договорів щодо землі; посвідчення договорів кваліфікованими електронними підписами.

Зазначимо, що досліджуваний Закон входить до пакету нормативно-правових актів, прийнятих нещодавно парламентом для полегшення діяльності сільськогосподарських товаровиробників в умовах воєнного стану. Сюди відносяться акти, що регулюють питання продовольчої безпеки, земельних відносин, виробництва сільськогосподарської продукції,

розвитку зрошення / меліорації, протидії рейдерству, містобудівної діяльності тощо.

Варто підсумувати, що вищезгадані зміни до законодавства є вкрай важливими та необхідними в сучасних реаліях. Як показали останні місяці, роль та значення сільськогосподарського товарного виробництва на сьогодні є ключовими не лише у питаннях гарантування продовольчої безпеки України, а й у забезпеченні сільськогосподарським продовольством світової спільноти. Попри це, Україні не варто зупинятися на досягнутому, а продовжувати будувати розвинену економіку з метою заміни статусу сировинного додатку на аграрну економіку. Тобто, зусилля держави мають спрямовуватися на збільшення переробки сільськогосподарської продукції та впровадження альтернативних джерел енергії, наприклад, біоетанолу. Крім того, в умовах воєнного стану вважаємо доцільним згадати про інститут спрощеного оподаткування, який на сьогодні також може стати одним із дієвих механізмів державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, що позитивно позначиться на вирішенні питань продовольчої безпеки України.

Станіславський В. П.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри земельного та аграрного права,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

**ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ
АГРАРНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ**

Шлях до цифрової аграрної економіки пролягає через розбудову інформаційної взаємодії між внутрішнім і зовнішнім аграрними ринками сільськогосподарського виробництва, використання та споживання інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій в агросфері. Цифровізація аграрних відносин в Україні полягає у створенні ринкових стимулів, мотивацій, попиту та формуванні потреб щодо використання цифрових технологій, продуктів та послуг серед суб'єктів агробізнесу та суспільства для підвищення їх ефективності, конкурентоздатності та сталого розвитку, зростання обсягів виробництва високотехнологічної аграрної продукції, надання послуг у сфері сільського господарства та забезпечення благополуччя населення країни в цілому.

Згідно Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018 – 2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р, основними цілями цифрового розвитку виступають: а) прискорення економічного зростання та залучення інвестицій; б) трансформація секторів економіки в конкурентоспроможні та ефективні; в) технологічна та цифрова модернізація промисловості та створення високотехнологічних виробництв; г) доступність для громадян переваг та можливостей цифрового світу; д) реалізація людського ресурсу, розвиток цифрових індустрій та цифрового підприємництва. Кожна із цілей прямо торкається аграрного сектору держави.

Розпочатий процес цифровізації аграрних відносин став вкрай актуальним і важливим у період дії воєнного стану в Україні. Внаслідок повномасштабного вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 р. парламент держави здійснив ряд законодавчих змін, спрямованих, серед іншого, на забезпечення продовольчої безпеки, як національної, так і міжнародної, цифровізацію процедури державної підтримки виробників

сільськогосподарської продукції, спрощення процедур у сфері користування земельним ділянками сільськогосподарського призначення у тому числі завдяки функціонуванню Державного аграрного реєстру (ДАР).

Наприклад, починаючи з 01 вересня 2022 року у ДАР відкривається прийом заявок в рамках нової програми [2] допомоги малим агровиробникам, які мають в обробітку до 120 га сільськогосподарських угідь, або від 3 до 100 голів корів: 1) бюджетна субсидія на одиницю оброблювальних угідь сільськогосподарського призначення від 1 до 120 га для провадження сільськогосподарської діяльності – у розмірі 3100 грн на 1 га, але не більше 372,0 тис. грн для одного отримувача; 2) спеціальна бюджетна дотація за утримання великої рогатої худоби (від 3 до 100 голів корів) усіх напрямів продуктивності надається на кожну корову, яка перебуває у власності отримувача, ідентифікована та зареєстрована відповідно до законодавства станом на дату подання заявки, у розмірі 5300 грн на 1 корову, але не більше 530,0 тис. грн для одного отримувача.

Крім того за підтримки Офісу Президента України, Мінекономіки, Міністерства цифрової трансформації України, Міністерства інфраструктури та Міністерства аграрної політики та продовольства України в Україні було впроваджено Національну платформу продовольчої безпеки, розроблену Держпродспоживслужбою. Понад 50 військових адміністрацій та більше 400 міських й територіальних громад долучилися до Платформи, за допомогою якої між учасниками відбувається обмін інформацією щодо наявних пропозицій та потреб у гуманітарних вантажах, продуктах харчування й інших необхідних товарах. Загалом до платформи долучилися більше чотирьох тисяч користувачів. На сьогоднішній день верифікацію пройшли майже 3 тисячі зареєстрованих підприємств, або більше 70 %. Учасники, зареєстровані на платформі, мають змогу напряму контактувати та укладати угоди з постачання сільськогосподарської продукції і продуктів харчування.

Післявоєнне відновлення України та подальша цифровізація агросектору позитивно вплине і на цифровізацію сільської інфраструктури, зокрема у частині підключення сіл до високошвидкісного інтернету. Низький рівень розвитку економіки сільських територій України, військові дії, окупація населених пунктів призвели до міграції населення країни з сільських територій у міста, появи високого рівня безробіття та низьких доходів сільського населення, руйнування соціальної та критичної інфраструктури тощо. Саме тому агробізнес

вмотивований та соціально відповідальний до використання інформаційних технологій як у процесі здійснення сільськогосподарського виробництва, так і в соціальній інфраструктурі, з метою підвищення якості та умов життя у сільській місцевості, досягнення вищих соціальних стандартів.

Крім того перспективними інструментами масштабної програми цифровізації сіл, підключення їх до цифрових інфраструктур є й цифровізація землеробства, запровадження моніторингу ґрунтів, застосування смарт-устаткування для внесення добрив і засобів захисту сільськогосподарських рослин тощо.

Список використаних джерел:

1. В Україні створено Національну платформу продовольчої безпеки. Держпродспоживслужба: офіц. сайт. 20 бер. 2022 р. URL: [https:// dpss.gov.ua/news/v-ukrayini-stvoreno-nacionalnu-platformu-prodovolchoyi-bezpeki](https://dpss.gov.ua/news/v-ukrayini-stvoreno-nacionalnu-platformu-prodovolchoyi-bezpeki) (дата звернення: 10.09.2022).
2. Державний аграрний реєстр. Програма підтримки агровиробників на відстані декількох кліків. 01 верес. 2022 р. URL: <https://vradiivska-gromada.gov.ua/news/1662012648/> (дата звернення: 10.09.2022).

Степасюк Л.М.

*кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки
Національного університету біоресурсів і
природокористування України*

**ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ
В УКРАЇНІ**

В сучасних умовах євроінтеграції українського суспільства до європейського союзу продовольча безпека країни має особливе значення.

Проблема забезпечення людства продовольством правомірно посідає одне з чільних місць в ієрархії глобальних проблем. Продовольча безпека країн є неодмінною умовою і гарантією збереження її суверенітету й незалежності, забезпечення сталого соціально-економічного розвитку, формування високих рівня та якості життя населення, відтворення людського капіталу.

Згідно з чинним законодавством України, продовольча безпека визначається як захищеність життєвих інтересів людини, що виражається в гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування для підтримання її звичайної життєвої діяльності. Продовольча безпека має тісний зв'язок з внутрішніми чинниками: розвиток аграрної сфери, продовольча забезпеченість країни та зовнішніми чинниками: глобальна продовольча проблема, зовнішньоекономічна політика держави тощо [1].

Продовольча безпека – це також здатність країни самостійно забезпечувати себе необхідним обсягом та асортиментом продуктів харчування. Відповідно до цього підходу, досягнення продовольчої безпеки передбачає реалізацію таких основних напрямів вирішення проблеми:

- 1) підтримання постачання продовольства на рівні, достатньому для здорового харчування;
- 2) забезпечення належного рівня платоспроможного попиту населення;
- 3) усунення залежності від імпорту та захист інтересів вітчизняних товаровиробників [2].

Для України питання гарантування продовольчої безпеки мають особливе значення, оскільки за роки соціально-економічних перетворень, особливо воєнного стану виробництво

сільськогосподарської продукції і продовольчих товарів зменшилось, а продовольче забезпечення населення знизилось до критично рівня. Тому питання дослідження економіко-правових засад забезпечення продовольчої безпеки є досить актуальним.

Сучасний кризовий стан української економіки зумовлює поглиблення соціально-економічних проблем, що призводять у свою чергу до погіршення продовольчого забезпечення населення. Фактичний рівень споживання продуктів харчування не відповідає раціональним нормам, спостерігається незбалансованість раціону. Через низьку купівельну спроможність громадянам України доводиться забезпечувати потреби у поживних речовинах за рахунок дешевших і менш якісних продуктів харчування. При достатній кількості продовольства населення країни не може дозволити собі споживання життєво важливих харчових продуктів на достатньому з медичної точки зору рівні. Окреслене коло проблем підсилюється нерозвиненою системою державного контролю за якістю продовольства, невідповідністю державних інструментів регулювання ринковим потребам. Наслідками є гальмування розвитку експортного потенціалу держави, зниження конкурентоспроможності продукції аграрного сектора на вітчизняному та світових ринках [3].

Тому, 24 березня 2022 р. Верховна Рада України конституційною більшістю голосів прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану», який спрямований на швидке залучення сільськогосподарських земель країни у виробництво сільськогосподарської продукції в умовах воєнного стану. В основу Закону покладений пріоритет суспільних (державних) інтересів над інтересами приватних осіб в умовах війни. Це означає, що Законом призупиняється дія деяких правових механізмів, які захищають приватні інтереси, що цілком зрозуміло в умовах російської агресії. Натомість Закон запровадив у законодавство деякі правові механізми, які на перше місце ставлять інтерес суспільства у забезпеченні невідкладного використання наявних сільськогосподарських земель для виробництва продовольства. При цьому інтереси і бажання власників і користувачів земельних ділянок у окремих випадках можуть не враховуватися [4].

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>
2. Мостов А. Д. Стратегічне забезпечення продовольчої безпеки України. Харків. Вид-во «Точка». 2019. 311 с.
3. Шойко В. А. Сутнісна характеристика державного регулювання продовольчої безпеки. Ефективна економіка. № 11. 2017. С.23-27
4. Закон про продовольчу безпеку в умовах воєнного стану: роз'яснення щодо застосування, від 30 березня 2022. URL: <http://www.vin.gov.ua/news/ostanni-novyny/45359-zakon-pro-prodovolchu-bezpeku-v-umovakh-voiennoho-stanu-roziasnennia-shchodo-zastosuvannia>

Філюк О.С.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри права
Луцького національного технічного університету*

ЩОДО ПОНЯТТЯ «АГРАРНЕ ЗАКОНОДАВСТВО»

У системі діючого законодавства України важливе місце посідає аграрне законодавство, нормативно-правові акти якого регулюють правовідносини щодо виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції. Провідні представники аграрно-правової науки докладно дослідили поняття «аграрне законодавство», розглянемо основні правові аспекти вказаної дефініції.

Аграрне законодавство охоплює нормативно-правові акти, спрямовані на належну організацію ведення основних і допоміжних галузей сільськогосподарського виробництва [1, с. 42, 44]. Це функціональна ознака аграрного законодавства, яка характеризує його диференціацію за видами діяльності. Разом з тим, на думку Н.І. Титової і А.А. Нацюк, зміст аграрного законодавства не можна обмежувати лише нормативно-правовими актами, спрямованими на організаційно-управлінську сферу аграрних відносин [2, с. 395], з чим безумовно слід погодитись.

У свою чергу, існує визначення аграрного законодавства як комплексної галузі системи законодавства, що містить об'єднанні внутрішньою спільністю нормативно-правові акти, правові норми яких регулюють виробничо-господарську діяльність і пов'язану з нею іншу діяльність сільськогосподарських організацій та земельні, трудові, майнові й організаційно-управлінські відносини, що складаються у сфері їх діяльності і утворюють органічний комплекс аграрних відносин [2, с. 395]. У наведеному визначенні зосереджується увага на атрибутивних властивостях комплексності аграрного законодавства, спрямованого на врегулювання різновидів сільськогосподарської діяльності, яка опосередковується комплексом аграрних відносин.

Аграрне законодавство також розглядається як комплексна, інтегрована і спеціалізована галузь законодавства, що являє собою відносно самостійну систему взаємопов'язаних уніфікованих і диференційованих нормативно-правових актів, що покликані регулювати публічно-правові та приватноправові

аграрні відносини [3, с. 4]. У цьому визначенні відбувається зосередження уваги на змістовній характеристиці аграрного законодавства як сукупності нормативно-правових актів. Це важлива уточнювальна деталь, адже в теорії права термін «законодавство» вживається в кількох значеннях: у вузькому розумінні – це система законів України, складовою частиною яких є міжнародні договори; у широкому значенні розглядається як система законів та інших нормативних актів, які приймаються Верховною Радою і вищими органами виконавчої влади; у найширшому значенні – це система законів і постанов Верховної Ради, указів Президента України, нормативних актів уряду і центральних органів виконавчої влади, а також місцевих рад і державних адміністрацій [4, с. 499]. Однак навіть наведене найширше енциклопедичне тлумачення законодавства чомусь випускає з уваги локальний рівень нормативно-правового регулювання, адже традиційним є широкий підхід, за яким до системи законодавства входить уся множинність нормативно-правових актів будь-якої юридичної сили [5, с. 710].

Ось чому методологічно важливо на галузевому рівні юридичної науки визначитися з уніфікованим баченням системи галузевого законодавства, зокрема аграрного. З цього боку важливого значення набуває підхід В.Ю. Уркевича, що аграрне законодавство слід розглядати з позиції широкого тлумачення, включаючи до нього не тільки власне закони, а всі чинні нормативно-правові акти. Звідси, аграрне законодавство України можна визначити як комплексну галузь законодавства, сукупність нормативно-правових актів (законодавчих, підзаконних, локальних), норми яких спрямовані на регулювання аграрних відносин, тобто комплексу відносин, що виникають при виробництві сільськогосподарської продукції, її перероблення та реалізації, а також надані різноманітних послуг у сфері сільськогосподарської діяльності [6, с. 53].

Визначення змісту аграрного законодавства дає змогу сформулювати правильний вектор розвитку аграрних правовідносин. Ключовою темою аграрних законів в умовах війни має стати продовольча безпека, земельні відносини (орендні відносини, реєстрація права власності тощо) та виробництво сільськогосподарської продукції.

Список використаних джерел:

1. Янчук В.В. Поняття і види джерел аграрного права. Аграрне право України: підручник / за ред. В.З. Янчука. 2-ге вид., переробл. та доповн. Київ: Юрінком Інтер, 2000. С. 40–43.
2. Титова Н.І., Нацюк А.А. До поняття та характеристики аграрного законодавства України. Держава і право. Вип. 11. С. 393–398.
3. Духневич І.В. Розвиток аграрного законодавства України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06; Київ. нац. ун-т. ім. Т. Шевченка, 2011. 19 с.
4. Шемшученко Ю.С. Законодавство. Юридична енциклопедія: В 6 т.: Т. 2: Д–Й / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: «Укр. енцикл.», 1999. С. 499.
5. Прийма С.В. Система законодавства. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3 Загальна теорія права. Харків: Право, 2017. С. 710–713.
6. Уркевич В.Ю. Аграрне законодавство України: сучасний стан та напрями розвитку. Актуальні питання аграрного права України: теорія і практика: монографія / А.М. Статівка, В.Ю. Уркевич, В.М. Корнієнко та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф. А.М. Статівки. Харків: Вид-во «ФІНН», 2010. С. 51–67. законодавства України. Держава і право. Вип. 11. С. 393–398.

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

Голубей М.В. *

*студентка другого року заочної форми навчання
гуманітарно-педагогічного факультету
Національного університету
біоресурсів та природокористування*

АГРОБІЗНЕС НІМЕЧЧИНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Німеччина має найбільш потужну та розвинену економіку серед країн Європейського Союзу (ЄС) та четверту економіку в світі (після США, Китаю та Японії). Така конкурентоспроможність та глобальні залучення спричинені великою інноваційною силою та значною експортною орієнтацією. Щодо агропромислового сектору, то він належить до 4 найбільш потужних у ЄС.

Німеччина є федеративною державою, тому державне регулювання здійснюється центральним органом у сфері сільського господарства - Федерального Міністерства продовольства та сільського господарства. До компетенції центральних державних органів у сфері сільського господарства належить, зокрема: вирішення питань по зміні аграрної структури, здійснення кредитування і фінансування сільського господарства, регулюванню ринків сільськогосподарської продукції [1, с. 30].

На місцях, тобто на рівні федеральних земель, ключові виконавчі органи у сфері аграрної політики базуються при урядах федеральних земель та сільськогосподарських міністерствах (наприклад, Баварське державне міністерство продовольства, сільського та лісового господарства). Органи федеральних земель, не зважаючи на широку автономію, зобов'язані дотримуватись постанов ЄС та Федеральних законів [1, с. 36]. Фінансування агропромислового сектору Німеччини з боку ЄС

* *Науковий керівник: к.і.н., доцент кафедри міжнародних відносин і суспільних наук Національного університету біоресурсів і природокористування України Кравченко Наталія Борисівна*

надходить від EAFRD (Європейського сільськогосподарського фонду розвитку сільських районів) [2].

Територіально Німеччина має площу 357 000 км², серед яких 88.2% складає сільська місцевість. З огляду на це 58% території Німеччини задіяні в агропромисловому секторі, в той час як ліси покривають 31% території країни. [2].

Незважаючи на велику щільність населення, більша половина території країни задіяна в агропромисловому секторі, близько 1 мільйона людей задіяні у виробництві сільськогосподарської продукції, річна вартість якої в рік складає понад 50 мільярдів євро. Станом на 2022 рік в Німеччині налічується близько 270,000 сільськогосподарських підприємств. Значна частка агрокомплексу зорієнтована на розвиток тваринництва: сільськогосподарських тварин налічується понад 200 мільйонів [3]. Для того, щоб виростити та прогодувати таку кількість тварин значна частка сільськогосподарських угідь відведена для пасовищ та ріллі. Орієнтовно 70 % товарної продукції сільського господарства дає саме тваринництво. Окрім розвинутого тваринництва, відповідно до звітів Федерального Міністерства продовольства та сільського господарства, сільськогосподарський сектор Німеччини зосереджений на виробництві злаків, картопі, цукрового буряку, олійних культур, фруктів та овочів. Також існують пасовища та посівні площі, призначені для виробництва біоенергії та біоресурсів [4].

Німеччина здійснює значні інвестиційні вкладення в агропромисловість (наприклад, у 2018 році було укладено 21 угоду вартістю \$109 млн). Значна частина цих угод орієнтовані на технології в харчовій промисловості. Країна реалізує AgTech стартапи на міжнародному рівні. Близько 30 % цих стартапів спрямовані на розробку рішень для виробництва та переробки рослинної продукції; 10% - розробляють інновації для сільськогосподарської техніки [5].

Таким чином, агробізнес є одним із ключових векторів розвитку економіки Німеччини на сучасному етапі. В першу чергу це зумовлено тим, що переважна частина території країни розташована в сільській місцевості. Агрокомплекс зорієнтований переважно на тваринництві, але розвинутими є також виробництво продуктів харчування (злаків, картопі, цукрового буряку, олійних культур, фруктів та овочів). Окрім того, Німеччина здійснює значні інвестиційні вкладення в розвиток інноваційних рішень в аграрній сфері. Правове регулювання та

управління агропромисловим сектором здійснюється на загальнодержавному федеральному рівні, а також на місцях.

Список використаних джерел:

1. Бернд-Удо Ган «Управління аграрним сектором в Німеччині». Німецько-український агрополітичний діалог. К. - 2018. URL: https://apd-ukraine.de/images/2018/APR/APD_APR_02_2018_Hahn_ukr_Управління_аграрним_сектором.pdf (last accessed: 29.08.22).
2. National framework and rural network programme of Germany. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/rural-development/country/germany_en (last accessed: 29.08.22).
3. Federal Ministry of Food and Agriculture of Germany. URL: https://www.bmel.de/EN/topics/farming/farming_node.html (last accessed: 29.08.22).
4. Federal Statistical Office of Germany. URL: https://www.destatis.de/EN/Themes/Economic-Sectors-Enterprises/Agriculture-Forestry-Fisheries/Field-Crops-Grassland/_node.html (last accessed: 29.08.22).
5. Як розвиваються аграрні стартапи в Німеччині? URL: <https://aggeek.net/ru-blog/yak-rozvivayutsya-agrarni-startapi-v-nimechchini> (last accessed: 29.08.22).

Пашничук Є.В.*

*студентка юридичного факультету 4 курсу 2 групи
Національний університет біоресурсів
і природокористування України*

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

За обсягами експорту наша країна входить до п'ятірки одних із найбільших експортерів зернових у світі. До воєнного часу, країна експортувала $\frac{3}{4}$ від того що виробляла, оскільки внутрішнє споживання зернових становило всього 20–25%. Україна постачала 10% світового експорту пшениці, понад 14% кукурудзи і понад 47% соняшникової олії [1]. Від поставок продовольства України залежать такі держави як Єгипет, Ізраїль, Лівія, Марокко, Ірак, Саудівська Аравія, Індонезія, Пакистан та багато інших країн, які завжди були нашими основними покупцями на світовому ринку. Тому, в умовах війни в Україні особливо актуальним стає питання щодо забезпечення міжнародної продовольчої безпеки. Адже, у науковій літературі звертається увага на те, що вона оцінюється, насамперед, за двома показниками: обсягами світових зернових запасів в розрахунку до наступного врожаю та рівнем світового виробництва зерна в середньому на душу населення. Перший - розраховуються у відсотках від річного обсягу світового споживання зерна або в днях його загальносвітового споживання. Граничним значенням показника для надійного забезпечення продуктами харчування вважаються 60-денний рівень перехідних запасів зерна, що відповідає 17–20% річного загальносвітового споживання. Падіння запасів нижче цього рівня свідчить про критичний стан міжнародної продовольчої безпеки, так як при цьому починається різке зростання міжнародних цін на зерно і воно стає недоступним для багатьох слаборозвинених країн [2, с. 19 – 23].

Законодавче визначення поняття «продовольча безпека» закріплено у Законі України від 24 червня 2004 р. «Про державну підтримку сільського господарства України». Згідно з ним, це

* *Науковий керівник: д.ю.н., проф., професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права ім. академіка В.З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України Гафурова Олена Вікторівна*

захищеність життєвих інтересів людини, яка виражається у гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримання її звичайної життєвої діяльності (ст. 2). На наш погляд, сутність цієї правової категорії більш чітко розкривається у проекті Закону України «Про основи продовольчої безпеки України». Під вказаним поняттям розуміється можливість держави забезпечувати потреби населення в харчуванні на рівні медичних обґрунтованих норм, гарантована наявністю відповідних ресурсів, потенціалом внутрішнього виробництва, незалежно від внутрішніх і зовнішніх умов (погроз) спроможність забезпечити сприятливу демографічну динаміку, збереження генофонду нації, сталість розвитку, інтеграцію країни у світовий економічний простір, суверенітет і незалежність (ст. 1) [3]. Індикаторами продовольчої безпеки виступають: добова енергетична цінність раціону людини; забезпечення раціону людини основними видами продуктів; достатність запасів зерна у державних ресурсах; економічна доступність продуктів; продовольча незалежність за окремим продуктом (Методики визначення основних індикаторів продовольчої безпеки, затвердженої Постановою КМУ від 5 грудня 2007 р. № 1379).

В сучасних умовах законодавство має сприяти забезпеченню налагодженого сільськогосподарського виробництва. Прикладом одного із важливих кроків для збереження продовольчої безпеки є прийняття Закону України від 24 березня 2022 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану». По–перше, завдяки цьому нормативно-правовому акту для сільськогосподарського виробництва передаються землі комунальної власності, які були підготовлені для передачі в оренду на земельних торгах. По–друге, його норми сприятимуть веденню сільськогосподарської діяльності на землях державної власності, які зараз перебувають у постійному користуванні НААН України або Мінагрополітики. А це дає можливість одержати на вказаних землях додатковий урожай. Тобто, законодавець вживає заходи щодо розширення площ земельних ділянок, які можуть використовуватися для вирощування сільськогосподарської продукції.

Таким чином, забезпечення продовольчої безпеки країни безпосередньо пов'язане із гарантування права громадян на достатній життєвий рівень, що включає у т.ч. і достатнє харчування (ст. 48 Конституції України). Відповідно, подальший розвиток аграрного законодавства має бути спрямований на

забезпечення продовольчої безпеки нашої країни, що неможливо здійснити без вжиття заходів, спрямованих на державну підтримку сільськогосподарських товаровиробників.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики: World Economic Forum reports. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
2. Артимонова І.В. Теоретичні підходи до формування системи продовольчої безпеки. Формування ринкових відносин в Україні. 2016. № 3. С. 19–23.
3. Проект Закону України від 8 квітня 2011 р. № 8370 «Про основи продовольчої безпеки України».

Іванець І. О.*

студентка 4 курсу юридичного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України

МАТЕРІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Сільське господарство – одна з провідних галузей в нашій країні, яка забезпечує населення продуктами харчування, а промисловість – сировиною, тому у сфері своєї діяльності потребує висококваліфікованих працівників задля досягнення високих результатів своєї роботи. Через те, аби працівники не нехтували своїми трудовими обов'язками, майном підприємства та гідно виконували поставлені перед ними завдання, питання притягнення до відповідальності працівників сільськогосподарських підприємств є завжди актуальним, щоб дана галузь досягала більшого розвитку.

Юридична відповідальність в теорії права й матеріальна у трудовому праві визначаються як специфічна міра державного примусу, що заснована на державному та суспільному засудженні та виражається у встановленні для працівника негативних наслідків майнового характеру [1, с. 248].

Матеріальна відповідальність працівників за законодавством України є окремим видом юридичної відповідальності, оскільки існує в праві самостійно й реалізується в рамках правоохоронних відносин у складі трудових правовідносин. Однією з визначальних функцій матеріальної відповідальності є гарантійна функція, що покликана посилювати юридичні гарантії під час притягнення до матеріальної відповідальності й має розвиватися в повній відповідності із соціально-економічним та політичним розвитком держави, відповідати інтересам як суспільства, так і інтересам кожного, окремо взятого працівника [2, с. 340].

Об'єктом відповідальності є винне порушення юридичних приписів, що регулюють здійснення виробничо-господарської й іншої діяльності сільськогосподарських підприємств та їхніх об'єднань [3, с. 200].

* *Науковий керівник:* асистент кафедри аграрного, земельного та екологічного права ім. академіка В.З.Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України *Лучко Ірина Володимирівна*

Суб'єктами матеріальної відповідальності є особи, що перебувають в трудових або членських відносинах з потерпілою стороною, господарством, роботодавцем [3, с. 204].

На працівників сільськогосподарських підприємств за завдану матеріальну шкоду, поширюються норми Кодексу законів про працю України, а саме глава IX даного нормативно-правового акта, яка встановлює: загальні підстави і умови матеріальної відповідальності працівників, обов'язки роботодавця та працівників по збереженню майна, випадки обмеженої та повної матеріальної відповідальності працівників, визначення розміру шкоди, а також порядок покриття шкоди, заповідання працівником та інші положення.

Відповідно до частини 1 статті 130 Кодексу законів про працю України, працівники несуть матеріальну відповідальність за шкоду, заповідану підприємству, установі, організації внаслідок порушення покладених на них трудових обов'язків [4].

При покладенні матеріальної відповідальності права і законні інтереси працівників гарантуються шляхом встановлення відповідальності тільки за пряму дійсну шкоду, лише в межах і порядку, передбачених законодавством, і за умови, коли така шкода заповідана підприємству, установі, організації винними протиправними діями (бездіяльністю) працівника [4].

Пленум Верховного Суду України у постанові «Про судову практику в справах про відшкодування шкоди, заповіданої підприємствам, установам, організаціям їх працівниками» №14 від 29.12.92 під прямою дійсною шкодою розуміє втрату, погіршення або зниження цінності майна, необхідність для підприємства, установи, організації провести затрати на відновлення, придбання майна чи інших цінностей або провести зайві, тобто викликані внаслідок порушення працівником трудових обов'язків, грошові виплати [5].

Слід зазначити, як правило, матеріальна відповідальність, обмежена певною частиною заробітку працівника, проте в певних випадках може застосовуватися і повна матеріальна відповідальність, випадки повної матеріальної відповідальності передбачені статтею 134 Кодексу законів про працю України, а також статтею 135¹ Кодексу законів про працю України, у разі якщо укладено з працівником, який досяг вісімнадцятирічного віку, письмовий договір про повну матеріальну відповідальність [4].

Таким чином, матеріальна відповідальність працівників сільськогосподарських підприємств, є самостійним видом

юридичної відповідальності, положення яких закріплюються в різних нормативно-правових актах, зокрема у Законі України «Про фермерське господарство», Кодексі законів про працю України, який встановлює порядок відшкодування шкоди заподіяну працівником підприємству, локальним нормативно-правовим актом – Статутом, який конкретизує всі деталі стосовно сільськогосподарського підприємства та їх працівників.

Загалом, питання матеріальної відповідальності працівників сільськогосподарських підприємств є актуальним та потребує додаткового дослідження.

Список використаних джерел:

1. Гуцу С. Ф. Матеріальна відповідальність як самостійний вид юридичної відповідальності в трудовому праві. *Право і Безпека*, 2011. Вип. 3. С. 248-251
2. Огілько К. С. Особливості матеріальної відповідальності працівників у трудовому праві. С. 340-342. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/5990>
3. Погріб О. О. Аграрне право України. Видавництво: Істина, К., 2007. С. 448
4. Кодекс законів про працю України: Закон ВР УРСР від 10.12.1971 р. №322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
5. Про судову практику в справах про відшкодування шкоди, заподіяної підприємствам, установам, організаціям їх працівниками: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 29.12.1992 р. № 14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-92#Text>

Слободяник Д.О.*
магістр кафедри економіки
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ТЕХНІЧНИХ КУЛЬТУР ТА ЇХ РІЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Немає жодної держави, яка б не переймалася питаннями продовольчої безпеки, особливо важливого значення це питання набуває в умовах воєнного стану, в якому перебуває наша країна. Це стосується виробництва продовольчих товарів, їх розподілу, імпорту-експорту, споживання, тощо. Однак кожна країна має власні завдання у покращанні продовольчого забезпечення свого населення залежно від досягнутого рівня у вирішенні даної проблеми.

Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням затвердив план заходів із забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану.

Уряд розробив комплекс дій за багатьма напрямками. По-перше, це моніторинг стану продовольчої безпеки та сільськогосподарської інфраструктури в цілому. По-друге, національним виробникам харчових продуктів надаватиметься держпідтримка. По-третє, найбільш соціально вразливе населення отримуватиме адресну продовольчу допомогу. Крім того, під особливим контролем держави буде моніторинг та відповідне регулювання продуктових цін.

Міністерства, Держстат, обласні військові адміністрації регулярно відстежуватимуть, зокрема, статистику за балансом основних продуктів харчування. Контролюватимуть рівень торговельних надбавок. Обсяги вітчизняної сільськогосподарської продукції під експорт і надалі на період воєнного стану регулюватимуться державою [1].

Стійке становище будь-якого підприємства на ринку продукції визначається рівнем його конкурентоспроможності. Одним з найважливіших сегментів аграрного ринку є виробництво технічних культур, проблеми розвитку якого

* *Науковий керівник:* к.е.н., доцент кафедри економіки Національного університету біоресурсів і природокористування України *Степасюк Людмила Михайлівна*

безпосередньо пов'язані із загальною ситуацією, що склалася в аграрному секторі та в країні в цілому.

Нині проблема підвищення конкурентоспроможності виробництва технічних культур набуває стратегічного значення, що зумовлено, перш за все, загостренням міжнародної та внутрішньої конкуренції. У цих умовах необхідна розробка сучасної концепції зростання конкурентоспроможності виробництва технічних культур, зокрема, теоретичних, методичних і практичних підходів щодо формування гнучких систем маркетингового управління, формування стратегії ресурсозбереження, збалансованих внутрішніх і зовнішніх продовольчих зв'язків, інформаційно-аналітичних систем, корпоративних організаційно-виробничих структур в агропродовольчій сфері.

Серед ринкових факторів, що впливають на конкурентоспроможність виробництва технічних культур можна виділити наступні: обсяги попиту, пропозиції на товарне насіння зазначених культур; напрямки споживання основних технічних культур (переробка, експорт, насіння); цінова ситуація; стан та перспективи розвитку внутрішнього ринку переробки технічних культур, стратегії вагомих учасників ринку; зміни кон'юнктури зовнішніх ринків основних технічних культур; рівень конкуренції за сировину серед переробників та експортерів; податкова політика в аграрному секторі економіки; фінансово-кредитна політика; диспаритет цін на паливо, добрива, хімічні засоби та оліє жирову продукцію.

До виробничих факторів слід віднести: низький рівень інтенсифікації сільськогосподарського виробництва; застаріла фізично і морально технічна база аграрних підприємств, особливо державної форми власності; застарілі технології вирощування технічних культур та їх непристосованість до параметрів і вимог сучасної техніки; низька частка зрошувальних земель, особливо в зоні Степу України; зниження рівня родючості ґрунтів.

Врахування зазначених факторів і належна їх оцінка дозволить попереджати можливі ризики зниження конкурентоспроможності виробництва досліджуваних культур.

Забезпечення продовольчої безпеки значною мірою залежить від потенціалу агропродовольчого сектора. Ефективний розвиток сільськогосподарського виробництва в Україні вирішує не тільки питання продовольчої безпеки, а й формує ефективний ресурс зовнішньо-економічної діяльності та створює надійне джерело бюджетних надходжень і потужний

виробничо-економічний потенціал для розвитку сільських територій та економіки держави в цілому.

Ринкова позиція технічних культур є конкурентною, оскільки практично кожна технічна культура має відповідні напрямки використання, а перехідні залишки не перевищують 2%. Майже весь обсяг виробленого соняшнику переробляється на олію – до 97%, понад 80% ріпаку спрямовується на експорт, а 18% переробляється на олію, 30% від загального обсягу сої переробляється на олію, а 57% - експортується.

Отже, виробництво технічних культур в Україні є прибутковим і перспективним напрямком сільськогосподарської діяльності, попит на цю продукцію стабільний і має позитивну динаміку [2].

Список використаних джерел:

1. Уряд затвердив план із забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-plan-iz-zabezpechennya-prodovolchoyi-bezpeki-v-umovah-voyennogo-stanu>
2. Чехова І.В. Пропозиції щодо підвищення конкурентоспроможності виробництва олійних культур. Науково-технічний бюлетень Інституту олійних культур НААН, № 23. 2016. С. 193-200

Ухаль Д.В.*

*студент 4 курсу юридичного факультету
Національного університету біоресурсів і
природокористування України*

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА У СТАРОДАВНІ ЧАСИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Постійне забезпечення країни продовольством має важливе стратегічне значення, оскільки від цього залежать не тільки її продовольча безпека, але й саме існування. Не були винятком і країни Стародавнього Світу, де нормативне регулювання, зазначеного питання, врегульовувалося на законодавчому рівні та мало значний вплив релігії.

Сприйняття механізму впливу релігії на формування правових норм у країнах Стародавнього світу прослідковуємо у Законах царя Хаммурапі Стародавнього Вавилону, в пролозі яких, зазначається, що Бог Сонця Шамаш наказав, щоб цар Хаммурапі встановив у державі «право та справедливість» для чого і подарував свої закони. На чорному базальтовому стовпі, на якому було викарбовано ці закони, бачимо зображення царя, який стоїть у молитовній позі перед Богом, котрий вручає йому закони, тобто утверджується думка, що це є Божі закони, які потрібно дотримуватися під страхом покарання царя та Божої кари, про що зазначено в епілозі. Усього законник містить 282 статті, з них нараховуємо 14 статей присвячених регулюванню сфери сільськогосподарської діяльності. Так, у ст. 45 Законів царя Хаммурапі зазначається, «якщо людина віддасть землеробові за орендну плату своє поле, а потім Адад (бог грому, блискавки, дощу) затопить поле або повинь знесе врожай, то збитки падають тільки на землероба» [1, с.7].

Цікавими є статті стосовно «лінощів» людини при веденні сільського господарства. Відповідно до ст. 44 Законів «якщо людина орендує на три роки цілину, але із-за лінощів не обробить поле, то на четвертий рік вона повинна поле виорати, заборонувати і повернути поле господарю поля, а також відміряти йому по 10 курру (курру – 252,6 літрів) хліба з один бур (1 бур – 6,35 га). Також із-за «лінощів» Законник встановлював

* *Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри теорії та історії держави і права Національного університету біоресурсів і природокористування України Єрмоленко Ірина Михайлівна*

відповідальність і за нанесення шкоди громаді, про що йде мова у ст. 53 «якщо людина проявить лінощі і не закріпить гатку свого поля і, як наслідок того, що поле не було загачене нею, у її гатці станеться прорив, а водою буде затоплено землю громади, то людина, у гатці якої стався прорив, повинна відшкодувати хліб, який вона згубила» [1, с.7].

Сплав релігійних традицій і правових звичаїв стосовно регулювання аграрного виробництва знаходимо і в Стародавньому Єгипті. Цікаві відомості, стосовно зазначено питання, зустрічаємо в двох листах, написаних Хеканакхті своїм домочадцям у Небесіт, то у короткому листі до наглядача за дельтою р. Нілу на ім'я Хрунуфе. У першому своєму листі, адресованих синові Мерису, Хеканакхте писав: «що стосується всього того, що вийде в результати приходу води на наші поля, саме тобі належить їх ретельно обробити і всім моїм людям робити теж саме разом з тобою... Будь енергійним у обробітку землі! Будь уважним! Моє насіння має бути збереженим; все моє майно має бути збережено. Я покладаю відповідальність за це на тебе». Далі Хеканакхте доручає сину знайти десять аурів землі, яку можна взяти в оренду для посіву пшениці, і стільки ж землі, щоб взяти в оренду для вирощування ячменю [2, с 436]. Зміст листів свідчить про те, що в Стародавньому Єгипті можливість займатися землеробством була доступною для землеробів середнього достатку, та бачимо особливе шанобливе ставлення до сільськогосподарської праці, та ті ризики, що по'язані з розливом р. Нілу, яка мала сакральний характер у віруванні єгиптян. Загалом державна влада була зацікавлена у розвитку орендних земельних відносин, хоча вже в період Нового царства різко виростає вплив жреців, і, зокрема, угоди із землею все частіше засвідчувалися в храмах, маючи сакральний характер.

Загалом, можемо зазначити, що питанням правового регулювання аграрних відносин, забезпечення країни зерновими та іншими продуктами харчування, стояло на першочерговому місці та носило релігійний характер, у свою чергу це сприяло розвитку держав у вище зазначений період існування суспільства.

Список використаних джерел:

1. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн: Хрестоматія для студентів юрид. вузів та факультетів. К.: Вентурі, 1998. 176.
2. Томсинов В.А. Государство и право Древнего Египта: Монография. М.: ИКД «Зерцало-М», 2011. 512 с.

Фартух І. С.*

*студентка 4 курсу 4 групи факультету адвокатури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Продовольча безпека є невід'ємною складовою національної безпеки кожної сучасної цивілізованої держави. Внесок України до світового продовольчого ринку у 2021 році еквівалентний прогодуванню 400 мільйонів людей. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну порушило системи виробництва, переробки та постачання продуктів харчування, в тому числі й на міжнародний ринок, що поставило під загрозу продовольчу безпеку не лише України, але й світу, адже наша держава є однією з лідерів у постачанні пшениці, ячменю, кукурудзи, насіння ріпаку, олії насіння соняшнику. Частка нашої країни у глобальному експорті самих лише зернових склала 10% у 2020 та 14% у 2021 роках.

Останніми роками, під впливом низки негативних чинників, продовольча безпека України і світу в цілому опиняється під загрозою. Зокрема, за часи пандемії «Covid-19» відбулося зниження попиту на продукти харчування, обмеження мобільності та зниження купівельної спроможності громадян, спостерігалися збої у системі виробництва та постачання продовольства внаслідок порушення ланцюгів постачання, введення карантинних заходів та контролю пересування [1, с. 118]. Значного негативного впливу завдає також і зміна кліматичної карти світу. Тож, на тлі послаблюючих зовнішніх факторів першочерговим завданням для міжнародної спільноти стає всебічна підтримка країн, що відіграють важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки світу.

Поряд із міжнародною підтримкою, рівень продовольчої безпеки України під час війни має підвищуватися за рахунок ефективних змін національного законодавства, адже вирішення багатьох завдань в сфері сільського господарства прямо залежить

**Науковий керівник: д.ю.н., професорка, в.о. завідувачки кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Курман Тетяна Вікторівна*

від швидкості прийняття управлінських рішень. Політика органів державної влади нині спрямована на реалізацію відповідного комплексу дій, який передбачає моніторинг стану продовольчої безпеки і сільськогосподарської інфраструктури в цілому; надання підтримки виробникам харчових продуктів; надання адресної допомоги соціально вразливим категоріям населення; централізований контроль за цінами на продукти тощо.

Держава має бути спроможною за будь-яких обставин гарантувати продовольчі потреби населення, з урахуванням його платоспроможності, на рівні науково-обґрунтованих норм споживання та відповідно до цін, що складаються на ринку продовольства. Сучасні ж виклики потребують оперативного реагування та впровадження системи заходів, спрямованих на мінімізацію негативних наслідків. З цією метою Верховна Рада України у березні 2022 року ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану». На період воєнного стану цей Закон запроваджує особливий механізм регулювання земельних відносин, що включає: 1) автоматичне поновлення строком на один рік договорів щодо використання земельних ділянок сільськогосподарського призначення; 2) передачу в оренду земельних ділянок без проведення земельних торгів, 3) формування земельних ділянок з метою передачі в оренду без здійснення державної реєстрації та присвоєння кадастрового номера, на підставі звуженого переліку технічної документації; 4) підписання договорів кваліфікованими електронними підписами тощо [1]. Однак, як слушно зазначає Т.В. Курман, прийняття даного Закону лише сприяє створенню умов для залучення земельних ресурсів в аграрне виробництво, але правового механізму гарантування продовольчої безпеки, зокрема в умовах воєнного стану, на жаль, не формує [4, с. 124-125].

Низка чинників, таких як блокування морських шляхів, унеможливлення експорту становлять значні ризики для ведення агробізнесу й загрожують значними збитками для сільгоспвиробників, адже перед ними стоїть складне завдання з вирощування, реалізації продукції, а також з підготовки до посіву озимих та збирання вже запізнілих культур. Тож, значний обсяг роботи лягає й на плечі органів місцевого самоврядування. У громадах мають бути прийняті місцеві програми забезпечення продовольчої безпеки, спрямовані на підтримку аграріїв, які здійснюють посівну, надання необхідної продовольчої допомоги вимушеним переселенцям, створення продовольчих банків тощо.

Потрібно посилити спроможності у переробці зернових на борошно, насіння соняшника у олію, як задля збільшення виробничих потужностей наявних сільськогосподарських підприємств, так і для створення нових. Як вбачається, завдяки переліченим заходам держава може досягти цілей, що полягають у задоволенні першочергових потреб українців у продовольстві, повною мірою реалізувати експортний потенціал, а також забезпечити національних аграрних виробників можливостями для подальшого ефективного функціонування.

Список використаних джерел:

1. Сурілова О. О. Продовольча безпека в умовах пандемії. *Наук. праці Нац. ун-ту «Одеська юридична академія»*. Т. 28 / голов. ред. Ю. В. Цуркан-Сайфуліна; НУ «ОЮА». Одеса : Вид. дім «Гельветика», 2021. С. 117–123.
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» від 24.03.2022 р. № 2145-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text>
3. Курман Т.В. Агробізнес та продовольча безпека: загрози та проблеми правового забезпечення в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 122-126.

Ясін Дерє*

студент 4 курсу юридичного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України

СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК СЕЛА У ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Усім українцям відомо, що Російська Федерація розпочала повномасштабну війну проти України 24 лютого 2022 року. [1] Ця подія сколихнула усі верстви населення, у т.ч. жителів у сільській місцевості. Перед розкриттям основної теми, необхідно згадати, що соціальний розвиток села є одним із основних інститутів аграрного права України.

Соціальний розвиток села є складовою частиною соціальної діяльності держави, сприяє поліпшенню якості життя селян, посиленню їх соціальної захищеності і виступає необхідною умовою розвитку підприємницької діяльності в сільській місцевості. Світовий та вітчизняний досвід засвідчують, що розвиток соціальної сфери села є одним із основних чинників стабілізації соціально-економічних відносин, створення умов для сталого економічного зростання. Тому основними складовими державної аграрної політики в Україні є комплекс правових, організаційних і економічних заходів, спрямованих на підвищення ефективності функціонування аграрного сектору економіки, розв'язання соціальних проблем сільського населення та забезпечення комплексного і сталого розвитку сільських територій. [2]

Оскільки у нашій країні йде війна, то соціальний розвиток села пригальмувався, а на окупованих територіях зовсім припинився. До війни, держава приділяла значну увагу прийняттям нормативно-правових актів, які б покращили становище селян, АПК та ін. суб'єктів. Основними нормативно-правовими актами, які регулюють відносини соціального розвитку села, є Закон України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» від 17 жовтня 1990 р., [3] розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 року «Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного

* *Науковий керівник: асистент кафедри аграрного, земельного та екологічного права ім. академіка В.З.Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України Личко Ірина Володимирівна*

сектору економіки на період до 2022 року.», [4] постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року» від 19 вересня 2007 р. № 1158 та інші.

Держава закликає мешканців сіл, особливо які знаходяться під окупацією або живуть у прифронтових межах виїжджати у безпечні місця.

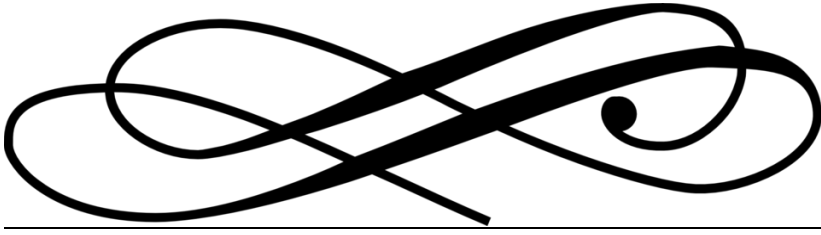
Також, запущена програма компенсації зруйнованого житла, тобто власники майна (яке пошкоджене або зруйноване), можуть отримати компенсацію за це майно. Для цього було прийнято низку нормативно-правових актів, серед яких: Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації затверджено постановою Кабміну від 20 березня 2022 року № 326.[5] Водночас постановою Кабінету Міністрів України від 26 березня 2022 року № 380 [6] затверджено Порядок подання інформаційного повідомлення про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією РФ. Людям, які були вимушені переселитись із своїх рідних домівок, держава виплачує соціальну допомогу. Йдеться про виплати сім'ям з дітьми, субсидії та пільги. Варто зазначити, що уряд дозволив сім'ям з дітьми не поновлювати документи о кінця воєнного стану. Не менш важливою проблемою є також працевлаштування під час війни. Держава, органи виконавчої влади закликають внутрішньо переміщених осіб [7] стати на облік до Державного центру зайнятості населення, щоб люди змогли працевлаштуватися.

Законом було врегульовано, соціальний статус внутрішньо переміщених осіб, створено процедуру постановки на облік до виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради або до центру надання адміністративних послуг.

Таким чином, держава, органи виконавчої влади роблять все, що від них залежить, щоб скоріше перемогти у війні та розпочинати відбудову нашої держави. Прослідковувалась швидка реакція органів законодавчої та виконавчої влади, була створена потужна законодавча основа на сучасні виклики перед країною. Соціальний розвиток села значно пригальмувався, оскільки війна знищує все на своєму шляху, гинуть люди, створюються гуманітарні катастрофи та інші важкі соціальні явища. Але, українці об'єдналися і працюють на нашу стабільність, а це обов'язково швидше наблизить нас до перемоги.

Список використаних джерел:

1. Указ президента України №64/2022 Про введення воєнного стану в Україні.
2. Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» №2982- IV від 18.10.2005 року. Відомості Верховної Ради України, 2006 №1 ст. 17.
3. Закон України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» №400-ХІІ від 04.11.2018 року. Відомості Верховної Ради України УРСР, 1990, №45, ст.602.
4. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року» №1437-2015-р від 17.04.2019 року.
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку визначення коди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії РФ» від 20 березня 2022 року №326 м. Київ.
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією РФ» від 26 березня 2022 року №380 м. Київ.
7. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» №1706-VII від 03.08.2022 року. Відомості Верховної Ради України , 2015, №1, ст.1.

**СЕКЦІЯ 2. ЗЕМЕЛЬНО-
ПРАВОВІ АСПЕКТИ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ
В УКРАЇНІ У ВОЄННІ І
ПІСЛЯВОЄННІ РОКИ**

Данілік Д.М.

*кандидат юридичних наук,
асистент кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ДЕЯКІ ПРАВОВІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ДЛЯ ПОТРЕБ НАФТОГАЗОВОЇ ГАЛУЗІ

На сьогодні особливо актуалізується, питання правової регламентації використання земельних ділянок для потреб нафтогазової галузі. Оскільки за відсутності безпосереднього використання конкретно визначеної земельної ділянки користування нафтогазоносними надрами в її межах утруднене, а і то зовсім неможливе.

Нафтогазова промисловість України сьогодні, без сумніву, відіграє ключову роль не лише у складі вітчизняного паливно-енергетичного комплексу, а й усієї економіки загалом. Обмеженість власних енергоносіїв ставить країну під загрозу залежно від їх постачання ззовні, що спричиняє не тільки економічну, а й політичну дестабілізацію. Зважаючи на стан галузей вітчизняного господарства та те, що Україні не вистачає продуктів паливно-енергетичного комплексу, проблеми та перспективи функціонування сучасного нафтогазового комплексу України є досить актуальними.

Стаття 18 Закону України «Про нафту і газ» встановлює, що надання земельних ділянок у користування для потреб нафтогазової галузі здійснюється у порядку, встановленому земельним законодавством України. При цьому наголошується, що земельні ділянки усіх форм власності та категорій надаються власникам спеціальних дозволів на користування нафтогазової галузі для будівництва, розміщення і експлуатації об'єктів нафтогазовидобування та облаштування родовища шляхом встановлення земельних сервітутів без зміни цільового призначення цих земельних ділянок, крім земель природно-заповідного фонду, оздоровчого призначення, рекреаційного призначення, історико-культурного призначення та водного фонду. Власникам землі та землекористувачам відшкодовуються збитки та втрати, завдані внаслідок користування земельними ділянками для потреб нафтогазової галузі. Фінансування робіт із землеустрою та державна реєстрація сервітуту здійснюються за

рахунок коштів осіб, на користь яких встановлюється сервітут. Власник спеціального дозволу на користування нафтогазоносними надрами може виступати замовником робіт із землеустрою для встановлення сервітутів у межах визначеної спеціальним дозволом ділянки надр.

Для встановлення земельного сервітуту власник спеціального дозволу на користування нафтогазоносними надрами письмово звертається до власника (користувача) земельної ділянки з пропозицією укласти договір про встановлення земельного сервітуту та додає до звернення проект такого договору із зазначенням, серед іншого, запропонованого розміру плати за встановлення земельного сервітуту та її індексації. Друга сторона розглядає звернення, підписує договір або надає письмову мотивовану відмову у його укладенні протягом 15 днів з дня отримання відповідного звернення.

У разі недосягнення згоди щодо укладення договору про встановлення земельного сервітуту для потреб нафтогазової галузі спір про встановлення земельного сервітуту вирішується у судовому порядку з урахуванням вимог ст. 18 Закону України «Про нафту і газ». Рішення суду про встановлення земельного сервітуту є підставою для державної реєстрації права земельного сервітуту. У такому разі оплата за встановлення земельного сервітуту здійснюється шляхом перерахування грошових коштів на банківський рахунок власника (користувача) земельної ділянки або внесення грошових коштів на депозит нотаріуса в порядку, встановленому законом, за місцем розташування земельної ділянки. Дія сервітуту, встановленого відповідно до ст. 18 Закону України «Про нафту і газ», зберігається у разі переходу прав на земельну ділянку, щодо якої встановлено сервітут, до іншої особи, а також у разі зміни осіб, на користь яких встановлено сервітут. У таких випадках до раніше укладених договорів про встановлення сервітутів можуть вноситися відповідні зміни, якщо інше не передбачено договором.

В цілому наведені положення відповідають змісту Земельного кодексу України. Водночас окремі положення Закону України «Про нафту і газ», які стосуються надання земельних ділянок для потреб нафтогазової галузі, потребують додаткового аналізу. Так, загальна процедура надання земельних ділянок, наприклад, державної або комунальної власності у користування встановлена ст. 123 ЗК України. Згідно з цією нормою надання земельних ділянок здійснюється за рішенням уповноважених органів, яке приймається на підставі проектів землеустрою щодо відведення земельних ділянок або на підставі технічної

документації із землеустрою щодо встановлення (відновлення) меж земельної ділянки. Отже, в ст. 18 Закону України «Про нафту і газ» мова має йти не про надання земельних ділянок, а про виникнення тимчасового землекористування, одним із різновидів якого є сервітутне використання земель для потреб нафтогазової галузі.

Так, йдеться про тимчасове користування земельною ділянкою на термін дії спеціального дозволу, цільове призначення якої полягає в будівництві, розміщенні і експлуатації об'єктів нафтогазовидобування та облаштуванні родовища. Суб'єктний склад користувачів земельних ділянок для потреб нафтогазової галузі обмежений лише власниками спеціальних дозволів на користування нафтогазовими надрами. Строк тимчасового користування обмежений строком, встановленим спеціальним дозволом на користування нафтогазоносними надрами. Строк дії спеціального дозволу на користування нафтогазоносними надрами починається з дня одержання спеціального дозволу на користування нафтогазоносними надрами, якщо в ньому не передбачено інше, та завершується в останній день такого строку або в день набрання законної сили рішенням суду про анулювання спеціального дозволу на користування нафтогазоносними надрами чи про визнання його недійсним з підстав, встановлених Законом України «Про нафту і газ».

Користувач нафтогазоносними надрами зобов'язаний приступити до проведення робіт на визначеній ділянці нафтогазоносних надр не пізніше ніж через 180 календарних днів з дня початку строку дії спеціального дозволу на користування нафтогазоносними надрами. Таким чином, до цього часу земельне питання повинно бути вирішено.

Все вищевикладене нагтовхує на питання про те, які існують гарантії того, що земельний сервітут буде оформлений? Адже, прийняття рішення суду про встановлення земельного сервітуту, яке згідно ст.18 Закону України «Про нафту і газ», є підставою для державної реєстрації права земельного сервітуту – може зайняти певний час. Видається, що і ця проблема може бути вирішена за попереднім погодженням з відповідними органами питання про землю, яке буде передувати наданню спеціальних дозволів на користування нафтогазоносними надрами.

Отже, основною правової формою використання земель для потреб нафтогазової галузі України є сервітутне користування. Надання земельних ділянок шляхом встановлення земельних сервітутів власникам спеціальних дозволів на користування

надрами має здійснюватися за умови, що при цьому не порушуються права землевласника чи землекористувача, передбачені ст. 98 ЗК України. Відповідно до ч. 4 ст. 98 ЗК України земельний сервітут здійснюється способом, найменш обтяжливим для власника земельної ділянки, щодо якої він встановлений. Враховуючи наведене, треба зазначити, що будівництво, розміщення об'єктів нафтогазовидобування та облаштування родовища буде досить обтяжливим для власника земельної ділянки, щодо якої буде встановлений сервітут, та обмежуватиме законні права власника такої ділянки вільно нею користуватися.

Підсумовуючи вищевикладене можна зазначити, що правова регламентація використання земельних ділянок для потреб нафтогазової галузі характеризується певними особливостями. Законодавець, надаючи пріоритет надрокористуванню, не забезпечує узгодження інтересів надрокористувачів та землекористувачів у процесі здійснення ними конкретних видів природокористування.

Дрозд І.В.

*аспірантка відділу проблем аграрного, земельного,
екологічного та космічного права
Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України*

СПРОЩЕНИЙ ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ ПРАВ НА ЗЕМЛЮ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року росія здійснила військове вторгнення в Україну, фактично оголосивши війну. У зв'язку з цим Президент України Указом від 24 лютого 2022 № 64/2022 в Україні ввів на всій території країни воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року [1].

З початком війни в Україні зареєстровано 6,4 млн внутрішніх переселенців та 3,7 млн переселенців, які тимчасово виїхали за кордон. Значна частина з них є землевласниками, а це значно ускладнює функціонування орендних земельних відносини у звичному режимі [3]. Крім того, в цілях безпеки в Україні було тимчасово призупинена робота більшості електронних державних реєстрів, зокрема, Державного реєстру речових прав та Державного земельного кадастру.

Отже, після введення воєнного стану в країні появилася велика кількість земельних ділянок, які не використовувалися їх власниками та не передавалися в користування іншим особам. Оскільки наближався час весняної посівної, то гостро постала потреба у запровадженні нового правового механізму передачі таких ділянок у користування для сільськогосподарських потреб. З метою вирішення даної проблеми 24 березня 2022 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» № 2145-ІХ, який набув чинності 7 квітня 2022 р.[2]. Цим Законом Перехідні положення Земельного кодексу України були доповнені новими пунктами 27 і 28, якими запроваджена правова модель спрощеного формування земельних ділянок та передачі їх у користування для ведення товарного сільськогосподарського виробництва.

Так, цим Законом у законодавство введені альтернативні спрощені правові механізми, пріоритетом яких є забезпечення продовольчої безпеки.

Такі механізми включають: 1) автоматичне поновлення на 1 рік дії договорів на використання земельних ділянок сільськогосподарського призначення усіх форм власності, термін дії закінчився після введення воєнного стану; 2) спрощений порядок передачі в оренду для ведення товарного сільськогосподарського виробництва земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності органами влади; 3) спрощений порядок передачі в оренду для ведення товарного сільськогосподарського виробництва земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності їх постійними землекористувачами та емфітевтами; 4) передачу орендарями та суборендарями прав оренди та суборенди земельних ділянок сільськогосподарського призначення усіх форм власності для ведення сільського господарства; 5) державну реєстрацію договорів щодо землі замість державної реєстрації прав на землю у Державному реєстрі речових прав, робота якого зупинена.

Таким чином, під час воєнного стану законодавець ввів у законодавство спрощену модель формування прав користування землями сільськогосподарського призначення. Основними ознаками цієї моделі є: 1) дублювання прав на землю - формування нових прав користування земельними ділянками при наявності (неприпиненні) прав на них, які виникли до війни; 2) формування нових прав на землю при відсутності волевиявлення (згоди) суб'єктів прав на неї, що виникли раніше; 3) відсутність повноцінної кадастрової ідентифікації земельних ділянок як об'єктів земельних прав за спрощеною моделлю; 4) невнесення відомостей про формування прав за спрощеною моделлю у Державному реєстрі прав; 5) запровадження державної реєстрації договорів щодо землі у Книзі реєстрації землеволодінь і землекористувань в умовах воєнного стану; 6) незастосування до договорів щодо оренди землі вимог Земельного кодексу України та Закону України «Про оренду землі» щодо мінімального строку договору оренди землі у 7 років та введення нового строку оренди землі, який тепер не може перевищувати одного року; 7) укладання правочинів (договорів оренди землі, договорів про передачу права землекористування) лише в електронній формі із засвідченням їх кваліфікованими електронними підписами.

Таким чином, спрощена модель формування прав дозволила забезпечити швидке оформлення таких прав в умовах припинення роботи Державного земельного кадастру та Державного реєстру прав. Зокрема, застосування цієї моделі

дозволило провести в Україні протягом квітня-травня 2022 р. посівну компанію, яка сприяла забезпеченню продовольчої безпеки.

Водночас застосування спрощеної моделі формування земельних прав посилило небезпеку рейдерських захоплень земель. Тому з відновленням роботи державних реєстрів і кадастрів застосування такої моделі формування прав на землю доцільно припинити.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 25.08.2021).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24 березня 2022 року № 2145-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text> (дата звернення: 25.08.2022).

3. Закон про продовольчу безпеку в умовах воєнного стану: роз'яснення щодо застосування від 08 квітня 2022 року. URL: <https://minagro.gov.ua/news/zakon-pro-prodovolchu-bezpeku-v-umovah-voennogo-stanu-rozysnennya-shchodo-zastosuvannya> (дата звернення: 25.08.2022).

Ігнатенко І.В.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
земельного та аграрного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

**ЗЕМЕЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ**

Продовольча безпека є найважливішою сферою державних та громадських інтересів, а право на захист від голоду впливає із міжнародних та відповідних конституційних норм та принципів. Загальна декларація щодо ліквідації голоду і недоїдання, схвалена Генеральною Асамблеєю ООН від 17 грудня 1974 р., свідчить, що «кожний чоловік, жінка і дитина мають невід'ємне право бути вільним від голоду та недоїдання для повного розвитку та збереження своїх фізичних та розумових здібностей ..., а обов'язком кожної зацікавленої держави відповідно до її суверенних міркувань та внутрішнього законодавства є усунення перешкод на шляху виробництва продовольства».

Продовольча безпека є невід'ємною частиною національної безпеки будь-якої держави, збереження її суверенітету, підвищення якості життя громадян за рахунок достатнього забезпечення якісною та безпечною продукцією. Стратегічною метою продовольчої безпеки є забезпечення населення країни безпечною сільськогосподарською та іншою продукцією і продовольством. Гарантією її досягнення є стабільність внутрішнього виробництва, а також наявність необхідних резервів та запасів.

Основними завданнями забезпечення продовольчої безпеки незалежно від зміни зовнішніх та внутрішніх умов є: своєчасне прогнозування, виявлення та запобігання внутрішнім та зовнішнім загрозам продовольчої безпеки, мінімізація їх негативних наслідків за рахунок постійної готовності системи забезпечення громадян харчовими продуктами, формування стратегічних запасів харчових продуктів; сталий розвиток українського виробництва продовольства та сировини, достатній для забезпечення продовольчої незалежності країни; досягнення та підтримання фізичної та економічної доступності для кожного громадянина безпечних харчових продуктів в обсягах та асортименті, які відповідають встановленим раціональним

нормам споживання харчових продуктів, необхідних для активного та здорового способу життя.

У сфері продовольчої безпеки поєднуються вузлові проблеми проведення земельної, аграрної та економічної реформ, розвитку виробництва продовольчої та іншої сільськогосподарської продукції, розширення українського ринку, зниження його залежності від світового ринку продовольства, підвищення соціального стану та рівня життя людей у різних регіонах України.

Важливим фактором забезпечення продовольчої безпеки є правове регулювання використання та охорони сільськогосподарських угідь. Проте останнім часом більшість законодавчих ініціатив спрямовано на відкриття та запуск ринку земель. Проте ряд норм, щодо раціонального використання та охорони земель або втратили чинність або не мають механізму їх реалізації чи контролю за їх виконанням. При цьому законодавчо занижено роль землеустрою. Також не можна не відзначити, що ні у доктрині, ні у законодавстві не приділено належної уваги таким ризикам та загрозам продовольчої безпеки, які пов'язані з невикористанням сільськогосподарських угідь та їх забудовою житловими та промисловими об'єктами.

Наприклад, вже давно йдеться мова про необхідність розроблення низки обмежень щодо житлової забудови на землях фермерських господарств. Зокрема, таких-як: фермер може збудувати лише один будинок на ділянці; площа будинку може бути не більше 500 кв. м.; площа забудови під будинком – максимум 0,25% від розміру всієї ділянки; місцева влада має право накласти заборону на будівництво на деякі землі; забороняється межувати ділянку, якщо фермер планує скоротити її площу після будівництва будинку.

Крім того, як свідчить практика, нерідко земельні ділянки використовуються не за цільовим призначенням або не використовуються взагалі. Це веде, наприклад, до заростання земель сільськогосподарського призначення деревами і чагарниками; збільшується площа земель, захарачених промисловими та побутовими відходами, а також забруднених в результаті впливу промислових викидів, інших шкідливих речовин. Крім названих негативних впливів, значні за площею земельні ділянки щорічно піддаються заболочуванню, водній та вітровій ерозії, опустелюванню.

І хоча законодавство України покладає на власника та користувача земельної ділянки обов'язки стосовно ефективного використання землі відповідно до цільового призначення на

основі здійснення комплексу заходів щодо охорони земель, проте механізм регулювання земельних відносин і розв'язання еколого-економічних проблем при організації раціонального використання земельних ресурсів в земельній сфері чітко не сформований.

Крім того, екстенсивне господарювання завдає значних збитків продуктивному потенціалу земельного фонду й значно знижує стійкість земель до деградаційних процесів. Деградація ґрунтів останнім часом є однією з найважливіших виробничо-екологічних проблем. Розв'язання проблеми збереження та відновлення родючості ґрунтів сільськогосподарських угідь у процесі господарської діяльності стає одним із найголовніших завдань на шляху досягнення глобальної продовольчої безпеки.

У Рамковій конвенції про зміну клімату від 18 серпня 2021 р. акцентується увага як раз на тому, що «продовольчій безпеці загрожують нестача води та конфлікти щодо транскордонних водотоків, а також деградація земель, зростання чисельності населення, зміна клімату, волатильність продовольчого ринку та політична нестабільність».

Таким чином, хоча зараз земельне законодавство активно розвивається, питанням безпосередньо раціонального використання сільськогосподарських угідь та їх охорони законодавець приділяє недостатньо уваги, а низка важливих для забезпечення продовольчої безпеки норм законодавства взагалі визнана такими, що втратили чинність. Посилення ж законопроектної роботи у відповідному напрямку дозволило б проводити більш послідовну державну політику у сфері продовольчої безпеки.

Здатність держави організувати функціонування такої найважливішої сфери життєзабезпечення населення, як продовольча сфера, є необхідною умовою забезпечення її національної безпеки та суверенітету України. Продовольча безпека – це одна із необхідних гарантій реального, а не декларативного права людини на життя.

Кожушний К.С.*

*аспірант кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

СТАТУС ЖИТЛОВО-БУДІВЕЛЬНИХ КООПЕРАТИВІВ ЯК КОРИСТУВАЧІВ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК БАГАТОКВАРТИРНИХ БУДИНКІВ

Відповідно до частини 1 статті 42 Земельного кодексу України, земельні ділянки, на яких розташовані багатоквартирні будинки, а також належні до них будівлі, споруди та прибудинкові території державної або комунальної власності, надаються в постійне користування підприємствам, установам і організаціям, які здійснюють управління цими будинками. [2]

Виникає питання – чи може житлово-будівельний кооператив (надалі також – ЖБК) отримати у користування земельну ділянку багатоквартирного будинку?

Відповідно до положень Закону України «Про кооперацію» та Житлового кодексу України кооператив – юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, які добровільно об'єдналися на основі членства для ведення спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення своїх економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування. Громадяни, які потребують поліпшення житлових умов, вправі вступити до житлово-будівельного кооперативу і одержати в ньому квартиру.

Згідно зі статтею 384 Цивільного кодексу України будинок, споруджений або придбаний житлово-будівельним (житловим) кооперативом, є його власністю. [3] Член житлово-будівельного (житлового) кооперативу має право володіння і користування, а за згодою кооперативу – і розпоряджання квартирою, яку він займає в будинку кооперативу, якщо він не викупив її. У разі викупу квартири

* *Науковий керівник:* доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, професор кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого *Шульга Михайло Васильович*

член житлово-будівельного (житлового) кооперативу стає її власником.

Внаслідок набуття особою права власності на квартиру у ЖБК право власності на таку квартиру припиняється. З цього моменту відносини власності в багатоквартирному будинку регулюються статтею 382 Цивільного кодексу України та Законом України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку». Власники викуплених квартир є співвласниками спільного майна в багатоквартирному будинку – його конструктивних елементів, інженерного обладнання тощо, і сам ЖБК виступає в ролі лише одного зі співвласників (як власник іще не викуплених квартир).

Згідно зі статтею 9 Закону України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» управління багатоквартирним будинком здійснюється його співвласниками. За рішенням співвласників усі або частина функцій з управління багатоквартирним будинком можуть передаватися управителю або всі функції – об'єднанню співвласників багатоквартирного будинку.

Проте, вказаною нормою не передбачається можливості передачі функцій управління житлово-будівельному (житловому) кооперативу. Також, Законом України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» не визначено, що житлово-будівельний кооператив може виконувати функцію управління будинком.

Окрім цього, не на всі житлово-будівельні кооперативи можна поширити поняття «управитель багатоквартирного будинку».

Так, згідно зі статтею 1 Закону України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» управитель багатоквартирного будинку – фізична особа-підприємець або юридична особа-суб'єкт підприємницької діяльності, яка за договором із співвласниками забезпечує належне утримання та ремонт спільного майна багатоквартирного будинку і прибудинкової території та належні умови проживання і задоволення господарсько-побутових потреб [1].

Однак, більшість житлово-будівельних кооперативів в Україні є неприбутковими організаціями. Тож у випадку визначення (у порядку, передбаченому статтею 10 Закону України «Про особливості здійснення права власності у

багатоквартирному будинку») співвласниками багатоквартирного будинку, існуючий житлово-будівельний кооператив управителем, останній втратить статус неприбутковості.

Отже, хоча на сьогодні в законодавстві відсутня норма, яка б прямо забороняла передавати житлово-будівельним кооперативам земельні ділянки, на яких розташовані багатоквартирні будинки, у постійне користування, однак і знайти житлово-будівельний кооператив, який би відповідав необхідним умовам для отримання у користування ділянку досить складно. При цьому, потребує законодавчого врегулювання ситуація, при якій в одному багатоквартирному будинку функціонує і ОСББ, і житлово-будівельний кооператив.

Також, законодавець намагається посилити роль об'єднання співвласників багатоквартирного будинку як суб'єкта земельних правовідносин. Зокрема, у статті 5 Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку», визначено, що житлово-будівельні кооперативи можуть бути реорганізовані в об'єднання, яке, в свою чергу, може забезпечувати утримання та експлуатацію багатоквартирного будинку.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку»: Закон України від 14 травня 2015 року № 417-VIII. *Відомості Верховної Ради України* 2015. № 29. Ст. 262. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/417-19#Text> (Дата звернення 24.08.2022).
2. Земельний кодекс України: Закон України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України* 2002. № 3-4. Ст.27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (Дата звернення 24.08.2022).
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 № 435-IV. *Голос України* 2003. № 45. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 24.08.2022).

Корсун-Цуркан Л.Б.

*аспірантка кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

**ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ
ЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ**

Землі лісогосподарського призначення, будучи основним засобом виробництва в лісовому господарстві, виконують важливі екологічні функції. Це пов'язано передовсім з тим, що в межах цих земель прозростають ліси. Залісені землі виступають основою формування та функціонування екосистем.

Відомо, що під екосистемою прийнято розуміти сукупність живих організмів, що проживають на певній території, та умови їх існування. Тобто екосистема являє собою сукупність біоценозу та біотопу, поєднаних в єдине функціональне ціле. Зазначимо, що поняття «екосистема» охоплює не лише сукупність живих організмів, а й комплекс факторів навколишнього природного середовища.

Як підкреслюють представники природничих наук, усі без винятку екосистеми характеризуються кругообігом речовин та потоком енергії. Речовини, необхідні для виникнення живих організмів, безперервно здійснюють кругообіг, надходячи в живі організми і повертаючись у ґрунт після їх смерті. Окрім того, екосистеми потребують безупинного притоку енергії [1, с. 53-54].

Прозростання лісових насаджень, нерозривно пов'язаних із землею, в межах певної площі свідчить про те, що йдеться про землі лісогосподарського призначення, у складі яких ст. 55 Земельного кодексу України виокремлює землі, вкриті лісовою рослинністю, та не вкриті такою рослинністю (нелісові землі), які надані та використовуються для потреб лісового господарства [2].

Охорона земель лісогосподарського призначення характеризується певною специфікою. Так, згідно зі ст. 41 Закону України «Про охорону земель» при веденні лісового господарства лісокористувачі, незалежно від форми власності і господарювання, забезпечують збереження та підвищення родючості ґрунтів, їх належний екологічний стан відповідно до вимог чинного законодавства України [3]. Проте в сучасних умовах забезпечення належної охорони даних земель (особливо тих, які вкриті лісовою рослинністю), суттєво актуалізується.

Цілком очевидно, що наведених ст. 41 Закону України «Про охорону земель» положень, які стосуються якісного стану цих земель, явно недостатньо. Мова повинна йти про те, що господарювання на даних землях має здійснюватися таким чином, щоб площа земель, вкритих лісовою рослинністю, не скорочувалась, а навпаки – розширювалась, тобто йдеться про «кількісний» стан земель лісогосподарського призначення.

Системний аналіз чинного земельного законодавства свідчить, що законодавчо закріплені форми охорони земель від скорочення їх площі існують. Так, ст. 207 Земельного кодексу України встановлено, що втрати лісогосподарського виробництва, включають втрати лісових земель та чагарників, а також втрати, завдані обмеженням у землекористуванні та погіршенням якості земель, які підлягають відшкодуванню.

Охорона земель, як впливає із змісту ст. 164 Земельного кодексу України, включає, поміж іншого, захист лісових земель та чагарників від необґрунтованого їх вилучення для інших потреб. Тобто і в цьому випадку законодавець намагається максимально зберегти площу лісових земель, тобто земель, вкритих лісовою рослинністю.

Окремої уваги заслуговують положення ч. 3 ст. 56 Земельного кодексу України, відповідно до якої громадяни і юридичні особи в установленому порядку можуть набувати у власність земельні ділянки деградованих і малопродуктивних угідь для заліснення.

До деградованих земель ч. 1 ст. 171 Земельного кодексу України відносить: а) земельні ділянки, поверхня яких порушена внаслідок землетрусу, зсувів, карстоутворення, повеней, добування корисних копалин тощо; б) земельні ділянки з еродованими, перезволоженими, з підвищеною кислотністю або засоленістю, забрудненими хімічними речовинами ґрунтами та інші.

Малопродуктивними землями закон вважає сільськогосподарські угіддя, ґрунти які характеризуються негативними природними властивостями, низькою родючістю, а їх господарське використання за призначенням є економічно неефективним. Зазначимо, що сільськогосподарські угіддя чинне законодавство виокремлює як у складі земель сільськогосподарського (ст. 22 Земельного кодексу України), так і лісогосподарського призначення (ст. 5 Лісового кодексу України). При цьому згідно зі ст. 12 Лісового кодексу України громадяни та юридичні особи можуть мати у власності ліси, створені ними (в тому числі шляхом заліснення) на набутих у

власність у встановленому порядку земельних ділянках деградованих і малопродуктивних угідь, без обмеження їх площі [4].

Це означає, що законодавець створює реальні можливості для розширення площі заліснених сільськогосподарських угідь, які шляхом зміни їхнього цільового призначення увійдуть до складу земель лісогосподарського призначення. У разі, якщо сільськогосподарські угіддя відносяться до нелісових земель єдиної категорії – землі лісогосподарського призначення, та заліснення таких земель теж буде спрямоване на розширення площі лісових земель.

Суттєві можливості в сучасних умовах набуває такий землеохоронний захід як консервація деградованих та малопродуктивних земель, а також техногенно забруднених земельних ділянок. Порядок консервації земель, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 19 січня 2022 р. № 35 [5], передбачає правові механізми реалізації цього землеохоронного заходу. На розвиток положень, які закріплені Порядком консервації земель, Постановою Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2022 р. № 86 затверджені Правила розроблення робочих проектів землеустрою (в тому числі щодо консервації деградованих, малопродуктивних і техногенно забруднених земель, а також щодо поліпшення стану сільськогосподарських угідь та лісових земель) [6].

Взагалі ж, як слушно підкреслюється в юридичній літературі, консервація земель лісогосподарського призначення як землеохоронний захід дозволяє, з одного боку, забезпечувати охорону цих земель, а з іншого – підвищувати лісистість територій України [7, с. 108].

Насамкінець звернемо увагу на те, що охорону земель лісогосподарського призначення сьогодні слід розглядати і в якості необхідної умови збереження біорізноманіття. В широкому розумінні поняття «біорізноманіття» синонімічне з поняттям «життя на Землі». Цей термін визначається як взаємодія різних компонентів екосистеми, тобто йдеться про необхідність збереження максимальної кількості їх різновидів.

Отже збереження біорізноманіття неможливе без дотримання відповідного якісного стану ґрунтів як основи земель лісогосподарського призначення та забезпечення дієвої системи охорони цих земель. Не випадково Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України у період до 2030 року» [8] у складі таких цілей виокремлено «захист та відновлення екосистеми суші та

сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення процесу деградації земель та зупинка процесу втрати біорізноманіття».

Список використаних джерел:

1. Основи екології. Екологічна економіка та управління природокористуванням: Підручник: за заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника та к.е.н., проф. М.К. Шапочки. Суми: ВТД «Університетська книга». 2005. 759 с.
2. Земельний кодекс України: Кодекс України; Закон від 25.10.2001 р. № 2768-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 3–4. Ст. 27
3. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 962-IV. *Відомості Верховної Ради України*, 2003. № 39. Ст. 349.
4. Лісовий кодекс України . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text>
5. Порядок консервації земель: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 19 січня 2022 р. № 35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/35-2022-п#Text>
6. Правила розроблення робочих проектів землеустрою: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2022 р. № 86. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86-2022-п#Text>
7. Шульга М. В. Правові проблеми підвищення лісистості територій (земель) України. *П'яте зібрання фахівців споріднених кафедр з проблем аграрного, земельного, екологічного, природоресурсного права та альтернативної енергетики*: матер. Всеукр. наук. конф. (м. Одеса, 10–13 черв. 2021 р.) / відп. ред. Т.Є. Харитонова, Х.А. Григор'єва. Одеса: Видавн. дім «Гельветика», 2021. С. 106 – 108.
8. Про Цілі сталого розвитку України у період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. *Офіційний вісник України*. 2019. № 79. Ст. 2712.

Лісова Т.В.

доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА У ПІСЛЯВОЄННІ ЧАСИ

На суттєве поглиблення кризових явищ щодо сучасного стану земель значною мірою впливають проведення військових дій на території України та тимчасова окупація частини її території. Сьогодні Україна має одну з найбільших за площею замінованих територій. Негативний вплив на стан земель в країні відбувається як через потрапляння снарядів та їх уламків, так і через переміщення військової техніки, будівництво фортифікаційних споруд., адже українські поля посічені вирвами від обстрілів, що сприяє подальшому розвитку ерозійних процесів (їдеться про фізико-хімічну деградацію), що призводить до втрати родючості ґрунтів.

Нагальною проблемою залишається неможливість відновлення на належному рівні земель окупованої частини півдня країни, для якої властиві процеси осолонцювання, засолення, вітрової ерозії, обезструктурення, переущільнення тощо.

У сучасних умовах особливої уваги заслуговують заходи відновлення земель, які є результатом розвитку інноваційних технологій, але запровадження яких наразі не врегульовано на законодавчому рівні.

До таких заходів насамперед належить фіторе mediaція. Слід акцентувати увагу й на детоксикації земель. Особливо ефективним є застосування детоксикації з використанням розроблених науковими лабораторіями бактеріальних препаратів, що сприяють відновленню ґрунтового покриву (їдеться про біоре mediaцію).

Від використання снарядів у ґрунти потрапляють тонни сполук сірки, заліза, алюмінію, міді, барію, фосфору, нікелю, свинцю та азоту. Внаслідок перебігу хімічних реакцій відбувається знищення всіх мікроорганізмів у ґрунтах. Отже, вирощування сільськогосподарських культур на таких земельних ділянках та їх подальше вживання буде залишатися небезпечним для здоров'я людини впродовж тривалого періоду часу.

Найбільш небезпечним залишається потрапляння шкідливих речовин разом із частиною забрудненого ґрунту у ґрунтові води, що з часом може призвести до забруднення водних об'єктів країни. Насамперед такі земельні ділянки потребують застосування заходів, спрямованих на їх очищення. Одними із першочергових заходів відновлення у цьому випадку буде застосування таких заходів відновлення земель, як детоксикація та консервація техногенно забруднених земель шляхом заліснення. Ефективним вбачається застосування фіторе mediaції шляхом вирощування певних видів рослин, корені яких здатні поглинати небезпечні речовини. Достатньо ефективним вважається вирощування на забруднених земельних ділянках міскантуса.

У сучасних умовах слід вважати дієвим крок Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України стосовно затвердження його наказом «Методики визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану» від 04 квітня 2022 р., № 167 [1]. За Методикою, повідомити про факт забруднення земельної ділянки може, зокрема, й власник або користувач земельної ділянки, що забезпечить йому можливість не тільки уникнути притягнення до юридичної відповідальності за її забруднення та псування, а й розраховувати на відшкодування збитків. Йдеться насамперед про земельні ділянки сільськогосподарського призначення. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» від 20 березня 2022 р. № 326 основні показники, які оцінюються при цьому: фактичні витрати на рекультивацію земель, які були порушені внаслідок бойових дій, будівництва, облаштування та утримання інженерно-технічних і фортифікаційних споруд, огорож, прикордонних знаків, прикордонних просік, комунікацій для облаштування державного кордону; витрати на відновлення меліоративних площ й на розмінування [2].

Сьогодні понад 30 млн га земель потребують розмінування, а після деокупації територій, завершення бойових дій матимуть потребу у застосуванні відновлювальних заходів. Адже на переважній частині окупованих територій проведення відновлювальних заходів сьогодні є неможливим.

Стосовно ж окремих забруднених внаслідок бойових дій земельних ділянок, то вбачається корисним запозичення досвіду відновлення радіоактивно забруднених земель. Так, йдеться про

створення на них об'єктів природно-заповідного фонду після застосування заходів очищення. Прикладом зазначеного є створення Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника.

Список використаних джерел:

1.Методика визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану: затв. Наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 04.04.22 р. № 167. *Офіційний вісник України*. 2022. № 31. Ст. 1677.

2.Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» від 20 березня 2022 р. № 326. *Офіційний вісник України*. 2022. № 26. Ст. 1413.

Ліхтер М.П.

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави (ст. 14 Конституції України [1]). Першою, найважливішою і найціннішою з точки зору забезпечення продовольчої безпеки України є категорія земель сільськогосподарського призначення. Землі, придатні для потреб сільського господарства, повинні надаватися насамперед для сільськогосподарського використання (ч. 1 ст. 23 Земельного кодексу України [2]).

Воєнна агресія РФ проти України висунула нові вимоги до посівної кампанії 2022 році в нашій державі. Експерти звертали увагу на такі негативні чинники, як неможливість проведення польових робіт у зонах проведення активних бойових дій (південні та східні області України); порушення логістики постачання паливно-мастильних матеріалів, добрив і насіння для проведення польових робіт; зміна регіонального внутрішнього попиту внаслідок переміщення значної кількості людей тощо [3].

Відповідно до Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [4] для забезпечення правового регулювання земельних відносин у воєнний період і забезпечення продовольчої безпеки було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану» [5] і Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» [6].

Попри достатньо чітке і деталізоване правове регулювання, частина питань залишилась поза увагою законодавця. По-перше, залишається відкритим питання щодо визначення осіб у складі військових адміністрацій населених пунктів, уповноважених здійснювати реєстрацію договорів оренди у Книзі державної реєстрації земельоводінь і землекористувань. Так, у зв'язку з призупиненням роботи Державного земельного кадастру і

Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, необхідно забезпечити цей процес на якісному рівні.

Також видається доцільним всі договори оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення, термін дії яких закінчився після введення воєнного стану, вважати поновленими без волевиявлення сторін до закінчення дії воєнного стану. Інакше (прив'язуючи пролонгацію договорів щодо передачі у користування земель с/г призначення до спливу фіксованого терміну) користувачі позбавлені будь-якої міри стабільності у загалом і об'єктивно несприятливих обставинах.

Така ж позиція щодо строку договору оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності для ведення товарного сільськогосподарського виробництва. Вважається закономірним і логічним надати право районним військовим адміністраціям надавати такі земельні ділянки у користування на період до закінчення дії воєнного стану.

Крім того, враховуючи пріоритетність забезпечення продовольчої безпеки держави і додаткові труднощі та ризики, з якими стикнулись виробники сільськогосподарської продукції, максимальний розмір орендної плати пропонується знизити до мінімального – суми земельного податку.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14/conv#Text>
3. Проблемні аспекти посівної кампанії в Україні у 2022 році. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/problemni-aspektu-posivnoyi-kampaniyi-v-ukrayini-u-2022-rotsi>
4. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 12 травня 2022 р.

№ 2247-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2247-IX#Text>

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24 березня 2022 р. № 2145-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text>

Мазій В.С.

*аспірант кафедри аграрного, земельного та екологічного
права імені академіка В.З. Янчука
Національного університету біоресурсів
і природокористування України*

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОВЛЕННЯ
ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО
ПРИЗНАЧЕННЯ ПРИ ЗАБРУДНЕНІ ЇХ
ВІДХОДАМИ, ЩО УТВОРИЛИСЯ ВНАСЛІДОК
ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ**

Збройна агресія російської федерації проти нашої держави спричинила колосальні жертви з боку мирного населення, масштабні руйнування вибудованої десятиліттями промислової, соціальної та культурної інфраструктури. Не оминула відповідна військова агресія й найбільш цінного для українського народу об'єкта – земель сільськогосподарського призначення. За досить тривалий час військових дій, що відбуваються на наших землях, а зокрема лєвова частка припадає на землі сільськогосподарського призначення, їх стан з точки зору цільового використання, якості ґрунтів та родючості значно погіршився. Численні артилерійські обстріли, вибухи та згорання промислових об'єктів, які, як правило, межують із землями сільськогосподарського призначення, завдають шкоди нашим особливо цінним ґрунтам, роблячи їх непридатними для виробництва сільськогосподарської продукції.

Слушною є думка Н.С. Гавриш про те, що «ґрунти є важливим компонентом (ресурсом) навколишнього природного середовища, який тісно пов'язаний із землею, впливає на якість та безпечність інших природних ресурсів, який є необхідним засобом виробництва в сільському та іншому господарстві, впливає на реалізацію оздоровчих, рекреаційних та інших соціальних потреб суспільства, держави, окремої людини та який потребує впровадження державно-правових, організаційних, економічних, технологічних та інших заходів їх раціонального використання, відтворення та охорони» [1, с.358].

Важливим кроком для запровадження тривалої, проте критично необхідної процедури відновлення якісних характеристик земель сільськогосподарського призначення, що зазнали шкоди внаслідок військових дій, стало розроблення та

прийняття Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України «Методики визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану». На наше глибоке переконання, відповідні дії з боку держави є цілком правильними, оскільки перед тим щоб щось відновлювати, потрібно те саме «щось» виявити та розрахувати скільки матеріальних та нематеріальних ресурсів піде на відповідне відновлення, а також запобігти нецільовому (неефективному) витрачання відповідних ресурсів.

Проаналізувавши відповідну «Методику визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану» (надалі – Методика), можна виділити, що основним її завданням є визначення порядку розрахунку розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам державами, органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання та фізичними особами через забруднення ґрунтів, засмічення земель, допущених унаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану внаслідок їх дій або бездіяльності на усіх землях України незалежно від їх категорій та форм власності (пункт 1 Методики) [2].

Так, з аналізу змісту Методики випливає, що вона виділяє два види завданої шкоди: забруднення ґрунтів та засмічення земель. В залежності від виду завданої шкоди розрахунок її розміру буде проводитися за тієї чи іншою формулою, яка визначена самою Методикою.

Методика визначає, що забруднення ґрунтів це накопичення в ґрунтах речовин, які негативно впливають на їх родючість та інші корисні властивості[2]. До такого забруднення ґрунтів можна віднести: забруднення внаслідок негативної дії хімічних речовин, які утворюються внаслідок вибухів та пожеж на підприємствах промисловості, зокрема хімічної та нафтопереробної, витікання ракетного палива в ґрунт при потраплянні до нього ракети (або її уламків) та інше. Засміченням ґрунтів згідно з визначенням, що міститься в Методиці, є наявність на земельній ділянці сторонніх предметів, матеріалів, відходів та/або інших речовин без відповідних дозволів [2]. До такого засмічення земель можна віднести розміщення в землі або на її поверхні уламків ракет, мін, пошкодженої військової техніки, боєприпасів та інших твердих сторонніх відходів.

Аналіз відповідної методики заслуговує на написання окремої наукової статті, проте в силу вимог наукової конференції, слушним буде одразу зробити деякі висновки. Варто зазначити, що Методика містить детальний порядок обчислення завданої земельним ділянкам шкоди та чіткий опис формул. На наше переконання, відповідний підзаконний нормативно-правовий документ є досить вдалим, проте він залишається вузькопрофільним – визначає лише економічну сторону обчислення завданої шкоди, однак він не встановлює порядку здійснення власниками земель свого права на користування відповідними землями, обмеження у їх використанні, порядок звернення осіб до відповідних органів, залишається під питанням за який кошт мають проводитися відповідні роботи на землях приватної власності. Безліч проблемних питань залишаються нерегульованими або частково врегульованими іншими нормативними актами, які були прийняті до введення в Україні правового режиму воєнного стану. Ми переконані, що існує гостра потреба в розробленні нормативно-правового акту, який би врегулював відповідні питання. До його розробки слід залучити науковців та практиків з різних сфер. Затягування відповідного процесу може потягнути за собою негативні наслідки, коли наші родючі ґрунти втратять визнану світовою спільнотою цінність, що потягне за собою продовольчу кризу, а наші працівники сільського господарства будуть кожного дня ризикувати виїжджаючи на польові роботи.

Список використаних джерел:

1. Гавриш Н. С. Правовий режим ґрунтів в Україні : дис... д-ра юрид. наук : 12.00.06 / Н. С. Гавриш ; НУ "ОЮА" . Одеса, 2018. 437 с.
2. Методика визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану : наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, від 04 квітня 2022 р. № 167. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0406-22#Text>

Павлюк О.В.*

*аспірантка кафедри земельного та аграрного права
Навчально-наукового інституту права Київського
національного університету імені Тараса Шевченка*

НАБУТТЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ НА ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ ІНОЗЕМНИХ ФІЗИЧНИХ ТА ЮРИДИЧНИХ ОСІБ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ І ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАСИ

Завершальний етап земельної реформи, який ознаменувався відкриттям ринку земель сільськогосподарського призначення, проходить в умовах воєнного стану. Сьогоднішні реалії характеризуються не лише появою нового перспективного напрямку інвестування в землі сільськогосподарського призначення, але і запровадженням особливих правових режимів щодо набуття та реалізації прав на землю в умовах війни. Стратегія економічного і соціального розвитку України в сучасних умовах світових інтеграційних процесів у сфері економіки, державних і правових явищ в значній мірі залежить від того, наскільки ефективно буде використовуватись земля як об'єкт права власності і основне національне багатство Українського народу з метою забезпечення конкурентоспроможності національних товаровиробників на внутрішньому і зовнішніх ринках товарів і капіталу[1, с. 3]. З огляду на зазначене, актуальним є дослідження правових питань доступу до земель іноземців та юридичних осіб, створених та зареєстрованих відповідно до законодавства іноземної держави, адже сьогодні як ніколи гостро стоїть проблема відбудови України та залучення інвестицій в економіку країни.

Особливості набуття та реалізації прав на земельні ділянки іноземців та юридичних осіб, створених та зареєстрованих відповідно до законодавства іноземної держави, на території України залежать від багатьох чинників. Зокрема, можливість набуття та обсяг реалізації прав на землю залежать від того, які права на земельну ділянку набуваються, резидентом якої іноземної держави є фізична чи юридична особа, до якої категорії

* Науковий керівник: кафедри земельного та аграрного права, д.ю.н., проф.. Коваленко Т.О.

земель та який правовий режим має земельна ділянка, права на яку набуваються, її місце розташування тощо. Так, після початку повномасштабної агресивної війни, яку Російська Федерація розв'язала і веде проти України та Українського народу з порушенням норм міжнародного права, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» від 24 березня 2022 року № 2145-IX[2] були внесені зміни до земельного законодавства, якими тимчасово обмежувались угоди щодо відчуження земельних ділянок. Такі обмеження були зумовлені в тому числі і припиненням доступу до Єдиних та *Державних реєстрів*, держателем яких є Міністерство юстиції України. Також було врегульовано питання переходу права користування на землі сільськогосподарського призначення в умовах воєнного часу (автоматичне продовження договорів оренди, суборенди тощо земель с/г призначення).

З поміж категорій земель, права на які можуть набуватись іноземцями та юридичними особами, створеними та зареєстрованими відповідно до законодавства іноземної держави, найбільше обмежень закріплено щодо земель сільськогосподарського призначення. Тривалий час дискусії про можливість набуття у власність сільськогосподарських земель іноземцями точаться як серед теоретиків, так і практиків. Крапку мав поставити Конституційний Суд у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень першого речення частини першої статті 13, частини першої статті 14 Конституції України [3], але наразі справа ще не розглянута. Водночас, за будь-яких умов, у тому числі у разі схвалення на референдумі рішення, визначеного ст. 130 Земельного кодексу України, забороняється набуття права власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення, які розташовані ближче 50 кілометрів від державного кордону України (крім державного кордону України, який проходить по морю), а також юридичними особами, учасниками (акціонерами, членами) або кінцевими бенефіціарними власниками яких є громадяни держави, визнаної Україною державою-агресором або державою-окупантом.

Варто звернути увагу, що після повномасштабної агресивної війни Росії проти України, на захист суверенітету і територіальної цілісності України, національних інтересів, національної безпеки, забезпечення її економічної самостійності, прав, свобод

та законних інтересів громадян України, суспільства та держави стали не лише громадяни України, до створеного Інтернаціонального легіону, приєдналися добровольці з 55 країн світу, які ризикуючи своїм життям боронять нашу землю. З огляду на це, виникає потреба в додатковому дослідженні питання щодо закріплення за такими іноземними фізичними особами можливості набувати право власності на землі сільськогосподарського призначення. Враховуючи те, що законодавство України про громадянство[4] передбачає процедуру *спрощеного набуття громадянства України особами, які брали участь у захисті територіальної цілісності та недоторканності України*, доцільним є у післявоєнний час поширення такої практики і на земельні відносини.

Список використаних джерел:

1. Ковальчук М.О. Земля як об'єкт інвестиційного розвитку за законодавством України [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2014. 19 с.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24 березня 2022 року № 2145-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text>
3. Конституційне подання щодо офіційного тлумачення положень першого речення частини першої статті 13, частини першої статті 14 Конституції України у системному зв'язку із положеннями речення першого Преамбули, положень статті 1, частини другої статті 3, частини другої статті 5, частини четвертої статті 13 Конституції України. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/3_6992.pdf
4. Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 року № 2235-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>

Савельєва О. М.
кандидат юридичних наук

ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ ЯК ОБ'ЄКТИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Правова охорона земель являє собою усталену земельно-правову категорію, «...передбачену законодавством систему правових, організаційних, економічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського і лісогосподарського призначення, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісогосподарського призначення, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення» [1, с. 497]. Реалізація вказаних заходів має забезпечуватися завдяки державному регуляторному впливу та реалізації внутрішньої функції держави у сфері забезпечення земельного правопорядку.

В умовах запровадженого воєнного стану в Україні від 24 лютого 2022 р. правове регулювання суспільних відносин у сфері використання та охорони земель потребувало вчасного реагування з боку законодавця щодо захисту не лише майнових прав власників земельних ділянок та землекористувачів, але й охорони безпосередньо земельних ділянок як об'єктів земельних праввідносин.

Законом України від 12.05.2022 р. № 2247-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану», який набрав чинності 09 червня 2022 р., п. 27 розділу X Земельного кодексу України доповнено підпунктом 13 відповідно до якого оператор газотранспортної системи, оператор газорозподільної системи, оператор газосховища, оператор системи розподілу, оператор системи передачі, підприємство питного водопостачання, підприємство централізованого водовідведення, теплогенеруюча, теплотранспортуюча, теплопостачальна організація, оператор електронних комунікацій у разі аварії або загрози її виникнення (аварійної ситуації), які є наслідками бойових дій, звільняється від обов'язку відшкодування власникам землі та землекористувачам збитків, заподіяних, зокрема, внаслідок тимчасового зайняття земельних

ділянок, погіршення якості ґрунтового покриву, неодержання доходів за час тимчасового невикористання земельної ділянки, понесення витрат на поліпшення якості земель, за незавершений цикл сільськогосподарського обробітку ґрунту (оранка, внесення добрив, посів, інші види робіт). Йдеться про запровадження невідкладних заходів у сфері відновлення саме об'єктів критичної інфраструктури.

У найближчій же перспективі постане питання про визначення розмірів збитків, заданих внаслідок порушення, засмічення земель, вчинення інших земельних правопорушень та їх відшкодування. Відповідно до ст. 2 та 5 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», ст. 2 Закону України «Про охорону земель» та пункту 8 Положення про Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 червня 2020 р. № 614, наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 04 квітня 2022 р. № 167 затверджено Методику визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану.

У Методиці використовуються дві правові категорії: (а) забруднення ґрунтів як накопичення в ґрунтах речовин, які негативно впливають на їх родючість та інші корисні властивості та (б) засмічення земель, тобто наявність на земельній ділянці сторонніх предметів, матеріалів, відходів та/або інших речовин без відповідних дозволів.

Ґрунти вважатимуться забрудненими, за умови якщо в їх складі виявлені негативні якісні зміни. При цьому зміни можуть бути зумовлені не тільки появою в зоні аерації нових забруднюючих речовин, яких раніше не було, а і вмістом небезпечних речовин, що перевищує їх гранично допустиму концентрацію.

Землі вважаються засміченими, якщо на земельній ділянці наявні сторонні предмети, матеріали, відходи та/або інші речовини без відповідних дозволів, які з'явилися на цій земельній ділянці внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій. Факти забруднення ґрунтів та/або засмічення земель, а також їх масштаби можуть встановлюються уповноваженими особами, які здійснюють у межах повноважень, передбачених законом, державний нагляд (контроль) за додержанням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, зокрема, але не виключно, шляхом огляду земельних ділянок, даних дистанційного зондування

землі, досліджень отриманих зразків проб ґрунтів, опрацювань висновків будь-яких експертиз, пояснень, довідок, документів, матеріалів, відомостей, отриманих, зокрема, з будь-яких джерел, оперативних повідомлень фізичних та юридичних осіб тощо.

Розмір шкоди обчислюється уповноваженими особами, що здійснюють державний нагляд (контроль) за додержанням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, на основі, зокрема, але не виключно, матеріалів, що підтверджують факт забруднення ґрунтів. Основою розрахунків розміру шкоди від забруднення ґрунтів виступає нормативна грошова оцінка земельної ділянки, ґрунти якої зазнали забруднення. Окрім нормативної грошової оцінки, на цьому етапі враховують такі фактори як витрати на ліквідацію наслідків, площу земельної ділянки, та коефіцієнти, які характеризують ступінь забрудненості ґрунтів чи засмічення земель, встановлені Методикою визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства.

Резюмуючи, слід наголосити, що в умовах воєнного стану земельно-правові норми, що закріплюються в законодавстві, були спрямовані, в першу чергу, на забезпечення охорони права власності на землю та землекористування, спрощення реєстраційних процедур у сфері орендних відносин, а також подальшого планування використання земель у процесі відбудови критичної та іншої інфраструктури в Україні. Однак механізм охорони земельної ділянки як об'єкта правовідносин у сфері охорони земель потребує удосконалення шляхом використання більш гнучкої системи оцінки розмірів збитків та механізму їх відшкодування, зокрема з можливим використанням Єдиного порталу державних послуг «Дія» та запровадженням е-паспорта земельної ділянки.

Список використаних джерел:

1. Багай Н. О. Правова охорона земель. *Велика українська юридична енциклопедія*. Т. 16: Земельне та аграрне право / редкол.: М. В. Шульга (голова), В. В. Носік, П. В. Кулинич (заст. голови) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і прав ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2019. С. 497 – 499.

Федчишин Д.В.

*доктор юридичних наук, старший науковий співробітник
науково-дослідної частини,
Запорізький національний університет*

**ДЕЯКІ ПРАКТИЧНІ ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ
ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ АКВАКУЛЬТУРИ**

Сьогодні для забезпечення продовольчої безпеки нашої країни важливе значення має сфера рибного господарства. Відповідно до чинного законодавства останнє визначено як галузь економіки, завданнями якої є вивчення, охорона, відтворення, вирощування, використання водних біоресурсів, їх вилучення (добування, вилов, збирання), реалізація та переробка з метою одержання харчової, технічної, кормової, медичної та іншої продукції, а також забезпечення безпеки мореплавства суден флоту рибної промисловості.

Будучи також важливою складовою для підтримання розвитку економіки нашої країни, рибне господарство як цілісний комплекс включає: вилов риби та її переробку; відтворення та охорону рибних запасів; ставкове, басейнове, садкове розведення і товарне вирощування риби; селекційно-племінну роботу; науково-дослідне, проектно-конструкторське забезпечення; галузеву систему навчання та підвищення кваліфікації працівників в цій сфері.

З точки зору забезпечення продовольчої безпеки, варто відзначити, що риба і морепродукти є цінним продуктом харчування, який забезпечує потреби людини у білках, вітамінах і незамінних амінокислотах. Проте, як зазначається в літературі, виробництво і споживання риби та рибної продукції в Україні протягом останніх років значно знизилося [1, с. 298]. Так, споживання риби та рибних продуктів у розрахунку на одну особу в Україні скоротилося з невисоких 14,6 кг на рік у 2013 р. до 8,6 кг на рік у 2015. І хоча у 2017 р. цей показник підвищився до 9,6 кг, все одно споживання залишається на низькому рівні. Основними причинами є значне подорожчання імпоротної продукції через знецінення національної валюти та зменшення вилову в Україні. При чому лише близько 20% споживання риби і рибопродуктів забезпечується за рахунок її добування країною, а близько 80% становить імпортована продукція [2, с. 379]. В умовах військового стану можна з упевненістю стверджувати, що ці показники ще більш знизилися.

З огляду на зазначене, актуалізуються питання належного правового забезпечення функціонування галузі рибного господарства загалом, а й зокрема порядок здійснення своєї діяльності суб'єктами аквакультури. Крім того, раціональне використання рибних ресурсів необхідно розглядати як один із чинників відтворення природних ресурсів і забезпечення сталого розвитку.

Уявляється, що держава та державні органи повинні всіляко сприяти розвитку зазначеної галузі чи, як мінімум, не ставити «палки в колеса» суб'єктам такої діяльності. Однак, на практиці виявляється стан справ зовсім інакший. Так, в цьому контексті варто згадати рішення Сумського окружного адміністративного суду від 03 серпня 2022 року у справі № 480/1146/22 про визнання протиправним та скасування припису Державної екологічної інспекції у Сумській області [3].

У зазначеній справі Фізична особа-підприємець звернувся до суду з метою визнання протиправним і скасування припису, яким Державна екологічна інспекція зобов'язувала підприємця отримати дозвіл на спеціальне водокористування. У оскаржуваному приписі зазначалося, що позивач є орендарем декількох земельних ділянок з розташованими на них водними об'єктами і, використовуючи такі водні об'єкти для виборозведення, він здійснює спеціальне водокористування. При цьому позивач є звичайним орендарем звичайних земельних ділянок водного фонду з розташованими на них водними об'єктами. Жодних спеціальних дій, як-то забір або скид води, він не здійснює, водойма сама наповнюється водою.

Суд своїм рішенням відмовив у позові, аргументуючи це тим, що «рибогосподарська діяльність визначена ч. 2 ст. 48 Водного кодексу України як спеціальне водокористування». Тобто своїм рішенням суд фактично будь-яку рибогосподарську діяльність на водних об'єктах (незалежно від того перебувають вони в оренді чи належать на праві власності відповідним суб'єктам) визнав спеціальним водокористуванням, тим самим зобов'язавши суб'єктів такої діяльності отримувати дозвіл на спеціальне водокористування.

В той же час, судом було повністю проігноровано твердження позивача про те, що з огляду на положення ч. 2 ст. 48 Водного кодексу України фактично спеціальне водокористування для задоволення рибогосподарських потреб може мати місце, наприклад, при здійсненні рибогосподарської діяльності (аквакультури) в технологічній водоймі. Технологічна водойма відповідно до Водного кодексу України визначається як штучно

створена водойма спеціального технологічного призначення, що визначається технічним проектом та/або паспортом, яка наповнюється штучно за допомогою гідротехнічних споруд і пристроїв.

На жаль, в умовах військового часу органи державної влади спрямовують свої зусилля не на забезпечення законності і прозорості у своїй діяльності, сприяння здійсненню підприємницької діяльності, а з огляду на сферу рибного господарства, навпаки перешкоджають такій діяльності, чим негативно впливають на забезпечення продовольчої безпеки нашої країни. І в таких умовах суб'єкт аквакультури повинен спрямовувати свої зусилля не на розвиток своєї підприємницької діяльності, отримання якомога більшої кількості харчової продукції для забезпечення потреб населення, а намагатися оскаржити рішення в судах інших інстанцій в пошуках справедливості.

Список використаних джерел:

1. Самофатова В.А. Сталій розвиток агропродовольчої сфери регіону: теорія, методологія, управління: моногр. Одеса: Астропринт, 2017. 371 с.
2. Самофатова В.А. Базові принципи створення рибогосподарського кластеру в Південному регіоні. *Економічні інновації*. 2016. Вип. 62. 378-384.
3. Рішення Сумського окружного адміністративного суду від 03 серпня 2022 року у справі № 480/1146/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105620817>

Чирик А.О.

*кандидат юридичних наук, асистентка кафедри
земельного та аграрного права
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА СПІЛЬНОЇ ЧАСТКОВОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Реалізація права спільної часткової власності на земельну ділянку з урахуванням сутності та особливостей правового режиму спільної земельної ділянки здійснюється передовсім шляхом отримання учасником спільної часткової власності в його володіння і користування частини спільної земельної ділянки, що відповідає розміру належної йому частки.

Співвласники спільної земельної ділянки значною мірою автономні, але єдність земельної ділянки як об'єкта даного права зумовлює необхідність певної конкретної поведінки цих суб'єктів щодо спільної земельної ділянки. Згідно з чинним земельним законодавством володіння, користування та розпорядження земельною ділянкою, що перебуває у спільній частковій власності, здійснюються за згодою всіх співвласників згідно з договором, а у разі недосягнення згоди — у судовому порядку. Це означає, що реалізація належного співвласникам права власності на єдину земельну ділянку має здійснюватися лише за спільним волевиявленням, тобто згодою всіх співвласників. Оскільки даний різновид права власності має завжди договірний характер, реалізація як усіх правомочностей права власності, так і окремо взятих (наприклад, права користування спільною земельною ділянкою) повинна здійснюватися згідно з договором [1, с. 145]. Співвласники спільної часткової власності на земельну ділянку при здійсненні даного права повинні чітко усвідомлювати свої права та обов'язки. Згідно із законом кожний учасник спільної часткової власності на земельну ділянку, зокрема, має спеціальне право на:

- 1) відчуження належної йому частки в праві спільної часткової власності на земельну ділянку;
- 2) виділення належної йому частки зі складу земельної ділянки як окремо, так і разом з іншими учасниками, які

вимагають виділення, а у разі неможливості виділення частки – вимагати відповідної компенсації;

3) отримання в його володіння, користування частини спільної земельної ділянки, що відповідає розміру належної йому частки;

4) доходи від використання спільної земельної ділянки відповідно до розміру належної співвласнику частки;

5) відповідне збільшення своєї частки у праві спільної часткової власності на земельну ділянку, якщо поліпшення спільної земельної ділянки, які не можна відокремити, зроблені ним своїм коштом за згодою всіх співвласників, з додержанням встановленого порядку використання спільної земельної ділянки [2].

Актуальним в умовах воєнного стану, введеного Указом Президента України №64/2022 від 24.02. 2022 року «Про введення воєнного стану в Україні» [3], постає питання, що при об'єднанні або поділі земельної ділянки виникає проблема, коли під час державної реєстрації права власності на земельну ділянку новий розділ у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно не відкритий та реєстраційний номер земельній ділянці не присвоєно, а отже інформація щодо такої земельної ділянки відсутня на цей період часу. Це означає, що фактично земельна ділянка існує, а юридично ще ні.

Розпорядженню часткою у праві спільної часткової власності на земельну ділянку, наприклад, сільськогосподарського призначення притаманні також певні особливості, оскільки землі сільськогосподарського призначення є основою продовольчої безпеки. Ситуація має поширення особливо щодо розпайованих земель сільськогосподарського призначення. Вона зумовлена особливостями сучасної земельної реформи, яка була проведена на засадах зрівняльного перерозподілу земель сільськогосподарського призначення. Як результат земельної реформи іноді виникає ситуація, коли одна земельна ділянка сільськогосподарського призначення опиняється у власності багатьох осіб [4]. Правові механізми, які мають забезпечувати належне здійснення права спільної часткової власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення, недосконалі і не завжди взмозі вирішити дане питання. У земельно-правовій літературі висловлені пропозиції з цього приводу. Так, на думку А. М. Мірошніченка та Р. І. Марусенка, необхідні спеціальні правила здійснення права спільної власності, або обмеження на кількість співвласників земельної ділянки. Вони слушно вважають, що більш раціональним є

перший варіант, а саме встановлення правила, за яким у разі, якщо співвласників більше певної кількості (наприклад, десяти), право спільної власності здійснюється за згодою співвласників, яким належать частки, що складають не менше, наприклад, 60 відсотків у праві власності [5, с. 243].

Видається, що реалізація саме запропонованого варіанта дозволить «розблокувати» проблему здійснення права спільної часткової власності на земельну ділянку за участю багатьох співвласників. Що ж стосується другого варіанта (обмеження кількості співвласників земельної ділянки), то у випадку, наприклад, неподільності земельної ділянки реалізація цього варіанта навряд чи буде можливою.

Список використаних джерел:

1. Чирик А. О. Спільна часткова власність на земельну ділянку: монографія; за заг. ред. проф. М. В. Шульги. Харків: Юрайт, 2020. 172 с.

2. Земельний кодекс України: Кодекс України; Закон від 25.10.2001 р. № 2768-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 3–4. Ст. 27

3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. *Офіційний вісник України*. 2022. № 46. Ст. 2497.

4. Чирик А. О. Окремі особливості земельної ділянки як об'єкта права спільної часткової власності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 165 – 167.

5. Мірошниченко А. М., Марусенко Р. І. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України, 5-те видання, змінене і доповнене. Київ.: Алерта, 2013. 544 с.

Чоломбитько Ю.О.*

*аспірантка кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава
Мудрого*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВНЕСЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ДО СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Майно юридичної особи, необхідне для виконання функцій та здійснення господарської діяльності, пов'язаної з використанням землі, може набуватися у різний спосіб. Із початком створення та діяльності юридичної особи її учасники вносять майно, яке визначається статутним капіталом, щодо формування та реєстрації якого існують законом встановлені вимоги.

Так, відповідно до статті 12 Закону України «Про товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю» розмір статутного капіталу товариства складається з номінальної вартості часток його учасників, виражених у національній валюті України. [3]

Відповідно до частини 2 статті 115 Цивільного кодексу України вкладом до статутного (складеного) капіталу господарського товариства, можуть бути гроші, цінні папери, інші речі або майнові чи інші відчужувані права, що мають грошову оцінку, якщо інше не встановлено законом. [2]

Пункт б частини 1 статі 82 Земельного кодексу України визначає, що підставою виникнення права власності у юридичної особи на земельну ділянку є внесення її до статутного капіталу засновниками такої юридичної особи. [1]

Передача земельної ділянки до статутного капіталу є її відчуженням, оскільки в результаті такої передачі відбувається перехід права власності на цю земельну ділянку, яке потребує державної реєстрації. Отже, на таку передачу розповсюджуються норми щодо заборони відчуження земельних ділянок, встановлені пп. б п. 15 Перехідних положень Земельного кодексу України, а саме заборонено у строк до 01.01.2024 року здійснювати купівлю-продаж або в інший спосіб відчужувати

* *Науковий керівник:* доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, професор кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого *Шульга Михайло Васильович*

земельні ділянки, які перебувають у приватній формі власності, та із цільовим призначенням для ведення товарного сільськогосподарського виробництва; виділених в натурі земельних ділянок для ведення особистого селянського господарства; земельних паїв. [1]

Порядок визначення цільового призначення земельної ділянки встановлений Порядком ведення Державного земельного кадастру, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України № 1051 від 17.10.2021 року.

Варто зазначити, що при створенні фермерських господарств, земельна ділянка підлягала передачі саме засновнику такого господарства. Натомість, в подальшому переданою земельною ділянкою фактично користується сама юридична особа.

Земельна ділянка при передачі до статутного капіталу підлягає грошовій оцінці. Правила такої оцінки регламентуються в залежності від господарсько-правової форми юридичної особи.

Так, відповідно до абзацу 2 частини 2 статті 115 Цивільного кодексу України грошова оцінка вкладу учасника господарського товариства здійснюється за згодою учасників товариства, а у випадках, встановлених законом, вона підлягає незалежній експертній перевірці.

Підтвердженням факту передачі майна до статутного капіталу є оформлення та підписання відповідного акту приймання-передачі між учасником та юридичною особою.

Зміна розміру статутного капіталу підлягає державній реєстрації, регламентація порядку якої міститься у частині 5 статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань».

Після внесення до державного реєстру змін до інформації щодо розміру статутного капіталу в результаті внесення земельної ділянки до нього, підлягає реєстрації право власності на таку земельну ділянку в державному реєстрі.

Отже, внесення земельної ділянки до статутного капіталу підлягає реєстрації в двох державних реєстрах. По-перше, в єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, в якому відбувається зміна фактично у числовому розмірі статутного капіталу товариства. По-друге, у єдиному державному реєстрі прав на нерухоме майно, у якому вносяться зміни щодо права власності на земельну ділянку.

Таким чином, внесення земельних ділянок до статутного капіталу є необхідною та важливою операцією для здійснення

юридичною особою своєї господарської діяльності. Вирішення існуючих проблем та зняття мораторію на передачу земель сільськогосподарського призначення має важливе значення в тому числі для стабілізації економічної ситуації в державі, особливо в складних умовах воєнного часу.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України: Закон України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України* 2002. № 3-4. Ст.27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (Дата звернення 24.08.2022).
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 № 435-IV. *Голос України* 2003. № 45. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 24.08.2022).
3. Про товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю: Закон України від 06 лютого 2018 № 2275-VIII. *Голос України* 2018. № 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19/ed20220926#Text> (дата звернення 24.08.2022).

Шарапова С. В.

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
земельного та аграрного права Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Одна з головних проблем, яка визначає здоров'я населення та збереження його генофонду, пов'язана із забезпеченням безпеки продовольчої сировини і харчових продуктів. Найважливішим моментом в забезпеченні продовольчої безпеки є природні ресурси. Провідне місце серед природних багатств України займають ліси, які є унікальним відтворюваним ресурсом. Лісовими ресурсами є деревні, технічні, лікарські та інші продукти лісу, що використовуються для задоволення потреб населення і виробництва та відтворюються у процесі формування лісових природних комплексів.

Збір і заготівля дикорослих плодів, ягід, грибів, лікарсько-технічної сировини є важливим джерелом поповнення продовольчого фонду країни. З розвитком лісового господарства значення цієї функції лісу значно збільшилось. Технологія лісогосподарського виробництва має багато загального з сільськогосподарською. Отже, підприємства лісового господарства виконують великий обсяг робіт, направлений не лише на підвищення продуктивності сільськогосподарських та лісогосподарських угідь, але і безпосередньо на поповнення продовольчих ресурсів.

На сьогодні, земельні відносини під час воєнного стану в основному регулюються п. 27 та п. 28 Перехідних положень Земельного кодексу України, до яких були внесені відповідні зміни Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану» від 12.05.2022 р. [1] та Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення

продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» від 24 березня 2022 р. [2].

Відповідно до зазначених законів на час воєнного стану визначено порядок щодо передачі в оренду земель для таких цілей, як: розміщення річкових портів (терміналів) будівництва мереж електропостачання, газорозподільних, водопровідних та інших, електронних комунікаційних мереж, об'єктів магістральних газопроводів; внесено деякі зміни щодо проведення земельних торгів; спрощений порядок встановлення та зміни цільового призначення земельної ділянки тощо.

Що стосується використання земель лісогосподарського призначення, то відповідно до п. 27 Перехідних положень Земельного кодексу України під час дії воєнного стану земельні відносини регулюються з урахуванням таких особливостей: так, орендар земельної ділянки не має права на використання для власних потреб наявних на земельній ділянці загальнопоширених корисних копалин, торфу, лісу, водних об'єктів, а також інших корисних властивостей землі. Крім цього, розміщення тимчасових споруд, їх комплексів, призначених для життєзабезпечення (тимчасового проживання та обслуговування) внутрішньо переміщених осіб, а також інженерних мереж, необхідних для функціонування таких споруд, може здійснюватися на земельних ділянках усіх категорій земель (крім земель природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, земель історико-культурного призначення, земель лісогосподарського призначення) без зміни цільового призначення земельної ділянки.

Проте, підкреслимо, що деякі області України запровадили тимчасові обмеження щодо відвідування населенням лісових масивів, що в свою чергу унеможлиблює поповнення власних продовольчих ресурсів та використання земель лісогосподарського призначення. Заборона не поширюється на працівників лісових господарств і сезонну роботу, яку вони мають виконувати. При цьому дозволений в'їзд техніці ЗСУ, СБУ, прикордонної служби, поліції, ДСНС, екологічної інспекції, агентства лісових ресурсів, військових адміністрацій та постійних лісокористувачів. Також забороняється селекційні, діагностичні та наукові відстріли, полювання на всі види мисливських тварин на території лісів на період воєнного стану [3]. Під час війни країна потребує великих ресурсів, у тому числі деревини та інших лісових ресурсів. Через те лісівники, намагаються максимально цьому сприяти, докладають великих зусиль у боротьбі з вогнем в умовах воєнного стану, з метою збереження земель

лісогосподарського призначення та лісових ресурсів й забезпечення безпеки продовольчої сировини і харчових продуктів у післявоєнні часи.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 12.05.2022 року № 2247-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2247-20?find=1&text=%D0%BB%D1%96%D1%81#Text> (дата звернення: 30.08. 2022).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24 березня 2022 року № 2145-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20?find=1&text=%D0%BB%D1%96%D1%81#Text>(дата звернення: 30.08. 2022).

3. Про заборону відвідування лісів та здійснення полювання на території Харківської області у період воєнного стану: Розпорядження Харківської обласної військової адміністрації від 08 серпня 2022 р. № 114 В. URL: <https://suspilne.media/272049-na-harkivsini-zaboronili-vidviduvati-lisi-pid-cas-voennogo-stanu/>

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

Павлюк О.Ю.*

*студентка 2 курсу магістратури Київського національного
університету ім. Тараса Шевченка*

ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ – НЕОБХІДНІСТЬ ЗУМОВЛЕНА ЧАСОМ

До початку повномасштабного вторгнення, Україна стабільно входила до лідерів провідних світових експортерів зернових і зернобобових. За даними з відкритих джерел, внесок України до світового продовольчого ринку в 2021 році був еквівалентним забезпеченню харчуванням 400 мільйонів людей.

У 2022 році внаслідок збройної агресії проти України було порушено системи виробництва, переробки та постачання продовольства, зокрема, на міжнародний ринок. Різноманітні громадські організації повідомляють, що зона ризикового сільського господарства в Україні, в межах якої немає можливості провести посівну кампанію, або землі якої наразі недоступні, складає 202600 кв.км., що становить близько 34% усієї площі суходолу України. До того ж, території, на яких раніше проводились активні бойові дії є ризиковими для аграріїв з точки зору їх роботи, адже деякі поля, до прикладу у Київській області, і досі можуть бути заміновані.

Важлива роль України у забезпеченні продовольчої безпеки не лише свого населення, а й значної частини людства загалом, зумовлює необхідність відповідного реагування на правові виклики щодо ефективного використання земель сільськогосподарського призначення, а саме тих, які тимчасово не використовуються у сільськогосподарській діяльності. Адже, значна частина цих земель, що знаходяться на території України, вільної від ведення активних бойових дій, не обробляється та не засіюється взагалі, що є неприйнятним для держави в умовах

* *Науковий керівник:* к.ю.н., доцент, доцент кафедри земельного та аграрного права КНУ імені Тараса Шевченка *Марченко Світлана Іванівна*

масштабної загрози продовольчої кризи. Неєфективне та збиткове використання сільськогосподарських угідь, які складають основу національного багатства України, є нищівним для економічних перспектив та продовольчої безпеки України.

Заходи реагування, які доцільно застосовувати з метою гарантування продовольчої безпеки, за юридичною природою можуть мати як обмежувальний, зобов'язуючий характер, так і стимулюючий. Введення в Україні воєнного стану передбачає, що тимчасово, на період його дії, можуть обмежувати конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України. Також можуть вводити тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні, для забезпечення можливості запровадження та вжиття заходів правового режиму воєнного стану, які передбачає частина 1 статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 (п. 3 Указу Президента України «Про введення воєнного стану» від 24.02.2022).

Отже, право власності, а тобто право володіти, користуватися чи розпоряджатися річчю, в умовах воєнного чи надзвичайного стану – може бути обмежене.

В певній мірі, з боку держави, у ситуації що склалася, було б виправданим обмежити права на землі сільськогосподарського призначення, з метою забезпечення належної посівної кампанії. Йдеться про введення обов'язку держави, територіальної громади чи громадянина, у власності якого знаходиться земельна ділянка сільськогосподарського призначення на період введення в країні воєнного стану - або здійснювати на такій ділянці посівні роботи, або здавати таку земельну ділянку в оренду для проведення сільськогосподарської діяльності орендарем. Пропонується встановити мінімальний розмір земельної ділянки, на власників якої буде покладено такий обов'язок. Розмір повинен бути науково-обґрунтованим для ефективного посіву сільгоспкультур хоча б одного виду.

Для приватних землевласників такі обмеження можуть мати лише стимулюючий характер. Адже, не можна застосувати до такого власника відповідальність у вигляді покарання за невиконання посівних робіт чи відмови у передачі в оренду такої земельної ділянки. Водночас, особливу увагу доцільно приділити інформуванню громадян про переваги виконання такого зобов'язання, як суспільно-корисні, так і особистісні (отримання орендної плати за землю, покращення якості ґрунтів тощо).

Сьогодні кожен фермер відчуває відповідальність за продовольчу безпеку країни та готовий працювати. Ті землевласники, які мають ділянку сільськогосподарського призначення та не готові на них працювати – теж повинні відчувати цю відповідальність. Певним чином зазначені зобов'язання знайшли своє закріплення у законах України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» від 24.03.2022 р. та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану» від 12.05.2022 р., якими визначено процедуру автоматичного продовження, в т.ч., договорів оренди земельної ділянки та суттєво спрощено процедуру надання сільськогосподарської землі державної та комунальної власності в оренду.

Щодо зобов'язань приватних землевласників та землекористувачів забезпечувати виконання посівних робіт на територіях, вільних від ведення активних бойових дій, це зумовлює необхідність вирішення питань, пов'язаних із їх забезпеченням фінансовими, матеріальними та трудовими ресурсами. Враховуючи складність ситуації, таке рішення змогло б посприяти зміцненню продовольчої безпеки України а також попередити продовольчу кризу. Це саме той правовий виклик, який ми повинні подолати згуртувавшись єдиною метою.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення 15.08.2022).
2. Про введення воєнного стану в Україні: *Указ Президента України* від 24.02.2022 р. №64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 15.08.2022).
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 № 2145-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text> (дата звернення: 25.08.2022).
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 12.05.2022 № 2247-IX. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2247-20#Text>
звернення: 25.08.2022).

(дата

Пешков Д. Ю.*

*студент 2 року магістратури юридичного
факультету Національного університету біоресурсів і
природокористування України*

ПРОБЛЕМА ОБРОБКИ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ, ЯК СКЛADOVA ПРОБЛЕМАТИКИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Питання продовольчої безпеки України, як однієї з складових національної безпеки України і має важливе значення. Проте, в умовах воєнного стану та воєнної агресії з боку рф у даній сфері виникло ряд проблем.

Однією з них є проблема обробки земель сільськогосподарського призначення. Залежно від обставин, які склались у тій чи іншій ситуації виникли три основні складові даної проблеми.

По-перше, існує доволі суттєва частина земель сільськогосподарського призначення, які внаслідок повномасштабної воєнної агресії рф опинились на тимчасово окупованих територіях або знаходяться в зоні активних бойових дій. Що в свою чергу унеможливує їх використання та обробку. Також існує категорія земель, які були пошкоджені внаслідок незаконної діяльності збройних сил агресора, що призвело до підвищення рівня небезпеки їх використання у зв'язку з можливістю наявності вибухонебезпечних речовин.

На жаль, на мою думку, дана проблема не може бути вирішена до моменту закінчення активних бойових дій на території, де знаходяться земельні ділянки та проведення дій з боку працівників ДСНС щодо розмінування.

По-друге, внаслідок повномасштабного вторгнення рф та впровадження воєнного стану, було призупинено діяльність державних електронних реєстрів. Серед них були – Реєстр Державного земельного кадастру та Державного реєстру речових

* *Науковий керівник: д.ю.н, проф., член-кореспондент НАПрН України, завідувач кафедри аграрного, земельного та екологічного права ім. академіка В.З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України Єрмоленко Володимир Михайлович*

прав. Що в свою чергу призвело до неможливості набуття права власності та користування земельними ділянками, відповідно до процедур передбачених Законодавством.

Проте, слід наголосити на тому, що дану проблему було вирішено, оскільки відповідно до положень ч. 26 п. 2. ст. 15 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»: “повноваження щодо питань регулювання земельних відносин покладено на військові адміністрації населених пунктів на відповідній території”. Що в свою чергу передбачило те, що особа може звернутись до вищевказаних органів задля формування земельної ділянки, присвоєння їй кадастрового номеру та розробки документації, що дозволить передавати дану ділянку в оренду за рішенням органу, що значно спрощує процедуру в рамках воєнного стану [1].

По-третє, існує велика загроза того, що внаслідок впровадження воєнного стану та спрощення процедури щодо набуття земельної ділянки у власність будуть наявні зловживання з боку громадян.

Задля вирішення даної проблеми було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану».

Відповідно до якого було внесено доповнення до положень Розділу “Прикінцеві положення”. А саме, відповідно до підпунктів 5 та 7 пункту 27 Розділу X Земельного кодексу України: “5) безоплатна передача земель державної, комунальної власності у приватну власність, надання дозволів на розроблення документації із землеустрою з метою такої безоплатної передачі, розроблення такої документації забороняється;

7) земельні торги щодо прав оренди, емфітевзису, суперфіцію щодо земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної, комунальної власності не проводяться” [2].

Що в свою чергу обмежує можливість зловживань в умовах воєнного стану.

Висновки. Отже, питання проблеми обробки земель сільськогосподарського призначення в умовах дії воєнного стану має важливе значення, що передбачає необхідність вирішення проблем, що виникають у різних галузях, задля успішного забезпечення продовольчої безпеки України.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану [Електронний ресурс]: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII, в редакції від 10.09.2022 р. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану [Електронний ресурс]: Закон України від 21 березня 2022 р. № 2145-IX. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20>.

Сафонова К. В. *

*здобувач вищої освіти Інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВ НА ЗЕМЛЮ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Зважаючи на події, які відбуваються у світі і відповідно в Україні за останні роки: епідемія COVID-19, зміна екологічної ситуації, початок повномасштабної війни та введення воєнного стану на території нашої держави, актуальними є дослідження правових питань введення надзвичайного стану і реалізації громадянами прав на землю у таких умовах.

Поняття надзвичайного стану закріплює Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану»[1] як особливого правового режиму, який може тимчасово вводитися в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства. Надзвичайний стан вводиться для того, щоб усунути загрози та якнайшвидше ліквідувати особливо тяжкі надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру, нормалізації обстановки, відновлення правопорядку, конституційних прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, створення умов для нормального функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, тощо.

Введення надзвичайного стану на території України регулюється Конституцією України, законами України та Указом Президента України, який затверджується Верховною Радою України. Конституція затверджує права, свободи та обов'язки людини та громадянина, що включають і права на землю, які є складовою права власності. Зазначається, що «кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю...»[2] та «ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності.»[2], водночас при введенні надзвичайного стану зазвичай здійснення прав на землю дуже обмежується. Це

* *Науковий керівник:* к.ю.н., доцент, доцент кафедри земельного та аграрного права КНУ імені Тараса Шевченка *Марченко Світлана Іванівна*

супроводжується різними факторами: територіальним розміщенням до джерела проблеми через який було введено даний стан, через зупинення чи призупинення функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування, через знищення об'єкта щодо якого здійснюються відповідні права тощо.

Основним Законом передбачено, що «в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень»[2]. Обґрунтування такого режиму, межі території, час і термін дії такого стану, перелік і межі надзвичайних заходів, а також виконавці заходів режиму надзвичайного стану мають бути конкретизовані указі Президента про введення надзвичайного стану. При цьому в кожному конкретному випадку важливим є те, щоб обмеження були пропорційними ситуації, а не зловживанням владою або становищем.

Наприклад, від початку оголошення епідемії COVID-19 в Україні були спроби запровадження надзвичайного стану для вирішення цієї проблеми. Така ідея сприймалась неоднозначно, оскільки у цей період тривала підготовка до зняття мораторію і відкриття ринку землі, а введення надзвичайного стану призупинило б ці процеси. Мораторій сам по собі вже був порушенням права власності на землю згідно з висновками Європейського Суду з прав людини у справі «Зеленчук і Цицюра проти України» [3] і Протоколом №1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [4], бо право власності включає право користуватися, розпоряджатися і володіти, а мораторій перешкодив здійсненню власниками розпоряджатися своїми земельними ділянками. Противники запровадження надзвичайного стану аргументували свою позицію тим, що в Указі про запровадження надзвичайного стану, як правило, не зазначений вичерпний перелік прав, що будуть обмежуватися, в законодавстві відсутні роз'яснення обов'язків і прав органів державної влади, які отримують додаткову владу для підтримки порядку у такі часи, не досліджено наскільки ефективним буде інструментарій, закладений в механізмі надзвичайного стану, тощо. Надзвичайний стан так і не був введеним, тому що не було достатніх підстав, але обговорення такого заходу викликало багато різних думок стосовно обмежень на здійснення прав на землю у фахівців даної галузі.

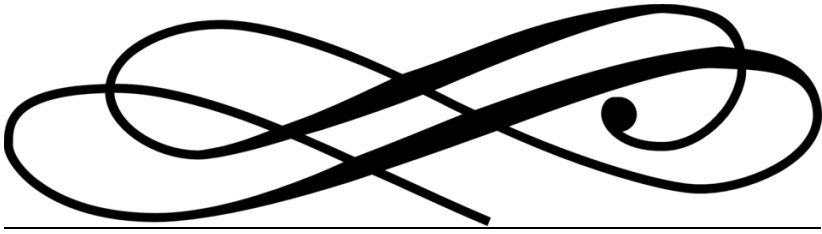
Аналіз Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» на предмет примусового відчуження об'єктів приватної власності, тобто земельних ділянок, свідчить

про фрагментарність врегулювання зазначеного питання. На нашу думку, в зазначеному Законі мають бути визначені умови, строк, розмір відшкодування, особливості захисту прав громадян та інші питання задля запобіганню зловживання надзвичайним станом.

Підводячи підсумки, можна стверджувати, що введення на території України надзвичайного стану є питання актуальним і воно потребує більш детального урегулювання і вивчення. Здійснення прав на землю громадянами у будь-який період є досить важливим, адже Україна має високо розвинутий аграрний сектор, велику кількість фермерів та землевласників, для яких земельна ділянка і її використання є одним з основних засобів для існування. Тому доцільно було б урегулювати питання здійснення прав на землю, відшкодування збитків у разі втрати земельної ділянки, питання відновлення властивостей цих ділянок, регулювання щодо пошкодження чи знищення споруд, будівель, техніки для обробітку землі, набуття, припинення, користування правами на землю у надзвичайному стані.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» №1550-III (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text>
2. Конституція України № 254к/96-ВР (2020) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
3. Європейського Суду з прав людини «Зеленчук і Цицюра проти України» заяви №846/16 та №1075/16 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_с79#Text
4. Протоколом №1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод №994_535. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text

СЕКЦІЯ 3.
ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА В
УКРАЇНІ У ВОЄННИЙ І
ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ

Боснюк Ю.П.

*аспірантка кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету Волинського національного
університету імені Лесі Українки*

**ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ФІТОСАНІТАРНИХ
ЗАХОДІВ В УКРАЇНІ 2015 – 2022 РОКИ**

Протягом указанного періоду, державний бюджет не передбачав жодних спеціальних програм, спрямованих на підтримку здійснення фітосанітарних заходів. У цей час зароджувалися нові механізми підтримки, реанімувалися старі її види, але підтримка фітосанітарної сфери була стійко відсунута поза межі державного фінансування. Слід одразу застергти від поспішних висновків про те, що усі проблеми щодо досягнення фітосанітарної безпеки в Україні вже вирішені. Як зазначають дослідники, останніми роками проблема забезпечення вітчизняного рослинництва міндобривами загострюється знову. Незадовільне становище із внесенням добрив і застосуванням засобів захисту рослин пов'язане з тим, що у фермерських господарств недостатньо коштів на придбання цих ресурсів, а також є наслідком істотного скорочення їх вітчизняного виробництва [1, с. 53].

Показовою стала ситуація, що тривала в Україні протягом 2020-2021 років навколо збільшення імпорту мінеральних добрив до України. Суть проблеми полягала у тому, що вітчизняні хімічні підприємства вимагали від уряду запровадження квот на ввезення мінеральних добрив іноземного виробництва, тоді як аграрії були проти такого кроку, оскільки це потенційно вплинуло би на ціну, кількість та якість добрив на внутрішньому ринку.

За результатами довгих судових спорів та суспільних обговорень ситуація вирішилася відмовою від квотування імпорту мінеральних добрив. Однак таке рішення, незважаючи на поверховий агропротекційний ефект, насправді не задовольняє довгострокові цілі аграрної політики. Справа у тому, що зменшення або взагалі втрата вітчизняного виробництва хімічних добрив стане стратегічною проблемою і загрозою для стабільного функціонування вітчизняного агросектору. Саме тому відповідне питання вимагає безпосередньої спеціальної опіки з боку держави. У стратегічній перспективі це має вихід на питання продовольчої безпеки. А з цього ракурсу, цілком слушно

згадати слова А.В. Духневича про необхідність підтримання відповідного рівня продовольчого самозабезпечення, що передбачає використання державної підтримки вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції та вживання заходів контролю імпортової продукції з метою захисту власних виробників від іноземної конкуренції [2, с. 18-22].

Слід відзначити той факт, що аграрно-правова наука приділяє досить мало уваги проблемам державної підтримки здійснення фітосанітарних заходів у сільському господарстві. Це особливо помітно саме під час аналізу наукових досліджень, які проводилися протягом даного етапу відповідного законодавчого розвитку. Тобто відсутність фактичної державної підтримки не спровокувала активність наукової фахової спільноти у напрямі обґрунтування її необхідності.

Звичайно, існують дослідження, здійснені протягом 2015 – 2022 років, які торкаються піднятої проблеми. Зокрема, ґрунтовну увагу цим питанням було приділено у працях Х.А. Григор'євої, яка розглядала їх у розрізі еволюції усієї системи агропротекційного законодавства України [3].

Еколого-правові аспекти висвітлювалися у дослідженнях К. А. Козмуляк [4], яка неодноразово наголошувала на необхідності розробки економіко-правових механізмів стимулювання екологічно безпечної діяльності у сільському господарстві.

Проблема відсутності спеціальної державної підтримки здійснення фітосанітарних заходів підіймалася також А. О. Ключніковою [5], яка досліджувала правові питання ведення тепличного господарства.

Серйозний вклад до юридичної науки було зроблено Н.В. Карпінською [6], яка ґрунтовно досліджувала проблематику врегулювання здійснення фітосанітарних заходів у контексті вимог ЄС та СОТ.

Ці міркування лише посилюють свою актуальність із плином часу. Крім того, гострота вирішення цієї проблеми додатково відтіняється аналізом законодавчого регулювання державної підтримки у сфері застосування фітосанітарних заходів в Україні. Відсутність необхідної адекватної кореляції між збільшенням фітосанітарних вимог та посиленням державної підтримки виглядає особливо дивно, зокрема, через практично необмежені можливості організації такої підтримки без ризику порушення міжнародно-правових зобов'язань.

Список використаних джерел:

1. Спаський Г. В. Підвищення ефективності функціонування фермерських господарств Закарпаття. Економіка АПК. 2017. № 3. С. 50 – 57.
2. Духневич А. В. Екологічна безпека та якість сільськогосподарської продукції у світлі вимог СОТ. Еколого-правовий статус людини і громадянина: ретроспективний та перспективний погляди: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 31 травня 2019 року). Чернівці: Кондратьєв А. В., 2019. С. 18 – 22.
3. Григор'єва Х. А. Державна підтримка сільського господарства України: проблеми правового забезпечення: монографія. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 596 с.
4. Козмуляк К. А. Правове регулювання екологічної безпеки в сфері сільськогосподарського виробництва в Україні: монографія. Чернівці: Кондратьєв А.В, 2017. 192 с.
5. Ключнікова А. О. Правове забезпечення ведення тепличного господарства в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Київ, 2017. 20 с.
6. Карпінська Н. В. Концептуально-правові засади застосування санітарних та фітосанітарних заходів у сільському господарстві України в контексті вимог СОТ та ЄС: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.06. Одеса, 2021. С. 284.

Буцмак А.Ю.

*аспірант кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка Василя Зіновійовича Янчука
Національного університету біоресурсів і
природокористування України*

**СТАНОВЛЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЕКОЛОГІЧНОЇ
ІНФОРМАЦІЇ» НА ТЕРИТОРІЇ СУЧАСНОЇ
УКРАЇНИ**

Поняття «екологічної інформації», «інформації про стан довкілля», «інформації про стан навколишнього середовища», «інформації про стан навколишнього природного середовища» є відносно новими для юридичної спільноти, активне їх обговорення почалось у 50-х роках ХХ століття, коли коли стан природи (води, повітря, ґрунтів) у деяких із країн був визнаний як кризовий.

На міжнародному рівні було прийнято низку правових актів з метою формування інформаційного екологічного суспільства, які умовно можна поділити на декілька етапів трансформації терміну «екологічна інформація».

Безумовно, найбільшу роль у становленні єдиного розуміння до цього поняття відіграє Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція), а на території Європейського союзу - Директива Ради 90/313/ЄЕС від 7 червня 1990 року «Про свободу доступу до інформації про навколишнє середовище» і Директива Ради 2003/4/ЄС від 08 січня 2003 року «Про доступ громадськості до інформації про навколишнє середовище» та припиненням юридичної сили Директиви 90/313/ЄС»

Щодо становлення цього поняття на території України, то проаналізувавши законодавство, яке діяло на території України, можна простежити, що у складі СРСР доступу до екологічної інформації не було взагалі, така інформація відносилась до інформації з обмеженим доступом.

Так, у липні 1957 року Головним управлінням по охороні державних таємниць у пресі при Раді міністрів СРСР затверджено «Перелік відомостей, які заборонені до опублікування у відкритій пресі, радіомовленні та телебаченні» [1].

До таких належали: кількість лісових пожеж у країні, їх площа та збитки; ступінь зараженості радіоактивністю повітря, ґрунту, водойм по всій території СРСР; відомості про аварії та катастрофи в збройних силах СРСР; дитяча смертність; відомості про катастрофи, аварії та пожежі в промисловості і на транспорті.

Таке втаємничення є цілком логічним, адже на першому плані в Радянському Союзі стояла індустрія, технологічний прогрес, машино- та ракетобудівництво й інші сфери, які сильно забруднювали навколишнє середовище.

Згодом у СРСР встановили нові норми та заборони в екологічній сфері.

Це, насамперед, пов'язано з вибухом на Чорнобильській АЕС у 1986 році. Керівництво Радянського Союзу всілякими методами і способами хотіло приховати масштаби катастрофи. У 1988 році ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР прийняли постанову «Про корінну перебудову справи охорони природи в країні». У преамбулі даного нормативно-правового акту було зазначено: «природоохоронна діяльність міністерств, відомств СРСР, Рад Міністрів союзних республік, радянських і господарських органів має серйозні недоліки. Не забезпечується комплексний підхід до вирішення питань охорони природи і раціонального використання природних ресурсів. Розвиток продуктивних сил в різних регіонах країни здійснюється без належного врахування екологічних наслідків і проведення єдиної природоохоронної політики. Також пункт 7 Постанови доручає Державному комітету з охорони природи здійснювати організацію поширення інформації про природу серед широких верств населення, роботи по вихованню громадян, і особливо молоді, в дусі дбайливого ставлення та любові до природи [2].

Даний законодавчий документ носив суто формальний, декларативний характер, але він вперше закріпив норму щодо інформування населення про стан навколишнього середовища.

Окремі положення, пов'язані із забезпеченням інформованості населення в сфері екології, піднімалися ще в постанові Верховної Ради УРСР «Про екологічну обстановку в республіці та заходи по її докорінному поліпшенню» від 17 лютого 1990 року [3]. Згодом Радою Міністрів УРСР була прийнята Постанова «Про порядок періодичності обнародування відомостей про екологічну, в тому числі радіаційну, обстановку та стан захворюваності населення» №100 від 28 квітня 1990 року [4].

Після здобуття незалежності України законодавчим органом влади був прийнятий Закон України «Про охорону

навколишнього природного середовища» від 26 червня 1991 року, однак, який не містив поняття «екологічна інформація». Натомість у ст. 25 Закону йшлося про інформування про стан навколишнього природного середовища [5].

У Конституції України було створено та регламентовано багато основоположних прав та обов'язків громадян. Зокрема, ст. 50 регламентувала право кожного на вільний доступ до інформації про стан довкілля [6]. Однак, в жодному нормативно-правовому акті тлумачення даного права не було.

Вперше поняття «інформація про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація)» було закріплене в Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» 28.11.2002 на підставі Закону № 254-IV (254-15) і пов'язане із ратифікацією Орхуської конвенції у 1999 році.

Список використаних джерел:

1. Перелік відомостей, які заборонені до опублікування у відкритій пресі, радіомовленні та телебаченні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://archive.org/details/PerechenSvedeniyZapreschennykhKOpublikovaniyuVOtkrytoyPechatiPeredachakhPoRadioITelevideniyu/page/n29/mode/2up>.

2. Постанова Центрального комітету компартії України і Ради Міністрів Української РСР «Про корінну перебудову справи охорони природи в країні». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/KP880357>.

3. Постанова Центрального комітету компартії України і Ради міністрів Української РСР «Про екологічну обстановку в республіці та заходи по її докорінному поліпшенню». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/KP880357>.

4. Постанова Ради Міністрів Української РСР «Про порядок періодичності обнародування відомостей про екологічну, в тому числі радіаційну, обстановку та стан захворюваності населення». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100-90-%D0%BF#Text>.

5. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.

6. Конституція України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

Данилюк Л.Р.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри трудового, екологічного та аграрного права
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника*

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ВІЙНИ НА СТАН ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПРІОРИТЕТИ ПОДАЛЬШОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Під екологічною безпекою, відповідно до ч. 1 ст. 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [1], потрібно розуміти такий стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей. Проте, як доречно зауважують науковці, розуміння екологічної безпеки навіть в межах зазначеного Закону є багатогранним.

Зокрема це поняття розглядається у декількох значеннях: 1) як намір забезпечувати екологічну безпеку життєдіяльності людини (ч. 1 Преамбули Закону); 2) як складова екологічної політики держави, що спрямована на збереження безпечного для існування живої і неживої природи навколишнього середовища, захисту життя і здоров'я населення від негативного впливу, зумовленого забрудненням навколишнього природного середовища (ч. 2 Преамбули Закону); 3) як одне із завдань законодавства про охорону навколишнього природного середовища (ст. 1 Закону); 4) як основний принцип охорони навколишнього природного середовища (п. а та б ст. 3 Закону); 5) як суб'єктивне екологічне право громадян (п. а ст. 9 Закону); 6) як обов'язок громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища (п. б ст. 12 Закону); 7) як мета управління в галузі охорони навколишнього природного середовища (ч. 5 с. 16 Закону); 8) як окремий напрямок природоохоронної діяльності (Розділ XI Закону) [2, с. 13–14].

Згідно з ч. 2 ст. 50 Закону, екологічна безпека гарантується громадянам України здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів.

Якщо ж проаналізувати безпосередньо Розділ XI «Заходи щодо забезпечення екологічної безпеки» Закону, то бачимо, що до цієї системи заходів відноситься й дотримання вимог екологічної безпеки щодо військових, оборонних об'єктів та військової діяльності, які в декларативному вигляді закріплені в ст. 58 Закону.

Так, виходячи з ч. 2 ст. 58 Закону, вимоги екологічної безпеки повинні додержуватись також при дислокації військових частин, проведенні військових навчань, маневрів, переміщенні військ і військової техніки, крім випадків особливих ситуацій, що оголошуються відповідно до законодавства України.

Зрозуміло, що в реаліях війни забезпечення дотримання вимог екологічної безпеки є надскладним завданням. Фактично за таких умов довкілля стає мовчазною жертвою військових дій, оскільки стан природних об'єктів і їх ресурсів суттєво погіршується. А це в свою чергу не тільки негативно впливає на екосистему, але й може спричинити небезпеку для здоров'я та життя людей.

Ще в період, коли на території України де-юре тривала АТО екологи, досліджуючи вплив воєнних дій на природно-заповідний фонд на сході України, стверджували, що серед основних джерел завдання шкоди заповідним об'єктам можна виділити: 1) пожежі на територіях об'єктів ПЗФ, викликані обстрілами та іншими факторами; 2) обстріли та вибухи снарядів, що обумовлюють механічні пошкодження ландшафтів, флори і фауни, потрапляння хімічних продуктів реакції вибуху до атмосфери та до ґрунту; 3) будівництво фортифікаційних споруд, внаслідок чого відбувається трансформація та руйнація біотопів, з використанням деревини заповідних лісів; 4) неконтрольоване використання природних ресурсів ПЗФ, в тому числі захоплення земельних територій і проведення полювань; 5) припинення роботи установ ПЗФ на території зони АТО; та ін. [3, с. 106–108].

Нажаль, сьогодні цей перелік є значно об'ємним, як і сам характер та розміри завданої довкіллю шкоди. Згідно з Дайджестом ключових наслідків російської агресії для українського довкілля за 25-31 серпня 2022 року, орієнтовна сума шкоди, яку російські війська завдали довкіллю України, становить понад 962 мільярди гривень [4]. Цифри, які наводяться спеціалістами є вражаючими, хоча й остаточна оцінка завданих збитків зможе бути проведена тільки після повного звільнення всіх українських територій.

Попри війну, одним із безумовних пріоритетів Міндовкілля сьогодні є адаптація національного довкіллевого законодавства

до вимог ЄС. Наразі на розгляді Верховної Ради знаходиться 19 євроінтеграційних довкіллєвих законопроектів, чотири з них мають бути прийняті першочергово для виконання Угоди про асоціацію з ЄС. Зокрема це: №4461 про території Смарагдової мережі; №7327 щодо державної системи моніторингу довкілля; №4187 щодо підтримки розвитку вітчизняних галузей надрокористування; №6004-2 про забезпечення конституційних прав громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля [4].

Також ймовірно, що попереду нас чекає розробка, затвердження та реалізація плану відновлення довкілля, який повинен бути мульти функціональним, бо крім ліквідації наслідків воєнних дій має одночасно відповідати стандартам європейської спільноти.

Список використаних джерел:

1. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. Дата оновлення: 10.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 09.09.2022).
2. Право екологічної безпеки: навчальний посібник / Ю.А. Краснова. К.: ЦП «Компринт», 2019. 238 с.
3. Воєнні дії на сході України – цивілізаційні виклики людству: посібник / за заг. ред. О. Кравченко. Львів: ЕПЛ, 2015. 136 с. URL: http://epl.org.ua/wp-content/uploads/2015/07/1817_WEB_EPL_Posibnuk_ATO_Cover_Ukrainian.pdf (дата звернення: 09.09.2022).
4. Дайджест ключових наслідків російської агресії для українського довкілля за 25-31 серпня 2022 року. URL: <https://mepr.gov.ua/news/39684.html> (дата звернення: 09.09.2022).

Ербелідзе А.О.

аспірант кафедри екологічного права Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

**ЕКОЛОГІЧНА ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ
ЯК ОДИН ЗІ СПОСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У
ВОЄННИЙ ЧАС**

З початку повномасштабної війни в Україні екологічна політика почала формуватися в нових воєнних реаліях. Станом на серпень 2022 року, маємо наслідком (а) задокументовані неймовірні збитки, завдані екології внаслідок воєнних дій, які оцінюються у понад 400 млрд. грн, серед яких у понад 176 млрд. грн оцінюються збитки, завдані через забруднення повітря, 106,3 млрд. грн збитки, завдані водним ресурсам та 8,8 млрд. грн – шкода, завдана ґрунтам, а також (б) фіксацію більше 2 тис. злочинів окупантів проти української природи з початку вторгнення.

Ці цифри незбагненні, враховуючи, що у 2021 році видатки на охорону навколишнього природного середовища становили 8,2 млрд. грн, що у десятки разів менші за завдану шкоду в результаті збройної агресії російської федерації.

Така незначна статистика наглядно демонструє – коштів, закладених в державний бюджет для відповідних видатків, недостатньо для того, щоб покрити і левову частку заподіяної шкоди.

Водночас, забезпечення екологічної безпеки України є одним із основних політичних векторів нашої держави, оскільки екологічна безпека має прямий вплив на безпеку національну.

Основи екологічної безпеки в Україні проголошені в Декларації про державний суверенітет України та закріплені на конституційному рівні, згідно з якими забезпечення екологічної безпеки і екологічної рівноваги на території України, а також збереження генофонду народу є обов'язком держави.

Положеннями ст. 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 1264-ХІІ передбачено, що екологічна безпека гарантується громадянам України шляхом здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів.

Як зазначають Блінова В.В. та Мельник В.В., державна система екологічної безпеки України – це поєднання всіх державних заходів (юридичних, економічних, технічних, гуманітарних, медичних та соціальних), спрямованих на підтримку рівноваги між її екосистемами та здійсненням на них як антропогенного, так і природного навантаження. Розвиток національної безпеки з точки зору екологічної безпеки, що складається в нашій країні, має залежати від величини ризику щодо можливості виникнення природних та техногенних катастроф, а також від виникнення негативних процесів, що хоча і відбуваються поступово, але можуть спричинити негативні наслідки.

Разом із тим, зазначений термін ми вважаємо за доцільне доповнити тим, що поєднання всіх державних заходів спрямовуються не лише на підтримку рівноваги між екосистемами екологічної безпеки, але і на відновлення природних системи та природних ресурсів після завдання шкоди довкіллю, зокрема, у результаті військової агресії, що має наслідком знищення природних екосистем, забруднення ґрунтів, водних ресурсів, повітря тощо.

Одним зі способів забезпечення екологічної безпеки в період воєнного часу варто виділити належне та стимулююче інвестування, яке здійснюється шляхом розроблення державних програм та систем екологічної інвестиційної діяльності.

Враховуючи, що в період воєнного стану всі фінансові ресурси держави спрямовуються в основному в оборонний та соціальний сектор, необхідним є залучення інвестицій екологічну сферу.

У цьому ключі важливим кроком у майбутнє відновлення довкілля України стала «Ukraine Recovery Conference», яка відбулася 4-5 липня 2022 року у м. Лугано (Швейцарія).

За результатами її проведення було схвалено програму «Відбудова чистого та захищеного середовища», яка включає в себе проекти щодо: екологічного відновлення території заводу «Радикал», відновлення дикої природи України, відновлення інфраструктури поводження з РАВ та подальший її розвиток, впровадження Єдиної екологічної платформи «ЕкоСистема» загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації та її мережі, нарощування мінерально-сировинної бази України, вжиття заходів протипожежної безпеки в лісах України, відновлення інфраструктури державної системи

моніторингу атмосферного повітря, що постраждала внаслідок воєнних дій та ін.

В межах даної програми планують втілити 76 природоохоронних проєктів на загальну суму понад 20 млрд. доларів США.

Потенційними джерелами фінансування таких проєктів та відновлення навколишнього середовища України у післявоєнний період є кошти, залучені приватними інвесторами та благодійними організаціями, кредити, гранти від міжнародних інституцій, кошти місцевих екофондів, репарації з російської федерації.

Практичними результатами реалізації програми мають стати: 10 «зразкових» національних парків, 15 реабілітаційних центрів для диких тварин, 15 переходів диких тварин на шляхах міграції тварин та 9 насінневих селекційних центрів для вирощування саджанців дерев для лісового господарства.

Залучення міжнародної фінансової допомоги, зеленого фінансування та інвестицій для заходів – це ті ключові фактори, які допомагають реалізувати вказані екологічні проєкти з метою відновлення та збереження довкілля, а отже і забезпечення екологічної безпеки.

Як наслідок, за результатом проведеної інвестиційної діяльності ми матимемо відновлення екосистем на території всіх об'єктів природно-заповідного фонду, порушених внаслідок збройної агресії російської федерації, збереження біорізноманіття, відновлення та розвиток природоохоронних територій, досягнення необхідного екологічного стану вод, збільшення лісистості території країни, запобігання, зменшення та контроль промислового забруднення та забруднення навколишнього природного середовища відходами, відновлення показників родючості ґрунтів та недопущення процесу опустелювання земель.

Зазначене підтверджує той факт, що екологічна інвестиційна діяльність є невід'ємною складовою екологічної безпеки нашої держави, у зв'язку з чим необхідним є залучення як національного, так і іноземного інвестування, з метою відновлення та підтримки навколишнього природного середовища у пост-воєнний період.

Список використаних джерел:

1. Блінова В.В., Мельник В.В. Екологічна безпека України як складова національної безпеки. Тези XVII Всеукраїнської

наукової on-line конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених з міжнародною участю «Сучасні проблеми екології». 2021. С. 46- 47.

2. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. № 55-ХІІ. Дата оновлення: 16.07.1990. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text> (дата звернення: 29.07.2022).

3. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%B A/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 29.07.2022).

4. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-ХІІ. Дата оновлення: 10.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 29.07.2022).

Слауга Г.А.

*аспірантка кафедри аграрного, земельного та екологічного
права ім. академіка В.З. Янчука
Національного університету біоресурсів
і природокористування України*

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ЕПІЗООТІЯМ У ВОЄННИЙ ЧАС

З приводу можливих загроз виникнення масових епізоотій під час ведення воєнних дій слід зауважити, що найімовірнішою причиною цього є застосування біологічної зброї, не дивлячись на її заборону на міжнародному рівні Женевським протоколом 1925 р. [1] та Конвенцією про біологічну зброю 1972 р. [2]. Тим не менш, застосування країною-агресором біологічної зброї оцінюється експертами як достатньо реальне, на що вказується в публікаційних матеріалах інформаційних інтернет-ресурсів [3]. Зважаючи на загальновідоме традиційне нігілістичне нехтування росією нормами міжнародного права, додатково підтверджене агресивним вторгненням на територію України, відкидати таку можливість не варто.

Детермінаційний зв'язок між застосуванням біологічної зброї і масовими захворюваннями тварин є давно з'ясованим і ґрунтується на використанні хвороботворних властивостей мікроорганізмів, спроможних розмножуватися в рослинах, в організмах людей, тварин і викликати масові захворювання [4]. Однак при цьому виникає питання щодо віднесення застосування біологічної зброї до певної безпекової сфери. За логікою лексичної аналогії це мала б бути саме біологічна безпека (біобезпека).

Проте на енциклопедичному рівні вже усталеним стало розуміння біобезпеки як забезпечення захисту біологічної різноманітності від потенційного ризику стосовно живих генетично змінених організмів, створюваних за допомогою сучасних біотехнологічних методів [5]. Вперше поняття біобезпеки з прив'язкою до можливості застосування генних біотехнологій викладене у Картахенському протоколі про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття, прийнятого 29 січня 2000 р. у Монреалі (Канада) [6], до якого Україна приєдналась ще у 2002 році [7]. При цьому п. «і» ст. 3 Картахенського протоколу досить однобоко тлумачить поняття біотехнологій лише у контексті генної модифікації. Разом з тим

аналогічне сприйняття біологічної безпеки закладене і у вітчизняному законодавстві, зокрема у ст. 1 Закону України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» [8]. Між тим, біологічна зброя є також наслідком застосування відповідних біотехнологій, щоправда у традиційному розумінні ці технології не пов'язані з генною модифікацією, що однак не позбавляє останні їх біологічної природи. Звідси випливає висновок про формування вузького розуміння біобезпеки у прив'язці до генно-модифікованих біотехнологій в умовах повного ігнорування перспектив застосування біологічної зброї, з огляду на існуючі міжнародні заборони. Проте, зважаючи на сьогодишню високу ймовірність біологічного зараження, поняття біобезпеки слід розширити до меж протидії застосуванню будь-яких негативних біологічних чинників, які шкідливо впливають життєздатність живих організмів.

При цьому доцільно розмежувати біологічну та генну безпеку, як це зроблено у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» (абз. 18 ст. 20², а також у ч. 2 ст. 35) [9]. На жаль, у зазначеному Законі не розкривається зміст і співвідношення зазначених понять. Аналогічне становище спостерігається і у спеціальній тлумачній літературі, де коментуються вказані нормативні приписи [10, с. 111–112, 185]. Не вдаючись до детального з'ясування цих питань, вбачається логічним прив'язати генно-модифікаційні біотехнології до генетичної безпеки, а біобезпеку – до будь-яких біологічних чинників, які можуть шкідливо впливати на життєздатність живих організмів (у нашому випадку – тварин). У такому контексті генна безпека розглядатиметься як складова біологічної безпеки. Таке співвідношення доцільно закріпити передусім у Законі України «Про національну безпеку України» [11], де наразі біобезпека взагалі не розглядається складовою національної безпеки, на відміну від екологічної безпеки (ч. 4 ст. 3). Звідси, перспективним безумовно виглядає й наступне співвідношення, за яким біобезпека є частиною екологічної безпеки.

Щодо безпосереднього закріплення у чинному законодавстві засобів протидії епізоотіям у воєнний час слід вказати на Закон України «Про правовий режим воєнного стану», у якому вже в його первісній редакції у п. 6 ч. 3 ст. 9 [12] до компетенції районної і обласної військових адміністрацій було віднесено прийняття рішень з питань боротьби з епізоотіями. Одночасно це

повноваження було продубльовано у ст. 15 зазначеного Закону (п. 33 ч. 2), у якій відбулась деталізація повноважень військових адміністрацій.

Нещодавно вже під час запровадження воєнного стану Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення повноважень суб'єктів забезпечення цивільного захисту та імплементації норм міжнародного гуманітарного права у сфері цивільного захисту» (підп. 3 п. 4) [13] було доповнено ст. 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» частиною 5, у п. 3 якої очільникам територіальних громад, на території яких не ведуться бойові дії та не прийнято рішення про утворення військової адміністрації населеного пункту, надано право приймати рішення щодо боротьби з епізоотіями. Це, безумовно, позитивний нормативний припис, який розширив карантинні повноваження органів місцевого самоврядування з врахуванням реалій досвіду воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Протокол про заборону застосування на війні задушливих, отруйних або інших подібних газів та бактеріологічних засобів Женева, 17 червня 1925 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_198#Text (дата звернення: 11.09.2022).

2. Конвенція про заборону розробки, виробництва та накопичення запасів бактеріологічної (біологічної) і токсинної зброї та про їх знищення від 10 квітня 1972 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_054#Text (дата звернення: 11.09.2022).

3. Рябих В. Що стоїть за погрозами росії про біологічну зброю? Укрінформ від 13.03.2022 р. URL:

<https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3428520-hto-hoce-ta-moze-zastosuvati-biologicnu-zbrou-v-ukraini.html> (дата звернення: 11.09.2022).

4. Маначинський О., Худецький І.Ю., Нарожнов В.В. Біологічна зброя. Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [онлайн] / гол. редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2004. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=35305 (дата звернення: 11.09.2022).

5. Гродзинський Д.М. Біобезпека. Енциклопедія Сучасної

України: електронна версія [онлайн] / гол. редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2003. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=40999 (дата звернення: 11.09.2022).

6. Картагенський протокол про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття від 29.01.2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_935#Text (дата звернення: 11.09.2022).

7. Про приєднання України до Картагенського протоколу про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття: Закон України від 12.09.2002 р. № 152-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2002. № 44. Ст. 320.

8. Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів: Закон України від 31.05.2007 р. № 1103-V. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1103-16#Text> (дата звернення: 11.09.2022).

9. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12?find=18&text=біолог#w1_21 (дата звернення: 11.09.2022).

10. Малишева Н.Р., Єрофеев М.І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Харків: Право, 2017. 416 с.

11. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2018. № 31. Ст. 241.

12. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2015. № 28. Ст. 250.

13. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення повноважень суб'єктів забезпечення цивільного захисту та імплементації норм міжнародного гуманітарного права у сфері цивільного захисту: Закон України від 09.07.2022 р. № 2394-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2394-20#n78> (дата звернення: 11.09.2022).

Суєтнов Є.П.

*кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри
екологічного права Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ЛІСОВИХ ЕКОСИСТЕМ У ВОЄННИЙ І ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАСИ

Сьогодні Україна переживає найскладніші часи своєї новітньої історії – збройну агресію Російської Федерації. Своїми злочинними діями російські війська не лише руйнують нашу інфраструктуру, знищують наші міста та забирають життя наших громадян, а й негативно впливають на стан навколишнього природного середовища. За даними Міндовкілля, за пів року війни зафіксовано понад 2 тис. фактів заподіяння шкоди довкіллю, а розмір збитків, які російська агресія завдала природі України, вже досягає майже 1 трильйона грн [1].

Унаслідок інтенсивних бойових дій відбувається забруднення атмосферного повітря, водних об'єктів, ґрунтів. Проте, очевидно, що серед усіх природних екосистем України найбільше страждають саме лісові екосистеми. Масоване застосування артилерії та ударної авіації по військових та інфраструктурних об'єктах в лісах і поблизу них спричиняє лісові пожежі, які в посушливих умовах можуть знищити тисячі гектарів лісу [2]. Так, за словами Голови Держлісагенства Юрія Болоховця, станом на кінець серпня цього року кількість лісових пожеж у порівнянні з минулим роком зросла у 2,3 рази, площа – у 77 разів, тоді як загальні збитки від пожеж уже складають 6,9 млн грн. Причому, у 70% випадків причиною лісових пожеж є активні бойові дії або обстріли крилатими ракетами, вибухи мін тощо [3].

Наочним прикладом цієї жахливої статистики є історія, яка сталася з лісом поблизу донедавна окупованого міста Ізюм Харківської області. Як наголосив під час інтерв'ю заступник начальника ГУ ДСНС у Харківській області Анатолій Торяник, українські рятувальники не мали змоги виїжджати на пожежі поруч із лінією розмежування через постійні обстріли будь-якого транспорту та заміновані поля, а російська армія чи окупаційна адміністрація не намагалися гасити ліси, які займалися. Ян наслідок, ізюмського лісу більше немає – він повністю згорів [4].

Серйозно постраждали від пожеж і ліси Київської, Херсонської, Луганської та Донецької областей.

Крім пожеж, суттєву шкоду лісу спричиняють активні рубки для облаштування оборонних позицій, замінування значних площ лісових територій тощо. До того ж, слід пам'ятати, що ліси є середовищем існування багатьох видів диких тварин, а тому будь-який негативний вплив на ліси призводить до зменшення лісової фауни. Вже не кажучи про надзвичайно важливу роль, яку ліси відіграють для життя, здоров'я та благополуччя всіх людей.

Отже, ситуація, яка склалася з лісовими екосистемами України, потребує оперативного та якісного правового регулювання щодо їх збереження, відновлення та управління з урахуванням позитивного європейського досвіду.

Від початку російського вторгнення Парламентом і Урядом України було прийнято низку нормативно-правових актів, які так чи інакше торкнулися лісової галузі. Одним із них є затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 612 від 20.05.2022 р. Порядок організації охорони і захисту лісів [5], який визначив механізм здійснення комплексу заходів, спрямованих на збереження лісів від пожеж, незаконних рубок, пошкодження, ослаблення та іншого шкідливого впливу, а також захист від шкідників і хвороб.

Зауважимо, що цей Порядок було розроблено на виконання рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації» від 23.03.2021 р. [6]. Тобто, сама концепція зазначеного документа готувалась ще за «мирних» часів, а його основною метою, як це прокоментував очільник Міндовкілля Руслан Стрілець, є встановлення для всіх лісокористувачів єдиних правил і вимог до охорони та захисту лісів для їх збереження в умовах кліматичної кризи [7]. Розуміючи важливість цього Порядку, адже він визначає права та обов'язки лісової охорони, правила охорони і захисту лісів від пожеж, правила ведення обліку лісових пожеж тощо, у ньому не враховані ті нові виклики в лісовій сфері, які наразі постали перед нашою країною. А тому, думається, що найближчим часом будуть прийняті додаткові правові акти, пов'язані з особливостями збереження та відновлення лісів в умовах воєнного стану та в післявоєнний період, зокрема щодо порядку визначення розміру шкоди за знищені та пошкоджені лісові екосистеми.

Наступним нормативно-правовим актом, у якому певною мірою враховані такі виклики, є Закон України «Про внесення

змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження лісів», прийнятий 20.06.2022 р. з метою встановлення правових та організаційних засад ідентифікації та збереження самосійних лісів, спрощення та стимулювання процедури лісорозведення, забезпечення збереження лісів шляхом ускладнення процедури зміни цільового призначення земельних ділянок лісгосподарського призначення та інших лісовкритих площ. Цей Закон, на переконання Руслана Стрільця, дозволить узаконити самосійні ліси на землях сільськогосподарського призначення, що допоможе збільшити лісистість України на 500 тис. га та заощадити сотні мільйонів гривень державних коштів [8].

Мусимо визнати, що не всі фахівці так оптимістично сприймають цей Закон, підкреслюючи, що в ньому є позитивні моменти, але здебільшого точкові. Приміром, він передбачає два шляхи порятунку самосійних лісів – їх узаконення з метою подальшого ведення лісового господарства та створення фінансових стимулів для їх збереження. Однак, ані перший, ані другий шлях не мають реального механізму практичної реалізації, бо, по-перше, Закон не зобов'язує узаконювати самосійний ліс; це не обов'язок, а право, яке пов'язано із суцільними збитками для майбутнього лісокористувача, а по-друге, крім викупу самосійних лісів Закон не передбачає жодних фінансових стимулів. А тому, цей Закон навряд чи збереже хоч гектар самосійного лісу, тоді як реальне збереження лісів потребує подальшої законотворчої роботи [9].

Разом із тим, заради справедливості зауважимо, що є інформація про врятовану першу тисячу гектарів самосійних лісів унаслідок дії цього Закону [10], що, безумовно, вселяє надію на можливість досягнення задекларованих цілей.

Ще одним документом, який потребує уваги, є схвалена 07.09.2022 р. постанова Кабінету Міністрів України № 1003 «Деякі питання реформування управління лісової галузі» [11], згідно з якою в рамках такої реформи ліквідовуються 24 територіальні органи Держлісагенства та замість них утворюються 9 його міжрегіональних територіальних органів, а 158 спеціалізованих державних лісгосподарських підприємств об'єднуються в єдине державне спеціалізоване господарське підприємство «Ліси України» з подальшим його перетворенням в акціонерне товариство, 100% акцій якого належать державі.

Коментуючи цю Постанову, Руслан Стрільець наголосив, що вона впроваджує принципи управління лісами в Україні за стандартами та практиками Європейського Союзу, оскільки

вирішує конфлікт інтересів у лісовій сфері – Держлісагенство матиме контролюючі функції, а новостворене підприємство – господарюючі. Така трансформація дозволить запровадити дієві зміни та вирішити такі проблеми, як: фінансовий дисбаланс галузі; відсутність достовірної інформації про стан лісового фонду країни; низький рівень лісистості, що зберігається десятиліттями; низька продуктивність праці; низький рівень механізації лісогосподарських робіт тощо [12]. Цю тезу підтримує Юрій Болоховець, указуючи, що Постанова запроваджує інституційну зміну системи управління лісами та спрямована на реформування лісової галузі за європейським зразком [13].

Таким чином, можна зробити висновок, що внаслідок збройної агресії Російської Федерації лісові екосистеми України зазнали та й досі зазнають значної шкоди, а на їх відновлення знадобляться мільйони гривень та десятки років. Прийняті нормативно-правові акти запроваджують позитивні зрушення, хоча й містять певні суперечності та не охоплюють усього комплексу питань зі збереження та відновлення лісових екосистем у воєнний і післявоєнний періоди, які вже виникають та обов'язково виникатимуть у майбутньому. З огляду на це найближчим часом необхідно докласти максимум зусиль для створення належного правового підґрунтя в цій сфері та його практичної реалізації, тим більше, що Європа ініціювала підтримку лісового фонду України під час війни, у тому числі матеріально-технічну, адже в рамках форуму «Ліси Європи» було схвалено резолюцію, яка передбачає рекомендації по відновленню лісового господарства України [14].

Список використаних джерел:

1. Шкода доквіллю за пів року війни досягла майже 1 трильйона гривень, – Руслан Стрілець. URL: <https://mepr.gov.ua/news/39680.html>
2. Вплив війни на ліси України. URL: <http://epl.org.ua/about-us-posts/vplyv-vijny-na-lisy-ukrayiny/>
3. Кількість лісових пожеж у порівнянні з 2021 р. зросла у 2,3 рази, а площа – у 77 разів. URL: <https://forest.gov.ua/news/kilkist-lisovykh-pozhezh-u-porivnianni-z-analohichnym-periodom-mynuloho-roku-zroslo-u-23-razy-a-ploshcha-u-77-raziv>
4. Ізюмського лісу більше немає – ДСНС. URL: <https://2day.kh.ua/ua/kharkov/izyumskoho-lisu-bilshe-nemaye-dsns>

5. Про затвердження Порядку організації охорони і захисту лісів: постанова Кабінету Міністрів України від 20.05.2022 р. № 612. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/612-2022-п#Text6>. Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації: рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23.03.2021 р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0018525-21#Text>

7. Відтепер усі лісокористувачі охоронятимуть та захищатимуть ліси за новими правилами. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vidteper-usi-lisokoristuvachi-ohoronyatimut-ta-zahishchatimut-lisi-za-novimi-pravilami>

8. Міндовкілля: Відтепер самосійні ліси та луки захищені від знищення. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mindovkillya-vidteper-samosijni-lisi-ta-luki-zahishcheni-vid-znishchennya>

9. Чи такий класний закон 5650, як про нього пишуть? URL: <https://uncg.org.ua/chy-takyj-klasnyj-zakon-5650-iak-pro-noho-pyshut/>

10. Врятована перша тисяча гектарів самосійних лісів. URL: https://lb.ua/blog/yurii_bolokhovets/530085_vryatovana_persha_tisyacha_gektariv.html

11. Деякі питання реформування управління лісової галузі: постанова Кабінету Міністрів України від 07.09.2022 р. № 1003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1003-2022-п#Text>

12. Уряд дав старт реформі лісової галузі. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-dav-start-reformi-lisovoi-haluzi>

13. Реформа лісу – що відбувається? URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/9/691306/>

14. Європа ініціювала підтримку лісового фонду України під час війни. URL: <https://nubip.edu.ua/node/113899>

Кірін Р.С.

*доктор юридичних наук, доцент, провідний науковий
співробітник Державної установи
«Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова НАН України»*

**НАПРЯМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
УРБООКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ У
ВОЄННИЙ І ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ**

Унаслідок повномасштабної збройної агресії Російської Федерації (далі – РФ) деякі міста в Україні знищені повністю, тому разом з міжнародними партнерами розробляється план відновлення країни після перемоги та відбудови інфраструктури населених пунктів за найвищими світовими стандартами. За попередніми підрахунками, в країні: - зруйновано понад 350 тисяч об'єктів та мільйони квадратних метрів житлової, освітньої, медичної, спортивної інфраструктури, пошкоджено тисячі кілометрів автомобільних і залізничних шляхів, аеропорти, порти та багато іншого; - знищено повністю у Донецькій та Луганській областях деякі міста - Маріуполь, Волноваха, Рубіжне, Попасна, Лиман, Сєвєродонецьк; - значних руйнувань зазнали окремі громади Миколаївщини та Запоріжжя, важка ситуація в окупованих громадах Херсонської області, у Харкові частина мікрорайону Північна Салтівка повністю знищена [1]. На середину квітня 2022 р. Супутниковий центр ООН UNOSAT показав попередні дані про рівень руйнувань українських міст впродовж війни за знімками з космосу. Відповідно до яких, у Київській області найбільше зруйновані: Ірпінь - на 71%, Гостомель – 58%, у Бучі руйнування оцінюються у 26% [2].

Українські компанії SmartFarming та «Вкурсі Агро» працюють у сфері оцифрування та аналітики картографічних даних. З початком повномасштабної війни вони запустили проект з оцифрування інфраструктурних втрат деокупованих територій України. Здійснюються обльоти дронами населених пунктів та оцифровуються втрати кількісно, які KSE Institute потім обчислює у грошовому еквіваленті, що дозволяє вийти на прозорий та обґрунтований план фінансування відбудови цих територій. Швидкість та ефективність відновлення країни напряму залежить від грамотної оцінки завданих збитків, формування коректного бюджету і покрокового плану відбудови [3].

В той же час, за даними офіційного вебресурсу і мобільного додатку Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України «ЕкоЗагроза» станом на 18.08.2022 р. отримано 1749 звернень щодо наслідків воєнних дій та впливу на довкілля з приблизно оціненими збитками у 395 млрд. грн. [4].

Враховуючи подібний катастрофічний вплив збройної агресії РФ, у тому числі, й на екологічну безпеку міст України, ця сфера безумовно потребує адекватного правового реагування. При цьому напрями нормативно-правового забезпечення мають охопити не тільки всю сукупність існуючих традиційних (паціфічних) та нововиявлених форс-мажорних (мілітарних) екологічних відносин, а й стати підґрунтям до екологічно збалансованого відновлення країни.

Наразі в екологічному законодавстві України вже прийняті зміни на період дії воєнного стану, зокрема [5]: - мораторій на деякі планові та позапланові перевірки; - отримання деяких дозвільних документів на основі подання декларацій з необхідністю здійснення усіх процедур після скасування воєнного стану; - припинення надання адміністративних послуг у сфері моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів, а отже відсутність перевірок з цієї підстави та відсутність відповідальності за несвоєчасне подання таких звітів; - звільнення від сплати екологічного податку за 2022 р. підприємств, що розташовані на територіях бойових дій тощо.

Найбільш дискусійними уявляються зміни, внесені до деяких законів України щодо першочергових заходів реформування сфери містобудівної діяльності [6], де зокрема йдеться про введення нових типів містобудівної документації – програм комплексного відновлення області та програм комплексного відновлення території територіальної громади (її частини), які не підлягають процедурам стратегічної екологічної оцінки та громадському обговоренню.

На мій погляд критично важливими напрямими правового забезпечення урбоекотичної безпеки в Україні у воєнний і повоєнний періоди мають стати Національні програми для досягнення ключових результатів Плану Відновлення України «Сильна європейська країна – магніт для іноземних інвестицій», спрямованого на прискорення стійкого економічного зростання.

Список використаних джерел:

1. Тимошенко К. Наша мета – після перемоги швидко відновити все, що знищили росіяни під час цієї війни. 02.06.2022.

URL: https://president.gov.ua/news/kirilo-timoshenko-nasha-meta-pislya-peremogi-shvidko-vidnovi-75553?fbclid=IwAR3FRPs76vWoleNbg7eY18vGtvMDIJnzl_wcggQko8kPxNokDiuKjrn6lMg (дата звернення: 18.08.2022)

2. Наскільки зруйновані міста Київщини, Чернігів і Маріуполь: дані з супутників. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/04/15/7339744/> (дата звернення: 18.08.2022)

3. Як волонтери оцифровують руйнування міст України з допомогою дронів та супутникових знімків. URL: <https://ain.ua/2022/07/04/rebuild-ua/> (дата звернення: 18.08.2022)

4. ЕкоЗагроза. Дашборд із даними про загрози довкіллю. URL: <https://ecozagroza.gov.ua/?fbclid=IwAR3r38cnbG48KlCl1P1tktgIIaKnj7UoPWkVt7fpd3pfR8VPIGzjoieEROA> (дата звернення: 18.08.2022)

5. Екологічне законодавство в умовах воєнного стану – як зберегти природу та діяльність бізнесу? 25.03.2022. URL: <https://eba.com.ua/ekologichne-zakonodavstvo-v-umovah-voennogo-stanu-yak-zberegty-prirodu-ta-diyalnist-biznesu/> (дата звернення: 18.08.2022)

6. Про внесення змін до деяких законів України щодо першочергових заходів реформування сфери містобудівної діяльності : Закон України від 12 травня 2022 р. № 2254-IX // Офіційний вісник України від 21.06.2022 — 2022 р., № 48, стор. 7, ст. 2627.

Кушнір А.І.

доцент, кандидат біологічних наук, доцент кафедри ландшафтної архітектури та фітодизайну Національного університету біоресурсів і природокористування України,

Кондратюк В. В.

аспірант 3 року навчання кафедри ландшафтної архітектури та фітодизайну Національного університету біоресурсів і природокористування України

ОСОБЛИВОСТІ ЗБЕРЕЖЕННЯ БОТАНІЧНИХ ПAM'ЯТОК ЖИВОЇ ПРИРОДИ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

Немає страшнішого лиха на землі за війну. Вона наносить непоправних втрат не тільки людям, але й навколишньому середовищі. Люди над природою мають невелику перевагу: ми можемо змінити місце перебування, знайти «тимчасове помешкання», а природа – ні. Вона витримує неймовірні знуцання і тортури, зумовлені воєнним часом.

Чернігівщина одна із найперших областей України, яка зазнала окупації росією у 2022 р. Край, який має один із найбільших відсотків лісистості та природоохоронних територій, значну кількість пам'яток культури місцевого і національного значення, багату флору, потерпає від періодичного хаотичного бомбардування. Розмінування територій парків та прилеглих лісів за свідченням фахівців буде тривати не один рік.

Край багатий природними скарбами. Пам'ятки живої природи (ботанічні) – це окремі дерева або рослинні асоціації, котрі мають вагоме наукове, культурне, історичне й естетичне значення. Вони зазвичай мають заповідний режим. Їх розрізняють загалнодержавного або місцевого значення.

На Чернігівщині нараховується 46 пам'яток живої природи. Зокрема, на досліджуваному намі об'єкті (Сокиринський парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва) знаходяться «Шевченківський явір» (*Acer pseudoplatanus* L.), найстаріше дерево парку, а також унікальне дерево-екзот – платан кленолистий (*Platanus acerifolia* Willd.), вік якого перевищує 200 років.

В умовах російського військового вторгнення збереження таких унікальних пам'яток є вкрай важливим, як і збереження

вікових та цінних дерев. Бойові дії згубно впливають на рослинність. Ось лише кілька факторів їхнього негативного впливу:

1. Руйнування від вибухів.
2. Проїзд військової техніки.
3. Будівництво фортифікаційних земляних укріплень.
4. Часті пожежі від дії запалювальних боєприпасів.
5. Хімічне забруднення довкілля, насамперед забруднення ґрунтів сіркою, яка при контакті з водою утворює сірчану кислоту, що призводить до ушкодження та знищення насіння та кореневих систем рослин.

Із наведених факторів впливу війни, ми можемо орієнтовно скласти інструкцію по збереженню пам'яток живої природи.

Збереження рослин в міському середовищі потребує:

1. Створення захисного кільця, яке допоможе захистити пристовбурову лунку від надмірного тиску (ущільнення ґрунту), і можливого розливу рідких хімічних речовин, палива тощо.

2. Стовбур дерева на максимально допустимій висоті з врахуванням нижніх скелетних гілок доцільно вкрити протипожежним кожухом, який захистить його від механічних пошкоджень, вибухових і теплових хвиль, відкритого полум'я.

Збереження рослин в насадженнях потребує аналогічних заходів, але можна додатково створити протипожежні рови, оскільки використання ворогом фосфорним та самозапальних снарядів сприяє підпалу сухої трави та лісової підстилки.

В непростий сьогоднішній час ми не повинні забувати про рослини і дерева пам'ятки природи. Вони є невід'ємною складовою нашого життя і важливим естетичним акцентом наших населених пунктів.

Куфтирєв П.В.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри екологічного права
Інституту права Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
адвокат, керуючий партнер Gresco Law Company*

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ШЛЯХОМ ПОДАННЯ ГРУПОВИХ
ЕКОЛОГІЧНИХ ПОЗОВІВ**

На сьогодні, у всьому світі, у тому числі в Україні, стан довкілля неухильно погіршується. Кожного дня ми втрачаємо показники якості повітря і води, змінюється клімат, зникають види тваринного і рослинного світу, знеліснення, погіршення здоров'я населення через забруднення навколишнього середовища.

Темп погіршення стану навколишнього середовища в Україні, через початок військової агресії російської федерації, значною мірою зріс. Щоденні зруйнування інфраструктури впливають як на кожну особу на території нашої держави, так і на екосистему в цілому. Зруйнування заводів, пошкодження комунальних комунікацій, горінні техніки, мастила, дизелю і бензину, неконтрольовані викиди неочищених відходів, витік аміаку в повітря, пожежі та розриви снарядів, все це призводить до забруднення органічними та хімічними речовинами води, ґрунтів, повітря та до реальної екологічної катастрофи.

Конституцією України у статті 50 гарантоване право кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Постає питання, якими шляхами здійснювати відновлення екосистеми та порушених прав громадян, а також відшкодування понесених збитків.

Одним з найефективніших способів для відшкодування збитків за екологічні злочини є саме групові позови. Така практика існує в багатьох країнах світу та має позитивний результат, що в свою чергу, демонструє нам важливість імплементації інституту групових позовів в українську судову систему.

В Україні вже є декілька великих групових екологічних позовів, супроводження яких здійснювало Gresco Law Company, такі як: екологічний позов від 2225 членів Громадської організації «Фонд подолання наслідків Васильківської трагедії» до мережі БРСМ-НАФТА через масштабну 12-денну пожежу

нафтопродуктів, який завершився мировою угодою на 1 мільйон доларів США та від 1279 осіб Громадської організації «Стоп Шлам» на суму понад 300 мільйонів доларів США до Миколаївського глиноземного заводу російського олігарха Олега Дерипаски, внаслідок незаконного захоронення червоного шламу та його шкідливого впливу на екологію та життєдіяльність людини.

Проте, зазначені позови є тільки початком практики розгляду групових позовів в Україні, тоді коли в світі така практика є дуже розвиненою. Для прикладу, можливо розглянути успішні екологічні групові позови, супроводження яких здійснювалось міжнародною юридичною компанією Liefv Cabraser Heimann & Bernstein де вони здійснювали представлення інтересів:

- власників бізнесу, найманих працівників та інших постраждалих сторін у груповому судовому процесі проти Transocean, Halliburton та інших відповідачів у справі про вибух нафтової платформи Deepwater Horizon та подальшого розливу нафти в Мексиканській затоці. На початку 2018 року відповідачами було надано понад 11,2 мільярда доларів США для компенсації збитків [1];

- інтереси власників власності та підприємств, які постраждали внаслідок найбільшого розливу вугільної золи в історії США. У серпні 2014 року справа завершилася виплатою 27,8 мільйона доларів США для врегулювання судового розгляду [2];

- 50 000 постраждалих осіб внаслідок масивної хмари токсичної сірчаної кислоти, в результаті чого, була затверджена мирова угода у розмірі 180 мільйонів доларів США для мешканців, які зазнали впливу [3];

- 10 000 осіб, які постраждали внаслідок серії викидів токсичних речовин на нафтопереробному заводі Unocal у Сан-Франциско, в результаті чого позов було на суму 80 мільйонів доларів [4].

Наведені прикладу судових справ не є вичерпним переліком та доказують, що інститут групових позовів працює та є дієвим механізмом захисту прав постраждалих осіб.

Таким чином, компенсування завданої шкоди внаслідок військової агресії, можливо здійснити шляхом подачі відповідних групових позовів до російської федерації, російських олігархів та всіх пов'язаних осіб та задовольнити за рахунок підсанкційного та іншого майна, яке знаходиться як в Україні та і за кордоном.

Крім того, не зважаючи на те, що в Україні відсутній окремий нормативний правовий акт, який регулював би звернення з груповими позовами та процедуру їх розгляду, існують окремі положення спеціальних законів щодо звернення з груповими, зокрема, екологічними позовами, а саме: Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» та Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, яка ратифікована Україною в 2001 році, які надають правову можливість для кожної постраждалої особи, яких на сьогодні в Україні мільйони, об'єднатися та звернутися до суду з груповим позовом для відшкодування завданої шкоди.

Отже, на сьогодні, громадяни України, спираючись на міжнародний досвід та вже наявний позитивний український досвід, за допомогою групових позовів можуть більш ефективно захистити своє право на екологічну безпеку.

Список використаних джерел:

1. BP Gulf Oil Spill. URL: <https://www.lieffcabraser.com/environment/bp-gulf-oil-spill/> (дата звернення: 29.08.2022)
2. TVA Coal Ash Spill. URL: <https://www.lieffcabraser.com/environment/tva-coal-ash-spill/> (дата звернення: 29.08.2022)
3. GCC Richmond Works Toxic Exposure. URL: <https://www.lieffcabraser.com/environment/gcc-richmond-works/> (дата звернення: 29.08.2022)
4. Unocal Refinery Toxic Exposure. URL: <https://www.lieffcabraser.com/environment/unocal-refinery/> (дата звернення: 29.08.2022)

Кухар О.В. *

аспірантка навчання кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука юридичного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ВІДХОДИ ВІЙНИ»

З початком повномасштабної війни російської федерації проти України вітчизняний агросектор зазнав значних збитків у земельних, економічних, виробничих, технічних та людських ресурсах. Відбувається колосальне техногенне навантаження на землі України, зокрема засмічення ґрунтів відходами зі знищених підприємств, військової техніки.

Сільськогосподарські землі зазнали двох значних видів пошкоджень – мінне забруднення та пряме фізичне пошкодження. Усі сільськогосподарські угіддя, що знаходяться в зоні активних бойових дій або окуповані РФ, потребують ретельного огляду, а деякі з цих територій потребують розмінування, щоб зробити землю знову придатною для землеробства. Вартість обстеження земель з високим ризиком мінного забруднення та розмінування постраждалих територій оцінюється в 436 мільйонів доларів США [1, с. 3].

В свою чергу за підрахунками Держекоінспекції, збитки, завдані земельним ресурсам України – а це те, що впливає і на продовольчу безпеку, і на загальний стан екології, – перетнули позначку в 1,32 млрд. З них шкода, завдана агресором конкретно сільгоспугіддям – понад 750 млн грн [2].

Так, вже постановою КМУ від 20.03.2022 р. №326 [3] було затверджено уніфікований Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації, який серед іншого приділяє увагу земельним ресурсам як об'єкту шкоди (збитків): цей напрям, включає шкоду від пошкодження і знищення родючого шару ґрунту та шкоду, зумовлену забрудненням і засміченням земельних ресурсів. Вказані напрями втрат і шкоди можливо розділити умовно за

* *Науковий керівник:* Гафурова О. В., д. ю. н., професор, професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права ім. академіка В.З. Янчука НУБіП України

земельно-виробничим напрямом і земельно-екологічним. Основна відмінність даних напрямів полягає у наявності різних показників для оцінки шкоди і втрат земельних ресурсів, а також в суб'єктах, хто розроблятиме методики визначення шкоди та збитків за показниками [4].

В той же час Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України затверджено Методику визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану [5]. Вона визначає порядок розрахунку розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам державами, органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання та фізичними особами через забруднення ґрунтів, засмічення земель, допущених унаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану внаслідок їх дій або бездіяльності на усіх землях України незалежно від їх категорій та форм власності. У вказаному нормативно-правовому акті надається визначення термінів: «забруднення ґрунтів» – накопичення в ґрунтах речовин, які негативно впливають на їх родючість та інші корисні властивості; «засмічення земель» – наявність на земельній ділянці сторонніх предметів, матеріалів, відходів та/або інших речовин без відповідних дозволів.

Слід звернути увагу, що в українському законодавстві є 25 різних визначень поняття «відходи» та загалом 52 визначення різних видів відходів. Але до цих пір відсутнє поняття «відходи війни». І це при тому, що від початку антитерористичної операції на сході України в 2014 році та повномасштабної війни російської федерації проти України в 2022 році, тисячі гектарів українських земель зазнали бомбардувань. На полях залишилися нерозірвані снаряди та уламки від них, згорілий транспорт та військова техніка... Тому, закріплення у законодавстві поняття «відходи війни» є гострою необхідністю. Крім того, важливим є розроблення відповідного порядку поводження з відходами, що залишає по собі війна. Адже подальше відновлення України є неможливим без відродження її аграрного сектору і забезпечення продовольчої безпеки країни.

Список використаних джерел:

- 1.KSE. Огляд збитків від війни в сільському господарстві України. URL:https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/06/Damages_report_issue1_ua-1.pdf

2.Балян А.В. Відновлення сільськогосподарських земель – задача №1 після перемоги у війні. URL: <https://www.stopcor.org/ukr/section-suspilstvo/news-vidnovlennya-silskogospodarskih-zemel-zadacha-1-pislya-peremogi-u-vijni-03-10-2022.html>

3. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326 . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-п#Text>

4. Редька Р. Закони, що регулюють відшкодування шкоди завданої земельним ділянкам внаслідок військової агресії росії. Agravery.com.URL:<https://agravery.com/uk/posts/show/zakoni-so-reguluut-vidskoduvanna-skodi-zavdanoi-zemelnim-dilankam-vnaslidok-vijskovo-agesii-rosii>

5. Про затвердження Методики визначення розміру шкоди завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану. Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 4 квітня 2022 р. № 167 . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ZO406-22#Text>

Малохліб О. С.

*кандидатка юридичних наук,
асистентка кафедри екологічного права Національного
юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Забезпечення екологічної безпеки є однією з ключових ознак будь-якої цивілізованої держави, оскільки саме вона є одним з найбільш важливих компонентів національної безпеки, що визначає ступінь захищеності людини, суспільства і держави, тобто є таким станом навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки й виникнення небезпеки для здоров'я людей. Саме тому проблеми екологічної безпеки визначають екологічну політику більшості сучасних цивілізованих держав світу, метою якої є досягнення доброго стану довкілля шляхом реалізації державою заходів щодо виявлення, запобігання й усунення загроз для нього, збереження й відновлення природних екосистем, а також впровадження збалансованого природокористування.

Для досягнення завдань забезпечення екологічної безпеки зусилля всіх держав повинні бути об'єднані, оскільки жодна з них не в змозі досягти бажаного рівня навколишнього середовища в силу взаємозалежності і глобалізації сучасного світу. У цих умовах визначальне значення отримує система міжнародно-правових засобів, які трансформуються у відповідні норми і принципи, конкретні права й обов'язки держав та інших суб'єктів міжнародного співробітництва, що містять різного роду заборони, пільги, заходи відповідальності, правові гарантії і т. ін. [1, с. 81].

Важливого значення в умовах сьогодення набувають міжнародно-правові акти, які здійснюють правове регулювання забезпечення екологічної безпеки, безпосередньо в умовах збройних конфліктів, адже проблема забезпечення екологічної безпеки після повномасштабного збройного вторгнення Російської Федерації є дуже актуальною для України. Серед таких актів слід назвати наступні:

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12.08.1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I від 08.06.1977 р.) містить положення про заборону застосовувати методи або засоби ведення військових дій, які мають на своїй меті заподіяти або, як можна очікувати, заподіють великий, довготривалий і серйозний збиток природному середовищу (п. 3 ст. 35). Крім того, в ст. 55 зазначається, що при веденні воєнних дій має бути виявлена турбота про захист природного середовища від широкої, довготривалої й серйозної шкоди. Такий захист включає заборону використання методів або засобів ведення війни, що мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдають такої шкоди природному середовищу й тим самим завдають шкоди здоров'ю або виживанню населення.

2. Конвенція про заборону військового чи будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище, яка прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10.12.1976 р., відкрита для підписання в Женеві 18.05.1977 р. та набула чинності 05.10.1978 р. – це один із основних міжнародно-правових актів у сфері захисту природного середовища під час збройних конфліктів, яка забороняє вороже використання природного середовища як засіб ведення війни. Її положення значною мірою доповнюються положеннями Додаткового протоколу I (1977 р.). Відповідно до ст. 1 Конвенції держави зобов'язані не вдаватися до військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів дії на природне середовище, які мають широкі, довгострокові або серйозні наслідки, як способи руйнування, нанесення збитку або спричинення шкоди будь-якій іншій державі-учасниці, а також не допомагати, не заохочувати й не спонукати будь-яку державу, групу держав або міжнародну організацію до здійснення діяльності, названої вище.

3. Конвенція про заборону розробки, виробництва, нагромадження і застосування хімічної зброї та її знищення (1993 р.) має безпосереднє відношення до забезпечення екологічної безпеки. Так, у ст. 1 зазначено, що кожна держава-учасниця цієї Конвенції зобов'язується ніколи, ні за яких умов: не розробляти, не виробляти, не придбавати іншим чином, не накопичувати або не зберігати хімічну зброю або не передавати прямо чи непрямо хімічну зброю будь-кому; не застосовувати хімічну зброю; не проводити будь-яких військових підготувань до застосування хімічної зброї; не допомагати, не заохочувати або не спонукати будь-яким чином будь-кого до будь-якої діяльності, яка забороняється державі-учасниці цією Конвенцією.

Наразі країна-агресор грубо порушує низку фундаментальних норм та принципів міжнародного права, низку міжнародних договорів та угод, в тому числі і названі. Через військову агресію, внаслідок якої завдається значних ушкоджень інфраструктурним об'єктам, а особливо екологічно небезпечним промисловим підприємствам на території нашої держави, порушено екологічну рівновагу, що в свою чергу призводить до небезпечних змін стану довкілля, а також спричиняє шкоду здоров'ю й порушує безпеку життєдіяльності населення. Бойові дії, застосування хімічної зброї призводять до цілого ряду небезпечних впливів на атмосферне повітря, ґрунти й ландшафти, підземні й поверхневі води, рослинний й тваринний світ тощо. Внаслідок вторгнення природна спадщина зазнає непоправної шкоди, наслідки якої будуть відчуватись ще довгий час. Окрім того, питання ядерної загрози є головним на порядку денному, адже обстріли реакторного блоку та захоплення Запорізької АЕС створює загрозу ядерній та радіаційній безпеці не тільки України, а і всього світу.

Список використаних джерел:

1. Краснова Ю. А. Право екологічної безпеки: навчальний посібник. Київ: ЦП «Компринт», 2019. 238 с.

Мальчик О.О.

*аспірант кафедри аграрного, земельного та екологічного
права імені академіка В.З. Янчука
Національного університету біоресурсів
і природокористування України*

УДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДОЗАХИСНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК ОБ'ЄКТИВНИЙ НАСЛІДОК ІСНУЮЧОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Вторгнення російської федерації на територію суверенної України завдало шкоди рослинному та тваринному світу держави. Цілком хибним і неправильним вважати, що шкоду біологічному світу воєнна агресія росії має розглядатись виключно в рамках території України, оскільки рослинний та тваринний світ не підлягає виключному регулюванню за територіальним принципом.

Україна з екологічної точки зору є унікальною державою, оскільки охоплює 35 відсотків біорізноманіття Європи: тут мешкає понад 70 тисяч біологічних видів; 29 % території України складається із природної рослинності, а також окультуреної природної рослинності (наприклад, доглянуті пасовища та живоплоти); 16% території України складають ліси; по Україні протікають майже 63 тисяч річок; на території України розташовані 11 % Карпатського гірського масиву, де проростає третина всіх видів рослин Європи.

Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України публікує дайджест ключових наслідків російської агресії для українського довкілля за 25-31 серпня 2022 р., серед яких: загрози ядерній та радіаційній безпеці, атаки на інфраструктурні та промислові об'єкти, забруднення, яке безпосередньо спричинене бойовими діями, шкода водним ресурсам [1].

Як і рослини, так і тварини як об'єкти навколишнього природного середовища, потребують захисту, в тому числі від збройної агресії росії. Колосальної шкоди завдано лісовому господарству через бойові дії, що відбувались і відбуваються у Київській, Чернігівській, Сумській, Луганській, Донецькій та Херсонській областях. Лісові насадження щороку потерпають від лісових пожеж, проте у 2022 р. до сезонних чинників, що провокують спалахи, слід додати безпосередні бойові дії, велику

кількість боєприпасів, що не детонували. Також не варто оминати і побутовий чинник скорочення лісових насаджень: деревина використовується для укріплень, споруд оборони, розведення вогню.

З 31 липня російські військові обстрілюють Кінбурнську косу. Унаслідок обстрілів виникли лісові пожежі на великих площах. В умовах військових дій, працівники служби держохорони регіонального ландшафтного парку Кінбурнська коса разом з місцевою громадою, працівниками національного парку та лігоспу долучаються до гасіння пожеж та ліквідації загорянь. Але осередки займання виникають знову, і становлять загрозу не лише природним комплексам, а і селам та життям людей. Загоряння та пожежі відбуватимуться доти, доки триватимуть військові дії. Після пожеж природа буде відновлюватись десятки років. Обгорілі стовбури дерев Мертвого Чорного лісу, якщо їх не прибрати, перетворюватимуться роками на гумус [1].

Вищенаведені факти в сукупності свідчать про масштабність злочинних дій з боку країни-агресора на рослинний світ. Звичайно, внаслідок цього страждань зазнають тварини і в кінці цього ланцюжка – людина як кінцевий бенефіціар. Не варто припускати, що всі негативні наслідки будуть відчувати на собі громадяни однієї країни, оскільки всі питання екосистеми мають системний характер і тягнуть за собою колективну відповідальність.

Наведені дії містять усі складові злочину, причому події, які настають після скоєння того чи іншого злочину, перебувають у причинно-наслідковому зв'язку. Тому на офіційному ресурсі Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів розміщено орієнтовні розрахунки збитків нараховані Державною екологічною інспекцією відповідно до затверджених методик: прямі збитки складають 962 млрд. грн., повітря 823 млрд. грн., лісові пожежі 813 082 млн. грн., засмічення земель відходами 136 652 млн. грн. [2].

Зазначені виклики, поставлені перед Україною та людством в цілому, серед інших чинників також обумовлені міжнародним законодавством. Чотири договори Женевських конвенцій, які повинні регулювати поведінку під час збройного конфлікту, прямо не згадують навколишнє середовище. Однак після війни у В'єтнамі в законі відбулися дві важливі зміни. Перша забороняє насильницьке використання методів модифікації навколишнього середовища, які мають широко поширені, довготривалі або серйозні наслідки. Друга блокує методи або засоби ведення війни, які мають на меті або, як очікується,

завдадуть широкого, довгострокового та серйозного збитку природному середовищу [3].

Таким чином, на Україну та міжнародне товариство чекає довга та складна робота по відновленню природнього світу, незважаючи на безповоротні наслідки у виді зникнення окремих видів рослин та тварин, забруднення радіацією, окислення ґрунтів, тобто вже зараз слід плідно працювати міжнародним інституціям разом з Міністерством захисту довкілля та природніх ресурсів, спільнотами, адже наслідки неминучі. Доречно зауважити, що національне законодавство та міжнародні джерела права передбачають способи захисту біологічного різноманіття, проте вони обумовлені антимилітаристичним буттям. У свою чергу, справедливо зазначити, що законодавство не було готове до військової агресії, тому доцільно припускати, що наступним етапом у становленні буде інтенсифікація нормативної діяльності з урахуванням незавершеної гармонізації з правом ЄС та способами захисту біологічного різноманіття шляхом відновлення довоєнного становища.

Список використаних джерел:

1. Дайджест ключових наслідків російської агресії для українського довкілля за 28 липня – 3 серпня 2022 року. *Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України*: веб-сайт. URL: <https://mepr.gov.ua/news/39470.html> (дата звернення: 29.08.2022).

2. Дашборд із даними про загрози довкіллю. *Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України*: веб-сайт. URL: <https://ecozagroza.gov.ua> (дата звернення: 29.08.2022).

3. Випалена земля і забруднена вода: катастрофічні екологічні наслідки війни Росії проти України. *Радіо Свобода*: веб-сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ekolohichna-katastrofa-cherez-viynu-rosiyi/31921705.html> (дата звернення: 29.08.2022).

Новак Т.С.

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права ім. академіка В.З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України

**ДО ПИТАННЯ ВРАХУВАННЯ ВИМОГ
ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРИ ПРАВОВОМУ
РЕГУЛЮВАННІ ОХОРОНИ ПРАЦІ У
СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ**

Загальновизнаним є той факт, що сільськогосподарська праця нерозривно пов'язана із використанням природних ресурсів та об'єктів. Насамперед, землі як основного засобу виробництва в рослинництві та просторового базису розміщення об'єктів тваринництва. Причому для сільськогосподарського виробництва визначальну роль відіграє не просто наявність у відповідних суб'єктів земельних ділянок, а відповідність таких земельних ділянок якісним характеристикам, приміром родючості ґрунту, вмісту конкретних поживних речовин тощо. Фактично в сільськогосподарському виробництві задіяні дві найвищі для будь якої держави цінності: людина та земля. Задля їх збереження маємо забезпечення належного рівня охорони праці сільськогосподарських працівників спрямовувати як на підвищення рівня безпеки технологічних процесів та умов праці, так і на підвищення рівня екологічної безпеки, збереження корисних властивостей ґрунтів та інших природних ресурсів.

Важливою складовою сільськогосподарської діяльності, яка накладає значний відбиток як на особливості охорони праці так і на рівень екологічної безпеки відповідних робіт, є діяльність пов'язана з застосуванням пестицидів і агрохімікатів. Основними нормативними актами, що врегульовують безпечно ведення робіт із названими вище небезпечними речовинами, є, насамперед Закон України «Про пестициди і агрохімікати» від 2 березня 1995 р. № 86/95-ВР, державні та галузеві нормативні акти з охорони праці: ДСанПіН 8.8.1.2.001-98 Державні санітарні правила «Транспортування, зберігання та застосування пестицидів у народному господарстві», ДНАОП 0.03-1.12-98 «Санітарні правила зберігання, транспортування та застосування пестицидів (отрутохімікатів) у сільському господарстві», «Правила охорони праці у сільськогосподарському виробництві» (затверджені

наказом Міністерства соціальної політики України від 29.08.2018 р. № 1240) та ін. Аналіз їх змісту показує, що поряд із конкретними заходами з охорони праці осіб, зайнятих на роботах із пестицидами, мінеральними добривами тощо, під якими мається на увазі забезпечення працюючих засобами індивідуального захисту, встановлення скороченого робочого часу, посиленій медичний контроль за станом здоров'я, пільги та компенсації за шкідливі умови праці, вікові обмеження допуску до таких робіт тощо, зазначені нормативні акти регулюють ще й питання безпечності та доцільності застосування тих чи інших хімічних речовин у процесі виробництва продукції сільського господарства, визначають вимоги щодо місць їх розташування, зберігання, утилізації і т.д. Скажімо, п. 5.1.6 ДНАОП 0.03-1.12-98 встановлює ширину санітарно-захисних зон для базисних складів пестицидів.

Додатково здійснюється контроль за безпечністю використання пестицидів і агрохімікатів як для працівників так і для зменшення шкідливого впливу на навколишнє природне середовище шляхом обмеження асортименту, визначення сфери застосування, норм, кратності оброблень. В Україні функціонує Державний реєстр пестицидів і агрохімікатів, дозволених до використання в Україні (ведення якого входить до компетенції Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України) [1].

Не менш небезпечним для працівників та таким, що може спричинити негативний вплив на навколишнє природне середовище є тваринництво. Йдеться про забруднення довкілля відходами тваринницьких ферм як природними (стічними водами, екскрементами тварин та птиці) так і так званими штучними – трупами всіх видів тварин та птиці, та похідну проблему забруднення атмосферного повітря насамперед аміаком та іншими шкідливими речовинами. Зокрема, це питання піднімає в своїй праці І.М. Бакай, доходючи до висновку, що виробництво продукції та сировини тваринного походження нерозривно пов'язане з охороною праці працівників тваринницьких та птахівничих комплексів (ферм) і виносить пропозицію на рівні закону прийняти правовий акт про віднесення такого виробництва до шкідливого з відповідним встановленням конкретних компенсацій зайнятих на ньому працівників та осіб, що проживають в безпосередній близькості до таких ферм [2, с. 25-26]. Можна стверджувати і те, що дотримання вимог щодо знезараження стоків, правил прибирання, видалення обробки і зберігання гною, порядку влаштування вентиляції виробничих приміщень, проведення

дезинфекційних робіт, передбачених зокрема Правилами охорони праці у сільськогосподарському виробництві [3], автоматично позитивно відбивається і на рівні екологічної безпеки тваринництва як галузі сільського господарства.

Варто згадати й міжнародні акти, які зачіпають теж як охорону праці у сільському господарстві, так і екологічну безпеку у цій сфері. Приміром, Конвенція МОП № 184 «Про безпеку та охорону праці у сільському господарстві» у п. с) ст. 12 містить пряму вказівку на те, що національне законодавство має передбачати забезпечення «наявності придатної системи безпечного збирання, переробки й утилізації хімічних відходів, хімічних речовин із простроченим терміном зберігання та порожніх контейнерів з-під хімічних речовин для запобігання використанню їх для інших цілей та усунення чи зведення до мінімуму ризиків для безпеки та здоров'я людей і для навколишнього середовища» [4]. Значну роль відіграє й Директива 2009/128/ЄС Європейського парламенту та Ради ЄС від 21.10.2009 р. про встановлення правових основ для діяльності Співтовариства з метою досягнення екологічно стійкого застосування пестицидів [5].

Таким чином, на даний час в Україні законодавство з охорони праці у сільському господарстві включає й вимоги екологічної безпеки у цій сфері. В подальшому доцільно продовжувати цю роботу, враховуючи міжнародні стандарти з охорони праці та екологічної безпеки. Особливу увагу слід приділити удосконаленню спеціальних екологоорієнтованих заходів з охорони праці за підгалуззями тваринництва.

Список використаних джерел:

1. Державний реєстр пестицидів і агрохімікатів, дозволених до використання в Україні. URL: [https://mepr.gov.ua/content/derzhavniy-reestr-pesticidiv-i-agrohimikativ-dozvolenih-do-vikoristannya-v-ukraini-dopovneniya-z-01012017-zgidno-vimog-postanovi-kabinetu-ministriv-ukraini-vid-21112007--1328.html](https://mepr.gov.ua/content/derzhavniy-reestr-pesticidiv-i-agrohimikativ-dozvolenih-do-vikoristannya-v-ukraini)
2. Бакай І.М. Еколого-правові питання виробничо-господарської діяльності в галузях аграрного виробництва. К.: ЗАТ «НІЧЛАВА», 1997. 48 с.
3. Про затвердження Правил охорони праці у сільськогосподарському виробництві: наказ Міністерства соціальної політики України від 29.08.2018 р. № 1240. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1090-18#n12>

4. Конвенція 2001 року про безпеку та гігієну праці в сільському господарстві № 184. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_504#Text

5. Directive 2009/128/EC of the European Parliament and of the Council of 21 October 2009 establishing a framework for Community action to achieve the sustainable use of pesticides. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32009L0128>

Петлюк Ю.С.

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності
Хмельницького інституту ПраТ «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна академія управління персоналом»*

ПРАВОВІ ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У ВОЄННИЙ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАСИ В УКРАЇНІ

Екологічна безпека – складова національної безпеки та полягає у забезпеченні органами державної влади, шляхом правового гарантування, прав людини та громадянина на здорове й безпечне навколишнє природне середовище. Протилежним явищем є стан екологічної небезпеки, який насамперед пов'язаний із погіршенням стану довкілля.

Війна, як зазначає В. С. Фоменко, є однією з найнебезпечніших причин погіршення природного середовища, тому обов'язком державної влади є попередження або ж зменшення її шкідливого впливу. Міжнародно-правові акти, серед яких, зокрема Додатковий протокол до Женевської конвенції (1949 р.), Стокгольмська декларація з навколишнього середовища (1972 р.), Всесвітня Хартія природи та інші, хоча і містять застереження щодо завдання шкоди навколишньому природному середовищу під час воєнних конфліктів, не спроможні цілком забезпечити захист довкілля нашої країни. Збереження уцілілих територій наразі має стати основним напрямом у сфері правового забезпечення екологічної безпеки [1, с. 447].

Орієнтовна сума шкоди, яку російські загарбники за півроку завдали навколишньому середовищу України, становить, як заявив міністр захисту довкілля та природних ресурсів України Руслан Стрілець під час брифінгу в Media Center Ukraine, понад 962 мільярда гривень. Так, шкода лише від викидів забруднюючих речовин у повітря сягає 823 млрд грн. Шкода ґрунтам та землям перевищує понад 138 млрд грн. А ще будуть окремі методики та розрахунки по збиткам українським лісам, Чорному та Азовському морям, надрам, природно-заповідному фонду. Унаслідок повномасштабного вторгнення росіян постраждала майже третина всього лісового фонду України. У разі зросла кількість лісових пожеж. Торік в Україні була лише 1 велика пожежа площею більше ніж 5 га. Цьогоріч таких уже

понад 100. 20% природоохоронних територій уражені війною. В зоні ризику – 2,9 млн га територій Смарагдової мережі та 17 Рамсарських об'єктів площею більше ніж 600 тисяч га. Росіяни окупували 8 наших заповідників і 12 Національних природних парків. Так, майже 80% території Національного парку «Святі гори» знищено. У травні Кінбурнська коса цілий тиждень горіла через бойові дії. В окупованій «Асканії Новій» наразі гуманітарна криза [2].

Актуальною проблемою вбачається те, що правове врегулювання охорони довкілля під час воєнних дій у національному законодавстві є фрагментарним і чітко не прописує поведінки водночас і Міноборони, та інших центральних органів влади щодо здійснення екологічного моніторингу та забезпечення екологічної безпеки під час воєнних дій у воєнний час [3, с. 10].

З метою врегулювання особливостей екологічних відносин в умовах воєнного стану ще на початковому етапі масштабних воєнних дій Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України прийняли відповідно закони України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану і у відбудовний період» № 2132-IX від 15 березня 2022 року, «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» № 2145-IX від 24.03.2022 року та постанову «Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану».

У свою чергу Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України активно долучилося до створення плану післявоєнного відновлення України.

Зокрема, розділ «Екологічна безпека» Плану відновлення України у воєнний і післявоєнний періоди включає такі пріоритетні напрямки:

- реформування державного управління у природоохоронній галузі;
- кліматична політика: запобігання та адаптація до змін клімату;
- екологічна безпека та ефективне управління відходами
- збалансоване використання природних ресурсів в умовах підвищеного попиту і обмежених можливостей

- збереження природних екосистем і біологічного різноманіття.
- відновлення та розвиток природоохоронних територій та об'єктів.

Міністр захисту довкілля та природних ресурсів України Руслан Стрілець зазначає, що робота над планом ґрунтується на принципі відкритого діалогу влади з суспільством. Залученість усіх стейкхолдерів дає можливість розглядати питання комплексно, враховувати різні інтереси та позиції для формування спільного бачення «зеленого» відновлення України [2].

Список використаних джерел:

1. Фоменко В. С. Правове забезпечення екологічної безпеки в умовах воєнного стану. *Наука і техніка сьогодні*. 2022. № 6(6). С. 407–418.
2. Шкода довкіллю за півроку війни досягла майже 1 трильйона гривень // URL: <https://www.kmu.gov.ua/shkoda-dovkilliu-za-pivroku-viiny-dosiahla>- (дата звернення: 02.09.2022).
3. Воєнні дії на сході України — цивілізаційні виклики людству. Львів : ЕПЛ, 2015. 136 с.
4. Розділ «Екологічна безпека» Плану відновлення України у воєнний і післявоєнний періоди: чи синхронізовані напрямки з іншими робочими групами та чи є вони наскрізними у повоєнному відновленні України? // URL: <https://ecolog-ua.com/rozdil-ekologichna-bezpeka-planu-vidnovlennya-ukraini-voynnyu-i-pislyavoynnyu-periody-chy> (дата звернення: 05.09.2022).

Шевчук Л. М.

*доцент кафедри цивільно-правових дисциплін, к. ю. н.,
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Численні руйнування об'єктів соціальної та виробничої (у тому числі й критичної) інфраструктури, забруднення ґрунтів, води й повітря небезпечними речовинами, інші прямі та непрямі негативні впливи на довкілля, спричинені у результаті повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року, зумовлюють необхідність вжиття нашою державою системи невідкладних та дієвих заходів з метою їх подолання і мінімізації спричиненої навколишньому природному середовищу шкоди, а також задля недопущення екологічних катастроф у найближчому і віддаленому майбутньому.

Попри те, що в Україні триває воєнний стан, а на окремих територіях відбуваються активні бойові дії, вітчизняні органи державної влади активно та досить злагоджено працюють над питаннями післявоєнного відновлення держави, у тому числі й над вирішенням низки екологічних проблем. Так, наприклад, Указом Президента України від 21.04.2022 № 266/2022 утворено Національну раду з відновлення України від наслідків війни (далі – Рада), затверджено положення про неї та особовий склад [1]. Відповідно до п. 3 Положення про Національну раду з відновлення України від наслідків війни до її завдань віднесено: розроблення плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України; визначення та напрацювання пропозицій щодо пріоритетних реформ, прийняття та реалізація яких є необхідними у воєнний і післявоєнний періоди; підготовка стратегічних ініціатив, проектів нормативно-правових актів, прийняття і реалізація яких є необхідними для ефективної роботи та відновлення України у воєнний і післявоєнний періоди [1]. Для належної роботи Ради та підготовки фахових пропозицій, які випливають із її завдань, при ній утворюються робочі групи, у тому числі з питань екологічної безпеки, а до складу Ради, за згодою, входить Голова Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування.

Крім цього, в частині еколого-правового регулювання післявоєнного відновлення нашої держави прийняті зміни й

доповнення до окремих актів чинного законодавства. Наприклад, Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо першочергових заходів реформування сфери містобудівної діяльності» від 12.05.2022 № 2254-IX [2] суттєво оновлено Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.02.2011 № 3038-VI [3]. В останньому документі, зокрема, передбачається розробка програм комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини), під якими розуміються обласна або місцева програми відновлення територій, які визначають основні просторові, містобудівні та соціально-економічні пріоритети політики відновлення і включають комплекс заходів для забезпечення відновлення території відповідної області, території територіальної громади (її частини), яка постраждала внаслідок збройної агресії проти України або в яких сконцентровані соціально-економічні, інфраструктурні, екологічні чи інші кризові явища (п. 9¹ ч. 1 ст. 1) [3].

Одночасно в Законі України «Про регулювання містобудівної діяльності» встановлено, що стратегічній екологічній оцінці, розгляду архітектурно-містобудівною радою не підлягає програма комплексного відновлення області (ч. 8 ст. 15¹) [3] та програма комплексного відновлення території територіальної громади (її частини) (ч. 8 ст. 15²) [3], що було неоднозначно сприйнято багатьма екологічними громадськими організаціями. Свою позицію останні аргументували тим, що стратегічна екологічна оцінка здійснюється до початку реалізації планів і програм та запобігає шкідливим наслідкам довкіллю і здоров'ю й саме на цьому етапі слід оцінити, чи повоєнний стан територій, земель територіальної громади дозволяє планувати ті чи інші об'єкти та який вплив будівництво нових об'єктів інфраструктури матиме на здоров'я жителів громади, а проведення консультацій із природоохоронними органами та органами охорони здоров'я допоможе вирішити питання обмеження чи зменшення впливу на довкілля та здоров'я в процесі комплексного відновлення області, розбудови інфраструктури поводження з відходами, системи водопостачання і водовідведення, способи використання замінованих територій, а також територій, забруднених внаслідок воєнних дій [4].

Підсумовуючи, можна констатувати, що екологічні проблеми та їх вирішення є важливою системною складовою стратегії відновлення й розвитку України у воєнний та післявоєнний періоди, яка не залишається поза увагою органів

влади держави, хоча окремі аспекти її правового закріплення в сучасних умовах залишаються дискусійними.

Список використаних джерел:

1. Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни : Указ Президента України від 21.04.2022 № 266/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text> (дата звернення: 10.09.2022).

2. Про внесення змін до деяких законів України щодо першочергових заходів реформування сфери містобудівної діяльності : Закон України від 12.05.2022 № 2254-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2254-20#Text> (дата звернення: 10.09.2022).

3. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text> (дата звернення: 10.09.2022).

4. Крутько Д. Зеленський підписав закон про спрощення будівництва, опротестований екологами. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2022/06/10/zelenskyj-pidpysav-zakon-pro-sproshhenya-budivnyctva-oprotestovanyj-ekologamy/> (дата звернення: 10.09.2022).

Шибко Р. Д.

аспірант кафедри земельного та аграрного права Навчально-науковий інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА СИРОВИНИ ДЛЯ ДИТЯЧОГО ХАРЧУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Продовольча безпека є однією з визначальних складових національної безпеки України, особливо в умовах воєнного стану. Очевидно, що найбільш уразливою соціальною групою у таких обставинах є діти грудного та раннього віку. Без перебільшення, сьогодення є найважчим періодом часу для незалежної України. Зважаючи на це, правова система має ефективно врегульовувати суспільні відносини у сфері виробництва якісного, безпечного та достатнього дитячого харчування задля гарантування продовольчої безпеки держави, в тому числі майбутніх поколінь її громадян.

На теперішній час Україна дуже тісно та ефективно співпрацює з Європейським Союзом не тільки в оборонній сфері, а і в багатьох інших сферах суспільного життя. Крім того, здійснюється постійне оновлення національного законодавства з метою приведення його у відповідність до вимог ЄС. Зважаючи на це, 21 жовтня 2021 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення законодавства України у сфері забезпечення дитячим харчуванням у відповідність з вимогами законодавства Європейського Союзу» [1]. Із прийняттям зазначеного Закону спеціальний Закон України «Про дитяче харчування» від 14 вересня 2006 року [2] втратив чинність. Натомість, правові норми, які регулювали виробництво дитячого харчування, були перенесені до Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» [3].

Так, зазначений Закон був доповнений спеціальною ст. 32¹, якою встановлені спеціальні вимоги до виробництва дитячого харчування. Враховуючи імперативний метод регулювання суспільних відносин у сфері продовольчої безпеки, відповідні приписи носять заборонний характер. Необхідно зазначити, що новелою по відношенню до попереднього спеціального Закону України «Про дитяче харчування» є заборона використання глютену при виробництві дитячих сумішей як початкових, так і

дитячих сумішей для подальшого годування. Позитивним аспектом змін чинного законодавства є впровадження припису про те, що виробництво дитячого харчування здійснюється на окремих технологічних лініях або організовується таким чином, щоб унеможливити одночасне фізичне перехрещення/змішування потоків інгредієнтів для виробництва дитячого харчування та інших харчових продуктів.

З іншого боку, проблеми використання генетично модифікованих організмів, пестицидів та агрохімікатів у виробництві дитячого харчування залишилися поза правовим регулюванням. Крім того, неврегульованим залишається існування спеціальних сировинних зон для виробництва дитячого та дієтичного харчування. Очевидно, що законодавець не дотримався системного підходу у правовому регулюванні виробництва продукції дитячого харчування. Зокрема, це проявляється в тому, що на відміну від Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», інші правові акти продовжують містити приписи щодо спеціальних сировинних зон, використання пестицидів та агрохімікатів, а також генетично модифікованих організмів при виробництві дитячого харчування.

Так, Закон України «Про пестициди та агрохімікати» [4] містить визначення спеціальних сировинних зон, а також регулює особливості використання пестицидів та агрохімікатів. Цим Законом передбачається застосування у спеціальних сировинних зонах, призначених для вирощування продукції дитячого харчування, пестицидів та агрохімікатів за спеціальними технологіями, які забезпечують одержання продукції, що відповідає санітарно-гігієнічним вимогам до дитячого та дієтичного харчування.

Важливою проблемою, яка потребує вирішення на законодавчому рівні, є використання ГМО у виробництві дитячого харчування. Генетично модифіковані організми дотепер залишаються недостатньо дослідженим явищем. Відтак, навіть для дорослої людини не виключені негативні наслідки після вживання ГМО. Закон України «Про дитяче харчування» передбачав категоричну заборону використання ГМО у виробництві дитячого харчування. За період до скасування цього спеціального Закону у світі не було проведено фундаментальних досліджень у сфері поводження з ГМО, які могли б свідчити про їх абсолютну безпечність для людського організму, зокрема дитячого. На нашу думку, необхідно встановити в законодавстві пряму заборону використання ГМО у виробництві дитячого

харчування, доки науково не буде підтверджена їх безпечність, адже будь-яка економічна доцільність не може бути виправдана загрозою для здоров'я майбутніх поколінь.

Таким чином можемо констатувати, що оновлене правове регулювання у сфері виробництва дитячого харчування має ряд недоліків, які мають неодмінно бути вирішені на законодавчому рівні задля посилення гарантій продовольчої безпеки держави, в тому числі для забезпечення дітей якісними та безпечними харчовими продуктами в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення законодавства України у сфері забезпечення дитячим харчуванням у відповідність з вимогами законодавства Європейського Союзу: Закон України від 21 жовтня 2021 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 1. Ст. 2.
2. Про дитяче харчування: Закон України від 14 вересня 2006 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 44. Ст. 433.
3. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів: Закон України в редакції від 22 липня 2014 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 41-42. Ст. 2024.
4. Про пестициди та агрохімікати: Закон України від 2 березня 1995 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 14. Ст. 91.

Яра О.С.

доктор юридичних наук, професор, декан юридичного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України

ЕКОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ ДЛЯ ПРИРОДНИХ ЕКОСИСТЕМ УКРАЇНИ

Повномасштабне вторгнення росії до України вже завдало та продовжує завдавати величезної шкоди життю і здоров'ю людей та інфраструктурі населених пунктів, де тривають бойові дії. Але війна впливає і на природні екосистеми.

Зараз навіть неможливо повністю оцінити вплив війни на довкілля й відповідні екологічні наслідки. Проте точно зрозуміло: чим довше триває війна, тим більше шкоди вона завдасть довкіллю, і тим більше наслідків матимемо в майбутньому. Це підтвердилося, хоч і в меншому масштабі, ще на початку цієї війни, вісім років тому, коли росія окупувала Крим і частину Донеччини та Луганщини. Як безпосередньо бойові дії, так і дії окупаційної адміністрації вплинули на природу цих регіонів. Однак, за майже сім місяців повномасштабного російського вторгнення вже нині зрозуміло, що завдано непоправної шкоди екології найбільшої в Європі країни, а екологічні наслідки є катастрофічними. І ці наслідки ще не одне десятиліття будуть нагадувати про жахіття цієї війни.

У травні 2022 р. Міндовкілля запустило офіційний вебресурс ЕкоЗагроза, завдяки якому кожен зможе дізнатись достовірну інформацію про довкілля в дані. Інформація про стан довкілля внаслідок бойових дій, яку вже зараз можна отримати із зазначеного джерела, жахає. Внаслідок дій російської армії в Україні станом на кінець серпня вже зафіксовано понад 2 000 екологічних злочинів. Втім, ця цифра без урахування ситуації на тимчасово окупованих територіях, куди не мають доступу екологи. Орієнтовний розрахунок збитків, нарахованих Державною екологічною інспекцією, відповідно до затверджених методик, складає 1 260 млрд грн.

Будівництво військових баз, фортифікаційних споруд і використання важкої техніки пошкоджують ґрунти та знищують рослинний покрив, внаслідок руху та пошкоджень сухопутної військової техніки відбувається забруднення ґрунтів паливно-мастильними матеріалами та іншими нафтопродуктами. Кожна детонація снаряда чи ракети – це не лише випуск хімічного

коктейлю в середовище, а й цілковите знищення всіх тварин, рослин і мікроорганізмів у радіусі ураження. Понівечені території можуть не тільки не відновитися після завершення конфлікту, а й стати джерелом забруднення прилеглих територій і поширення інвазивних видів. Орієнтовні збитки від забруднення ґрунтів вже складають 2 160 млн грн.

Унаслідок бойових дій частина лісів у Київській, Чернігівській, Сумській, Луганській, Донецькій та Херсонській областях перебуває або перебувала під контролем окупантів. У повній мірі оцінити збитки, завдані лісовим ресурсам і лісовому господарству, поки неможливо. Достовірно відомо, що на сьогодні 281 тис га лісів вирублено і пошкоджено. У лісах уже зафіксовані пожежі до 100 тис га. Це небезпечно не лише через викиди у повітря, а й через те, що це вбиває природні екосистеми. Окрім того, у лісах знаходиться велика кількість нерозірваних боєприпасів. Як показує практика та регулярні зведення ДСНС із інформацією про випадково знайдені авіабомби часів Другої світової, це становитиме потенційну небезпеку для людей протягом багатьох десятиліть.

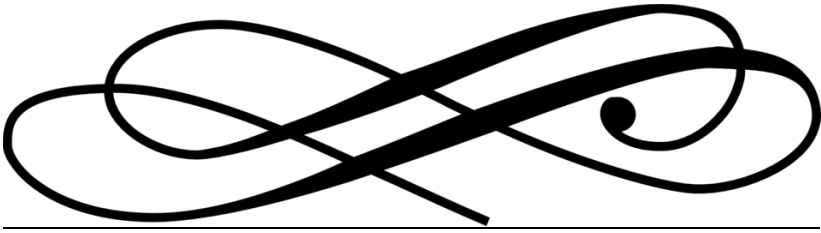
Визначення стану морів наразі неможливо. Але й без цього зрозуміло, що ситуація в акваторії Чорного та Азовського морів критична. Внаслідок великої кількості робочих і затоплених військових кораблів, а також замінувань, вибухів й виливу токсичних речовин, якість води суттєво погіршилася. У Чорному морі знайдено загиблими тисячі дельфінів, що може бути наслідком підвищеного шуму судноплавства та використання потужних гідроакустичних систем. Й більше того, існує загроза повного вимирання Азовського моря через тривалі обстріли і пошкодження споруд заводу Азовсталь.

За даними Міндовкілля агресор веде бойові дії на території 900 об'єктів природно-заповідного фонду площею 12 406,6 кв.км, що становить близько третини площі природно-заповідного фонду України. Під загрозою знищення перебувають близько 200 територій Смарагдової мережі площею 2,9 млн га. А вже зараз майже 50 об'єктів природно-заповідного фонду повністю зруйновані або частково пошкоджені.

Не дарма навколишнє середовище називають «мовчазною жертвою конфліктів». Але аналітики вже характеризують нинішній конфлікт поняттям «екоцид», що означає навмисне руйнування довкілля, яке може спричинити екологічну катастрофу – фактично, використання природи в якості зброї. Подібні дії під час військового конфлікту заборонені. Але від початку повномасштабного вторгнення, було зафіксовано

чимало дій російських військ, які відповідають визначенню екоцид. Від захоплення АЕС та спалення лісів поблизу Чорнобиля, до підриву нафтобаз і сховища аміаку після невдалого штурму Сум.

Ведення екологічної війни – це намагання знищити майбутнє людей і здатність країни відновитися. Саме тому ці злочинні дії російської федерації необхідно не тільки фіксувати, а й кричати про них на весь світ. Адже, після війни ми будемо пожинати плоди бойових дій – руйнування природних екосистем, забруднення ґрунтів і водних об'єктів, зменшення біорізноманіття, зростання кількості шкідників у лісах. Тому вже зараз є дуже важливою активність міжнародної спільноти, відповідних органів влади України, громадянського суспільства, наукової спільноти, практиків, яка дозволила б вжити найефективніших заходів для відновлення природних екосистем до безпечного стану. Тому визначена проблематика конференції є надзвичайно актуальною нині і буде актуальною в повоєнний період.

СЕКЦІЯ 4.
СТАН ПРИРОДНИХ
РЕСУРСІВ ЯК СКЛАДОВА
ГЛОБАЛЬНОГО ІНДЕКСУ
ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Бредіхіна В.Л.

*кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка
кафедри екологічного права Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВІДНОВЛЕННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ, В РЕАЛІЯХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Віроломна збройна агресія Російської Федерації проти України спричинила й продовжує наносити тяжких втрат як мирному населенню, громадській та економічній (промисловій) інфраструктурі, так і завдає величезної шкоди навколишньому природному середовищу та його природним ресурсам. За півроку війни, за офіційними даними Міндовкілля України, вже зафіксовано більше 2000 фактів шкоди довкіллю, з чого нараховані збитки у 395 млрд грн (з яких 106,3 млрд грн – шкода водним ресурсам, 8,8 млрд грн – збитки ґрунтам, 170,9 млрд грн – шкода від забруднення атмосферного повітря). Від збройної агресії постраждали й екосистеми. Зокрема, під окупацією та в зоні бойових дій опинились близько 600 тис. га лісів, окуповано 149 лісництв, внаслідок чого нанесено шкоди лісовому господарству на 18,7 млрд грн. [1]

Водночас серед численних проблем, які необхідно вирішувати вже сьогодні в умовах воєнного стану, з нагальною актуальністю на новий рівень виходить забезпечення продовольчої безпеки нашої країни. На жаль, основні природні ресурси, що завжди були матеріальною опорою та сировиною для вироблення продуктів харчування (земельні, водні, лісові, рослинні, тваринні та ін.), сьогодні, як бачимо, зазнають тяжких втрат і потребують відновлення свого якісного стану, а в багатьох випадках і відтворення своєї чисельності та обсягів.

24.03.2022 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» [2]. На виконання цього Закону Уряд у свою чергу 29.04.2022 р. затвердив План заходів забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану, які спрямовуються передусім на сфери адміністрування системи продовольчої безпеки держави; забезпечення населення

територіальних громад продовольчими товарами; регулювання відповідної зовнішньоекономічної діяльності [3]. Надаючи перевагу в аналізі ефективності цих документів представникам науки земельного та аграрного права, все ж варто звернути увагу на наступне.

Цілком очевидно, що зазначені нормативні акти містять заходи реагування, в більшості спрямовані на врегулювання земельних правовідносин для забезпечення продовольчої безпеки, зокрема, на невідкладне використання всіх доступних сільськогосподарських угідь для цієї мети. Для цього влада продовжила дію на один рік вже укладених договорів оренди сільськогосподарських земель та спростила набуття прав на користування земельними ділянками сільськогосподарського призначення в умовах воєнного стану. Зрозуміло, що прийняті нововведення спрямовані на швидке залучення сільськогосподарських земель країни у виробництво товарної сільськогосподарської продукції в умовах воєнного стану. В їх основу покладений пріоритет суспільних (державних) інтересів над інтересами приватних осіб та іншими потребами в умовах війни.

Втім, паралельно з врегулюванням земельних відносин на користь збільшення вироблення сільськогосподарської продукції поза увагою залишаються питання відновлення родючості земель сільськогосподарського призначення, що також вкрай важливо для забезпечення продовольчої безпеки. Більш того, відповідно до п. 1 ст.1 Закону України від 24.03.2022 р. при отриманні в оренду для ведення товарного сільськогосподарського виробництва на строк до одного року земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності орендар земельної ділянки не має права на компенсацію власних витрат на поліпшення земельної ділянки, а також не може використовувати для власних потреб наявні на земельній ділянці загальнопоширені корисні копалини, торф, ліси, водні об'єкти, а також інші корисні властивості землі. На наш погляд, закріплені обмеження не стимулюють орендаря поліпшувати та відновлювати стан земельних та інших ресурсів в межах орендованої земельної ділянки навіть протягом закріпленого невеликого строку оренди. Законодавством не передбачені й зміни до Порядку консервації земель в умовах воєнного стану, не врегульовані також питання рекультивациі порушених земель у цей період.

Зрозуміло, що зараз пріоритетними задачами є досягнення інших нагальних цілей і можна припускати, що ефективно

здійснення заходів щодо відновлення земель та інших природних ресурсів можливе: а) тільки на підконтрольних Україні, а також частково на деокупованих територіях, після розмінування; б) в повному обсязі - у повоєнний період. До того ж відновлення багатьох природних ресурсів займає вочевидь багато часу. Проте варто пам'ятати, що належний рівень забезпечення продовольчої безпеки напряму залежить від якості природних ресурсів, що використовуються для цієї мети. Тому питання збереження та відновлення їх стану мають починати вирішуватися вже сьогодні.

Вбачається, що відновлення (відтворення) природних ресурсів має стати частиною загального економічного відновлення країни у післявоєнний період. В сучасних умовах вже обговорюється та формується державна стратегія повоєнного економічного розвитку України, частиною якої є кліматична модернізація економіки [4]. У цьому зв'язку вже зараз слід розробити план заходів щодо відновлення земель, лісів та інших природних ресурсів, порушених внаслідок воєнних дій, що можуть потенційно вирішити продовольчі (і не тільки) проблеми. Їх можна включити й до заходів здійснення відновлювальних робіт з ліквідації наслідків воєнних дій під час дії воєнного стану. Важливо також забезпечити належне фінансування відновлення природних ресурсів. Тут є певні сподівання, оскільки Україна нещодавно приєдналася до європейської програми «LIFE» для клімату та довкілля, потужного фінансового інструменту природоохоронного спрямування серед країн ЄС. Це може відкрити для нашої країни великі можливості для відновлення довкілля після збройної агресії РФ та стати матеріальним підґрунтям для забезпечення в подальшому продовольчої безпеки не лише в Україні, а й в світі.

Список використаних джерел:

1. Дайджест ключових наслідків російської агресії для українського довкілля за 18-24 серпня 2022 року. URL: <https://mepr.gov.ua/news/39615.html>

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: закон України від 24.03.2022 № 2145-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text>

3. Про затвердження плану заходів забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 р. № 327-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/327-2022-%D1%80#Text>

4. Концепція Стратегії повоєнного відновлення та розвитку України. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-05/stratvidnovlennya-koncept-v2.pdf>

Кондратюк Т. М.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука

Kondratiuk T. M.

docent of Department of Agricultural, Land and Environmental Law named after Academician V.Z. Yanchuk, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

LEGAL PRINCIPLES OF ACCOUNTING OF NATURE PROTECTION LANDS

Six percent of Europe's lands are nature protection lands [1]. A significant area of them belongs to Ukraine, as it is the largest country in Europe. In today's conditions of war, all spheres of life in society are under pressure and suffer losses. The consequences of military actions negatively affect natural resources, biological diversity, and the environment as a whole. More than 30 percent of all nature protection lands of Ukraine are in danger, especially in the south and east.

The role of nature protection lands is to preserve natural landscapes, the gene pool of flora and fauna, and their populations. A special nature protection function is assigned primarily to the lands of the nature reserve fund and the ecological network. In order to understand the extent and consequences of losses, it is necessary that they are properly accounted for. The issues of accounting for the territories of the nature reserve fund, regarding their quantitative and qualitative condition, are determined in the Instructions on the content and compilation of documentation of the state cadastre of the territory and objects of the nature reserve fund of Ukraine. Accordingly, the cadastre documentation includes: form 1SCNRF card of the primary registration of territories and objects of the NRF; form 2SCNRF "State cadastre of territories and objects of NRF; form 3SCNRF "Map-schemes of the location of territories and objects of NRF of Ukraine"; form 4SCNRF "Changes in the composition of the nature reserve fund of Ukraine" [2]. In general, the purpose of keeping the cadastre is to ensure all state authorities, individuals, and legal entities with reliable data on the legal status, ownership, regime, geographical location, quantitative and qualitative characteristics, their value for the protection, preservation, and effective management of the functioning and development of the NRF.

The basis of the land accounting and registration system in Ukraine is the State Land Cadastre [3, p.2]. The procedure and main provisions of which are defined in the Law of Ukraine "On the State Land Cadastre" and the Procedure for Maintaining the State Land Cadastre [4]. Information about the land plots included in the ecological network is entered in the State Land Cadastre and the Urban Planning Cadastre reflected in cadastral plans, land management documentation, urban planning documentation (General scheme of planning the territory of Ukraine, general plans of settlements, detailed plans and zoning plans of territories, planning schemes territories at the regional level), materials of state forest accounting and forest management during the development of this documentation or making changes to it. However, these data do not provide complete information regarding the accounting of ecological network territories.

In general, the issue of accounting for nature conservation lands, in particular the ecological network, is urgent and requires additional detailed research.

List of references

1. Pan-European strategy for conservation of biological and landscape diversity: international document dated October 25, 1995. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_71?find=1&text. Application date (01.12.2021).
2. Instructions on the content and compilation of documentation of the state cadastre of the territory and objects of the nature reserve fund of Ukraine: order of the Ministry of Environmental Protection of Ukraine dated February 16, 2005 No. 67. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0298-05#Text> (date of application 01.12.2021).
3. Kondratenko D. Yu. Separate issues of land accounting as a legal category. Enterprise, economy and law. 2020. No. 3. P. 109-113.
4. On approval of the Procedure for maintaining the State Land Cadastre: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of October 17, 2012 No. 1051. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1051-2012-%D0%BF>. (application date 01.12.2021).

Піддубний О. Ю.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного та господарського права
Національного університету біоресурсів
та природокористування України*

**РОЗВИТОК ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
ВЛАСНОСТІ ЯК ЧИННИК СИСТЕМАТИЗАЦІ І
ЗБАГАЧЕННЯ БАЗИ ЗНАТЬ ІСНУЮЧИХ І
РОЗРОБКИ НОВИХ ПРИРОДООХОРОННИХ
ТА БІОБЕЗПЕКОВИХ ІНІЦІАТИВ І
ТЕХНОЛОГІЙ**

Еволюція людини нерозривно пов'язана з її інтелектуальною діяльністю, яка від конструювання таких елементарних речей як знаряддя праці чи колесо дійшла до створення складних технологічних див, при цьому виникає потреба в нормативному регулюванні відносин щодо результатів інтелектуальної власності. В сучасних реаліях біотехнології виходять за своє суто наукове походження та відіграють важливу роль у повсякденному житті людини. Новітні дослідження охоплюють дедалі більше галузей та продовжують диверсифікуватися. Генна інженерія породжує сільськогосподарські культури, застосовуючи генетичну модифікацію.

Слід врахувати, що біотехнології є важливим інструментом для забезпечення достатньої кількості продуктів, призначених для харчування. Звернемо увагу на появу новітніх методів лікування, де вплив на геном людини виробляють ембріональні тканини та стовбурові клітини. Звідси походить цікавість до можливості вдосконалення тваринного генома і, навіть, клонування людини. Але варто усвідомити тонку грань між сприйманням біотехнологій як «панацеї» для людства та руйнівною силою, використання якої може призвести до незворотніх наслідків.

Об'єкти права інтелектуальної власності на біотехнології вирізняються своєю унікальністю та виражаються цінністю на ринку. По-перше, вони характеризуватися позитивним фактором для забезпечення прогресу в життєдіяльності, по-друге, можуть бути небезпечним інструментом в «недоброзичливих» руках, тому важливим є питання використання патенту в адекватному напрямку.

Саме суспільні відносини, визначені різними галузями права виступають запорукою розвитку біотехнологій та їх актуальності. Активне дослідження будови живих організмів, поєднане з суспільною діяльністю, потребує конкретного правового регулювання, що координуватиме правовідносини у сфері біотехнологій. В умовах всесвітньої глобалізації набирає обертів пошук оптимальних інструментів, які зможуть забезпечити їх прийнятне використання.

Як основоположна категорія правовідносин виступає промисловість, що пояснюється вичерпанням розвитку технологій та збільшенням обсягів виробництва через зростання споживання ресурсів, тому актуальним постає питання використання біотехнологій. Сьогодні підвищення глибини переробки і використання існуючих ресурсів як органічних, так і мінеральних, нарощування обчислювальних потужностей на базі біологічних систем, потенціал яких перевищує існуючі напівпровідникові аналоги.

Біотехнологія як наука передбачає створення і застосування на практиці живих та неживих систем біологічного походження у технологічній сфері з метою промислової реалізації властивостей мікроорганізмів, культур клітин і субклітинних компонентів при виробництві продукції народного господарства та надання послуг у медицині й охороні здоров'я, а, отже, її відносять до ключових галузей XXI століття [1, с. 186]. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» визначає винахід (корисну модель) як результат інтелектуальної, творчої діяльності людини в будь-якій сфері технології [2].

Ефективним інструментом поживлення дослідження у сфері біотехнологій є підвищення інтересу інтелектуального капіталу до досліджень. Монетизація права інтелектуальної власності у вигляді виплат роялті є дієвим інструментом, проте необізнаність винахідників щодо своїх прав викликає можливість зловживання сторонніми особами їх довірою, наслідком чого стає порушення виключних прав інтелектуальної власності та небажання дослідника приймати участь у подальших розробках [3].

13 квітня 2022 року набрав чинності Закон № 2174-IX «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України» [4], яким було зупинено під час дії воєнного стану перебіг строків, пов'язаних з охороною прав інтелектуальної власності. Такі зміни у законодавстві сприяють не тільки захисту приватних інтересів, а і зменшенню зайвого

негативного впливу на економічний аспект у країні. І навіть не зважаючи на можливі обмеження конституційних прав і свобод під час воєнного стану, було врегульовано безпосередньо механізм захисту інтелектуальних прав, що свідчить про важливість даного процесу.

Для України наукові відкриття у сфері біотехнологій можуть сформувати умови для створення нових підприємств, зменшити залежність від імпорту та створити нові робочі місця. Тому зміни у законодавстві через воєнний стан йдуть на користь економіці країни.

В цілому українська держава, зі своїми природними ресурсами та інтелектуальним капіталом, в недалекому майбутньому, завдяки біотехнологіям, може посісти місце конкурентоспроможного суб'єкта міжнародних торговельних відносин.

Список використаних джерел:

1. Кузьмич І. І. Щодо пропрієтарної ментальності в законотворчості цивільно-правової охорони інтелектуальної власності на біотехнології / І. І. Кузьмич // Часопис Київського університету права. - 2019. - № 1. - С. 186-192.

2. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15.12.1993 року. № 3687-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text>

3. Nezhevelo Valentyna V. Features and Problematic Aspects of Food Safety in the Integration of Ukraine into the EU / Natalia O. Petrova, Valentyna V. Nezhevelo, Alyona M. Klochko, Ksenia V. Blyumska-Danko and Ruslana I. Cramar // Journal of Engineering and Applied Sciences. Year: 2017. Volume: 12. Issue: 18. – P. 4787-4791. (Індексується у міжнародній науково-метричній базі даних Scopus). – Режим доступу: <http://docsdrive.com/pdfs/medwelljournals/jeasci/2017/4787-4791.pdf>

4. Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України від 01.04.2022 року. № 2174-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2174-20#Text>

Псутурі Б.Д.*

*аспірант кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені В.З. Янчука юридичного факультету
Національного університету біоресурсів і
природокористування України*

ЩОДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА

Органічне сільське господарство у більшій або меншій мірі ведеться майже у всіх країнах світу. Частка господарств, які поставляють натуральну агропродукцію, у загальній площі земель і у структурі сільськогосподарських підприємств постійно зростає. Ринок продуктів органічного сільського господарства швидко розширюється не тільки в Європі, Північній Америці і Японії, де розташовуються самі великі ринки, але й у країнах, що розвиваються.

Основна маса органічної продукції реалізується у високорозвинених індустріальних країнах світу. Зокрема, близько 78% загального споживання припадає на країни Західної Європи й Північної Америки. До країн, які мають найбільші ринки органічної продукції, відносяться США, Німеччина й Франція. Світовий ринок органічних продуктів наразі оцінюється у \$80 млрд. У 84 країнах прийнятий закон «Про органічне сільське господарство» або його аналоги. Виробництво органічної сільськогосподарської продукції у світі здійснюється на площі понад 140 млн га ріллі [1].

Слід зазначити, що собівартість виробництва органічних продуктів більше залежить від технологічного підходу. На сьогоднішній день традиційне землеробство дорожче органічного, особливо в Україні, із двох причин. По-перше, це збільшення норми використання мінеральних добрив для того, щоб одержати необхідний урожай. По-друге, усі агроутрутохімікати, за винятком невеликої частки пестицидів, закупаються за кордоном, ціна на які виросла за кілька років удвічі. Використовувати їх потрібно усе більше, оскільки резистентність рослин до них зростає [5]. Таким чином,

* *Науковий керівник: д. ю. н., професор, професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права ім. академіка В.З. Янчука НУБіП України Гафурова Олена Вькторівна*

виробництво органічних продуктів харчування створює величезні можливості для подальшого розвитку аграрного сектору економіки.

В Україні ринок органічної продукції сільського господарства з'явився лише у 2000-х роках і розвивається повільними темпами. Основними причинами, що стримують розвиток ринку органічної продукції в нашій країні, є: головний стримуючий фактор – безпековий (агресія Росії); високі ціни на органічні продукти; відсутність системи навчання кваліфікованих кадрів, насінневого матеріалу й порід тварин, адаптованих для вітчизняних умов; недостатня державна підтримка вітчизняних сільгоспвиробників; високий рівень конкуренції між країнами-експортерами органічних продуктів на міжнародному ринку [2].

Суб'єктами органічного виробництва є оператори (виробники) органічної продукції. Згідно із Законом України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», оператором органічної продукції є будь-яка юридична особа або фізична особа - підприємець, яка займається органічним виробництвом та/або обігом органічної продукції та включена до Реєстру операторів (ст. 1) [3]. При цьому за умов наявності сертифіката вказані оператори мають право на: виготовлення й реалізацію органічної продукції – з використанням свого комерційного найменування і/або торговельної марки; делегування окремих послуг чи робіт, у т.ч. підрядних, третім особам (водночас виключно за умов перевірки потужностей зазначеної особи органом сертифікації на предмет відповідності вимогам органічного виробництва й отримання від нього згоди).

Законодавством встановлено окремі вимоги до органів сертифікації – підприємств, установ, організацій чи їх відокремлених підрозділів, що уповноважені центральним органом виконавчої влади на здійснення сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції і включені до Реєстру органів сертифікації (ст. 28 Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції»). Усі органи сертифікації, що мають право здійснення власної діяльності на території нашої країни стосовно органічного агровиробництва занесені до інформаційної бази даних – Державного реєстру органів сертифікації у сфері органічного виробництва та обігу органічної продукції, який ведеться в електронній формі українською мовою. У вищезазначеному реєстрі створюють

комплексну систему захисту інформації з підтвердженою відповідністю згідно із статтею 8 Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» [4].

Державна підтримка може надаватися операторам у рамках загальнодержавних та регіональних програм за рахунок і в межах видатків за бюджетними програмами, спрямованими на підтримку розвитку сільськогосподарських товаровиробників (ст. 8 Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції»). Слід зазначити, що у Державному бюджеті України 2021 року були передбачені кошти на підтримку органічного виробництва. Але, відсутність відповідного порядку їх розподілу призвела до того, що на регіональному рівні так і не були створені комісії для формування отримувачів державної підтримки і багато областей просто не впроваджує у себе регіональні програми [6]. На жаль, у Державному бюджеті України 2022 року не передбачено фінансування органічного виробництва (Додаток 3 Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» [7].

Отже, на державному рівні мають бути створені необхідні умови (як юридичні, так і фінансові) для забезпечення подальшого розвитку органічного виробництва продукції рослинництва, що сприятиме у т.ч., і забезпеченню продовольчої безпеки нашої країни.

Список використаних джерел:

1. Виготовлено в Америці: органічна продукція. URL: <http://www.isfoundation.com/node/2394>.
2. Костецький Я. І. Новітня парадигма розвитку аграрного сектору України: дис. док. екон. наук. Тернопіль, 2019. 504 с.
3. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 10.07.2018р. № 2496-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19>.
4. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах: Закон України від 05.07.1994р. № 80/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-вр#Text>
5. Офіційний сайт інформаційного центру «Зелене досье». URL: <https://organicinfo.ua>.
6. Мінекономіки заважає виробникам органічної продукції

отримати держпідтримку. URL: <https://agropolit.com/blog/484-minekonomiki-zavajaye-virobnikam-organichnoyi-produktsiyi-otrimati-derjpidtrimku>

7. Про Державний бюджет України на 2022 рік: Закон України від 01.12.2021р. № 1928-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20?find=1&text=%D0%B4%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BA+3#n155>

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

Бакшеєв О.С.*

*магістрант Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ДО ПРОБЛЕМИ ВИДОБУВАННЯ КОРИСНИХ КОПАЛИН НА ЗАСАДАХ ДЕРЖАВНО- ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Надра як природний ресурс, який згідно Конституції України перебуває у власності Українського народу, має важливе значення для економіки нашої держави. Згідно Додатку №1 до Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік», від використання надр (13030000) до загального фонду Державного бюджету України були заплановані доходи у розмірі 65 764 123 грн., що складає 5% запланованого доходу Державного бюджету України на 2022 рік [1]. Станом на червень 2021 року були дійсними близько 3 000 спецдозволів на використання надр[2], й навіть під час Українсько-російської війни АТ «Укргазвидобування» запускає нові свердловини, з якої можна видобути 51 млн кубометрів газу, що допоможе зекономити 102 млн. доларів на імпорті цього природного ресурсу [3].

Законом України «Про державно-приватне партнерство», визначається державно-приватне партнерство (надалі ДПП) як співробітництво між державними партнерами (юридичними особами публічного права) та приватними партнерами, що здійснюється на основі договору в порядку, встановленому законом та іншими законодавчими актами, та відповідає ознакам державно-приватного партнерства, визначеним цим Законом.

Проблема геологорозвідувальних робіт на засадах ДПП полягає в тому, що законодавець на даний момент не передбачає у статті 4 Закону України «Про державно-приватне партнерство» в редакції від 01.01.2022 такої сфери застосування державно-приватного партнерства, як розвідування та видобування корисних копалин.

* *Науковий керівник:* к.ю.н., доцент, доцент кафедри земельного та аграрного права КНУ імені Тараса Шевченка *Марченко Світлана Іванівна*

Закон України «Про державно-приватне партнерство» має достатньо довгу історію. Пояснювальна записка до поданого у 2009 році законопроекту вказувала, що за роки становлення і розвитку державності в соціально-економічній сфері України накопичено багато проблем, вирішення яких стримується дефіцитом необхідних коштів, а курс України на інноваційний розвиток для створення конкурентоздатної вітчизняної економіки в умовах світової глобалізації потребує залучення значних інвестицій.

Пояснювальна записка також визначала таку сферу ДПП, як пошук, розвідка родовищ корисних копалин та їх видобування. Ця норма і була прийнята Верховною Радою України в 2010 році, а в Закон України «Про концесії» 1999р. було внесено зміни, згідно яких у концесію могли надаватись об'єкти права державної чи комунальної власності, які використовуються для здійснення пошуку, розвідки родовищ корисних копалин та їх видобування. Інше природоресурсне законодавство також містило і досі містить положення про можливість видобутку корисних копалин на засадах ДПП.

З вищевикладеного можна зробити висновок, що до прийняття в 2019 році нового Закону України «Про концесії» проведення геологорозвідувальних робіт на умовах ДПП було можливим та активно практикувалось.

Пояснювальною запискою до Проекту Закону України “Про концесію” вказувалось на потребу підвищення ефективності економіки України, зокрема шляхом залучення приватних вітчизняних та іноземних інвестицій на умовах ДПП у формі договору концесії.

Згідно порівняльної таблиці, з Закону України “Про державно-приватне партнерство” положення про пошук, розвідування та видобуток корисних копалин було виключено без жодної на це мотивації. Водночас, Закон України “Про надра” в чинній редакції містить положення про можливість використання надр на умовах концесії.

Дане виключення вважаю стратегічною помилкою законодавця. 24 лютого 2022 року Російська Федерація без оголошення війни почала повномасштабний напад на територію України. Указом Президента України №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України №2102-ІХ від 24 лютого 2022 року, на території України було введено воєнний стан, а Указом від 12 серпня 2022 року №573/2022 воєнний стан продовжено строком на 90 діб.

За час повномасштабної війни пошкоджено майже чверть української землі [4], а прямі збитки від війни оцінюються в більш ніж 108 мільярдів доларів[5].

Враховуючи життєву необхідність залучення інвестицій в економіку України в майбутній післявоєнний період, неможливість видобутку корисних копалин на умовах ДПП є загрозою відновленню економіки України.

Вважаю за доцільне внести зміни до частини 1 статті 4 Закону України «Про державно-приватне партнерство», а саме: викласти абзац 1 частини 1 статті 4 Закону України в наступній редакції: «пошук, розвідка родовищ корисних копалин та їх видобування, крім таких, що здійснюються на умовах угод про розподіл продукції» та наголошую на необхідності розробки фінансово-правового механізму для створення сприятливих умов для інвестицій у видобування корисних копалин на умовах ДПП.

Список використаних джерел:

1. Про Державний бюджет України на 2022 рік: Закон України від 2 грудня 2021 року № 1928-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20>
2. Надра – на долоні. Які дані вже містить Державний геологічний портал? URL: <https://nadra.info/>
3. АТ «Укргазвидобування» запускає нову свердловину. URL: <https://cutt.us/L2og7>
4. Гуманітарне розмінування та очищення сільськогосподарських земель від вибухонебезпечних предметів. Приклади з Німеччини, перспективи для України. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=4hwObWjQ7Vo>
5. Загальна сума прямих задокументованих збитків. Київська Школа Економіки. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zadokumentovanih-zbitkiv-zrosla-do-108-3-mlrd-minimalni-potrebi-u-vidnovlenni-zruynovanih-aktiviv-185-mlrd/>

Дрощинська В.А.*

*студентка з курсу факультету захисту рослин,
біотехнологій та екології*

*Національного університету біоресурсів і
природокористування України*

ЗВ'ЯЗОК МІЖ ПРИРОДНИМИ РЕСУРСАМИ ТА ПРОДОВОЛЬЧОЮ БЕЗПЕКОЮ

Важливість питання забезпечення продовольчої безпеки постійно у полі зору економістів, юристів, політиків, науковців і не знижує свого граду із рівнем розвитку науково-технічного прогресу та зміною геополітичної системи. Дана проблема займає провідне місце у національній безпеці кожної країни, оскільки є обов'язковою умовою й необхідним чинником соціальної та економічної стабільності держави [1, с. 10].

Рамковим документом світової продовольчої безпеки являється Римська декларація про *всесвітню продовольчу безпеку* прийнята у 2009 році. Згідно декларації, кожна країна повинна забезпечити право людини на повноцінне харчування [2]. До 2012 року глобальний індекс продовольчої безпеки складався і визначався за трьома загальними показниками: фізична доступність, фінансова доступність, якість та безпека. Але згодом, до цих показників додалися показники природних ресурсів та їх стійкість. З 2017 року стало помітним різке погіршення продовольчої безпеки. Щороку значну роль відіграють проблеми пов'язані з природними факторами (глобальне потепління, природні стихійні лиха, ерозія ґрунтів тощо). У зв'язку з цим, індекс продовольчої безпеки почали коригувати з урахуванням впливу природних факторів.

Особливо на традиційні види сільськогосподарського виробництва впливають зміни клімату, що неминуче відбивається на загальному стані сільських територій. Постійне збільшення чисельності населення планети разом із незворотним скороченням природних ресурсів наразі викликає занепокоєння [3, с. 177].

За поточний рік додалися ще й проблеми пов'язані з повномасштабною війною на території України. Війна у питанні

* *Науковий керівник:* к.ю.н., доцентка кафедри аграрного, земельного та екологічного права ім. академіка В.З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України *Кондратюк Тетяна Миколаївна*

продовольчого забезпечення відгукнулася на міжнародному рівні. Складнощі зумовлені пошкодженням сільськогосподарських угідь, руйнуванням переробної інфраструктури та логістичних маршрутів.

Через погіршення рівня продовольчої безпеки міжнародні організації та уряд почали активно змінювати методи управління. Але більшість заходів, спрямованих на підвищення продовольчої безпеки спрямовані на забезпечення економічної сфери. У зв'язку з цим, розробка та впровадження реальних довгострокових перспективних планів розвитку сільськогосподарських територій, фінансування сільського господарства у сфері природокористування являється ключовим завданням.

Більшість ресурсів реалізують продовольчий потенціал через ґрунт, тобто безпосередньо вирощування сільськогосподарських рослин. При цьому, земельні ресурси перебувають у тісному взаємозв'язку з водними, повітряними та іншими видами природних ресурсів, сукупність яких і формує інтегральний природно-ресурсний потенціал.

Продовольчий природно-ресурсний фактор як складова частина природно-ресурсного потенціалу певною мірою являється відтворювальною здатністю земельних, водних, лісових та інших видів природних ресурсів, виробляти прямо чи опосередковано продукцію продовольчого комплексу [4, с. 192]. Таким чином, кожен з аспектів забезпечення продовольчої безпеки напряму чи опосередковано залежить від стану природних ресурсів.

Виділяючи національну продовольчу безпеку як генеральну ціль аграрної політики, науковці пропонують зосередити увагу на наступних її аспектах: продовольчому, сільськогосподарському, зовнішньоекономічному, агропромислового, а також соціальному [5, с. 4]. Однак не можна поза увагою залишати екологічний аспект. Оскільки на сьогодні дуже важливим постає питання екологізації всіх сфер діяльності, стан навколишнього середовища та його впливу на продовольчу безпеку.

Список використаних джерел:

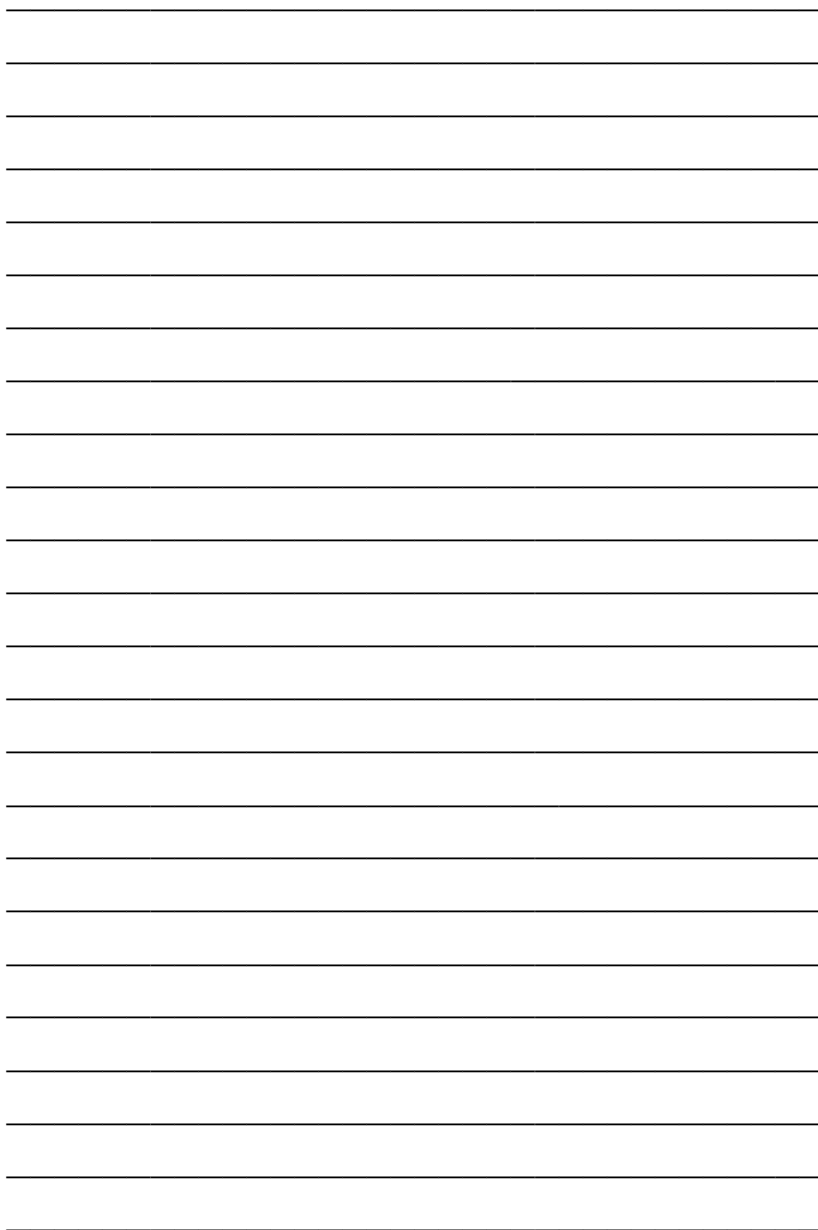
1. Уркевич В. Ю., Шульга М.В. та ін. Актуальні проблеми правового забезпечення продовольчої безпеки України. Монографія. Харків. 2013. 392с.

2. Що таке світова продовольча безпека і чому Україна посідає 63 місце у рейтингу. URL: <https://bakertilly.ua/news/id44424>

3. Куліш І. М. Продовольча безпека в системі пріоритетів економічної політики держави: глобальний вимір. *Регіональна економіка* 2015. № 4. С.177-185.

4. Сенишин О. С. Структура природно-ресурсного потенціалу розвитку продовольчого комплексу та оцінка його ефективності. *Економіка та управління національним господарством*. 2016. Вип. 9. С.188-192.

5. Голікова К. П. Продовольча безпека держави: сутність, структура та особливості її забезпечення. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету*. 2012. Вип. 22, ч. 2. С. 1-5.

Наукове видання

**ПРОДОВОЛЬЧА ТА
ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА У
ВОЄННИЙ І ПІСЛЯВОЄННИЙ
ЧАСИ: ПРАВОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ
УКРАЇНИ ТА СВІТУ**

**ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
ОНЛАЙН/ОФЛАЙН КОНФЕРЕНЦІЇ
(м. Київ, 16 вересня 2022 р.)**

Підписано до друку 17.10.2022 р.

Видавець ФОП Ямчинський О.В.

03150, м.Київ, вул. Предславинська, 28

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єкта видавничої справи ДК № 6554 від 26.12.2018 р.

Формат 60*84/16. Ум. Друк. Арк. 19,5. Зам. № 180.

Виготовлювач ТОВ ЦП «Компринт»

03150, м.Київ, вул. Предславинська, 28

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єкта видавничої справи ДК № 4131 від 04.08.2011 р.